

FIRDESI W (KURD W BLOCH) NOSERANI FARS W KURD W (FIRDOSI)

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئیس‌تا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زمن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که حه‌ز به ئاوهدانی ناکه‌ن
بود خانهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له یه‌زدان
ندارند در دل یزدان هراس	له پلاسه ماله‌کانیان

فیردهوسی

شواننامه‌یه‌کی کوردی بنووسرایت له‌بو کورد
ده‌سمایه بوو، سه‌رمایه بوو بو تاکی کورد!
خۆماندووکردن له‌گه‌ل (شانامه‌ی فیردهوسی)
ژێرده‌سییه و ژێرده‌سییه و ژێرده‌سی!

فیردهوسی و (کورد و بلوچ)

نووسه‌رانی فارس و کورد و (فیردهوسی)

Sai Saqzi Qayshi

سەعی سەقزی قاشی

ستۆكهۆلم 2017 - 2017

qayshi@yahoo.com

sai.saqzi@gmail.com

Stockholm Husby bibliotek

Till Saqz

**De här sidorna är till dig
till alla som finns hos dig
till de som lever för dig
och de som sover hos dig**

بۆ سه‌قز

**ئهم چهن لاپه‌ره پيشكهش به تۆ
پيشكهش به دار و به‌ردى تۆ
به شيو و دۆل و كانياوى تۆ
پيشكهش به‌ودى نه‌ژى بۆ تۆ
پيشكهش به‌ودى نووستوه لای تۆ**

وینه لاپه‌ره (۲) له كانالی ته‌له‌ویزیۆنى ئۆپناکانالین. به‌ناوی:

(TV AZAD)

ئاماده‌کردنى ئاسۆ مۆکریانى

وینهى لاپه‌ره‌کانى (۲۲۸ – ۲۴۱ – ۲۵۵) له کاره‌کانى هونه‌رمه‌ند

(مزه‌فه‌ر ئامداى)یه.

**تییینی: ئهم چهن لاپه‌ره به چهن رینووس نووسراوه، هۆکاره‌که‌ی
ئه‌وه‌یه ئاماژه به نووسراوه‌ی چهن نووسه‌ر کراوه، ئه‌و
نووسه‌رانه‌یش به چ رینووسی‌ک نووسیویانه به هه‌مان رینووس
نووسراوه‌کانیان ئاماده کراوه. هیوادارم له کارى
نووسینه‌وه‌کانیاندا هه‌له‌م نه‌کرد بێت.**

فیردهوسی و کورد

رێچکە‌ی باسه‌که

ئه‌گەر له‌ کۆمه‌لگای مروّف پروانین له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که مروّف ده‌سته‌یه‌ک له‌ بوونه‌وه‌رکانی گۆی زه‌وییه‌، به‌لام جیاوازییان هه‌یه‌. تاکه‌ شتێک که مروّف له‌ یه‌ک جیا ئه‌کاته‌وه‌ زمانه‌.

زمان که‌ره‌سه‌ی پێوه‌ندی گرته‌نی مروّفه‌ له‌گه‌ڵ یه‌کتر. جیگه‌ی داخه‌ ئه‌م پله‌ گۆشته‌ واته‌ (زمان) بووه‌ته‌ هۆی جیاوازی مروّف و په‌یدا بوونی ده‌سته‌یه‌ک به‌ناوی نه‌ته‌وه‌. نموونه‌:

بلوچ، تورک، فارس، کورد و

ئه‌گەر چاویک به‌ ژبانی نه‌ته‌وه‌کاندا بگێڕین ده‌بینین نه‌ته‌وه‌یه‌ک به‌ زه‌بروزه‌نگ و له‌شکرکێشی ناوچه‌یه‌ک یا چه‌ن ناوچه‌ داگیر ئه‌کات. نموونه‌: نه‌ته‌وه‌ی فارس له‌ ناوچه‌یه‌ک به‌ناوی ئێران و داگیرکردنی شار و گوندی نه‌ته‌وه‌کانی بلوچ، کورد و پرۆسه‌ی داگیرکاری کوردستان زیاتر له‌ دووه‌زار ساڵ له‌ لایه‌ن سیستمی پادشایی ئێرانه‌وه‌ ئه‌نجامده‌را.

سالی(۱۳۵۷) هه‌تاوی = (۱۹۷۸) زایینی له‌ ئێران سالی راپه‌ڕین بوو به‌ دژی سیستمی پادشایی. روژی (۱۳۵۷/۱۰/۲۲) سیستمی پادشایی له‌ناو برا. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که له‌ هه‌موو چین و توێژه‌کانی خه‌ڵک به‌ بیروباوه‌ری جیاوازه‌وه‌ به‌شدارییان له‌ راپه‌ڕینه‌دا کردبوو، به‌لام به‌هۆی ئه‌وه‌ی دورشمی سه‌ره‌کی راپه‌ڕین بریتی بوو له‌ (استقلال – آزادی – جه‌ه‌وری اسلامی) روژی(۱۳۵۸/۱/۱۲) سیستمی کۆماری به‌ پاشکۆی ئیسلامیه‌وه‌ خه‌ڵکی ئێران به‌ رابه‌رایه‌تی (ئایه‌تولا خومه‌ینی) کردی به‌ جێنشینی سیستمی پادشایی و ده‌سه‌لاتی دایه‌ ده‌ست! له‌ راپه‌ڕینه‌دا که‌سایه‌تی خومه‌ینی به‌ جۆریک دیاریکراوو که‌ ئه‌ویان به‌ (فریشته) و شایان به‌ (دێو) داناوو، به‌و هۆنراوه‌ی خواره‌وه‌ هه‌م شا ئه‌شکه‌نجه‌ ئه‌درا و هه‌م ریز له‌ ئایه‌تولا خومه‌ینی ئه‌گیرا:

ناوه‌رۆک

۶	رێچکە‌ی باسه‌که
۱۰	ژبا‌نامه‌ی فیردهوسی
۱۶	ناوه‌رۆکی شانه‌مه
۴۷	شانه‌مه و فه‌رهه‌نگی (هیچ و پوچی)
۵۶	زوحاک نه‌ین به‌ شای عه‌ره‌ب
۵۸	(زوحاک)ی عه‌ره‌ب نه‌ین به‌ شای ئێران
۶۰	فیردهوسی و خزه‌تکردن به‌ نه‌ته‌وه‌ی فارس
۶۲	کورد له‌ شانه‌مه‌ دا
۶۸	دوکتۆر عه‌بدولوه‌هاب عزام و شانه‌مه‌ی فیردهوسی (الشانه‌مه)
۷۷	نوسه‌رانی فارس و کورد و (فیردهوسی)
۷۸	فیردهوسی له‌ ژێر ته‌وری (سانسۆر) دا
۸۱	فیردهوسی له‌ ژێر ته‌وری (فریودان) (distartion) دا
۸۴	ئێقتیبال یه‌غمایی و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۸۸	مه‌مه‌ده‌لی فروغی و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۹۳	ئه‌حمه‌د شاملو و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۰۱	به‌هرام مشیری و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۱۹	وانتربوش و داریوش که‌ریمی و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۲۲	ناسر نامداری و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۲۶	مه‌مه‌دزه‌زا شه‌مس و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۳۵	دوکتۆر گوئمه‌راد مرادی و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۴۴	دوکتۆر سدیق سه‌ه‌یزاده، (بۆره‌که‌ی) و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۵۴	حوسین مه‌ده‌نی و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۶۸	شه‌هرام نازری و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۸۱	گۆلانه‌ که‌مانگه‌ر و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۱۸۷	هونه‌ری فیردهوسی و فیردهوسیناسان
۱۹۰	فیردهوسی و چه‌واشه‌کاری
۱۹۵	سیاوه‌ش گۆده‌ری و شانه‌مه‌ی فیردهوسی
۲۱۱	ئیکۆئینه‌وه‌ یا تالانکردنی به‌ره‌می نوسه‌ران- سیاوه‌ش گۆده‌ری
۲۲۳	جیاوازی مورشی‌دی چایخانه‌کان و مامۆستایانی زانستگا
۲۳۶	فیردهوسی و کوشتاری نه‌ته‌وه‌کانی بلوچ و گیله‌ک و ده‌یلم
۲۴۷	ده‌سکاریکردنی هۆنراوه‌کانی فیردهوسی به‌ مه‌یه‌ستی فریودانی خۆینه‌ر
۲۵۱	کاردا‌نه‌وی بۆچوونه‌کانی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ بلوچ و
۲۵۳	زوحاک له‌ ئه‌ده‌بیاتی کوردی دا
۲۵۸	نه‌ورۆزنامه
۲۶۷	ئێرانییه‌کان و (چه‌مشید و نه‌ورۆز)
۲۷۰	به‌ره‌و نه‌ورۆز
۳۱۵	پاشه‌کییه‌کی دوو به‌شی
۳۱۷	کتێب دیارییه‌کی گرنگ

(مستند سنگر "انقلاب" ۲۸ مرداد ۱۳۵۸) کۆمه‌ئه TV

خۆمه‌ینی: { اشداء علی الکفاررحماء بینکم } این توطه‌گرها در سطح کفار واقع هستند! این توطه‌گرها که کردستان و غیره هستند در سطح کفار واقع هستند! باید با آنها به شدت رفتار کنند! دولت باید به شدت رفتار کند! ژاندارمری با شدت رفتار کند، ارتش با شدت رفتار کند! اگر با شدت رفتار نکنند ما با آنها به شدت رفتار خواهیم کرد!

سه‌رجاوه: (yoytube.com)

فرۆکه‌خانه‌ی شاری سنه وینه‌گر (جهانگیری ره‌زی)

خلوت دل نیست جای صحبت اضعاد
دیو چو بیرون رود فرشته درآید: حافظ

چاوگه‌ی دل له‌خۆ ناگرێ دێک و گۆل
که دێک نه‌ما، بالا ئه‌کات بالا‌ی گۆل

ریژگرتن گه‌یشته ئه‌و راده که خه‌لک پێیان وابوو وینه‌ی (خومه‌ینی) و له (مانگ) دا و مانگی چوارده‌دا، باسی وینه‌ی خومه‌ینی له مانگدا بوو به خۆراکی ماسمیدیای فارسی و په‌یتا په‌یتا ئه‌و هه‌واله‌یان بلاو ئه‌کرده‌وه. له‌و راپه‌رینه‌دا گه‌لی کوردیش به‌شداری کرد، به‌لام نه‌ک به‌ دورشمی: (نیستقلال – نازادی – کۆماری نیسانی) و (ئه‌له‌وه‌ نه‌کبه‌ر خومه‌ینی رابه‌را)، به‌لکو خواستی (ئابووری) و (سیاسی) وه‌ک مافی (نه‌ته‌وايه‌تی) و سته‌می (چینایه‌تی) و... ده‌سنیشان ئه‌کرا.

ئه‌م سیستمه تازهی ئێران له‌بری ئه‌وه‌ی ده‌ستبه‌کار بێت بۆ جێبه‌جێ کردنی خواسته‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد و نه‌ته‌وه‌کانی دیکه، به‌و ده‌سه‌لات و ئیمکاناته سه‌ربازییه به‌رفراوانه‌ی ده‌ورانی شا وه‌ک (هێزی له‌شکری، هه‌روه‌ها تانگ، توپ و هه‌مه چه‌شنه‌ فڕۆکه‌ی جه‌نگی) که که‌وتبووه به‌ر ده‌ستی، چه‌کی (ئایینیشی) گرت به‌ده‌سته‌وه و خودی (ئایه‌توللا خومه‌ینی) فتوای جه‌ادی کوردی به‌و جووره راگه‌یاند و فه‌رمانیدا هێرش که‌نه سه‌ر کوردستان:

بسم الله الرحمن الرحيم، به رئیس کل ستاد ارتش، و رئیس کل ژاندارمری اسلامی، رئیس پاسداران کل انقلاب اکیداً دستور می‌دهم که به نیروهای اعزامی به منطقه کردستان دستور دهند که اشرار و مهاجمین را که در حال فرار هستند تعقیب نمایند، و آنان را دستگیر نموده و با فوریت به محاکم صالحه تسلیم کنند؛ و تمام مرزهای منطقه را با فوریت ببندند که اشرار به خارج نگریزند. و اکیداً دستور می‌دهم که سران اشرار را با کمال قدرت دستگیر نموده و تسلیم نمایند. اهمال در این امر، تخلف از وظیفه و مورد مؤاخذه شدید خواهد شد. والسلام

و‌السلام. ۲۴ شهر رمضان ۹۹ / ۲۷ مرداد ۵۸ روح الله الموسوی الخمينی

ژياننامه‌ی فیردهوسی

(ئه‌بولقاسم مه‌نسور له گوندیکی (تووس) دیته کۆری ژيانه‌وه. فیردهوسی له ته‌مه‌نی(۳۶) سالی پاش ته‌کبیر و پا له‌گه‌ل (مه‌حموود مه‌سحوق تووسی) دا ده‌ستیکرد به کاره‌که‌ی. یه‌که‌مین داستان که نووسی داستانی زوحاک و فه‌ره‌یدوون بوو. فیردهوسی له پێشدا به نه‌ینی کاری ئه‌کرد و به شوین که‌سیکی ده‌سه‌لاتداردا ئه‌گه‌را تا به‌ره‌مه‌که‌ی پێشکه‌ش کات و ئه‌ویش پاداشیکی پێبدات، به‌لام به‌هۆی ئه‌وه‌ی خه‌لکی شاری تووس بیستبوویان که فیردهوسی خه‌ریکی چ کاریکه و تامه‌زرۆی ئه‌وه بوون ئه‌و به‌شه لهو داستان به ئاماده‌ی کردووه بیبیسن، ئه‌بوومه‌نسور سه‌رۆکی ناوچه‌که داوای لیکرد هۆنراوه‌که له باره‌گای ئه‌ودا بخوینیته‌وه. کاتی که هۆنراوه‌که‌ی بیست به دلی بوو، هه‌ر لهو کاته‌وه فیردهوسی هه‌ر چی پێویست ببوایه‌ت بۆیان ئاماده ئه‌کرد. سولتان مه‌حموود فه‌رمان ئه‌دات به‌هه‌سه‌ن مه‌یمه‌نی له به‌رانبه‌ر هه‌ر هه‌زار به‌یت هۆنراوه‌دا هه‌زار سه‌که‌ی زی‌ری بداتی. فیردهوسی ئه‌لیت تیکرای زی‌ره‌کان له کۆتایی کاره‌که‌ واته (کۆتایی شانامه‌) دا بمده‌نی، مه‌به‌ستی ئه‌وه بوو به‌و سه‌رمایه (به‌ندائوێک) ساز بکات. فیردهوسی شانامه‌ی به دوانگه‌زه سال له کۆشکی شادا ئاماده کرد و دایه ده‌ست (هه‌یاس) تا بیدات به سولتان مه‌حموود. سولتان مه‌حموودیش فه‌رمان ئه‌دات به‌هه‌سه‌ن مه‌یمه‌نی فیلیک بارکه‌ن له سه‌که‌ی زی‌ری و ره‌وانه‌ی که‌ن بۆ فیردهوسی، به‌لام هه‌سه‌ن مه‌یمه‌نی ئه‌لیت با له‌بری سه‌که‌ی زی‌ری، سه‌که‌ی زیوی بۆ ره‌وانه‌ که‌ین، پاشان شه‌ست هه‌زار (۶۰۰۰) دره‌مه‌ی زیو ده‌که‌نه‌ چهن کیسه و ئه‌یدهن به هه‌یاس بیبات بۆ فیردهوسی.

به دوا‌ی ئه‌و فه‌رمانه‌دا هی‌زه ئێرانییه‌کان هه‌رشیان ده‌ستپیکرد و روویان ئه‌که‌رده هه‌ر شار و گوندیکی کوردستان پۆل پۆل خه‌لکیان گولله‌باران ئه‌کرد و سه‌روه‌تو سامانه‌کانیشیان تالان ئه‌کرد. راگه‌یاندن ئه‌و فه‌رمان و فتوا کۆنه‌په‌ره‌ستانه و دێندانه‌یه بۆ سه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک که له ژێر سته‌می سیستمی پادشایی ئێرانددا ده‌ینالاند له لایه‌ن که‌سیکی وه‌ک (نایه‌تولا خومه‌ینی) یه‌وه که ئه‌و سیستمه‌ی له‌ناو برده‌بوو بریاریکی کاتی ئه‌و سه‌رده‌مه نه‌بوو، به‌لکو له فه‌ره‌ه‌نگیکی دوژمنکارانه سه‌باره‌ت به‌گه‌لی کورد سه‌رچاوه‌ی ئه‌گرت و تاکه‌کانی (فارس) که خومه‌ینیش یه‌کێک له وان بوو، په‌روه‌رده ئه‌کرد.

جیگه‌ی داخه ئه‌و فه‌ره‌ه‌نگه به درێژایی ته‌مه‌نی پادشایی ئێران ده‌رخواردی فارسه‌کان دراوه، سه‌رچاوه‌ی ئه‌و فه‌ره‌ه‌نگه‌یش (شانامه‌ی فیردهوسی) یه. ژيانی نه‌ته‌وه‌کانی بلوچ و گه‌له‌ک و مازنده‌رانی (ده‌یله‌م) و ... له سیستمی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی فارسیزدا ئه‌گه‌ر له کورد دژوارتر نه‌بێ وه‌ک کورده. هه‌م له ده‌ورانی په‌له‌ه‌ویه‌کان و هه‌م له ده‌وره‌ی کۆماریییدا پرۆسه‌ی گولله‌بارانکردن و به ته‌ناف هه‌لواسینی چالاکانی سیاسی بلوچ له ژێر ناوی (ترياک و هیروئین فروش) دا به‌رپۆه ده‌بریت. باری ئاوه‌دانێ بلوچستان و ئابووری‌شان به جاری وێرانه، ئه‌وه‌یش به‌پێی سیاسه‌تی ده‌وله‌تی ئێران به‌و جو‌ره‌ی به‌سه‌ر هاتووه. بۆ ئه‌وه‌ی به ئاسانی برۆینه ناو ئه‌و باسانه‌وه پێویسته له پێشدا پێناسه‌یه‌کی (فیردهوسی) مان به‌ده‌سته‌وه بیت.

ئهم حکومه‌ته کۆمارییه که به‌هاری سالی (۱۳۵۸)ی هه‌تاوی ده‌سه‌لاتی گرتهدس، له سالی (۱۳۶۸) ئهو (۷) به‌رگییه‌ی چاپخانه‌ی (سپهر)، هه‌روه‌ها سالی (۱۳۷۲) له چاپخانه‌ی (مه‌دی) له یه‌ک به‌رگدا، سالی (۱۳۷۸) له چاپخانه‌ی (نشر زه‌را) له یه‌ک به‌رگدا، سالی (۱۳۸۷) له چاپخانه‌ی (نشر بلخ تهران) دوو جار له (۵) به‌رگدا و سالی (۱۳۹۰) دوو جار له چاپخانه‌ی (انتشارات پیام عدالت) له (۲) به‌رگدا شانامه‌ی چاپ کردوه.

تییینی:

شایه‌ت تۆی سه‌روه‌ر بیژنی، ئه‌وه کاری چاپخانه‌کانه و پیوه‌ندی به ده‌وله‌ته‌وه نییه. له به‌رانبه‌ر ئهو باسه‌دا ده‌بی بیژین ده‌وله‌تی ئێران ده‌زگایه‌کی به‌پیوه‌به‌ری مه‌زنی له به‌واری چاپمه‌نیدا بووه و هه‌یه، له ده‌ورانی (شا)دا ناوی (قسمت نگارش) بوو، له ده‌وره‌ی (کۆماری)دا ناوه‌که‌ی کراوه به‌(بخش مومیزی)، ئهم ده‌زگای (نگارش و مومیزی)یه له‌لای نووسه‌ران به‌ (به‌شی سانسۆر) به‌ناوبانگه، هه‌چ کتییی به‌بی ئیزنی ئهو ده‌زگایه‌ چاپ ناکریت، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر بییه‌ویت پێش به‌ چاپی هه‌ر کتیب و گو‌فار و روژنامه‌یه‌ک ده‌گریت! یه‌کێک له به‌رپرسیانی ده‌وله‌تی ئێران له مانگی (۱۰)ی سالی (۲۰۱۳) سه‌باره‌ت به‌ (ده‌زگای مومیزی) له رادیوییه‌کی فارسییه‌وه وتی: ئهم ده‌زگایه ده‌سه‌لاتیکی وه‌های هه‌یه ئه‌گه‌ر (قورئان)یش چاپ بکریت به‌بی ئیزنی (ده‌زگای مومیزی)ی چاپ ناکریت.

به‌داخه‌وه ناوی ئهو که‌سه و ناوی رادیۆکه‌یشم نه‌نووسیوه و ئیستایش له یادم نییه.

له چاپمه‌نی فارسی به‌گشتی و به‌تایبه‌تی له به‌شی ئه‌ده‌بیات و میژوودا باسه‌کانی شانامه ده‌وریکی گرنگ ئه‌گه‌رپن و ئه‌بن به سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی. هه‌ر وه‌ک له ژیا‌نامه‌که‌ی فیرده‌وسیدا نووسراوه داستانی (فه‌ره‌یدوون و زوحاک) پێش نووسیینی (شانامه) ئاماده کراوه. با هه‌ندێ له‌و باسه‌نه‌ی شانامه که له کتیییکی فارسی سه‌باره‌ت به‌ میژووی ئێران چاپکراوه بکه‌ین به سه‌ره‌تایه‌ک بۆ چوونه ناو باسی (فیرده‌وسی و کورد)وه:

فیرده‌وسی به‌و کاره توو‌په ده‌بی‌ت و له هۆنراوه‌یه‌کی دوور و درێژی (هه‌جو)یدا هێرش ئه‌کاته سه‌ر سو‌لتان مه‌حموود که بۆچ کاریکی وه‌های له‌گه‌ڵا کردوه، بۆچ له بری سه‌کی زی‌پ سه‌کی زی‌وی بۆ ناردوه؟ سو‌لتان مه‌حموود به‌ خو‌یندنه‌وه‌ی ئهو هۆنراوه فه‌رمان ئه‌دات فیرده‌وسی بگرن، به‌لام فیرده‌وسی خو‌ی ده‌رباز ده‌کات}.

دیباچه‌ی شانامه، چاپی چاپخانه‌ی (سپهر) سالی ۱۳۶۳ تاران - لایه‌په (۷۸ تا ۸۹)

چاپکردنی شانامه

تا ئهو جیگه‌ی نووسه‌ری ئهم چه‌ن دێ‌په ئاگاداره (شانامه‌ی فیرده‌وسی) له ئێران له ده‌ورانی (مه‌مه‌دزه‌په‌له‌وی) که دواین پادشایی ئێران بوو گه‌لی جار چاپکراوه، نمونه: له ساله‌کانی (۱۳۴۵ و ۱۳۵۳) هه‌تاوی له چاپخانه‌ی (سپهر) له تاران له (۷) به‌رگدا و به‌رگیکیش به‌ناوی (دیباچه‌وه) چاپ ده‌کریت.

له ده‌ورانی کۆماریشدا، کۆمارییه‌ک که به‌ دورشمی (استقلال - آزادی - جمهوری اسلامی) ره‌گۆریشه‌ی ده‌سه‌لاتی پادشایی هه‌له‌کاند و سیستمی ئیسلامی کرد به‌ جێنشینی، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که زۆربه‌ی رابه‌رانی ئهو حکومه‌ته ئیسلامیه‌ به‌ فه‌رمانی (مه‌مه‌دزه‌په‌له‌وی) یا له زینداندان بوون یا له شار و گونده‌کانی خو‌یان ده‌رئه‌کران، ته‌نانه‌ت خودی رابه‌ری شو‌رشی ئیسلامی ئێران (ئایه‌ت‌ولا خومه‌ینی) به‌ فه‌رمانی شا له ئێران ده‌رکرا و نێردرا بۆ تورکییه.

کاتی‌ک که رابه‌رانی کۆماری ئیسلامی به‌ ده‌سه‌لات گه‌یشتن ده‌یان که‌س له کاربه‌ده‌ستانی ده‌ورانی شایان به‌و تاوانه که لایه‌نگری سیستمی پادشایی (طاغوت) بوون گولله‌باران کرد و سه‌روه‌ت و سامانه‌کانیان داگیرکرا، هه‌روه‌ها هه‌ر شار و گوندیکی‌ش وشه‌ی (شا) له ناوه‌که‌ی‌اندا ببوایه‌ت ناوه‌که‌یان ئه‌گۆ‌پێ.

{که‌یومه‌رس}

(که‌یومه‌رس یه‌که‌مین که‌س و یه‌که‌مین شا بوو که له‌گه‌ل دێو و گیانداره درنده‌کان ئەکه‌وێته جه‌نگه‌وه و له پێستی گیانداران جلو‌به‌رگ ساز ده‌کات، سیامه‌کی کو‌ری که‌یومه‌رس به ده‌ست دێوه‌کان ده‌کوژرێت، هووشه‌نگی کو‌ری سیامه‌ک تۆله‌ی باوکی له دێوه‌کان ئەکاته‌وه. هووشه‌نگ ئاگری به رێکه‌وت دۆزیه‌وه، ئەوه‌یش به‌و جو‌ره ده‌بی‌ت که له گه‌شتیکدا له‌ناکاو ماریکی گه‌وره له په‌نا به‌ردی‌ک ده‌رئه‌په‌رێت، هووشه‌نگ بۆ ئەوه‌ی مارکه بکوژرێت ده‌ست ئەداته به‌ردی‌ک و ده‌یخات بۆ ماره‌که، مار ناپیکرێ و به‌رده‌که له به‌ردیکی‌تر ئەدری‌ت و ده‌بی‌ته هۆی په‌یدابوونی پزوسکی ئاگر و سووتانی گژوگیا وشکه‌کان. هووشه‌نگ به یارمه‌تی ئاگر ئاسنی له به‌رد ده‌ره‌ینا و شتوومه‌کی له ئاسن بۆ خه‌لک سازکرد و خه‌لکی فی‌ری کشتوکا‌ل و که‌ویکردنی ئاژده‌ل و په‌له‌وه‌ره کۆبییه‌کان کرد، هه‌روه‌ها دێوی ده‌سته‌مۆ کرد و کاری به‌ریوه‌بردنی و لات و زانستی خویندن و نووسینیش له دێوه‌کانه‌وه فی‌ربوو).

{جه‌مشید}

(جه‌مشید که کو‌ری ته‌همورسه که‌ره‌سه‌ی جه‌نگی له ئاسن دورستکرد و خه‌لکی فی‌ر کرد چلۆن پارچه له که‌تان و هه‌وریشم دورست بکه‌ن، دێوه‌کان ئەویان فی‌ری خانووبه‌ره دورستکردن کرد و زی‌ر و زی‌وی له کانه‌کان ده‌ر هینا و پیشه‌ی که‌شتی‌سازیشی دا‌هینا.

جه‌ژنی نه‌و‌رۆز که یه‌که‌مین رۆژی به‌هاره و له سه‌ری سا‌لدا به‌ری‌وه ئەبریت یادگاری ئەوه، هه‌ر به‌و هۆیه پی‌ده‌لێن

نه‌و‌رۆزی جه‌مشیدی، هه‌روه‌ها جه‌مشید زانستی پزشکی دا‌هینا و ده‌رد و نه‌خۆشین و مردنی له ناو‌برد و خۆی به خودا ئەزانی. خه‌لک لی‌ی بی‌زار ده‌بن و خوایش سزایدا و که‌سی‌ک به‌ناوی زوحاک که ناوه راسته‌قینه‌که‌ی (ئه‌ژهاک) ئی‌بلیس فریوی دا‌بوو باوکی خۆی کوشتبوو ده‌بی‌ت به پادشای عه‌ره‌ب، خه‌لکی ئی‌ران زوحاک ئەکه‌ن به پادشایی خۆیان و جه‌مشیدیش راده‌کات، پاشان به ده‌ست زوحاک دی‌ل ئەکرێ و ده‌کوژرێت و ته‌رمه‌که‌یشی به هه‌په (مشار) ده‌کریت به دوو که‌رته‌وه.

ئی‌بلیس له پیناو ئەو خزمه‌تانه‌ی که به زوحاکي کردبوو داوای لی‌ده‌کات تا شانه‌کانی ماچ بکات، پاش ماچکردنی شانه‌کانی زوحاک ئی‌بلیس خۆی ون ئەکات، له‌گه‌ل رۆیشتنی ئی‌بلیس دوو مار له سه‌رشانی زوحاک له جی ماچه‌کان سه‌ره‌له‌ئێ‌ده‌ن، پاشان ئی‌بلیس خۆی ئە‌گۆ‌ریت وه‌ک پزشک ده‌چیته‌وه لای زوحاک و پی‌ی ئی‌ژێ رۆژی دوو که‌س بکوژه و می‌شکه‌که‌یان ده‌رخواردی ماره‌کان بده با برسیان نه‌بی و ئارام بین).

{نابتین}

(پیاوی‌ک به‌ناوی نابتین که له ره‌گه‌زی شا‌کان بوو به ده‌ست زوحاک ئە‌کوژرێ و می‌شکی ده‌رخواردی ماره‌کان ئەدری‌ت، ژنه‌که‌ی نابتین کو‌ره‌که‌ی هه‌له‌گریت و ئە‌پروات بۆ کۆی ئە‌لبورزی هی‌ندوستان، ئە‌ستیره‌ناسان به زوحاک ده‌لێن ژیان و گیانی تۆ وا له ده‌س فه‌ره‌یدوون دا. زوحاک له پرسو‌جۆی ئەم دو‌ژمنه‌دا ده‌بی که ئاسنگه‌ری به‌ناوی کاوه که هه‌قده کو‌ری به ده‌ست زوحاک ده‌کوژێ و (قارن)یش که دوا‌ین کو‌ری ئە‌بی ده‌گیریت، کاوه ئە‌چیت بۆ کۆشکی زوحاک و له سه‌ته‌مکاری زوحاک ده‌ست ئەکات به هاوار و دا‌دوب‌داد.

ناوه‌رۆکی شانامه

ئه‌گەر له ناوه‌رۆکی شانامه‌ی فیردهوسی بکۆلینه‌وه له سێ بابەت بیکهاتوو که بریتین له وانه‌ی خواره‌وه:

۱ - پیناسه‌ی شاکانی ئێران

۲ - خزمه‌تکردن به نه‌ته‌وه‌ی فارس

۳ - جه‌نگ و خوین‌ریژی به‌گشتی و به‌تایبه‌تی کوشتاری نه‌ته‌وه‌کانی بلوچ و...

به‌پێی ژياننامه‌که‌ی فیردهوسی (داستانی زوحاک و فه‌ره‌یدوون) به‌که‌مین شته‌ که فیردهوسی نووسیویه‌تی، پاشان ده‌سته‌که‌ات به‌ نووسینی (شانامه). سه‌ره‌تای شانامه‌ چه‌ن زنجیره‌ هۆنراوه‌ی ستایشین ده‌رباره‌ی خودا و رابه‌ری ئایینی ئیسلام و چه‌ن پادشا که یه‌که‌ک له وانه (سولتان مه‌حمود غه‌زنه‌وی)یه. به‌دوای ئه‌وانه ئه‌رواته سه‌ر ژياننامه‌ی پادشاکانی که باسی زوحاک و فه‌ره‌یدوون به‌شیکه‌تی. ئه‌و باسانه که پێوه‌ندیان به (زوحاک و فه‌ره‌یدوون)ه‌وه هه‌یه له لاپه‌ره (۱۵) تا (۶۰) له بیست به‌شدا به‌و ناوانه‌ی خواره‌وه به‌هۆنراوه‌ داپێژراوه:

۱ - پادشایی کیومه‌رس یه‌که‌مین شای عه‌جهم سی ساڵ بوو.

۲ - کوژانی سیامه‌ک به‌ ده‌ستی دێو.

۳ - هه‌وشه‌نگ و که‌یومه‌رس نه‌رۆن بۆ جه‌نگی دێوه‌ ره‌ش.

۴ - پادشایی هه‌وشه‌نگ چل ساڵی خایاند.

۵ - دامه‌زراندنی جه‌ژنی سه‌ده.

۶ - پادشایی ته‌همورسی دێوبه‌ند سی ساڵ بوو.

۷ - پادشایی جه‌مشید هه‌وتسه‌ت ساڵی خایاند.

۸ - داستانی زوحاک نه‌گه‌ل باوکی.

۹ - ئیبلیس و خواردن سازکردن.

۱۰ - ده‌سته‌لاتی جه‌مشید به‌ره‌و نه‌مان.

۱۱ - پادشایی زوحاک هه‌زار ساڵی خایاند.

زوحاک کوربه‌که‌ی پێده‌داته‌وه و کاوه خه‌لک له دژی زوحاک هانه‌دات و پێشدامینی ئاسنگه‌رییه‌که‌ی که له پێستی شیر ئه‌بی وه‌ک ئالا ده‌یکات به سه‌ر داریکه‌وه و ئه‌بی به رابه‌ری خه‌لک و ده‌که‌ونه ری بۆ دۆزینه‌وه‌ی فه‌ره‌یدوون. فه‌ره‌یدوونیش هه‌ر ئه‌و پێسته‌ واته‌ پێشدامینه‌که‌ی کاوه ئه‌کات به ئالای خۆی (ئالای پاشایی) و زوحاک ئه‌گریت و له کێوی ده‌ماوه‌ند زیندانی ده‌کات).

سه‌رچاوه: کتییی تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوره پهلوی چاپی سوم - سال (۲۵۳۶) شاهنشاهی - دکتر ناصرالدین شاه‌حسینی استاد دانشگاه تهران - ل ۲۱۹ و ۲۲۰

زوحاک:

زوحاک یا (ئه‌ژده‌اک) که له‌و باسه‌دا هاتوو، کێ بووه؟ به‌هۆی ئه‌وه‌ی سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی باسه‌کانی (فیردهوسی و کورد) له شانامه‌ی فیردهوسی و چه‌ن کتییی دیکه‌ی فارسی وه‌رگیراوه، بێویسته بزانی و شه‌ی زوحاک له فارسیدا چۆن باسکراوه.

ضحاک: وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه‌ واته‌ که‌سیک که زۆر بێبکه‌نیت.

سه‌رچاوه: به‌رگی دووه‌می فرهنگ فارسی دکتر محمد معین - ل ۲۱۸۲

زوحاک له کوردی دا: ناوی زوحاک له کۆمه‌لگای کورده‌واریدا بۆ که‌سیکی سه‌ته‌کار و خوین‌ریژ به‌کار براوه.

خوالیگری کردن ابلیس

جوانی بر آراست از خویشتن
 سخن گو و بینا دل و پاک تن
 همیدون به ضحاک بنهاد روی
 نبودش جز از آفرین گفت و گوی
 بدو گفت اگر شاهرا در خورم
 یکی نامور پاک خوالیگرم
 چو بشنید ضحاک بنواختش
 ز بهر خورش جایگه ساختش
 کیلد خورشخانهء پادشا
 بدو داد دستور فرمان روا
 فراوان نبود آن زمان پرورش
 که کمتر بود از کشتنیا خورش
 جز از رستنیها نخوردند چیز
 زهر چز زمین سر بر آورد نیز
 پس آهرمن بد کنش رای کرد
 بدل کشتن جانور جای کرد
 ز هر گونه از مرغ و چار پای
 خورش کرد و یکیک بیاورد بجای
 بخونش بپرورد بر سان شیر
 بدان تا کند پادشا را دلیر
 سخن هرچه گویدش فرمان برد
 بفرمان او دل گروگان کند
 خورش زردهخایه دادش نخست
 بدان دانشش چند که تن درست
 بخورد و بر او آفرین کرد سخت
 مزه یافت از آن خوردنش نیکبخت
 چنین گفت ابلیس نیرنگ ساز
 که جاوید زی شاه گردنفرز

ئیبلیس و خواردن سازکردن

ناماده بوو لاویکی جوانچاک
 لاویکی راویژخۆش و دلپاک
 خۆبی گه‌بانده باره‌گای زوحاک
 هه‌لیدا به شانوشکۆیا زۆرچاک
 وتی با ئاگاداربج پادشای دانا
 چیشته‌کهرج باشم من له جهانا
 کاتیک که زوحاک زانی بهو کاره
 دورستیکرد چیشته‌خانه‌یکی گه‌وره
 چیشته‌خانه‌ی پادشا درایه دهستی
 کاری ده‌سپیکرد ئه‌و به‌سه‌ربه‌ستی
 ژیانی ئه‌و ده‌وره به جوړیتر بوو
 خواردمه‌نی گوشتی که‌متر بوو
 خواردمه‌نی له میوه و سه‌وزی بوو
 له وانه‌ی که له زه‌وی په‌یدا ئه‌بوو
 به‌لام ئه‌هریمه‌نی بن‌په‌دوشت
 خوینی گیاندارانی ئه‌پرشت
 له گوشتی مامر و مهر و مالآت
 خواردمه‌نی سازنه‌کرد هاوکات
 په‌روم‌ده‌ی ئه‌کرد به‌خوین وهک شیر
 تا پادشا نه‌ترس بیت و ئازا و دلیر
 هه‌رجی پینئه‌وت بهو جوړه‌ی ئه‌کرد
 به‌فرمانی ئه‌و هه‌لسوکه‌وتی ئه‌کرد
 زه‌ردینه هیلکه‌ی بۆ کرد به خۆراک
 پیتی ته‌ندورس بوو پادشا زۆر چاک
 که چیشته‌که‌ی خوارد له‌زه‌تی لیترد
 ده‌سجۆشی پیوت سپاسیشی کرد
 به‌وجۆره‌ی پیوت ئیبلیسی به‌دکار
 هه‌ر پایه‌دار بیت پادشای تاجدار

فهریدوون له خه‌ونی زوحاک دا.

- ۱۲ - فهریدوون له خه‌ونی زوحاک دا.
- ۱۳ - ناموژگاریکردنی فهریدوون.
- ۱۴ - پرسپاری فهریدوون سه‌باره‌ت به باوک و ره‌گه‌زی خۆی له دایکی.
- ۱۵ - داستانی زوحاک و کاوه‌ی ئاسنگه‌ر.
- ۱۶ - فهریدوون له‌پروات بۆ جه‌نگی زوحاک.
- ۱۷ - فهریدوون کچه‌کانی جه‌مشید ده‌بینیت.
- ۱۸ - داستانی فهریدوون له‌گه‌ل وه‌کیلی زوحاک دا.
- ۱۹ - زوحاک به‌ره‌و به‌ندیخانه.
- ۲۰ - پادشایی فهریدوون پینجسه‌د سال بوو.

ئه‌و به‌شانه‌ی که راسته‌وخۆ پیوه‌ندیان به باسی (فیردهوسی و کورد) ده‌هه‌یه، بریتین له:

۱ - خوالیگری کردن ابلیس	ئیبلیس و خواردن سازکردن
۲- تبا‌ه شدن روزگار جمشید	ده‌سته‌لاتی جه‌مشید به‌ره‌و نه‌مان
۳- پادشاهی ضحاک هزار سال بود	پادشایی زوحاک هه‌زار سالی خایاند
۴ - اندر زادن فریدون	سه‌باره‌ت به له دایک بوونی فهریدوون
۵ - پرسیدن فریدون نژاد خود را از مادر	فهریدوون ناوکی باوکی ئه‌پرسی له دایکی
۶ - داستان ضحاک با کاوه آهنگر	به‌سه‌ره‌هاتی زوحاک و کاوه‌ی ئاسنگه‌ر
۷ - بندکردن فریدون ضحاک را	فهریدوون زوحاک ئه‌خاته زیندان

ئه‌و چه‌ن بابه‌ته‌ی شانامه له‌گه‌ل چه‌ن بابه‌تی دیکه‌ی فارسی که له‌م چه‌ن لاپه‌رده‌ا سوودیان لیوه‌رگیراوه، بۆ ئاسانکاری به‌پیتی توانا کردوومه به کوردی، وه‌رگێرانه‌که‌یش له‌سه‌ر جوړی وشه‌به‌شه‌وه نه‌کراوه، به‌لکو ناوه‌روکی ئه‌و رسته یا ئه‌و هۆنراوه وه‌رگیراوه. هیوادارم وهک وه‌رگێرانه‌ تماشای نه‌که‌ن مین وه‌رگێر نیم، هه‌ر به‌و هۆیه خودی بابته‌ فارسییه‌که له په‌نای کوردیه‌که‌دا نووسراوه‌ته‌وه و به هیلک (|) جیاکراوه‌ته‌وه . هه‌روه‌ها هه‌ندێ له بابته‌کانی ئه‌م باسه دووباره کرانه‌ته‌وه، ئه‌وه‌یش هه‌م وهک سه‌رچاوه که چه‌ن نووسه‌ر ئامازه‌یان پیکردووه، هه‌م به‌هۆی پیوستبوونی باسه‌کان، ئه‌نجامدراوه.

چو ضحاک بشنید گفتار اوی
نهانی ندانست بازار اوی
بدو گفت دادم من این کام تو
بلندی بگیرد مگر نام تو
بفرمود تا دیو چون جفت او
همی بوسه زد بر کتف او
چو بوسید شد در زمین ناپدید
کس اندر جهان این شگفتی ندید
دو مار سیه از دو کتفش برست
غمی گشت و از هر سوی چاره جست
سرانجام ببرید هر دو ز کتف
سزد گر بمانی ازو در شگفت
چو شاخ درخت آن دو مار سیاه
برآمد دگر باره از کتف شاه
پزشکان فرزانه گرد آمدند
همه یک بیک داستانها زدند
زهر گونه نیرنگها ساختند
مر آن درد را چاره نشناختند
بسان پزشکی پس ابلیس تفت
بفرزانی نزد ضحاک رفت
بدو گفت کین بودنی کار بود
بمان تا چه ماند نیاید درود
خورش ساز و آرمشان ده بخورد
نشاید جز این چاره نیز کرد
بجز مغز مردم مده شان خورش
مگر خود بمیرند ازین پرورش
نگر نره دیو اندر آن جستوجو
چه جست و چه دید اندرین گفتگو
مگر تا یکی چاره سازد نهان
که پردخته ماند ز مردم جهان

ل - ۳۱ و ۳۲

زوحاک گوئی دابوو به وته‌کانی
نه‌ینه‌زانی به‌لام به نه‌ینییه‌کانی
وتی ئاواتت نه‌بیت جیبه‌جی
ئه‌گهر ئه‌و کاره له‌بۆ تو باشبی
پاشان پییکوت ههر هه‌مان کات
شانی ماچ کات تا بگا به ئاوات
کاتی که شانی زوحاکي ماچکرد
له پیئش چاو ونبوو خیرا ده‌ستوبرد
له‌جی ماچه‌کان هاوکات دوو ره‌ش مار
سه‌ریان هه‌لدا زوحاک بوو خه‌مبار
پاشان ماره‌کان ههر دوو له بندا
سه‌ریان په‌پینرا له‌سه‌ر شانی شا
به‌لام هه‌مان کات وه‌کو لکی دار
سه‌ری هه‌لداوه له‌سه‌رشان دوو مار
کۆبوونه‌وه زانا و پزشکیان
تا بکه‌ن چاره‌ی ماره‌کان ئه‌وان
ئه‌وه‌ی که بۆیان ده‌کرا کردیان
به‌لام نه‌کرا چاره‌ی مار بۆیان
پاشان ئیبلیدی به‌دکار و ناپاک
وه‌ک دوکتور چوو به‌اره‌گای زوحاک
وتی ئه‌م کاره چاره‌ی ئه‌کرئ
ئه‌بی بزانی چیتان بۆ ده‌کرئ
خواردنیان به‌رئ تا بگرن ئۆقره
به‌و جۆره نه‌بیت ناکرین چاره
جگه له میتشکی مروّف نییه خۆراکیان
به‌لکو به‌و جۆره دوا‌یی بیت ژیانیان
بزانه ئیستا ئه‌م دیوه په‌سته
له‌م گفتوگۆیه چییان مه‌به‌سته
تا به‌لکو که‌سیک چاره‌یان بکا
با خه‌لک له جهاندایه‌ی بنبری نه‌کا

که فردات از آن گونه سازم خورش
کزو باشدت سربسر پرورش
برفت و همه شب سگانش گرفت
که فردا ز خوردن چه سازد شگفت
دگر روز چون گنبد لاجورد
برآورد و بنمود یاقوت زرد
خورشها ز کبک و تذرو سفید
بسازد و آمد دلی پر امید
شه تازیان چون به خوان دست برد
سر کم خرد مهر او را سپرد
سوم روز خوان را به مرغ و بره
بیآراستش گونه گون یکسره
بروز چهارم چو بنهاد خوان
خورش ساخت از پشت گاو جوان
بدو اندرون زعفران و گلاب
همان سال خورده می و مشک ناب
چو ضحاک دست اندر آورد و خورد
شگفت آمدش زآن هشیوار مرد
بدو گفت بنگر که تا آرزوی
چه خواهی بخواه از من ای نیکخوی
خورشگر بدو گفت کای پادشا
همیشه بزای شاد و فرمان روا
مرا دل سراسر پر از مهر تست
همه توشهء جانم از چهر تست
یکی حاجتم ز نزدیک شاه
وگر چه مرا نیست این پایگاه
که فرمان دهد شاه تا کتف اوی
ببورم بمالم برو چشم و روی

بۆ سبه‌ی چیشتییک لیده‌نییم بۆتان
هه‌تا پیی شاد بی هه‌رده‌م له ژیان
بیری کرده‌وه ئه‌و شه‌و تا به‌یان
چ چیشتی سازکا له بۆیان ئه‌وان
به‌یانی کاتیک که تاو هاته‌ده‌ر
جهان رووناک بوو تیگرا سه‌رانسه‌ر
له گوشتی که‌و و گوشتی گه‌له‌باب
چیشتی بۆ لینا چیشتیکی نایاب
که شای عه‌ره‌ب ده‌ستی برد بۆ خوان
سه‌رسام بوو هاوکات له کاری ئه‌وان
روژی سییهم به‌مامر و به‌رخ
خوان رازاندۆ خوانیکی به‌نرخ
له گوشتی گوئیک بۆ روژی چواره‌م
چیشتی بۆ لینا به‌بی دهره‌د و خه‌م
به‌مه‌ی کۆن و گۆلاو زه‌عه‌ره‌انه‌وه
خوانی زۆر به‌جوانی بۆ رازنده‌وه
که چیشته‌که‌ی خوارد زوحاکي پاشا
سه‌رسام بوو له کار ئه‌و پیاوی دانا
وتی ئاره‌زووت چیه‌ی له جهان
با بۆت ئه‌نجامده‌م ئه‌من هه‌موویان
چیشکه‌ریش وتی ئه‌ی پاشای جهان
ههر پایه‌داری بیت هه‌تا دیرزه‌مان
خۆشه‌ویستی تو ئاره‌زووی منه
شادی و سه‌ره‌ره‌زیت ئاواتی منه
هه‌مه‌ داخواییه‌ک ئه‌من له‌لای شا
هه‌رچه‌ن که نیمه‌ ئه‌و پله‌ و جیگا
ئه‌مه‌وئ ماچکه‌م هه‌ردوو شانی تو
ده‌ستیان پیاپیتم به‌ ئاره‌زووی خو

نهان گشت و گیتی برو شد سیاه
 سپردش بضحاک تخت و کلاه
 چو صد سالش اندر جهان کس ندید
 ز چشم همه مردمان ناپدید
 صدم سال روزی به دریای چین
 پدید آمد آن شاه ناپاک دین
 چو ضحاکش آورد ناگه بچنگ
 یکایک ندادش زمانی درنگ
 باره مرو را بدو نیم کرد
 جهان را ازو پاک و بی بیم کرد
 نهان بود چند از دم ازدها
 بفرجام هم زو نیامد رها
 شد آن تخت شاهی و آن دستگا
 زمانه ربودش چو بیچاده گاه
 ازو بیش بر تخت شاهی که بود
 از آن رنج بردن چه آمدش سود
 گذشته بدو سالیان هفتصد
 پدید آوردش بسی نیک و بد
 چپایید همی زندگانی دراز
 که کیتی نخواهد گشادنت راز
 همی پرواراندن با شهد و نوش
 جز آواز نرمت نیامد بگوش
 یکایک چو گوئی که گسترده مهر
 که خواهد نمودن بمن مهر چهر
 بدو شاد باشی و نازی بدوی
 همه راز دل بر کشادی بدوی
 یکی نفخ بازی برون آورد
 بدلت اندر از درد خون آورد
 دلم سیر شد زین سرای سپنج
 خدا را مرا زود برهان ز رنج

ج - ۳۳ و ۳۴

دەرباز بوو پاشان خۆی بۆ شاردهوه
تاج و تهخته‌که‌ی بۆ زوحاک مایه‌وه
هه‌تاكو سه‌د ساڵ كه‌س نه‌یئه‌زانی
به مال و جیگه و شوینی ژیا‌نی
له پاش سه‌د ساڵدا له ده‌ریای چین
په‌یدا بوو ئه‌و شای بی‌دین و ئایین
کاتی که زوحاک ئه‌وی کرد په‌لبه‌س
ده‌رفه‌تی نه‌دا کوشتی ده‌موده‌س
به هه‌ره کردی به دوو که‌رته‌وه
کارنامه‌ی ژیا‌نی گشت ره‌شکرده‌وه.

تباه شدن روزگار جمشید
از آن پس برآمد از ایران خروش
پدید آمد از هر سوی جنگ و جوش
سیه گشت رخشنده روز سفید
گسستند پیوند با جمشید
برو تیره شد فره ایزدی
بگژی گرانید و نا بخردی
پدید آمد از هر سوی خسروی
یکی نامداری ز هر پهلوی
سپه کرده و جنگرا ساخته
دل از مهر جمشید پرداخته
یکایک از ایران برآمد سپاه
سوی تازیان برگرفتند راه
شنودند کآنجا یکی مهتر است
پر از هول شاه ازدها پیکر است
سواران ایران همه شاه جوی
نهادند یکسر بضحاک روی
بشاهی برو آفرین خواندند
ورا شاه ایران زمین خواندند
کی ازده هافش بیآمد چو باد
بایران زمین تاج بر سر نهاد
از ایران و از تازیان لشکری
گزین کرد گردان هر کشوری
سوی تخت جمشید بنهاد روی
چو انگشتی کرد گیتی بروی
چو جمشید را تخت شد کندرو
بتنگ آوردش جهاندار نو
برفت و بدو داد تخت و کلاه
بزرگی و دیهم و کنج و سیاه

سہمی سہقزی قایشی

دەسلەتتى جەمشىد بەرەو نەمان
پاشان لە ئىراندا بوو بە ئاژاوە
بوو بە جەنگ و ھەرا لە ھەر لاوە
رۆژى رووناک بوو بە تاریکی
لەگەڵ جەمشیدا بوو بە ناکوکی
یەزدانى مەزن رووی لێوەر گێرا
ئارامی لیکرد بە جەنگ و ھەرا
پاشاگەردانى رووی کردە ولات
ئەوھى کە ھەیبوو ھێز و دەسلەت
ئامادەى ئەکرد لەشکر و سپا
ھەتا بجەنگى لەگەڵ جەمشیدا
لە ئىرانەو لەشکر و سپا
لەبۆ لای عەرەب کەوتنە رىگا
بىستبوویان کە کەسى وا لەوئ
خاوەن دەسلەتە و پىگە و جى
بۆ پەیداکردنى شاھىک بۆ ئىران
چوونە لای زوحاک سواران ھەموویان
ئەویان کرد بە شا بە شای خوڤان
تا فەرمانرەوا بێت لە خاکی ئىران
ھەر وەک ئەژدیھا بۆ ئىران روڤشت
تاجى نایە سەر لەبان تەخت دانىشت
لەشکرىکى ساز کرد لە عەرەب و ئىرانى
لە ھەموو شوپىنیک لە جەنگاوەرانى
پاشان ھىرشى بۆ سەر جەمشید برد
جھانى ئەوى ھەموو داگیرکرد
جەمشید کە زانى دەورى گیراوە
توانای نەبەرد و جەنگى نەماوە
بارەگای جیھشت بە تەخت و تاجۆ
بە سەرھوت و سامان و سپا و گەنجۆ

21

دو پاکیزه از کشور پادشا
دو مرد گرانباهه پارسا
یکی نامش ارمایل پاکدین
دگر نام گرمایل پیشبین
چنان بد که بودند روزی بهم
سخت رفت هر گونه از بیش و کم
ز بیدادگر شاه و از لشکرش
وز آن رسمهای بد اندر خورش
یکی گفت مارا بخوالیگری
بباید بر شاه رفت آوری
وز آن پس یکی چاره ساختن
زهر گونه اندیشه انداختن
مگر زین دو تنرا که ریزند خون
یکرا توان آوردیدن برون
برفتند و خوالیگری ساختند
خورشها باندازه پرداختند
خورش خانه پادشا جهان
گرفت آن دو بیدار خرم نهان
چو آمدش هنگام خون ریختن
ز شیرین روان اندر آویختن
از آن روزبانان و مردم گشان
گرفته دو مرد جوانا گشان
زنان پیش خوالیگران تاختند
زبالا بروی اندر انداختند
پر از درد خوالیگرانرا جگر
پر از خون دو دیده پر از کینه سر
همی بنگرید این بدان آن بدین
ز کردار بیداد شاه زمین
از آن دو یکرا پیرداختند

له ولاتی پادشا دوو مروقی دلپاک
دوو پیایوی مهزن دوو دینداری چاک
یهکیان بهناوی ئهرمایل پاکدین
ئهوی دیکهیان گهرمایل پیشبین
روژی دانیشتبوون پیکهوه ئهوان
ئهدووان سهبارت به کاری زهمان
باس له ستهمکاری شا و سپای بوو
له کاری بهد و له خواردنهکی بوو
یهک له وان وتی با ئیمه خویمان
ببین به چیشتهکهر ههر له دیواخان
پاشان به باشی بیر ئهکهینهوه
چارهی ئهو کارهیش ئهذوینهوه
که ئهبیئت بکوژیئت له لاوان دوو کهس
دهربازی ئهکهین بو خویمان یهک کهس
بوون به چیشتهکهری پادشا پاشان
چیشتیان لیدهنا لهبو شا ئهوان
دهسیانگرت بهسهر چیشتهخانهی شا
ئهو دوو مروقه زیرهکه و زانا
کاتی که کاتی کوشتنیش ئهبوو
کاتی کیشانی گیانی شیرین بوو
کاربهدهستانی بهدکاره و پهست
دوو لاویان ئهکرد بهپله پهلبهست
ئهیانخسته بهردهس چیشتهکهران
دهمهوړوو ئهدران به ئهزرا بویان
چیشتهکهران ئهبوون دلتهنگ و خه مبار
چاو به فرمیسک و دهروون پر ئازار
دهیانروانی بو یهکتر ههر دوو
له ستهمکاری پاشایی بهدخو
دهس ئهکرا به کار لهسهر یهکیان

پادشاهی ضحاک هزار سال بود
چو ضحاک بر تخت شد شهریار
برو سالیان انجمن شد هزار
سراسر زمانه بدو گشت باز
بر آمد برین روزگاری دراز
نهان گشت آیین فرزنانگان
پراکنده شد کام دیوانگان
هنر خوار گشت جادوئی ارجمند
نهان راستی آشکارا گزند
شده بر بدی دست دیوان دراز
ز نیکی نبودی سخن جز براز
دو پاکیزه از خانه جمشید
برون آوردیدند لرزان چو بید
که جمشید را هر دو دختر بدند
سر بانوانرا چو افسر بدند
ز پوشیده رویان یکی شهرناز
دگر ماهرهوی بنام ارنواز
بایوان ضحاک بردند شان
بدان اژدهافش سپردندشان
بپروردشان از ره بد جوئی
بیاموخت شان کژی و جادوئی
ندانست خرد جز بد آموختن
جز از کشتن و غارت و سوختن
چنان بد که هر شب دو مرد جوان
چه کتر چه از تخمه پهلوان
خورشگر ببردی بایوان شاه
وزو ساختی راه درمان شاه
بکشتی و مغزش بپرداختی
مر آن اژدها را خورش ساختی

پادشاهی زوحاک هزار سالی خیاند
کاتی که زوحاک بووه تاجدار
پادشاییهکی گهیهه هزار سال
بو پاش گهراوه رهوړهوی ژیان
وا دهرباز ئهبوو کاروانی زهمان
ژیانی زانایان له تالیدا بوو
نادانان بهشیان خوئی و شادی بوو
نهزانی مهزن زانستیش بجووک
راستی بیترخ و بیبهها و سووک
لهبو کاری بهد ئازاد بوون دیوان
چاکهیش ههر نهبوو ناوی لهناوان
له مالی جهمشید دوو جوانی نازدار
برانه دمو به ترس و ئازار
ههر دوو ئهوانه کچی جهمشید بوون
تاجی سهرسهری جوانانی جوان بوون
شههرناز ناوی یهکی لهوان بوو
ئهوی دیکهیان ئهرنهواز ناو بوو
ئهوان برانه کوژشکهکی زوحاک
خرانه بهردهس ئهژدیهای ناپاک
پهروهردهی کردن لهبو بهدکاری
لهبو ئهفسوون و درق و لاساری
جگه له بهدی کاریکهی نهبوو
کوشتار و تالان ههردهم پیشهوی بوو
وههابوو ههر شهو دوو کهس له لاوان
له دهستهی لاواز یاخو زورداران
چیشتهکهر ئهبیردن بو کوژشکی پادشا
ئهکران به درمان بو دهردهکی شا
له پاش کوژرانا دهرئههات میشکیان
لهبو ئهژدیها به چیشته ئهکران

اندر زادن فریدون

برآمد برین روزگاری دراز
که شد ازدهاوش بتنگی فراز
خجسته فریدون ز مادر بزد
جهانرا یکی دیگر آمد نهاد
بباید برسان سرو سهی
همی تافت زو فر شاهنشهی
جهانجوی با فر جمشید بود
بکردار تابنده خورشید بود
جهانرا چو باران ببایستگی
روانرا چو دانش بشایستگی
بسر بر همی گشت گردان سپهر
شده رام با آفریدون به مهر
همان کاو کش نام پرمایه بود
ز گاووان ورا برترین پایه بود
ز مادر جدا شد چو طاوس نر
بهر موی بر تازه رنگی دگر
شد انجمن بر سرش بخردان
ستاره شناسان و هم موبدان
که کس در جهان گاو چون آن ندید
نه از پیر سرکار دانا شنید
زمین کرد ضحاک پر گفت و گوی
بگرد زمین در همین جست و جوی
فریدون که بودش پدر آبتین
شده تنگ بر آبتین بر زمین
گریزان و از خویشتن گشته سیر
برآویخت ناگاه در دام شیر
از آن روزبانان ناپاک مرد
تنی چند روزی بدو باز خورد

سه‌بارت به له دایک بوونی فهریدوون

کاری روزگار ودها نه‌چووه پیش
سته‌می نه‌کرد زوحاک بیته‌ندیش
هاوکات فهریدوون له دایک نه‌بی
که‌سیکی دیکه به ژیان شاد نه‌بی
گه‌شه نه‌کات زور به ئاره‌زوو
نمای پادشایی پیوه دیار بوو
هر وک جه‌مشید خاوه‌ن شکو بوو
له جوانیشدا هاوتای هر نه‌بوو
جهان به‌ووه‌ه گه‌ل شیرین بوو
ناخی دهروونی له شادی پر بوو
وده‌ه نه‌گه‌پا ره‌وتی روزگار
فهریدوون ببی شاد و به‌ختیار
نه‌ه که‌له که‌لکی به‌هیز بوو
له نیو که‌لندا تاکه که‌ل بوو
وه‌ک تاوسی نیر پیتی نایه جهان
جوانچاک و شیرین ئاماده بو ژیان
کۆبوونه‌وه له دهروری دانا و زاناکان
ئه‌ستیره‌ناس و مؤغی زهرده‌شتیان
نه‌یان دیبوو له جهاندا وده‌ه که‌ل
نه‌یان بیستیوو له که‌س وده‌ه که‌ل
نه‌ه باسه‌ه گه‌یشته باره‌گای زوحاک
که‌وت پرسوجوی کوره‌که زور چاک
باوکی فهریدوون که ثابتین بوو
له ترسی زوحاک ئارامی نه‌بوو
له هه‌موو شوینتی خوی نه‌شارده‌وه
روژئ له ناکاو که‌وته داوه‌وه
چه‌ن پاسه‌وانی چه‌په‌ل و ده‌به‌نگ
ریگیان پیگرد به مه‌کر و نیره‌نگ

جز این چاره‌ه نیز نشناختند

برون کرد مغز سر گوسفند
بر آمیخت با مغز آن ارجمند
یکپرا بجان داد زنه‌ار و گفت
نگر تا بیاری سر اندر نهفت
نگر تا نباشی بآباد شهر
ترا در جهان کوه و دشتست بهر
بجای سرش زآن سر بی بها
خورش ساختند از پی ازدها
ازین گونه هر ماهیان سی جوان
ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدندی ازیشان دویست
بر آنسان که نشناختندی که کیست
خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش
کنون کرد از آن تغمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس
پس آئین ضحاک واژونه خو
چنان بد که چون می بدش آرزو
ز مردان جنگی یکی خواستی
بگشتی که با دیو بر خاستی
کجا نامور دختر خوبروی
بپرد درون پاک بی گفت و گوی
پرستنده کردیش بر پیش خویش
نه رسم کی بد نه آئین نه کیش

چاره‌یان نه‌بوو ناچار بوون نه‌وان
هاوکات می‌شکی مه‌پیک نه‌هینرا
تیکه‌ل به می‌شکی نه‌ه که‌س نه‌کرا
ده‌یانوت به وهی که نه‌کوزرا بوو
خوت بشاره‌وه نه‌تو زووبه‌زوو
نابیت تو بژیت له نیو شاره‌کان
پیویسته برویه دهشت و کوساران
له‌بری می‌شکی نه‌ه می‌شکی بیته‌ها
نه‌کرا به چیشت له‌بو نه‌ژدیه‌ها
به‌و جوړه هر مانگ سی که‌س له لاوان
ده‌ربازیان ده‌کرد له کوشتن نه‌وان
ژماره‌یان گه‌یشت به دووسه‌ه نه‌وان
که‌س نه‌یئه‌زانی به شوین و جی‌یان
پاشان چیشتکه‌ران مه‌پ و بزنیان
برده دهشت و کیو له‌بو لاوه‌کان
ئیستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زن
که‌هز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن
ترسیان نییه له یه‌زدان
له پلاسه‌ه ماله‌کانیان
کاروکرده‌وهی زوحاک به‌دخوو
وه‌هابوو که‌ه خوی نه‌یکرد ئاره‌زوو
له‌بو کوشتنی پیای به‌پرشت
پیلانی بیگانه‌په‌ره‌سی دانه‌پرشت
کچیک ببوات جوان و به‌ناوبانگ
نه‌بیرده کۆشک به مه‌کر و نیره‌نگ
په‌روه‌دهی ده‌کرد بو‌خویی له‌لای خو
له یاسای شا و ئایین نه‌بوو گفتوگو

چنین گفـت با مرد زـنهار دار
که اندیشه در دلم ایـزدی
فراز آمدست از ره بخردی
همی کرد باید کز آن چاره نیست
که فرزند و شیرین روانم یکـیست
ببرم پی از خاک جادوستان
شوم با پسر سوی هندوستان
شوم نا پدید از میان گروه
مر این را برم تا بالبرز کوه
بیآورد فرزند را چون نـوند
چو غم ژبان سوی کوه بلند
یکی مرد دینی بدان کوه بود
که از کار گیتی بی اندوه بود
فرانک بدو گفـت کای پاک دین
منم سوگواری از ایران زمین
بدان کین گرانیایه فرزند من
همی بود خواهد سر انجمن
ببرد سر و تاج ضحاکرا
سپارد کمر بند او خاکرا
ترا بود باید نگهبان اوی
پدروار لرزنده بر جان اوی
بپذیرفت فرزند او نیک مرد
نیآورد هرگز بدو باد سرد
خبر شد بضحاک یک روزگار
از آن بیشه و گاو و آن مرغزار
بیآمد پر از کین چون پیل مست
مر آن گاو پرمایه را کرد پست
همه هرچه دید اندرو چارپای
بیفکند ازیشان به پردخت جای

وتی بهو کهسهی یارمه‌تی دابوو
خودا شتیکی خسته‌وته دلمه‌وه
ئه‌وه‌یش به‌هوی زانایه‌کوه
ئه‌بی کارئ ئه‌نجام بهم ئه‌من
مناله‌که‌م خو‌ش ئه‌ویت ئه‌من
ئه‌بی برۆم له ولاتی په‌ستان
کوپه‌که‌م به‌م له‌بۆ هیندوستان
خۆم ئه‌شارمه‌وه له خه‌لک ئه‌من
کوپه‌که‌م ئه‌به‌م بۆ ئه‌لبورز ئه‌من
کوپ به‌گۆله‌وه زۆر جوست و چالاک
روویکرد ئه‌لبورز به دلئیکی پاک
پیاویکی زۆرباش له‌و کپوه ئه‌ژیا
بیخه‌م و خه‌فت له کپشه‌ی دونه‌ی
فه‌رانه‌ک وتی ئه‌ی پیاوی دلپاک
ئه‌من ئیرانیم بزانه زۆر چاک
بزانه ئه‌تۆ که ئه‌و کوپه‌ی من
رۆژئ ئه‌بی به خه‌نیمی دوژمن
زوحاک له سه‌ر ته‌خت لا ئه‌بات
له تاجی شایی بیبه‌شی ئه‌کات
پیویسته ئه‌تۆ ئاگاداری بیت
هه‌ر وه‌کو باوک پاسه‌وانی بیت
کوپی لیۆم گرت ئه‌و پیاوی دلپاک
په‌روه‌ده‌ی ئه‌کرد به‌باشی زۆر چاک
زوحاک زانی به‌و شوین و جیگا
به‌و بیشه و میترگه و گا و مانگا
خۆی گه‌یاند ئه‌و شوینه خیرا
مانگا‌که‌ی کوشت بیترس و په‌روا
مه‌ر و مالاتی هه‌موو له‌ناو برد
هیچی لیینه‌هیشته له درشت و ورد

گرفتند و بردند بسته چو یوز
برو بر سرآورد ضحاک روز
خرمند مام فریدون چو دید
که بر جفت او چنان بد رسید
فرانگ بدش نام و فرخنده بود
به‌مر فریدون دل آکنده بود
روان گشت و دل خسته از روزگار
همی رفت گریان سوی مرغزار
کجا نامور گاو پر مایه بود
که روشنده بر تنش پیرایه بود
به پیش نگهبان آن مرغزار
خروشید و بارید خون در کنار
بدو گفـت کین کودک شیرخوار
زمن روزگاری بزنها‌ر دار
پدروارش از مادر اندر پذیر
وزین گاو نفـرش پی‌رور بشیر
اگر باره خواهی روانم تراست
گروگان کنم جان بدان کت هواست
پرستنده بیشه و گاو نفـز
چنین داد پاسخ بدان پاک مغز
که چون بنده بر پیش فرزند تو
بباشم پذیرنده پند تو
فرا‌نک بدو داد فرزند را
بگفتش بدو گفـتنی پند را
سه سانش پدروار از آن گاو شیر
همی داد هشیوار زنها‌ر گیر
نشد سیر ضحاک از آن جست و جوی
شد از گاو گیتی پر از گفـتگوی
دوان مادر آمد سوی مرغزار

گرتیان و بردیان خیرا له‌گه‌ل خۆ
له‌بۆ لای زوحاک به‌بی گفـتۆ
دایکی فه‌ره‌یدوون که به‌وه‌ی زانی
جییان به‌سه‌ر می‌رده‌که‌یی هانی
فه‌رانه‌ک وه‌ک دایک ئارامی نه‌بوو
ئاخـر فه‌ره‌یدوون هی‌زی دللی بوو
ریگای گرته به‌ر مه‌لول و خه‌مبار
روویکرده دهشت و دۆل و می‌رغوزار
تا بدۆزیته‌وه مانگایه‌کی به شیر
هه‌م به شیر و هه‌م جوان و ژیر
هانای بۆ خاوه‌ن مووچه‌یه‌ک برد
به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی هه‌موو بۆ باسکرد
وتی ئه‌م مناله‌ شیره‌خۆره
هیناومه به‌نه‌یتی بژی لی‌ره
وه‌ک باوک لی‌م وه‌ربگره
په‌روه‌ده‌ی بکه خۆت لی‌ره
له پاداشا باخت ئه‌که‌م ئه‌من گیان
له ریت دانه‌نیم هه‌م ژین هه‌م ژبان
وه‌لامی داوه ودها خاوه‌ن مال
دلت له خه‌فت تۆ بکه به‌تال
کوپت ئه‌پاریزم وه‌ک منالی خۆم
گو‌یرایه‌لی ئامۆژگارییه‌کانی تۆم
کوپه‌که‌ی پی‌سپارد فه‌رانه‌ک خیرا
خه‌م و خه‌فتی له دلدا برا
سێ سال وه‌ک باوک به شیری مانگا
پاراستی به نه‌یتی هه‌ر له‌و مووچه‌دا
له دووی فه‌ره‌یدوون زوحاک ئه‌گه‌را
ئه‌پرسی له گشت له دهشت و ده‌را
فه‌رانه‌ک به په‌له له‌بۆ مووچه چوو

پرسیدن فریدون نژاد خود را از مادر

چو بگذشت از آن بر آفریدون دو هشت

از البرز کوه اندر آمد بدشت

بر مادر آمد پژوهید و گفت

که بگشای بر من نیان از نهفت

بگو مر مرا تا که بودم پدر

کیم من ز تخم کدامین گهر

چه گویم کیم بر سر انجمن

یکی دانشی داستانی بزن

فرانک بدو گفت کای نامجوی

بگویم ترا هر که گفتی بگوئی

تو بشناس کز مرز ایران زمین

یکی مرد بود نام او آبتین

ز تخم کیان بود و بیدار بود

خرمند و گرد و بی آزار بود

ز طهمورث گرد بودش نژاد

پدر بر پدر بر همی داشت یاد

پدر بد ترا و مرا نیک شوی

نبد روز روشن مرا جز بدوی

چنان بد که ضحاک جادوپرست

از ایران بجای تو یازید دست

ازو من نهانت همی داشتم

چه مایه ببد روز بگذاشتم

پدرت آن گرانمایه مرد جوان

فدا کرد پیش تو روشن روان

ابر کتف ضحاک جادو دو مار

برست و برآورد به ایران دمار

سر بابت از مغز پرداختند

مر آن اژدها را خورش ساختند

فهردهیدون ناوی باوکی له دایکی نه پرسی

کاتی فهردهیدون گه‌یشته دوو هه‌شت

له نه‌لبورزه خوئی گه‌یانده ده‌شت

هاته لای دایکی وتی دایه گیان

نه‌و رازم نه‌تۆ بۆ بکه به‌یان

بیژه بزائم کییه باوکی من

له کامه توخوم و ره‌گه‌زم نه‌من

نه‌گهر له شوینتی پرسیان له من

باوکم چ که‌سه چی بیژم نه‌من

فهرانه‌ک وتی نه‌ی رۆله‌ی هوشیار

نه‌من پیّت نه‌دهم وه‌لامی پرسیار

کورم بزانه له ئی‌ران زه‌مین

پیاوئ نه‌ژیا به‌ناوی ئابتین

نه‌و که‌سه له نه‌وه‌ی شا‌کان بوو

ههم دانا و ئازا ههم بی‌ئازار بوو

له توخمی ته‌همورسی بب‌پاک بوو

باوک و بابیری ههموو له‌بیر بوو

نه‌و که‌سه باوکی تۆ بوو

هیوای منیش هر نه‌و بوو

کاتی‌ک زوحاکی سته‌مکار

له‌بری نه‌تۆ بووه تاجدار

نه‌تۆم شارده‌وه نه‌من له زوحاک

ههرچیم که هه‌بوو دامنا سه‌رپاک

نه‌و پیاوه مه‌زنه باوکی تۆ بوو

به‌دهس زوحاک ودها له‌ناو چوو

له‌بان شان زوحاک په‌یابوو دوومار

ئیرانی کرده چاوگه‌ی ئازار

باوکتی کوشته له‌بۆ ماره‌کان

می‌شکیشی کرد به چی‌شته بۆیان

سبک سوی خان فریدون شتافت

فراوان پژوهید و کسرا نیافت

بایوان او آتش اندر هکند

زپای اندر آورد کاخ بلند

ل - ۴۱ و ۴۰

تییینی: له زنجیره هۆنراوه‌ی {اندر زادن فریدون} - سه‌بارته به له دایک بوونی فهردهیدون{ له دوو جیگه‌دا باسی (گاو پرمايه) کراوه، له به‌شه‌ی یه‌که‌م واته نه‌وه‌ی خواره‌وه به هۆی نه‌وه‌ی له‌که‌ل وشه‌ی (طاوسی نر - تاوسی نیر)دا هاتوو پتموایی نه‌و (گاو پر مایه) مه‌به‌ست که‌لیکی به هیز بی و فهردهیدوونی به‌وه پیناسه کردوو.

بسر بر همی گشت گردان سپهر

شده رام با آفریدون به‌هر

همان کاو کش نام پرمايه بود

ز گاووان ورا برترین پایه بود

ز مادر جدا شد چو طاوس نر

بهر موی بر تازه رنگی دگر

شد انجمن بر سرش بخردان

ستاره شناسان و هم موبدان

که کس در جهان گاو چون آن ندید

نه از پیر سرکار دانان شنید

وده‌ها نه‌گه‌را ره‌وتی رۆزگار

فهردهیدون بی‌ب شاد و به‌ختیار

نه‌و که‌له که‌لیکی به‌هیز بوو

له نۆی که‌لاند تا‌که که‌ل بوو

وه‌ک تاوسی نیر پیی نایه جهان

جوانچاک و شیرین ئاماده بۆ ژیان

کۆبوونه‌وه له ده‌وری دانا و زاناکان

نه‌ستیرنه‌ناس و مۆغی زه‌رده‌شتیان

نه‌یان دی‌بوو له جهاندان ودها که‌لی

نه‌یان بیستبوو له که‌س ودها که‌لی

له به‌ش دووه‌مه‌دا (گاو پر مایه) مه‌به‌ست مانگایه‌که که‌ خاوه‌ن شیریی زۆر، فهردهیدون به شیریی نه‌و مانگا به‌خۆ کراوه.

فرانگ بدش نام و فرخنده بود

به‌هر فریدون دل آکنده بود

روان گشت و دل خسته از روزگار

همی رفت گریان سوی مرغزار

کجا نامور گاو پر مایه بود

که روشنده بر تنش پیرایه بود

به پیش نگهبان آن مرغزار

خروشید و بارید خون در کنار

بدو گفت کین کودک شیرخوار

زمن روزگاری بزنه‌ار دار

وه‌ک ههموو دایکان ئارامی نه‌بوو

ئاخر فهردهیدون هیزی دلی بوو

ریگای گرته به‌ر مه‌لول و خه‌مبار

روویکرده ده‌شت و دۆل و می‌رغوزار

تا بدۆژیته‌وه مانگایه‌کی به شیر

ههم به شیر و ههم جوان و ژیر

هانای بۆ خاوه‌ن موچه‌په‌ک برد

به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی ههموو بۆ باسکرد

وتی نه‌م مناله شیرخواره

هیناومه به‌نه‌ینی بۆی لیره

**

ترا با جهان سربس پای نیست
جهاندار ضحاک با تاج و گاه
میان بسته فرمان او را سپاه
چو خواهد ز هر کشوری صد هزار
کمر بسته او را کند کارزار
جز این است آئین پیوند و کین
جهانرا بچشم جوانی مبین
که هر کو نبید جوانی چشید
بگیتی جز از خویشتنرا ندید
بدآن مستی اندر دهد سر بباد
ترا روز جز شاد و خرم مباد
ترا ای پسر پند من یاد باد
بجز گفت مادر دگر باد

ل - ۴۲ و ۴۳

کاری و نه‌که‌ی دهستم به‌دامان
زوحاک خاوه‌نی تاج و ته‌خته
له‌شکر و سپای زۆری به‌دهسته
ئه‌گهر بییه‌ویت هه‌زار به‌سه‌دان
مرۆف له‌بو جه‌نگ ئینیتته مه‌یدان
ئه‌وانه پێویسته بو جه‌نگ و نه‌به‌رد
ئه‌بی بیر که‌یتۆ ژیر و جوان و ورد
به که‌له‌شه‌قی و کاری سه‌ره‌پۆ
ناگه‌یتته ئامانج ئه‌بی ره‌نجه‌پۆ
ئه‌گهر وا نه‌که‌ی سه‌رت دائه‌نئی
له ره‌وتی ژیان ئه‌تۆ تیناگه‌ی
ئامۆژگارییه‌کانم تۆ له گۆی بگره
په‌ندی دایکی خۆت تۆ به‌که‌م مه‌گره

سرنجام ره‌تم سوی بیشه
که کسرا نبود هیچ اندیشه
یکی گاو دیدم چو خرم بهار
سراپای او پر ز رنگ و نگار
نگهبان او پای کرده بکش
نشسته به پیش اندرون شاهفش
بدو دامت روزگاری دراز
همی پروریدن ببر بر بنار
ز پستان آن گاو طاموس رنگ
برافراختی چون دلاور نهنگ
سرنجام از آن گاو و آن مرغزار
یکایک خبر شد سوی شهریار
ز بیشه بیردم ترا ناگهان
گریزان ز ایران و از خان و مان
بیآمد بکشت آن گرانمایه را
چنان بی زبان مهربان دایه را
وز ایوان ما تا بخورشید خاک
برآورد و کرد آن بلندی مفاک
فریدون برآشت و بگشاد گوش
ز گفتار مادر برآمد بجوش
دلش پر ز درد و سرش پر ز کین
بر ابرو زخمش اندر آورد چین
چنین داد پاسخ به‌مادر که شیر
نگردد مگر بآزمودن دلیر
کنون کردنی کرد جادو پرست
مرا برد باید بشمشیر دست
بپیوم بفرمان یزدان پاک
برآرم ز ایوان ضحاک خاک
بدو گفت مادر که این رای نیست

به‌ناچار خۆم گه‌یاندە یه‌ک بیشه
که نه‌یانبوو ترس و نه‌ندیشه
بینیم مانگایه‌ک جوان و له‌بار
جوان هه‌روه‌ک کویتسانی به‌هار
خاوه‌نی بیشه بیخه‌م و شادان
دانیشتیوو وه‌ک شایی شایان
تۆم سپارد به ئه‌و ئه‌من ده‌موده‌س
تا به‌خیتو کا به‌بی ترس و له‌رز
به شیری خۆشی ئه‌و مانگا جوانه
بالآت تۆ ئه‌کرد باش له‌و ده‌ورانه
به‌لام باسی بیشه و میژگ و مانگا
ئاخه‌که‌ی گه‌یشته باره‌گای پادشا
رامگوێزای خیرا ئه‌من له‌و بیشه
به‌جیم هیشت مال و سه‌روه‌ت و تۆشه
زوحاکي به‌دکار چوو به‌یشه‌که
خاوه‌نه‌که‌ی کوش له‌گه‌ل مانگا که
ئه‌و شوینه له‌گه‌ل ماله‌که‌ی خۆمان
به ده‌ستی زوحاک گشت کران و یران
کاتی فه‌ره‌یدوون به‌و باسه‌ی زانی
به تووره‌یه‌وه گه‌لیک نه‌رانی
له ده‌روونه‌وه خۆی ئه‌خواردوه
له رق و کینا سوور ئه‌بووه
وتی به دایکی فه‌ره‌یدوون پاشان
ئه‌بی تیکۆشین بو تۆله‌ی خۆمان
تۆله که‌ینه‌وه له دوژمن هه‌موو
ئه‌من هه‌ر ئینستا به‌بی سیودوو
ئه‌پۆم بو جه‌نگی زوحاکي دوژمن
به پشتیوانی یه‌زدانی مه‌زن
دایکی کوتی ئامان سه‌د ئامان

هم آنگه یکایک ز درگاه شاه
برآمد خروشیدن دادخواه
ستمیدیه را پیش او خواندند
بر نامدارانش بنشانند
بدو گفت مهتر بروی دژم
که بر گوی تا از که دیدی ستم
خروشید و زد دست بر سر ز شاه
که شاهان منم کاوه دادخواه
بده داد من کامد ستم دوان
همی نالم از تو برنج روان
اگر داد دادن بود کار تو
بیفزاید ای شاه مقدار تو
ز نو بر من آمد ستم بیشتر
زنی بر دلم هر زمان نیشتر
ستم گر نداری تو بر من روا
بفرزند من دست بردن چرا
مرا بود هژده پسر در جهان
از ایشان یکی مانده است این زمان
ببخشای بر من یکی را نگر
که سوزان شود هر زمانم جگر
شبهه من کردم یکی باز گوی
و گر بی گهنام بهانه مجوی
بحال من ای تاجور در نگر
میفزای بر خویشتن در دسر
مرا روزگای چنین کوژ کرد
دلی بی امید و سری پر ز درد
جوانی نماندست و فرزند نیست
به گیتی چو فرزند پیوند نیست
ستمرا میان و کراوه بود

له پیش کۆشکی شا هه مان کات
بوو به هه راوهوریا و دادو بی داد
که سیکیان برده باره گای پاشا
له ژوور میوانان له وئ دانا
میوانی بیوت بۆچ وا خه مباری
گیرۆدهی دهستی کام سته مکاری
نه پانی و کوتی له دهستی پاشا
ئه من کاوم و هاتووم بۆ سکا لا
دهردم گرانه چۆن هه لیرپژم
به چ زمانی من پیتان بیژم
ئه گهر داوهری کار و پیشتهت بی
پله و پایه کهت بلندتر ئه بی
دووباره کردت تۆ له من سته م
ژیانمت پر کرد له خه قهت و خه م
سته م تا به کهی تۆ له من ئه کهی
ئه م کورم ئیستا له بۆ کوئ ئه بهی
هه ژده کورم بوو ئه من له جهان
بهس ئه مه م ماوه ئیستا له ژیان
ئه م کۆرم مه به با بمینیت بۆم
تا به کهی بیژم ئه من رهنجه پۆم
ئه زانی چۆنه ژیان شیه وانم
به هانه مه گهره من بیتاوانم
تا به کهی ئه کهی سته م له من تۆ
کیشه ساز مه که له بۆ خۆت ئه تۆ
پشتی چه مانم چه رخی چه پکردار
هیوام نه ماوه و دهروون پر ئازار
لاویم تیپهری و منالیش نییه
هیچشتی له منال شیرینتر نییه
سته م و به دی ئه ندازهی هه یه

داستان ضحاک با کاوه آهنگر
چنان بد که ضحاک خود روز و شب
بیاد فریدون گشادی دو لب
بد آن برز بالا زبیمش نشیب
دلش ز آفریدون شده پر نهیب
چنان بد که یکرز بر تخت عاج
نهاده بسر بر ز پیروزه تاج
زهر کشوری مهترانرا یخواست
که در پادشاهی کند پشت راست
از آن پس چنین گفت با موبدان
که ای پر هنر نامور بخردان
مرا در نهانی یکی دشمنست
که بر بخردان این سخن روشنست
ندارم همی دشمنی خرد خوار
بترسم همی از بد روزگار
همی زین فزون بایدم لشکری
هم از مردم هم از دیو و پری
یکی لشکری خواهم انگیختن
ابا دیو مردم بر آمیختن
بباید برین بود همداستان
که من نا شکیم برین داستان
یکی محضر اکنون بباید نبشت
که جز تخم نیکی سپهد نکشت
نگوید سخن جز همه راستی
نخواهد بداد اندرون کاستی
ز بیم سپهد همه مهتران
بدان کار گشتند همداستان
در آن محضر ازدها نا گزیر
گواهی نبشتند برنا و پیر

به سه رهایی زوحاک و کاوهی ناسنگهر
ژیانی زوحاک ودهای به سهر هات
شهو و رۆژ باسی فرهیدوون بکات
ترس و دله خۆری دلی داگرتیوو
له ترس فرهیدوون ئارامی نه بوو
دانیشتیوو رۆژ له سهر ته ختی عاج
نابوویه بان سهر گرانبه ها تاج
له ههر ناوچهی که سیکی هوشیار
بانگی کردبوون بۆ چارهی ئه و کار
پاشان رووی کرده هه موو میوانان
وتی به پیزان دانا و زاناکان
هه مه دوژمنی ئه من له جهان
ئه زانن کتیه ئیوهیش هه مووتان
ئه و دوژمنه ی خۆم باش ئه ناسم
له کرداری چهوت ئه من ئه ترسم
ئه بی پیک بیتن له شکریکی مه زن
له مروژ و په ری له دیو و له جن
سپا ساز ئه که م ئه من زووبه زوو
له مروژ و دیو له وانه هه ردوو
ئه بیت دهنگ باتۆ وکو داستان
که هه موو ئه ژین پیکه وه یه کسان
پیویسته بنووسن به لگه ی هه مووان
که شا به و جوړه ئه ژیا له جهان
راستگۆ و دلپاک و دادپه روه ر بوو
به دادپه روه ری به ناوبانگ بوو
له ترسی زوحاک هه موو میوانان
به یه کده نگ وتیان به لی گه وره مان
له پیش چاو زوحاک خیرا به ناچار
به لگه یان نووسی هه موو گهنج و کال

خروشید و برجست لږزان ز جای
 بدريد و بسپرد محضر پيای
 گرانه‌مایه فرزند او پیش اوی
 از ایون برون شد خروشان بکوی
 مهان شاهرا خواندند آفرین
 که ای نامور شهریار زمین
 ز چرخ فلک بر سرت باد سرد
 نیارد گذشتن بروز نبرد
 چرا پیش تو کاوهء خام گوی
 بسان همسلان کنی سرخ روی
 همی محضر ما به پیمان تو
 بدرد به پیچد ز فرمان تو
 سر و دل پر از کینه کرد و برفت
 تو گفתי که عهد فریدون گرفت
 ندیدیم ازین کار ما زشت
 بماندیم خیره بدین کار در
 کی نامور پاسخ آورد زود
 که از من شگفتی ببیاید شنود
 که چون کاوه آمد ز درگاه پدید
 دو گوش من آوای او را شنید
 میان من و او بایوان درست
 یکی آهنی کوه گفתי برست
 همیدون چو او زد بسر بر دو دست
 شگفتی مرا در دل آمد شکست
 ندانم چه شاید بدن زین سپس
 که راز سپهری ندانست کس
 چو کاوه برون آمد از پیش شاه
 برو انجمن گشت بازارگاه
 همی بر خروشید و فریاد خواند

به تووږه‌بییه‌وه هه‌ستایه سه‌ریږ
 به‌لگه‌که‌ی دپان خستیشیه ژږږږ
 کوږی دایه پیش چوونه دهر ئه‌وان
 ئه‌ینه‌پان هه‌روا له کوچه و کوٚان
 میوانان وتیان پادشای سه‌روهر
 هه‌ر پایه‌دار بی و شاد و به‌خته‌وه
 به دووږ بی ئه‌تۆ له ئیش و ئازار
 له مه‌یدان جه‌نگ و له دئ و له شار
 بوٚ له باره‌گات کاوه‌ی هه‌زه‌گو
 وا هاته گوفتار بی شه‌رم و شکۆ
 ئه‌و به‌لگه نووسیمان ئیمه له‌بوٚ تۆ
 هه‌م ئه‌وه‌ی دپان هه‌م فه‌رمانی تۆ
 به تووږه‌بییه‌وه له کوٚشکیش دهر چوو
 وه‌ک بیژی بوٚ لای فه‌ره‌یدوون ئه‌چوو
 کارږ وا چه‌وتمان نه‌دیوو ئیمه
 سه‌رسامین هه‌موو به‌و کاره ئیمه
 یه‌کیک له نا‌کاوا هاته باره‌گا
 وتی روویداوه شتی هه‌ر ئیستا
 کاتی که کاوه له کوٚشک وه‌ده‌ر که‌وت
 هاواری ئه‌وم ئه‌من به‌رگوٚ که‌وت
 له نیوان من و ئه‌ودا زووبه‌زوو
 جیاوازییه‌کی مه‌زن په‌یدا بوو
 کاتی به چه‌پۆک ئه‌یدا به سه‌ردا
 هیوام به ژیان ئه‌من له ده‌ستدا
 له‌مه دوا ئه‌بیت شتی‌ک رووبدات
 له کاری زه‌مان که‌سبیش تی‌ناگات
 کاتی که کاوه لای شا هاته دهر
 لیتی کوٚبوونه‌وه بازاری یه‌کسه‌ر
 هاواری ئه‌کرد له بی‌دا‌گه‌ری

همیدون ستمرا بهانه بود
 بهانه چه داری تو بر من بیار
 که برمن سگالی بد روزگار
 یکی بی زبان مرد آهنگرم
 ز شاه آتش آید همی بر سرم
 تو شاهی و گر ازدها پیکری
 بیاید بدین داستان داوری
 اگر هفت کشور بشاهی تراست
 چرا رنج و سختی همه بهر ماست
 شماریت با من بیاید گرفت
 بدان تا جهان ماند اندر شگفت
 مگر کز شمار تو آید پدید
 که نوبت ز گیتی بمن چون رسید
 که مارات را مغز فرزند من
 همی داد باید بهر انجمن
 سپهید بگفتار او بنگرید
 شگفت آمدش کآن شگفتی بدید
 بدو باز دادند فرزند اوی
 بخوبی بجستند پیوند اوی
 بفرمود پس کاوه را پادشا
 که باشد بدان محضر اندر گوا
 چو بر خواند کاوه همه محضرش
 سبک سوی پیران آن کشورش
 خروشید که ای پای مردان دیو
 بریده دل از ترس کیهان خدیو
 همه سوی دوزخ نهادید روی
 سپردید دلها بگفتار اوی
 نباشیم بدین محضر اندر گوا
 نه هرگز برانديشم از پادشا

له بوٚ ئه‌وانه‌یش به‌هانه هه‌یه
 به‌هانه‌ت چیه تۆ بیژه به من
 بوٚ وه‌ها ئه‌که‌ی تۆ به ژیا‌نی من
 ئاسنگه‌ریکم بی‌ده‌نگ و هه‌ژار
 له سته‌می تۆ که‌وتوو‌مه هاوار
 ئه‌گه‌ر تۆ شا و گه‌وره و سه‌روه‌ری
 کار ئه‌نجام بده تۆ به داوهری
 له چه‌وت لا ئه‌گه‌ر پادشای ئه‌تۆ
 ژیا‌نی مه بوٚچی شیوه‌نه و روٚپۆ
 ئه‌و کاره‌ی که تۆ به منی ئه‌که‌ی
 جهان به‌جاری تۆ سه‌رسام ئه‌که‌ی
 گه‌ر به کاری خۆت ئه‌تۆ بزانی
 وه‌هات نه‌ده‌کرد تۆ به ئاسانی
 مناله‌کانم هه‌موویان کوٚژان
 کرانه خوٚراک له‌بوٚ ماره‌کان
 گوٚیی دابوو پاشا به باسه‌کانی
 سه‌رسام بوو کاتی به‌وه‌یه زانی
 مناله‌که‌یان دایه‌وه به کاوه
 ئه‌وان به‌یه‌ک شاد بوونه‌وه
 پادشا کوتی به کاوه پاشان
 ناوت بنووسه له‌و به‌لگه بوٚمان
 که به‌لگه‌ی خوٚندۆ کاوه به‌جوانی
 رووی کرده هه‌موو نووسه‌ره‌کانی
 نه‌پانی و کوتی بوٚج وه‌ها ئه‌که‌ن
 یه‌زدانتان بوٚچی فه‌رامۆش ئه‌که‌ن
 ریگی دۆزه‌ختان له پیش گرتوو‌ه
 بر‌واتان به قسه‌ی زوحاک کردوو‌ه
 ناوم له‌و به‌لگه ئه‌من نا‌نووسم
 له پاشایش ئیتر ئه‌من نا‌ترسم

از آپس هراَنکس که بگرفت گاه
 بشاهی برسر نر نهادی کلاه
 برآن بیبها چرم آهنگران
 برآویختی نو بنو گوهران
 ز دیبای پرمایه و پرنیان
 برآنگونه گشت اختر کاویان
 که اندر شب تیره خورشید بود
 جهانرا ازو دل پر امید بود
 بگشت اندرین نیز چندی جهان
 همی بودنی داشت اندر نهان
 فریدون چو گیتی برآن گونه دید
 جهان پیش ضحاک واژونه دید
 سوی مادر آمد کمر بر میان
 بسر بر نهاد کلاه کیان
 که من رفتنی ام سوی کارزار
 ترا جز نیایش مباد ایج کار
 ز گیتی جهان افرین برتر است
 درو زن بهر نیک و بد هر دو دست
 فرو ریخت آب از مژه مادرش
 همی خواند با خون دل داورش
 ببزدان همی گفت زنه‌ار من
 سپردم بیو ای جهاندار من
 بگردان ز جانش نهیب بدان
 بپرداز گیتی زنا بخردان
 فریدون سبک ساز رفتن گرفت
 سخن را ز هر کس نهفتن گرفت
 برادر دو بودش دو فرخ همال
 ازو هر دو آزاده مهتر بسال
 یکی بود ازیشان کیانوش نام

پاشان هەر کهسیک ببوایت به شا
 هەر کهسی تاجی له‌بان سەر ئەنا
 ریژی ئەو پێشدامینە‌ی ئەگرد
 به زیڤ و به زیو ته‌یاری ئەکرد
 به پارچه‌ی باش و جوان و به‌هادر
 ئە‌پرازانده‌وه وهک گولی به‌هار
 له شه‌وی تارا هەر وهکو هه‌تاو
 تینی ئە‌به‌خشی به دل و به چاو
 پاشان به نه‌ینی بری جی گه‌را
 هه‌ندیکی بینی له دهشت و ده‌را
 کاتیک فه‌ره‌یدوون ئەو کارانه‌ی کرد
 هه‌ستی به سستی باری زوحاک کرد
 چوو بۆ لای دایکی به شمشیر‌وه
 تاجی شاییشی هەر به سه‌ره‌وه
 وتی به دایکی وا بۆ جه‌نگ ئە‌پۆم
 من چاوه‌روانی هه‌ستی پاکی تۆم
 یه‌زدانی مه‌زن و خاوه‌ن ده‌سه‌لات
 هیوام وه‌هایه یارمه‌تیم بکات
 کاتی که دایکی به‌و باسه‌ی زانی
 گه‌رم داگرسا کوره‌ی ده‌روونی
 به گریان‌وه ئە‌یوت یه‌زدانی مه‌زن
 سپاردم به تۆ فه‌ره‌یدوون ئە‌من
 هیوام وه‌هایه نه‌مه‌کی ره‌نجه‌پۆ
 پشتوپه‌نای بی هه‌مووکات ئە‌تۆ
 پاشای فه‌ره‌یدوون خیرا که‌وته ری
 به‌نه‌ینی و بی‌ئه‌وه‌ی به که‌سی بل‌ی
 فه‌ره‌یدوون هه‌بیوو دوو برای جوانچاک
 به ته‌مه‌ن چووکت‌ر ئازا و بی‌پاک
 یه‌که‌میان ناوی کییانوش بوو

جهانرا سراسر سوی داد خواند
 از آن چرم گاهنگران پشت پای
 بپوشید هنگام زخم درای
 همان کاوه آن بر سر نیزه کرد
 همانگه ز بازار برخاست گرد
 خروشان همی رفت نیزه بدست
 که ای نامداران یزدان پرست
 کسی کو هوای فریدون کند
 سر از بند ضحاک بیرون کند
 یکایک بنزد فریدون شویم
 بدان سایه فر او بفنویم
 بگوئید که این مهتر آهرمنست
 جهان آفرینرا بدل دشمنست
 بدان بی بها نا سزاور پوست
 پدید آید آواز دشمن ز دوست
 همی رفت پیش اندرون مرد گرد
 سپاهی برو انجمن شد به خرد
 بدانست خود کافریدون کجاست
 سر اندر کشید و همی رفت راست
 بیامد بدرگاه و سلار نو
 بدیدندش از دور برخاست غو
 چو آن پوست بر نیزه بردید کی
 بنیکی یکی اختر افگند پی
 بیاراست آترا بدیبای روم
 ز گوهر برو پیکر از زر بوم
 بزد بر سر خویش چون گرد ماه
 یکی فال فرخ پی افگند شاه
 فروهشت ازو سرخ و زرد و بنفش
 همی خواندش کاویان درفش

خه‌لکی هان ئە‌دا بۆ دادپه‌روه‌ری
 پێشدامینی ئاسنگه‌ریه‌که‌ی
 پێشدامینه‌ی چه‌رمی کاره‌که‌ی
 که کرد به‌سه‌ر رمیکه‌وه کاوه
 دووکانداران راپه‌رین پیکه‌وه
 رم به ده‌سته‌وه ئە‌یانوت ئە‌وان
 وه‌رن له‌گه‌لمان یه‌زدانه‌پرستان
 کسێک هوگی فه‌ره‌یدوون ببی
 له کو‌تی زوحاک رزگاری ئە‌بی
 بۆ لای فه‌ره‌یدوون برۆین زووبه‌زوو
 له په‌نای ئە‌و دا یه‌کگرین هه‌موو
 بل‌یین زوحاکی ئییلیسی به‌دکار
 دوژمنی ئە‌کات له‌گه‌ل کردگار
 به‌هو‌ی ئە‌و پێسته‌ سووک و بی‌یه‌ها
 دو‌ستی به‌هێز بوو دوژمنیش نه‌ما
 بی‌ت‌رس و بی‌پاک کاوه که‌وته ری
 سپا به دوویدا ریکه‌وت ده‌سه‌به‌جی
 کاوه‌ی شاره‌زایی شو‌ینی فه‌ره‌یدوون
 ریگای ئە‌ب‌ری به‌بی ماندوو بوون
 گه‌یینه به‌ر مال فه‌ره‌یدوون سالار
 خه‌لکی به تیک‌را ئە‌یانکرد هاوار
 پێسته‌که‌ی که دی به سەر رمه‌وه
 چوو پێشوازی زۆر به ریزه‌وه
 به زیڤ و زیو و پارچه‌ی رۆمی
 رازاندیه‌وه ئە‌و ئالای چه‌رمی
 چوو ژیر سایه‌ی ئالاکه خیرا
 به شانازییه‌وه فه‌ره‌یدوونی شا
 ئالای سوور و زه‌رد و به‌نه‌وشه‌یی
 کردی به ئالا بۆ کو‌شکی شایی

بند کردن فریدون ضحاک را

جهاندار ضحاک از آن گفت و گوی
بجوش آمد و زود بنهاد روی
بفرمود تا بر نهاده زین
بر آن راه پویان باریک بین
بیآمد دمان با سپاهی گران
همه نره دیوان و جنگ آوران
ز بی راه مر کاخ را بام وهر
گرفت و بکین اندر آورد سر
سپاه فریدون چو آگه شدند
همه سوی آن راه بیره شدند
از اسپان جنگی فرو ریختند
در آن جای تنگی بر آویختند
بهر بام و در مردم شهر بدند
کسی کش ز جنگ آوری بهره بدند
ز دیوارها خشت و از بام سنگ
بکوی اندرون تیغ و تیر و خدنگ
ببارید چون ژاله ز ابر سیاه
کسی را نبد بر زمین جایگاه
بشهر اندرون هر که برنا بدند
چو پیران که در جنگ دانا بدند
سوی لشکر آفریدون شدند
ز نیرنگ ضحاک بیرون شدند
ز آواز گردان بتوفید کوه
زمین شد ز نعل ستوران ستوه
بسر بر ز گرد سپه ابر بست
بنیزه دل سنگ خارا بخت
خروشی برآمد ز آتشکده

فهریدون زوحاک نه‌خاته زیندان

که زوحاک گویی لهو باسه بوو
رووی تیکردن و لیتیان تۆپه بوو
فهرمانیدا و نه‌سپیان بۆ زین کرد
ریگای گرتنه بهر خیرا ده‌ستوبرد
له‌شکرئ زۆری بۆ جه‌نگ هینابوو
له‌وانه‌ی که هیزی زۆریان هه‌بوو
له‌ کویره ریوه بۆ کۆشک که‌وته ری
بۆ تۆله سه‌ندن خۆی گه‌یاندنه جی
که به‌وه‌یان زانی سپای فهریدوون
هه‌موو به په‌له بۆ ئه‌و شوینه چوون
له نه‌سپ دابه‌زین ده‌موده‌س هه‌موو
ئامبازی یه‌کن بوون ببه‌ی سیوودو
له کوچه و کۆلان له دهرک و له بانان
به‌شداری جه‌نگ بوون خه‌لک هه‌موویان
به دار و به به‌رد به تیر و به شیر
که‌وته جه‌نگه‌وه هه‌م جوان و هه‌م پیر
.....
.....
.....
.....
پالېشتی فهریدوون بوون هه‌مووان
به دژی زوحاک نه‌جه‌نگان ئه‌وان
نرکه‌ی جه‌نگاوه‌ران نه‌گه‌یشته کیوان
زه‌ویش ئه‌ینالان له ژیر پیی نه‌سپان
ته‌پوتۆزی جه‌نگ هه‌ر وه‌ک هه‌ور بوو
به نووکی نیزه‌یش دلی به‌رد کوون بوو
هاوار بله‌ند بوو له مه‌کوی زه‌رده‌شتیان

دگر نام پرمايه شادکام

فریدون بریشان سخن بر کشاد
که خرم زئید ای دلیران و شاد
که گردون نه گردد بجز بر بهی
بما باز گردد کلاه مهی
بیآرید داننده آهنگران
یکی گرز سازند مارا گران
چو بکشاد لب هر دو بشتافتند
ببازار آهنگران تافتند
از آن بیشه هر کس که بد نامجوی
بسوی فریدون نهادند روی
جهانجوی پرگار بگرفت زود
وز آن گرز پیکر بریشان نمود
نگاری نگارید بر خاک پیش
همیدون بسان سر گاومیش
بدان دست بردند آهنگران
چو شد ساخته کار گرز گران
به پیش جهانجوی بردند گرز
فروزان بکردار خورشید برز
پسند آمدش کار پولادگر
ببخشیدشان جامه و سیم و زر
همی کردشان نیز فرخ امید
بسی دادشان مهتری را نوید
که گر اژدها را کنم زیر خاک
بشویم شمارا سر از گرد پاک
جهانرا همه سوی داد آورم
چو از نام دادار یاد آورم

ئه‌وی دییان په‌رمایه‌ی ناو بوو
فهریدوون پاشان رووی کرده ئه‌وان
وتی هه‌ر شاد بن ئیوه له جهان
کاره‌کان وه‌ها به‌رمو پیش ئه‌پوا
ئیمه دووباره بینه‌وه به شا
ئاسنگه‌ر بیئن له وه‌ستای کارزان
تا گورز سازکه‌ن له بۆمان ئه‌وان
کاتی ئه‌وه‌ی وت خیرا هه‌ر دوویان
خۆیان گه‌یاندنه لای ئاسنگه‌ران
ئاسنگه‌رانی شایسته و کارزان
برانه لای فهریدوون هه‌موان
فهریدوون ده‌ستی دا په‌رگار
تا پییان بیژیت چلۆن بکه‌ن کار
وینه‌ی گورزیکی کیشا له‌سه‌ر خاک
وه‌ک که‌له‌گامیش ئه‌ینوان زۆر چاک
ئاسنگه‌ره‌کان ده‌ستیان به‌کار کرد
گورزی وه‌هایان ئه‌وان دورست کرد
به بینینی گورز فهریدوون شاد بوو
کاری ئه‌وانی گه‌لیک به دل بوو
به زیپ و به زیو خه‌لاتی کردن
له‌گه‌ل پاداشیش سپاسی کردن
پاشانیش کوتی به ئاسنگه‌ران
ژیانتان ئه‌گۆرم ئه‌من له جهان
کاتیک زوحاکم ئه‌من له‌ناو برد
یاسایش ئه‌گۆرم خیرا ده‌سوبرد
دادوهرئ ئه‌که‌م به یاسای جهان
تا ناوم بمیئن هه‌ر دهم له ناوان

ز بالا چو پی بر زمین بر نهاد
 بیامد فریدون بکردار باد
 بدان گرز گاو سر دست برد
 بزد بر سرش ترگرا کرد خرد
 بیامد سروش خجسته دمان
 مزن گفت کورا نیامد زمان
 همیدون شکسته ببندش چو سنگ
 ببر تا دو کوه آیدن پیش تنگ
 بکوه اندرون به بود بند اوی
 نیاید برش خویش و پیوند اوی
 فریدون چو بشنید نیاسود دیر
 کمندی بیاراست از چرم شیر
 ببندی ببستش دو دست و میان
 که نگشاید آن نبد پیل ژبان
 نشست از بر تخت زرین اوی
 بیفگند نا خوب آئین اوی
 بفرمود کردن بدر بر خروش
 که ای نامداران با فر و هوش
 نباید که باشید با ساز جنگ
 وزین باره جوئید یکی نام و ننگ
 سپاهی نباید که با پیشه‌ور
 بیکروی جویند هر دو هنر
 یکی کار و زر و دگر گرزدار
 سزاوار هر کس پدیدست کار
 چو این کار آن جوید آن کار این
 پر آشوب گردد سراسر زمین
 ببند اندرست آن ناپاک بود
 جهانرا ز کردار او پاک بود
 شما دیر مانید و خرم بوید

که خوی گه‌یاند کۆشک و باره‌گا
 فه‌ریدوون بۆی چوو بئترس و په‌روا
 به گورزی گاوسه‌ر په‌لاماریدا
 کلاوجه‌نگیه‌که‌ی شکان له سه‌ردا
 له‌ناکاو بیستی ده‌نگیکی که ئه‌لئ
 لئی مه‌ده ئه‌تۆ با هه‌ر وا ببئ
 به برینداری تۆ بیکه په‌لبه‌س
 ببیه بۆ کئوان ئیستا دهموده‌س
 له وئ بیخه‌ره زیندانیکی تار
 نه‌بینئ هیچ که‌سی چ خزم و چ یار
 که فه‌ره‌یدوون گوئی له‌و باسه‌ بوو
 شریتیکی هئتا له پیست شیر بوو
 ده‌ستانی له پشتۆ وه‌ها به‌سته‌وه
 هیچ که‌س نه‌توانئ که بیکاته‌وه
 پاشان چوو ه سه‌ر ته‌خته‌که‌ی زوحاک
 کارنامه‌ی ئه‌وی تووردا به بیباک
 روویکرده خه‌لک فه‌ره‌یدوون پاشان
 وتی به‌پێزان دانا و زانایان
 نابئ هه‌موو که‌س تیر و شیرئ بئ
 به‌و جۆره ژبان باری لار ئه‌بئ
 له‌شکری نابیت له‌گه‌ل پیشه‌ساز
 ببیت به‌ هاوړئ و هاوړاز و ئاواز
 به‌کئ گورژه‌ده‌س به‌کئ زپړ و کار
 هه‌ردوو هه‌ولئه‌ده‌ن له پیناوی کار
 ئه‌م کاری ئه‌و کا ئه‌ویش کاری ئه‌م
 جهان ئه‌شه‌وئیت ببه خاترجه‌م
 زوحاکئ ناپاک ئه‌خه‌رئته زیندان
 به‌دکارییه‌کانئ نامینئ له ژبان
 بژین هه‌مووتان ببین پایه‌دار

که بر تخت اگر شاه باشد ده
 همه پیر و برناش فرمان بریم
 یکاک ز گفتار او نگذریم
 نخواهیم بر گاه ضحاکرا
 مر آن ازدهاوش ناپاکرا
 سپاهی و شهری بکردار کوه
 سراسر بچنگ اندرون همگروه
 از آن شهر روشن یکی تیره گرد
 برآمد که خورشید لاچورد
 هم از رشک ضحاک شد چاره جوی
 ز لشکر سوی کاخ بنهاد روی
 به آهن سراسر بپوشید تن
 بدان تا نداند کس از انجمن
 برآمد یکایک بکاخ بلند
 بدست اندرون شست بازی کند
 بدید آن سیه نرگس شهرناز
 پر از جادوئی با فریدون بناز
 دو رخساره روز و دو زلفش چو شب
 گشاده بنفرین ضحاک لب
 بدانست که آن کار هست ایزدی
 رهایی نیابد ز دست بدی
 بمغز اندرش آتش رشک خاست
 به ایوان کمند اندر افکند راست
 نه از تخت یاد و نه جان ارجمند
 فرود آمد از بام کاخ بلند
 همان تیز خنجر کشید از نیام
 نه بکشد راز و نه بر گفت نام
 بچنگ اندرش آبگون دشنه بود
 بخون پری چهرگان تشنه بود

شا له بان ته‌خت بئ یا جانه‌وه‌ران
 جوان و پیرمان سه‌ربازی ئه‌وین
 چاوهرپوان فرمان و فه‌رمانئ ئه‌وین
 له چاره‌ی زوحاک ببزارین هه‌موو
 به یه‌کده‌نگ ئیژین بزائن هه‌موو
 بپاوانئ له‌شکری و خه‌لکی شار هه‌موو
 ئاماده بوون بۆ جه‌نگ ئه‌وان زووبه‌زوو
 کاتئ تاریکی له شار باریکرد
 هه‌تاو جهانی هه‌موو داگیرکرد
 له رقا زوحاک بۆ سزا و تۆله
 روویکرده کۆشک خه‌را به په‌له
 به جلی جه‌نگی وا خوی کرد ته‌یار
 نه‌یان ئه‌ناسی نه‌ دۆست و نه یار
 خوی گه‌یاند کۆشک به‌بئ په‌روا
 که‌سیکیش نه‌یتوانئ پئیبگرئ رینگا
 شه‌هرنازی ببنی ئه‌و زوو به زوو
 که له‌گه‌ل فه‌ره‌یدوونن دوو به‌دوو
 که شه‌هرناز و فه‌ره‌یدوونئ ببنی
 به نفره‌ته‌وه زوحاک نه‌رانی
 زانی ئه‌و کاره کاری یه‌زدانه
 ره‌زگاری نابئ و دردی گرانه
 به رق و کین و به‌ توو‌پیه‌وه
 که‌مه‌ندی هاویشته بان کۆشکه‌وه
 له بان کۆشکه‌وه خوی گه‌یاند خوار
 له ته‌خت و تاج و له ژبان ببزار
 خه‌نجیری له گیلان خه‌را دهر هئتا
 تاکه وشه‌یه‌کیشئ به زاردا نه‌هئتا
 خه‌نجیر به‌ده‌ست و گه‌لئ توپه‌ بوو
 تینو به‌ خوئنی جوانانی جوان بوو

دمادم برون رقت لشکر ز شهر
وزآن شهر نا یافته هیچ بهر
ببردند ضحاک را بسته خوار
به پشت هیونی بر افکنده زار
همی راند ازین گونه تا شیرخوان
جهان را چو این بشنوی پیر خوان
بسا روزگارا که بر کوه و دشت
گذشتست و بسیار خواهد گذشت
بران گونه ضحاک را بسته سخت
سوی شیر خوان برد بیدار بخت
همی راند او را به کو اندرون
همی خواست کارد سرش را نگون
بیامد هم آنکه خجسته سروش
به خوبی یکی راز گفتش به گوش
که این بسته را تا دماوند کوه
ببر همچنان تازیان بی گروه
مهر جز کسی را که نگزیردت
به هنگام سختی ببر گیردت
بیاورد ضحاک را چون نوند
به کوه دماند کردش ببند
چو بندی بر آن بند بفزود نیز
نبود از بد بخت مانیده چیز
ازو نام ضحاک چون خاک شد
جهان از بد او همه پاک شد
گسسته شد از خویش و پیوند او
بمانده بدان گونه در بند او
به کوه اندرون تنگ جایش گزید
نگه کرد غاری بنش ناپدید
بیاورد مسمارهای گران

له‌شکر زوحاکی برده دهر له شار
شاری گیروده‌ی ئەشکه‌نجه و ئازار
له پشت و شترئ زوحاک دابه‌سرا
به سهرشۆرییه‌وه خرایه ریکا
بردیان بهو جوړه هه‌تا‌کو شیرخان
خه‌لک بهو باسه کهوتنه رامن
رۆژگار بینویه له دهشتودەرا
گه‌لئ رویشتوون ئەیشپۆن له‌مه‌ولا
دابه‌سترا بوو بهو جوړه زوحاک
بردی بۆ شیرخان پادشای ببناک
دابوو‌یه پینش به‌رمو کێو هه‌روا
ویستی به چه‌قۆ له ژبانی بخا
له‌و کاته‌دا په‌یا بوو فریشته‌یه‌ک
سرتانی به گویتیا چه‌ن رسته‌یه‌ک
هه‌تا ده‌ماوند بهو جوړه بیبه
عه‌ره‌ب به کۆمه‌ل له‌گه‌ل خۆت مه‌به
که‌سانیک بهه له‌گه‌ل خۆت ئەتۆ
له ته‌نگانه‌دا خه‌مخۆر بن بۆ تۆ
زوحاکی خێرا برده ده‌ماوند
پاشان خستییه ناو زیندان و به‌ند
ویستی زیندانی له ده‌وری سازکا
به‌لام هیچ نه‌بوو کاری پێبکا
زوحاکی بهو جوړه له ناو برد
جهانی له به‌دییه‌نی ئازاد کرد
به‌بێ خزم و که‌س راگیرا له‌وێ
هه‌تا بهو جوړه له به‌ندا پرئ
دۆزییه‌وه ئەشه‌وتیکی ته‌نگ و تار
له کێو ده‌ماند که بنیی نه‌بوو دیار
بزما‌ری هێنا گه‌وره و درێژ

برامش سوی ورزش خود شوید
شنیدند مردم سخنهاى شاه
از آن پر هنر مرد با دستگاه
وز آنپس همه نامداران شهر
کسیرا که بود از زر و گنج بهر
برفتند با رامش و خواسته
همه دل بفرمائش آراسته
فریدون فرزانه بناخت شان
ز راه خرد پایگه ساخت شان
همه پندشان داد و کرد آفرین
همی یاد کرد از جهان آفرین
همی گفت که این جایگاه منست
بفال اختر و یومتان روشنست
که یزدان پاک از میان گروه
بر انگیخت ما را ز البرز کوه
بدآن تا جهان از بد ازدها
بفر من آید شما را رها
چو بخشایش آورد نیکی دهش
به نیکی ببايد سپردن رهش
منم کدخدای جهان سربسر
نباشد نشستن بیکجای بر
وگرنه من ایدر همی بودمی
بسی با شما روز پیمودمی
مهان پیش او خاک دادند بوس
ز درگاه برخاست آواز کوس
همه شهر دیده بدرگاه بر
خروشان بر آن روز کوتاه بر
که تا ازدها را برون آورید
به بند کمندی چنان چون سزید

دریژه بدن به فرمان و کار
خه‌لک گوێ دابوو به باسه‌که‌ی شا
باسی پادشایی خاوه‌ن باره‌گا
پاشان دانیش‌توانی شاره‌که هه‌موو
ئه‌وانه‌ی که مال سامانیان هه‌بوو
به شادی و خو‌شی رو‌یشتن هه‌موان
باسه‌که‌ی شایان له گوێ بوو ئه‌وان
وده‌ای پیوتن فه‌ره‌یدوون زانا
کردارتان باش بی هه‌رده‌م له ژبانا
به ئامۆژگارییه‌وه مالئاوای کرد
پاشان سپاسی یه‌زدانیشی کرد
ئه‌یوت ئەم جیگا هه‌ر جیگای منه
دوا‌روژی ولات و ژبان‌تان رو‌شنه
یه‌زدانی مه‌زن کارێ وده‌ای کرد
له چنای ئه‌لبورزو منی به پێکرد
تا ده‌رباز بکه‌م ئێوه هه‌مووتان
له به‌ندیخانه‌ی ئه‌ژدیهای زمان
که بۆیان ئەنجام‌دای کارێ شایسته
تو‌یش وه‌لامیان به‌ره‌وه بهو هه‌سته
من که پادشام له‌یو گشت جهان
نابیت دانیشم بیکار و فرمان
ده‌نا من لی‌ره نه‌ ئه‌رویشتم
هه‌ر له‌لای ئێوه دائه‌نیشتم
میوانان هه‌موو مالئاواییان کرد
ده‌نگی باله‌بان شاری داگیرکرد
خه‌لکی شار هه‌موو به چاوه‌روانی
له درکی مالکیان ئه‌وان ئه‌روانی
هه‌تا له‌و مالله زوحاک بینه‌ده‌ر
به کو‌ت و به‌ند ببینن یه‌کسه‌ر

به بد در جهان پانصد سال شاه
 بآخر شد و ماند ازو جایگاه
 برقت جهان دیگری را سپرد
 بجز حسرت از دهر چیزی نبرد
 چنینیم یکسر که رمه همه
 تو خواهی شبان باش و خواهی رمه

شانامه بهرگی (۱) ل - ۴۵ تا ۵۷

پینسه‌د ساڵ شا بوو له جهان
 رویشت و چووه کاروانی ئەمان
 رویشت و جهانی گشت جیه‌یشت
 جگه له خه‌فه‌ت هیچت پینه‌ه‌یشت
 هه‌موومان ئەژین هه‌ر وه‌کو میگه‌ل
 جا خۆت ب‌پیارده شوانی یا میگه‌ل

به‌جایی که مغزش نبود اندران
 فروبست دستش بر آن کوه باز
 بدان تا بماند به سختی دراز
 بماند او بر آن گونه آویخته
 وزو خون دل بر زمین ریخته
 بیا تا جهانرا ببند نسپریم
 بکوشش همه دست نیکی بریم
 نباشد همی نیک و بد پایه‌دار
 همان به که نیکی بود یادگار
 همان کنج و دینار و کاخ بلند
 نخواهد بدن مر ترا سودمند
 سخن ماند از تو همی یادگار
 سخنها چنین خوارمایه مدار
 فریدون فرخ فرشته نبود
 ز مشک و ز عنبر سرشته نبود
 بداد و دهش یافت نیکوئی
 تو داد و دهش کن فریدون تویی
 فریدون ز کاری که کرد ایزدی
 نخستین جهانرا بشست از بدی
 یکی بیشتر بند ضحاک بود
 که بیداگر بود و ناپاک بود
 و دیگر که گین پدر باز خواست
 جهان ویژه بر خویشتن کرد راست
 سه دیگر که گیتی ز نابخردان
 بیالود و بستند ز دست بدان
 جهاننا چه بد مهر و بد گوهری
 که خود پرورانی و خود بشکری
 نگه کن کجا آفریدون گرد
 که از پیر ضحاک شاهی ببرد

کوتایه دیوار ئەو به‌بی ئەندیش
 دەستی به‌سته‌وه به کیوه‌که‌دا
 هه‌تا به‌و جوّره ئازاری بدا
 هه‌لیواسی بوو به‌دهستی به‌سراو
 هه‌تا به‌و جوّره هه‌لبێنی خویناو
 وهرن تیکۆشین به‌دی له ناو به‌ین
 له پیناو چاک خۆمان ماندوو که‌ین
 نه به‌د و نه باش نامێنی بۆمان
 وه‌ها باشته‌ره چاک بین له ژیان
 زیّ و زیّو له‌گه‌ل کۆشکی به‌رز
 ناکه‌ن ئەتۆ شاد و سه‌ر به‌رز
 زمان شیرین و چاکبێژ به‌ ئەتۆ
 سه‌رمایه‌ی ژیان زمانه‌ بۆ تۆ
 فریشته نه‌بوو فه‌ره‌یدوون تاجدار
 دورست نه‌کرا بوو له گۆلی بۆندار
 خه‌لات و به‌خشش ئەوی کرد بڵه‌ند
 ئەتۆیش وه‌هایی ئەبی ته‌رجومه‌ند
 کاری که کردی له‌بۆ یه‌زدان ئەو
 به‌دی له‌ناو برد له جهاندا ئەو
 زوحاک که‌سیکی سته‌مکار بوو
 چه‌په‌ل و ناپاک و به‌دکار بوو
 فه‌ره‌یدوون تۆله‌ی باوکی کرده‌وه
 جهانی دووباره به‌دهست گرت‌وه
 کاریکی دیکه که ئەو بۆیی کرا
 جهان له به‌دی پاک رزگار کرا
 زه‌مان چه‌ن به‌د‌په‌وشتی ئەتۆ
 چه‌ن چه‌پ و چه‌پکرداری ئەتۆ
 ئەو فه‌ره‌یدوونه دلێره و دانا
 که ده‌سه‌لاتیی زوحاکی وه‌لانا

کیومرث شد بر جهان کدخدای
نخستین بکوه اندرون ساخت جای
سر تخت و بختش برآمد ز کوه
پلنگینه پوشید خود با گروه
ازو اندر آمد همی پرورش
که پوشیدنی نو بد و نو خورش

شانامه بهرگی (۱) ل ۱۵

لیردها پرسپاریک دیته ئاراو: پیتش کهیومهرس کهس له جهاندا
نه ژیاوه تا خواردن و جلو بهرگ ساز بکات؟
ئهو زانیانهی که سهبارت به مروّف کاری لیکۆلینه‌وه‌یان
ئه‌نجامداوه، له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رهن مروّف له پیتشدا له ئه‌فریقاوه
سه‌ری هه‌لداوه، پاشان له رهوتی ژیاندا له شوینه‌کانی دیکه
جینگیر بووه. بۆ کهیومهرس یه‌که‌مین کهس بووه؟!

۲ - دۆزینه‌وه‌ی ئاگر

هوشه‌نگ به ریکه‌وت ئاگر ئه‌دۆزیته‌وه. هوشه‌نگ به‌یارمه‌تی
ئاگر ئاسنی له به‌رد دهره‌ینا و شتوومه‌کی له ئاسن سازکرد و
خه‌لکی فیتری کاری کشتوکال و که‌ویکردنی ئاژه‌ل و په‌له‌وه‌ره
کۆویه‌کان کرد. سه‌رچاوه: کتییی تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوره پهلوی ل ۲۱۹

به‌پیی باسه‌کانی شانامه هوشه‌نگ شا بووه، خاوه‌نی له‌شکر و
سپا و تاج و ته‌خت بووه. ئه‌و تاجه‌ زێڕینه‌ی شا به‌بی ئاگر
چۆن دورستکراوه؟ پرۆسه‌ی سوود وهرگرتنی مروّف له ئاگر پیتش
دورستبوونی سیستمی شایی بووه. مروّف له‌و رۆژه‌وه که له
جه‌نگه‌ل و ئه‌شه‌که‌وته‌کان هاتووته‌ دهره‌وه و ژیا‌نی له گوندی
چه‌ن مالیدا به‌سه‌ر بردووه سوودی له ئاگر وهرگرتووه. پاش
گه‌شه‌کردنی گوندنشینی رهوتی خیل و تایفه و سه‌رۆک خیل
هاتووته ئاراو، پاشان ده‌سه‌لاتی سه‌رۆک خیل و تایفه په‌ره
ده‌گریست و سیستمی پادشایی دیته سه‌رکار. بۆ هوشه‌نگ
یه‌که‌مین کهس بووه ئاگری دۆزیوه‌ته‌وه.

شانامه و فهره‌نگی (هیچ و پوچی)

۱ - پیناسه شاگان

شانامه پیناسه‌ی شاگانی ئیرانه، ئه‌و کاره‌یش به‌پیی داخوازی
سولتان مه‌حموود غه‌زنه‌وی بووه له فیردهوسی. فیردهوسی له
هۆنراوه‌یه‌کدا به‌و جوّره باسی کاره‌که‌ی خۆی ده‌کات:

چو دارای داراب و بهمن همان
سکندر که بود شاه شاهنشهان
چو اردشیر و چو شاپور او
چو بهرام و نوشیروان نکو
چنین نامداران گردنکشان
که دادم یکایک از ایشان نشان
همه مرده از روزگار دراز
شد از گفت من نامشان زنده باز
یکی بندگی کردم ای شهریار
که ماند ز تو در جهان یادگار
بناهیای آباد گردد خراب
ز باران و از تابش آفتاب
پی افکندم از نظم کاخ بلند
که از باد باران نیابد گزند

دیباچه‌ی شانامه ل ۱۰۲

به‌پیی باسه‌کانی شانامه هه‌رچی کاری باش و به‌نرخه یا خودی
شاگان ئه‌نجامیانداوه یا به رانمای ئه‌وان بووه، نمونه:

(که‌یومهرس یه‌که‌مین کهس و یه‌که‌مین شا بوو که له‌گه‌ل دێو و گیانداره دهرنده‌کان
ده‌که‌ویته جه‌نگه‌وه و له پیتستی گیانداران جل و به‌رگ ساز ده‌کات.)

سه‌رچاوه: کتییی تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوره پهلوی ل ۲۱۹

نمونه له شانامه‌یش وهک:

۲ - له ناوبردنی نه‌خۆشین و مردن

جه‌مشید زانستی پزشکی داهینا و دهرد و نه‌خۆشین و مردنی له‌ناو برد.

سه‌رچاوه: کتییی (تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوره پهلوی) ل ۲۱۹

چنین سال سیمد همی رفت کار	تێپه‌ری سێصد سال به‌و جوړه
ندیدند مرگ اندر آن روزگار:	که‌س مهرگی نه‌بینی له‌و ده‌وره

شانامه به‌رگی (۱) ل ۲۷

ئهو باسه که جه‌مشید ئهو کارانه‌ی کردووه، جیگه‌ی سه‌رنجه!
له‌ ئه‌م‌پرودا که زانستی مروّف روژ‌به‌روژ له‌ گه‌شه‌کردن دایه و
هه‌زاران مروّقی زانا و به‌ توانا له‌ لابراتۆره‌کاندا به‌ هی‌زی
زانستی نویی روژانه و به‌ پشتیوانی ده‌سکه‌وتی زانیانی پیش
خۆیان خه‌ریکی کاری لیکۆلینه‌وه‌ن بو چاره‌سه‌رکردنی
نه‌خۆشییه‌کان و روژ‌به‌روژ به‌ ده‌سکه‌وتی نوێ ده‌گه‌ن، له‌گه‌ل
ئهو هه‌موو ده‌سکه‌وتانه‌ی که به‌ده‌ستیان هی‌ناوه، نه‌یان‌توانیوه
به‌و ئاکامه‌ بگه‌ن و بڵین: مردن له‌ناو براوه!
به‌لام له‌ فهره‌نگی شاپه‌ره‌ستیدا زۆر به‌ ئاسانی ئهو باسانه
ده‌کریت، ئه‌وه‌یش له‌ سه‌رده‌می پادشایی (مه‌مه‌د‌ره‌زا په‌له‌وی) له
کتییی میژوویدا چاپ ده‌کرا و ده‌رخواردی خۆینکاران له
پۆله‌کانی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی و زانستگایی ئه‌درا.

۴ - ره‌گه‌زی شاکان

به‌پێی فهره‌نگی شانامه هه‌ر که‌س بووبیت به‌ شا به‌ بنه‌ماله و
ره‌چه‌له‌ک ده‌چێته‌وه سه‌ر شاکان، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر له‌ کونه
ئه‌شکه‌وت و غاریشدا گه‌وره بوو بیت. نموونه:

پیدا شدن آتش

یکی روز شاه جهان سوی کوه
گذر کرد با چند کس هم گروه
پدید آمد از دور چیزی دراز
سیه رنگ و تیره تن تیز تاز
دو چشم از بر سر چو دو چشمه خون
ز دود دهانش جهان تیره گون
نگه کرد هوشنگ با هوش و سنگ
گرفتش یکی سنگ و شد پیش جنگ
به زور کیانی رهانید ز دست
جهانسوز مار از جهانبو بجست
برآمد به سنگ گران سنگ خرد
هم آن و هم این سنگ بشکست خرد
فروغی پدید آمد از هر دو سنگ
دل سنگ گشت از فروغ آذرنگ
نشد مار کشته و لیکن ز راز
پدید آمد آتش از آن سنگ باز
جهاندار پیش جهان آفرین
نیایش همی کرد و خواند آفرین
که او را فرغی چنین داد
همین آتش آنگا قبله نهاد
بگفتا فروغیست این ایزدی
پرستید باید اگر بخردی
شب آمد برافروخت آتش چو کوه
همان شاه در گرد او با گروه
یکی جشن کرد آن شب و باده خورد
سده جشن آن فرخنده کرد.

شانامه به‌رگی (۱) ل ۲۰

(دۆزینه‌وه‌ی ئاگر)

روژێ له روژان پادشای جهان
له‌گه‌ل چه‌ن که‌سدا ئه‌چوو بو کتوان
له‌ دوورق ده‌رکه‌وت شتیکی باریک
گورچ و تیژپه‌ر به‌ ره‌نگیش تاریک
چاوگه‌لی چما دوو پیاڵه هه‌ون بوو
له‌به‌ر هه‌ناسه‌ی جهان تاریک بوو
سه‌رنجی لی‌دا هه‌وشه‌نگی ئازا
ده‌ستی دایه به‌رد بیترس و په‌روا
به‌ هه‌موو هی‌زی خستی له‌پۆ مار
ماری نه‌پیکا هه‌وشه‌نگی هوشیار
به‌رده‌که‌هه‌وت له‌ به‌ردیکی تر
شکا هه‌ر دوو به‌رد هاوکات کوتوپ
پزوزسکی ده‌رکه‌وت له‌ دلی به‌ردان
پزوزسک بو به‌ گر له‌ نیوان ئه‌وان
ماره‌که نه‌کوژرا له‌م کیشه و جه‌نگه
ئاگر په‌یدا بوو ئه‌وه گرنگه
هه‌وشه‌نگ شا له‌ پیش پادشای جهان
که‌وته کرپنۆش و ستایش ئه‌وان
که رووناکییه‌کی وه‌های پێبه‌خشی
ئاگره‌که‌ی کرده مه‌کوێ کرپنۆشی
کو‌تی هه‌ر ئه‌مه چرای یه‌زدانه
ستایشکردنی مایه‌ی ژیا‌نه
شه‌و هات به‌سه‌را ئاگر خۆشکرا
شا و یارانی گه‌ران به‌ ده‌وریا
له‌ به‌ر ئاگر‌دا باده‌یان نۆشی
کردیان به‌ کاتی خه‌مه‌رامۆشی.

ئەو زانیانەى که سه‌بارەت بە ره‌گه‌زى مروّف کارى لیکۆلینه‌وه‌يان کردووه، ره‌گه‌زى مروّفيان به‌پى چوارچى‌وهى ئىسکه‌کانى ديارىکردووه، نه‌ک به‌پى ده‌سه‌لاتى بنه‌مه‌له‌يى.

ه - ته‌مه‌ن

به‌پى ئەو ديکۆمىنته‌ فارسىيانەى سه‌ره‌وه و کتیبى (شانامه) فه‌ره‌يدوون(٥٠٠)، جه‌مشيد(٧٠٠) و زوحاکيش(١٠٠٠) سالّ ژيان.

به‌ بد در جهان پانصد سال شاه
باخر شد و ماند ازو جایگاه

گذشت بدو سالیان هفتصد

پدید آویدش بسی نیک و بد

چو ضحاک بر تخت شد شهریار

برو سالیان انجمن شد هزار

پینسەد سالّ شا بوو له‌ جهان
پاشان گه‌يشته‌ کاروانى نه‌مان

ته‌مه‌نى تىپه‌رى و گه‌ييه‌ حه‌ودسه‌د

ئه‌نجامى دابوو گه‌ليک باش و به‌د

كاتى كه‌ زوحاك بووه‌ تاجدار

پادشاييه‌كه‌ى گه‌ييه‌ هه‌زار سالّ

ئىستا سالّى(٢٠١٤)ى زايىنييه، به‌پى ده‌نگوباسى ماسمىديا ئەم ده‌وره، ده‌ورانى گه‌شه‌کردنى زانسته‌ له‌ هه‌موو بواره‌كان به‌گشتى و به‌تايبه‌تى بوارى پاشه‌كشه‌کردن به‌ ئازار و نه‌خوشى له‌ جه‌اندا. يه‌كێك له‌ وڵاتانه‌ كه‌ له‌ هه‌موو بواريكدا چوووه‌ ته‌ پيشه‌وه‌ وڵاتى ژاپۆن (يابان)ه، ته‌مه‌نى مروّف له‌ ژاپۆن به‌ ده‌گمه‌ن له‌ سه‌د سالّ ده‌رباز ده‌بىت، به‌لام چه‌ن هه‌زار سالّ پيش كه‌ مروّف به‌ فه‌ره‌هنگى (ديو و درنج) په‌روه‌ده‌ كراوه، فیردهوسی ته‌مه‌نى ئەو كه‌سانه‌ به‌و جۆره‌ ده‌ستنيشان ده‌كات!!

فه‌ره‌يدوون و جه‌مشيد و زوحاك و ... با شايش بووبىتن شای ده‌ورانى خۆيان بوون، وه‌ك خه‌لكى ئەو سه‌رده‌مه‌ ژيان، شايد چه‌ن سالّيك زياتر له‌ خه‌لك، به‌لام نه‌ك به‌و راده‌يه. ته‌مه‌نى ئەو كه‌سانه‌ هه‌ر چه‌نده‌ بووبىت گرنگ نيه‌، به‌لام

پرسیدن فریدون نژاد خود را از مادر

چو بگذشت از آن بر آفریدون دو هشت

از البرز کوه اندر آمد بدشت

بر مادر آمد پڑوهید و گفت

که بگشای بر من نیان از نهفت

بگو مر مرا تا که بودم پدر

کیم من ز تخم کدامین گهر

چه گویم کیم بر سر انجمن

یکی دانشی داستانی بزن

فرانک بدو گفت کای نامجوی

بگویم ترا هر که گفتی بگویی

تو بشناس کز مرز ایران زمین

یکی مرد بود نام او آبتین

ز تخم کیان بود و بیدار بود

خرمند و گرد و بی آزار بود

ز طهمورس گرد بود نژاد

پدر بر پدر بر همی داشت یاد

پدر بد ترا و مرا نیک شوی

نبد روز روشن مرا جز بدوی

چنان بد که ضحاک جادوپرست

از ایران بجای تو یازید دست

ازو من نهانت همی داشتم

چه مایه ببد روز بگذاشتم

پدرت آن گرانمایه مرد جوان

فدا کرد پیش تو روشن روان

فه‌ره‌يدوون ناوى باوكى له‌ دايكى ئه‌ پرسى

كاتى فه‌ره‌يدوون گه‌يشته‌ دوو هه‌شت

له‌ ئه‌لبورزه‌ خۆى گه‌يانده‌ ده‌شت

هاته‌ لاى دايكى وتى دايه‌ گيان

ئەو رازەم ئەتۆ بۆ بکه‌ به‌يان

بىژه‌ بزەنم كىنيه‌ باوكى من

له‌ كامه‌ توخوم و ره‌گه‌زم ئەمن

ئەگەر له‌ شوينى پرسيان له‌ من

باوكم چ كه‌سه‌ چى بىژم ئەمن

فه‌رانەك وتى ئەى رۆله‌ى هوشيار

ئەمن پىت ئىژم وه‌لامى پرسيار

كوړم بزانه‌ له‌ ئيران زه‌مين

پياوئ ئەژيا به‌ناوى ئابتن

كه‌ له‌ نه‌وه‌ى شاكان بوو

دانا و زانا و بىنازار بوو

له‌ توخمى ته‌همورسى بىياك بوو

باوك و باببرى هه‌موو له‌بىر بوو

ئەو كه‌سه‌ باوكى تۆ بوو

هيوای منيش هه‌ر ئەو بوو

كاتىك زوحاكى سته‌مكار

له‌برى ئەتۆ بووه‌ تاجدار

ئەتۆم شارده‌وه‌ ئەمن له‌ زوحاك

هه‌رچىم كه‌ هه‌بوو دامنا سه‌رپاك

ئەو پياوه‌ مه‌زنه‌ باوكى تۆ بوو

به‌ده‌س زوحاكى به‌د له‌ناو چوو

شانامه‌ به‌رگى (١) ل ٤٢

پیموانیییه کهسیک بییت وهلامی ئەو پرسیارانهی لهلا بییت. مه‌گەر ئەوانه‌ی که بروایان بییت به داستانی (خودا و ئاده‌م و ئیبلیس و کړنۆش نه‌بردنی ئیبلیس له به‌رانبه‌ر ئاده‌م و سه‌ریچی کردنی ئیبلیس له‌و فه‌رمانه‌ی خودا).

۸ - زوحاک

زوحاک به‌پیتی باسه‌کانی شانامه‌ مروّقه، به‌لام به‌ دوو دهردی گرانه‌وه ده‌بیته‌ بژی:

۱ - ئەم مروّقه بۆ مار له سه‌رشانی په‌یدا بووه‌!

دو مار سیه‌ از دو کتفش برست	له سه‌رشانی هاوکات دوو ره‌ش مار
غمی گشت و از هر سوی چاره جست	سه‌ریان هه‌لدا و زوحاک بوو خه‌مبار

۲ - بۆ ده‌بی خواردنی ماره‌کان میشکی (مروّقه) بیته‌!

بجز مغز مردم مده‌ شان خورش	جگه‌ له میشکی مروّقه نییه‌ خوراکیان
مگر خود به‌میرند ازین پرورش	به‌لکو به‌و جوّره‌ دواپی بیته‌ ژیانان

به‌رگی (۱) ل ۳۲

وه‌لامی پرسیارێ ماره‌کان که پیوه‌ندی به‌ فیردهوسی و چه‌ن هه‌زار سالّ پیشه‌وه‌ هه‌یه‌، هه‌م کاریکی گرانه‌ و هه‌م کاریکی ئاسان. گرانی کاره‌که ئەوه‌یه‌ ئیمه‌ ناتوانین بۆ ئەو ده‌ورانه‌ گه‌ڕینه‌وه‌ و ئەو که‌سانه‌ زیندوو که‌ینه‌وه‌ تا باسه‌کانمان بۆ بگێڕنه‌وه‌. ئاسانی کاره‌که‌یش به‌و جوّره‌یه‌ که له ئەم‌پرو و له رابردووشدا روویداوه‌ منالیک له دایک بیته‌ که پیکهاته‌کانی له‌شی له‌گه‌ل که‌سانی دیکه‌ جیاوازی بیته‌، نموونه‌: له‌بری (دوو چاو) چاویکی ببی یا هه‌ر چاوی نه‌بی و نه‌توانی ده‌وروبه‌ری خۆی ببینیته‌. زۆرجار بووه‌ منالیک له دایک ببی له‌بری دوو

ئه‌وه‌ی که گرنگه‌ بۆ ده‌بی له ئەم‌پرودا ئەو شته‌ ناراست و پڕوپووچانه‌ دهرخواردی خه‌لک بدریته‌!

۶ - دیو

ئایا بوونه‌وه‌ریک به‌ناوی (دیو) له جهاندا بووه‌ و هه‌یه‌؟ له زۆر شوینی شانامه‌دا وشه‌ی دیو به‌کار براوه‌، نموونه‌:

۱ - کوژرانی سیامه‌ک به‌ده‌ست دیوه‌کان.

۲ - هووشه‌نگ و که‌یومه‌رس ده‌رۆن بۆ جه‌نگی دیوه‌ ره‌ش.

۳ - بفرمود دیوان ناپاکرا	فه‌رمانی ده‌رکرد له بۆ دیوه‌کان
با آب اندر آمیختن خاکرا	ئاو تیکه‌ل بکه‌ن له خۆل ئەوان

**

وشه‌ی دیو، ئەو وشه‌ به‌ مه‌به‌ستی سوکایه‌تیکردن به‌ مروّقه به‌کار براوه‌، به‌ تایبه‌ت بۆ مازنده‌رانییه‌کان.

۷ - ئیبلیس، (ئه‌هریمه‌ن) له شانامه‌دا

پس آهرمن بد کنش رای کرد	به‌لام ئەهریمه‌نی به‌ده‌روشت
بدل گشتن جانور جای کرد	خوینی گیاندارانی ئەپرشت
چنین گفت ابلیس نیرنگ ساز	به‌وجۆره‌ی پیوت ئیبلیس‌ی به‌دکار
که جاوید زی شاه گردنفرز	هه‌ر پایه‌دار بیته‌ پادشای تاجدار
بسان پزشکی پس ابلیس تفت	وه‌ک دوکتۆر ئیبلیس‌ی به‌دکار
بفرزانی نزد ضحاک رفت	جووه‌وه‌ لای زوحاک ئەمجار

به‌رگی (۱) ل ۲۶ تا ۳۲

ئیبلیس چییه‌؟

ئیبلیس، گیانداریکه‌ له جوّری (مروّقه)؟

گیانداریکه‌ له جوّری (بالنده‌ و په‌له‌وه‌ره‌کان)؟

گیانداریکه‌ له جوّری ئاژه‌لی کتوی یا بوونه‌وه‌ریکی ده‌ریاییه‌؟

زوحاک ئه‌بی به شای عه‌ره‌ب

به‌و جوّره باوکی بی‌به‌شکرد له‌ ژیان
ئهم په‌ندهم بیستوو له‌ زانیان
کوژی به‌د په‌وشت و‌ه‌کو شیریش بی
به‌ گوشتنی باوکی قه‌ت ئازا نابی
ئه‌گه‌ر برۆیته ناخی ئه‌و کاره
رازی ئه‌و کاره لای دایکی دیاره
زوحاک به‌د و په‌ست و به‌د په‌وشت
له‌ جیگه‌ی باوکی به‌و جوّره دانیش
تاجی عه‌ره‌بیی نایه‌ سه‌ر هاوکات
به‌خشی به‌ خه‌لک زیانی سووروسات

بخون پدر گشت هم داستان
ز دانا شنیدستم این داستان
که فرزند بد گر شود نره شیر
به خون پدر هم نباشد دلیر
اگر در نهانی سخن دیگر است
پژوهنده را راز با مادر است
فرومایه ضحاک بیدادگر
بدین چاره بگرفت جای پدر
بسر بر نهاد افسر تازیان
بریشان ببخشید سود و زیان

شانامه به‌رگی (۱) ل ۳۰

به‌پیی ئه‌و هۆنراوه‌ زوحاک ده‌بی‌ت به‌ پادشای عه‌ره‌ب، به‌لام
وه‌ک ده‌بینین له‌و هۆنراوه‌دا فیردهوسی ئاماژه به‌ وشه‌ی مادر
(دایک) ده‌کات و ئیژیت:

ئه‌گه‌ر برۆیته ناخی ئه‌و کاره
رازی ئه‌و کاره لای دایکی دیاره.

اگر در نهانی سخن دیگر است
پژوهنده را راز با مادر است

با له‌و باسه‌ وردبینه‌وه‌، ئه‌گه‌ر له‌ باری سروشتی ده‌روونییه‌وه‌
له‌ دایک و باوک بکۆلینه‌وه‌، هیچ باوک و دایکێک نییه‌ له‌ باری
خواردن و خۆراک، له‌ باری و جلوه‌هرک و پۆشاک بییه‌و‌یت
بیدلی مناله‌که‌ی بکات، به‌لام نه‌داری ئه‌و کاره‌یان پیده‌کات و
مناله‌که‌ هه‌ست به‌ نائومی‌دی ده‌کات، له‌م پرۆسه‌دا دایک و
باوکیش له‌ ده‌روونه‌وه‌ له‌ مناله‌که‌ زیاتر هه‌ست به‌ نائومی‌دی
ده‌که‌ن که‌ بۆچ نه‌یانتوانیوه‌ به‌ ئاره‌زووی مناله‌کیان بکه‌ن و
بی‌ویستییه‌کانی بۆ جیبه‌جی بکه‌ن.

ده‌ست تاکه‌ ده‌ستیکی بی‌ت یا هه‌ر ده‌ستی نه‌بی‌ت، یا دوو منالی
له‌ه‌وانه‌ له‌ دایک بووبیت که‌ له‌شیان به‌یه‌که‌وه‌ لکابیت.

ئه‌و که‌سانه‌یش وه‌ک ئیمه‌ گه‌وره‌ ده‌بن و درێژه به‌ ژیان ئه‌ده‌ن.
شایه‌د به‌هۆی ده‌سه‌لاتی ئابووری باوک و دایکانه‌وه‌ نه‌توانن
وه‌ک ئه‌وه‌ی پی‌ویسته‌ بژین، به‌لام کۆمه‌لگا له‌ به‌رانبه‌ر ئه‌و
که‌سانه‌دا هه‌ست به‌ به‌رپرسیاری ده‌کات و به‌پیی توانا
پی‌ویستییه‌کانی ژانیان دابین ده‌کات. ئه‌و که‌سانه‌ به‌شی‌وه‌ی
زگماکی به‌و جوّره‌ دینه‌ کۆی ژیان‌ه‌وه‌، باوک و دایک له‌و
باره‌وه‌ هیچ ده‌وریکی نییه‌ و خواست و ئاره‌زووی هیچ
(ئیبلیس)یکیش له‌ ئارادا نه‌بووه‌ و نییه‌. ئه‌و که‌سانه‌ هه‌ر وه‌ک
ئیمه‌ ده‌ستکاری سروشتن و خواردنیشیان هه‌ر وه‌ک ئیمه‌یه‌.

زوحاک - (عه‌لی کیمیایی)

باسی ماره‌کانی سه‌ر شانی زوحاک وه‌ک پێناسه‌ بۆ سته‌مکاری
زوحاک دیاریکراوه‌! له‌و جوّره‌ پێناسانه‌ له‌ کۆمه‌لگای مروّفا
بووه‌ و ده‌بی، با نموونه‌یه‌ک له‌ کۆمه‌لگای کوردی ده‌سنیشان
بکه‌ین. له‌ ساله‌کانی (۱۹۸۰) ده‌وله‌تی ئێراق چه‌ن ناوچه‌ی
کوردستان که‌ بریتین بوون له‌ {بادینان}- (باليسان) -
(خۆشناوه‌تی) و (شاره‌زوور) بوومبارانی شیمیایی کرد، شاری
هه‌له‌بجه‌ یه‌کێک له‌و ناوچانه‌ بوو.

ده‌وله‌تی ئێراق ئه‌رکی ئه‌و بوومبارانه‌ شیمیاییه‌ی سپاردبوو به‌
به‌رپرسیکی سه‌ربازی و ئه‌ندامی سه‌رکرده‌یه‌تی ئێراق به‌ناوی (
عه‌لی حه‌سه‌ن مه‌جید)، به‌هۆی ده‌له‌رقی و سته‌مکاری ئه‌و که‌سه‌وه‌ له‌
کۆمه‌لگای کوردیه‌واری به‌و که‌سه‌یان ئه‌وت (عه‌لی کیمیایی)، ئه‌و
ناوه‌ واته‌ (عه‌لی کیمیایی) له‌ ماسمی‌دیای جه‌انی‌دا بوو به‌
پێناسه‌ی ئه‌و که‌سه‌.

(زوحاک)ی عه‌ره‌ب ئه‌بی به شای ئیران

به‌پیی باسه‌کانی شانامه پاش ئه‌وه‌ی که زوحاک ده‌بیّت به پادشایی عه‌ره‌ب، ئیرانییه‌کان به له‌شکر و سپاوه ده‌پۆن بو لای زوحاک و تکای لیده‌که‌ن تا ببیّت به شای ئیران.

یکایک از ایران برآمد سپاه
سوی تازیان برگرفتند راه
شنودند کآنجا یکی مهتر است
پر از هول شاه ازها پیکر است
سواران ایران همه شاه جوی
نهادند یکسر بضحاک روی
شاهی برو آفرین خواندند
ورا شاه ایران زمین خواندند
کی ازدها‌هاش بیآمد چو باد
بایران زمین تاج بر سر نهاد
از ایران و از تازیان لشکری
گزین کرد گردان هر کشوری
سوی تخت جمشید بنهاد روی
چو انگشتی کرد گیتی بروی
چو جمشید را تخت شد کندرو
بتنگ آوردش جهاندار نو
برقت و بدو داد تخت و کلاه
بزرگی و دیهم و کنج و سپاه
نهان گشت و گیتی برو شد سپاه
سپردش بضحاک تخت و کلاه

له ئیرانه‌وه له‌شکر و سپا
له‌بو لای عه‌ره‌ب که‌وتنه ریگا
بیستبویان که‌سینک هه‌یه له وئ
خاوه‌نی ده‌سه‌لاته و پیگه و جئ
بو په‌یداکردنی شایک بو ئیران
چوونه لای زوحاک سواران هه‌موویان
ئه‌ویان کرد به شا به شای خویان
تا فه‌رمانپه‌وا بیّت له خاکی ئیران
هه‌ر وهک ئه‌ژدها بو ئیران رویشت
تاجی نایه سه‌ر له‌بان ته‌خت دانیشت
له‌شکریکی ساز کرد عه‌ره‌ب و ئیرانی
له هه‌موو شوینیک له جه‌نگاوه‌رانی
پاشان هیرشی بو سه‌ر جه‌مشید برد
جهانی ئه‌وی هه‌موو داگیرکرد
جه‌مشید که زانی ده‌وری گیراوه
توانای نه‌به‌رد و جه‌نگی نه‌ماوه
باره‌گای جیهشت به ته‌خت و تاجو
به سه‌روه‌ت و سامان و سپا و گه‌نجو
ده‌رباز بوو پاشان خوی بو شارده‌وه
تاج و ته‌خته‌که‌ی بو زوحاک مایه‌وه

به‌پیی هه‌ندی کتیب که سه‌باره‌ت به میژووی ئیران نووسراوه، هه‌روه‌ها به‌پیی باسه‌کانی شانامه پیتش (جه‌مشید) که‌یومه‌رس

به‌پرسایه‌تی باوک و دایک له په‌روه‌ده‌کردنی (منال) دا

له‌م پروسه‌دا باوک و دایک تا ئه‌و کاته که منال ته‌مه‌نی له خواره‌وه‌یه و نازانیّت ئه‌نجامدانی ئه‌و کاره باشه یا بد به‌پرسیارن، به‌لام که ته‌مه‌نی مناله‌که چووه سه‌روه‌وه و هه‌ستی به باشی و به‌دی کاره‌کان کرد خودی مناله‌که به‌پرسیاره، نه‌ک باوک و دایک. زوحاکیش هه‌ر له‌و بازنه‌دایه، به‌لام بو فیرده‌وسی ئاماژه به‌وه ده‌کات که رازی ئه‌و کاره‌ی زوحاک پیوه‌ندی به دایکییه‌وه هه‌یه؟!

فیردهوسی و خزمه‌تکردن به نه‌ته‌وهی فارس

فیردهوسی سه‌بارهت به زمانی فارسی، بهو جوړه ئیژیت:

بسی رنج بردم درین سال سی	سی سالی ره‌به‌ق تیڤۆشام ته‌واو
عجم زنده کردم بدین پارسی	عه‌جه‌میم توردا <u>فارسیم</u> کردۆ باو

فیردهوسی به نووسینی کتبی شانامه خزمه‌تکی مه‌زنی به نه‌ته‌وه‌که‌ی خو‌ی واته نه‌ته‌وه‌ی فارس کردووه! له‌په‌نای ئه‌و کاره‌ی فیردهوسیش که سه‌بارهت به زمانی فارسی ئه‌نجامدراوه، ئه‌گه‌ر سه‌رپێخانه تماشای چاپه‌مه‌نییه فارسییه‌کان بکه‌ین چ ئه‌وانه‌ی له بواری کاری رۆژانه چ ئه‌وانه‌ی له بواری میژووویی یا بواری نووسین وه‌ک هۆنراوه، په‌خشان، داستان و رۆمان یا به‌شی زانستی وه‌ک فیزیک، شیمی، بیرکاری و... هه‌روه‌ها تیڤرای واژه‌نامه فارسییه‌کان ئه‌بینین وشه‌ی عه‌ره‌بی ته‌نگی به وشه‌ی فارسی هه‌لچنیوه.

کاردانه‌وه‌ی زمانی عه‌ره‌بی له سه‌ر زمانی فارسی تا ئه‌و راده‌یه که خودی وشه‌ی (فارس) ئالوگۆری به‌سه‌ردا هاتووه. ئه‌و وشه له پێشدا (پارس) بووه، به‌لام به‌هۆی ئه‌وه‌ی که له عه‌ره‌بیدا پیتی (پ) نییه عه‌ره‌به‌کان وشه‌ی (پارس)یان کرده به فارس. ئه‌گه‌ر شانامه له ئارادا نه‌بوايهت زمانی فارسی ئیستا له فه‌ره‌ه‌نگنامه‌ی زمانه‌کانی جهاندایه‌ر چاو نه‌ده‌که‌وت!

کاردانه‌وه‌ی زمانی عه‌ره‌بی له‌سه‌ر زمانی فارسی و... له سه‌رده‌می هێرشه‌ی عه‌ره‌ب بۆ داسه‌پاندنی ئایینی ئیسلام به‌سه‌ر خه‌لکی ناوچه‌کانی ده‌وروبه‌ری عه‌ره‌به‌ستاندا ده‌ستی پێکرد.

سی سال شا بووه، پاش که‌یومهرس هووشه‌نگ چل سال ده‌بی‌ت به شای ئی‌ران، پاش ئه‌و نۆبه دیته‌ سه‌ر (ته‌همورس) که ئه‌ویش سی سال شا ده‌بی‌ت، پاش ئه‌وانه جه‌مشید ده‌بی‌ت به شای ئی‌ران. کارنامه‌ی ئه‌و چهن پادشا به‌پێی هۆنراوه‌کانی فیردهوسی خزمه‌تکردن به خه‌لکی ئی‌ران بووه و ئه‌وانیان فی‌رکردووه چۆن بژین، چۆن خواردن ساز که‌ن، چۆن جل له‌به‌ر بکه‌ن، چۆن کاری کشتوکال ئه‌نجامده‌ن و مه‌رومالات به‌خێو که‌ن و

بۆ له‌و چهن ده‌وره پادشاییه‌دا (خزم و که‌سی شا) وه‌ها په‌روه‌رده نه‌کراون که ئه‌گه‌ر رووداوێک بۆ شا هاته پێشه‌وه، بتوانن له ناو خۆیاندا که‌سیک دیاری بکه‌ن که بی‌ت به شای ئی‌ران تا ناچار نه‌بن شا له هه‌نده‌رانه‌وه قه‌رز که‌ن؟

تازه ئه‌و که‌سه‌یش که ده‌یکه‌ن به شای خۆیان ده‌بی‌ت که‌سیکی عه‌ره‌ب بی‌ت، چون عه‌ره‌ب لای ئی‌رانییه‌کان نه‌زانن! جگه له‌و باسه، باسی که‌سایه‌تی زوحاک به‌و پێناسه‌وه جیگه‌ی سه‌رنجه!

راستی که‌سیک که باوکی خو‌ی کوشته‌بی‌ت بۆ ئه‌وه ده‌بی‌ت بیکه‌ی به شای خۆت، هه‌روه‌ها که‌سیک که مار له‌سه‌ر شانی روایه‌ت و خواردنی ماره‌کانیش می‌تسکی مرۆف بی‌ت بۆ ئه‌وه ده‌بی‌ت بیکه‌ی به شای خۆت یا باسیکی دیکه له ئارادا بووه؟

خۆشبه‌ختانه گه‌ران به دووی ئه‌و باسه‌دا زۆر گران نییه، فیردهوسی بی‌ته‌وه‌ی هه‌ستی پێبکات باسه‌که‌ی گه‌یاندووه:

بسر برنهاد افسر تازیان	تاجی عه‌ره‌بی نایه سه‌ر هاوکات
بریشان ببخشد سود و زیان	به‌خشی به خه‌لکی زیانی سوورسات

به‌پێی ئه‌و هۆنراوه زوحاک ئه‌و (باج و سه‌رانه) که شا‌کانی پێشو له خه‌لکیان وه‌رده‌گرت، ئه‌م وه‌ری ناگریت. ئه‌و باسه ئه‌وه ئه‌دات به ده‌سته‌وه که زوحاک پێچه‌وانه‌ی شا‌کانی پێش خو‌ی ژیاوه.

کورد له (شانامه) دا

کورد له شانامه - پیناسه‌ی (زوحاک) مان به‌پیتی باسه‌کانی شانامه خوینده‌وه، له بیروب‌اوهری (فیردهوسی) یش ئاگادار بووین که چۆن به چاوی ریزه‌وه تماشای (پادشاکانی ئیران و رابه‌رانی ئیسلام) ئەکات. با برۆینه سهر دیدوبۆچوونی فیردهوسی سه‌بارت به کورد. فیردهوسی له به‌شی (پادشایی زوحاک هزار سالی خایاند) باسی خوینریژی و به‌دروشی و په‌ستی زوحاک ده‌کات، له‌و زنجیره‌ هۆنراوه‌دا یادی کوردیشی کردوه و به‌و جۆره‌ی نووسیوه:

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خانهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه‌ له‌ یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

با برۆینه‌ ناو ئه‌و باسه‌وه

وه‌ک ئه‌به‌نین هۆنراوه‌ فارسییه‌که‌ له‌ چوار رسته‌ بێکهاتوه‌:

۱ - کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زن
۲ - کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
۳ - بود خانهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه‌ له‌ یه‌زدان
۴ - ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

سه‌ره‌تای رسته‌ی ۱ به‌ وشه‌ی (کنون) واته‌ (ئێستا) ده‌ست پێده‌کات. له‌و رسته‌دا وشه‌ی (آن) یش به‌کار براوه‌.
(آن) له‌ فارسیدا هه‌م‌ای ئاماژه‌کردنه‌ بۆ (شتمه‌ک) و (گیاندار) که‌ دوورن، نمونه‌:

(آن کتاب - آن خانه) - (ئه‌و په‌رتووکه‌ - ئه‌و ماله‌)
(آن گوسفند - آن بچه) - (ئه‌و مه‌ره‌ - ئه‌و مناله‌)

داسه‌پاندنی زمانی عه‌ره‌بی له‌ پێشدا به‌ جه‌نگ و خوینریژی ئه‌نجامدراوه‌، پاشان له‌ ره‌وتی درێژخایه‌نی ده‌سه‌لاتی عه‌ره‌بیدا هه‌م‌ بیروب‌اوهری ئایینی ئیسلام و هه‌م‌ ئاخافتن و دووان به‌ زمانی عه‌ره‌بی به‌ره‌به‌ره‌ خه‌لک په‌یروویان کردوه و ئه‌نجامیانداوه‌. کاردانه‌وه‌ی زمانی عه‌ره‌بی تایبه‌ت نه‌بووه‌ به‌ نه‌ته‌وه‌ی فارس، به‌لکو‌ پروسه‌یه‌کی فره‌گیر بووه‌ و کارایی له‌ سهر خه‌لکی ناوچه‌که‌ به‌ جۆریک بووه‌ که‌ ولاتیکی وه‌ک (میسر) به‌ میژووویه‌کی مه‌زنی شارستانی و ده‌سه‌لاتی تایبه‌ت به‌ خۆیه‌وه‌ له‌ بازنه‌ی زمانی عه‌ره‌بیدا جیگیر بووه‌، له‌ باری ئایینشه‌وه‌ زۆربه‌ی خه‌لکی میسر چوونه‌ته‌ سهر ریازی ئیسلام. دیاره‌ له‌و پرۆسه‌دا نه‌ته‌وه‌ی کوردیش بێزبان نه‌بووه‌!

کاردانه‌وه‌ی ئایینی ئیسلام وه‌ها بووه‌ که‌ خودی فیرده‌وسیش نه‌یتوانیوه‌ خۆ بپاریزی و که‌وتووته‌ ستایشکردنی رابه‌رانی ئایینی ئیسلام، ئایینی که‌ ریازه‌که‌ی داگیرکه‌رانه‌ بووه‌ و کاره‌که‌یشی توانه‌وه‌ی خه‌لک بووه‌ له‌ سیستمی عه‌ره‌بیدا.

نهی تاوه و سه‌حابه‌یش وه‌ک مانگ	نبی آفتاب و صحابان چو ماه
رئیان هه‌موار کرد ئه‌وان به‌ یه‌کده‌نگ	به‌ هم‌ بستن یه‌کده‌ر راست راه
من خزمه‌تکاری خانه‌دان نه‌بیم	منم‌ بنده‌ اهل بیت نبی
ستایشکه‌ریی خاکی پای نه‌بیم	ستاینده‌ء خاک پاک وصی

فیردهوسی به سوود وەرگرتن له (کنون) و (آن) سهرنجی خوینهر
رئه‌کیشی بۆ دوو (بابه‌ت) که پیوه‌ندیان هه‌یه به‌و دوو رسته‌وه:

۱ - کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
۲ - کز آباد نیاید بدل برش یاد
ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زن
که هه‌ز به ئاوهدانی ناکه‌ن

بابه‌تی یه‌که‌م: مه‌به‌ست ئه‌و زنجیره هۆنراوه‌یه که ده‌رباره‌ی زوحاک
به‌ناوی (پادشاهی ضحاک هزار سال بود) نووسیویه‌تی و به وشه‌ی
(آن) یش ده‌سنیشانی ده‌کات تا ئه‌گاته ئه‌و هۆنراوه‌ی خواره‌وه:

خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش
پاشان چیشتکه‌ران مه‌ی و بزنیان
برده ده‌شت و کیو له‌بۆ لاهه‌کان

به نووسیینه رسته‌ی:
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زن

به سوود وەرگرتن له وشه‌کانی (کنون- ئێستا) و (آن- ئه‌و - له‌و) به
خوینهره ئیژئی: ئێستا تۆ بزانه و تیگه که (کورد) یش وه‌ک زوحاک
خوینپژ و په‌ست و به‌ده‌وشته و هیچ جیاوازییه‌کیان نییه!

با برۆینه سهر رسته‌ی دووه‌می هۆنراوه‌که

کز آباد نیاید بدل برش یاد | که هه‌ز به ئاوهدانی ناکه‌ن.

فیردهوسی له‌و هۆنراوه‌دا ئه‌لی: کورد هه‌ز به ئاوهدانی و شار و
شارستانییه‌ت ناکات.

بابه‌تی دووه‌م: رسته‌کانی (۳ و ۴) که ته‌واوکه‌ری رسته‌کانی
(۲و)، هه‌روه‌ها پیوه‌ندیان هه‌یه به هه‌مان زنجیره هۆنراوه
که سه‌باره‌ت به زوحاک نووسیویه‌تی:

۳ - بود خانهاشان سراسر پلاس
۴ - ندارند در دل ز یزدان هراس

له پلاسه ماله‌کانیان
ترسیان نییه له یه‌زدان

وه‌ک ده‌بینین فیردهوسی له رسته‌ی (۳) دا وشه‌ی (پلاس) به‌کار ئه‌بات:

بود خانهاشان سراسر پلاس | له پلاسه ماله‌کانیان

پلاس {(پلاس: پشمینه ستبر که درویشان پوشند، نوعی از جامه‌های کمبها، گلیم درشت) -

پلاس: (پارچه‌یه‌که له خوری دورست ده‌کریت و ده‌رویش له‌به‌ری ئه‌کات،
جوړیک له جلو به‌رگی که‌مه‌ها، گلیم یا به‌ره‌ی ئه‌ستوو...)

سه‌رچاوه: فرهنگ فارسی دکتر محمد معین ل ۸۰۵

بود خانهاشان سراسر پلاس | له پلاسه ماله‌کانیان

مال بۆ له پلاس دورست ئه‌کریت؟ فیردهوسی به‌باشی ئه‌زانی مال
به گل و دار و به‌رد و خشت و گه‌ج دورست ئه‌کریت، نمونه:

بفرمود دیوان ناپاکرا
بآب اندر آمیختن خاکرا
هر آنچه ز گل بشناختند
سبک خشترا ساختند
بسنگ و گچ دیو دیوار کرد
نخست از برش هندسی کار کرد
چو گرمايه و کاخهای بلند
چو ایوان که باشد پنا از گزند
فهرمانی ده‌رکرد له‌بۆ دیوه‌کان
ئاو تیکه‌ل بکه‌ن له‌گه‌ل خۆل ئه‌وان
به‌و قوره‌ی هه‌بوو له به‌رده‌ستیان
خشتیان پیژا بۆ جه‌مشید ئه‌وان
به به‌رد و به‌گه‌ج دیواریان دانا
له پیژدا نه‌خشه‌ی کاریان هی‌نا
کۆشکی بلند و گه‌رماو سازکرا
ژیان به ئارامی به‌سه‌ر ئه‌برا

یه‌کێک له تاوانه‌کانی ئه‌و که‌سانه که سزای کوشتنیان بۆ ده‌رئه‌جێت تاوانی (معارب با خدا)یه، واته جهنگ له‌گه‌ڵ (خودا) دا.

فیردهوسی و پله و پایه خودا

پله‌وپایه‌ی خودا (خوا) لای فیردهوسی به‌و جوړه‌یه که سه‌ره‌تای شانامه به‌و شینوه ده‌سپێده‌کات:

بنام خداوند جان و خرد	کزین برتر اندیشه بر نگذرد
خداوند نام و خداوند جای	خداوند روزی دهء رهنمای
خداوند کیوان و گردان سپر	فروزندهء ماه و ناهید و مهر

ئهو هۆنراوه باسی ئه‌وه ئه‌کات که ژیان و هۆشمه‌ندی به‌ ده‌ست خودایه، خه‌و و خۆراک و بوون و نه‌بوون به‌ ده‌ست خودایه، خوا مانگ و رۆژ و زه‌وی هه‌موو جهانی دورست کردوه.

جگه له‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ خودا، ئه‌گه‌ر چاوێک به‌ شانامه‌دا بگێڕین ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رئه‌که‌وێ هه‌ر که‌س لای فیردهوسی خۆشه‌ویست بووبێت ئه‌و که‌سه له‌ خواترس بووه. با سه‌باره‌ت به‌ باسی خوا هه‌ر له‌و زنجیره هۆنراوه که ده‌باره‌ی (زوحاک) نووسیویه‌تی، بروانین:

۱ - دو پاکیزه از کشور پادشا		له ولاتی پاشا دوو مروّقی دلپاک
۲ - دو مرد گرانیامیهء پارسا		دوو پیاوی مه‌زن دوو دینداری چاک
۳ - یکی نامش ارمایل پاکدین		یه‌کیان به‌ناوی ئه‌رمایل پاکدین
۴ - دگر نام گرمایل پیشین		ئه‌ویدیکه‌یان گه‌رمایل پیشین

وه‌ک ئه‌بیین له‌ رسته‌ی دووه‌مه‌دا وشه‌ی (پارسا) بۆ ئه‌رمایل و گه‌رمایل به‌کار براوه. پارسا له‌ فارسیدا واته که‌سیکی له

ندارند در دل ز یزدان هراس

| ترسیان نییه له یه‌زدان

ناوه‌روکی رسته‌ی (ندارند در دل ز یزدان هراس) روون و ئاشکرایه، که‌س ناتوانی به‌ ئاره‌زووی خۆی شیکاته‌وه، فیردهوسی بی بێچوپه‌نا ئه‌لێت: کورد له‌ خودا ناترسیت!

ئهو باسه‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ کورد و خودا، باسیکی نییه که به‌پێی بیرکردنه‌وه و کاری لیکۆلینه‌وه بیه‌وێ بچێته سه‌ر باسی {خودا} و بزانی خودا چیه و چی نییه، پاشان بچێته سه‌ر بیروباوه‌ری کوردیش که نایا بروای به‌ خودا هه‌یه یا نییه. لیکۆلینه‌وه سه‌باره‌ت به‌ بیروباوه‌ری (ئایینی) هه‌ر که‌س و هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک نه‌ تاوانه و نه‌ جێگه‌ی نیگه‌رانی!

خودی فیردهوسی وه‌ک تاک له‌ باری ئایینییه‌وه بریای به‌ ئایینی ئیسلام بووه، هه‌روه‌ها له‌ گۆمه‌لگایه‌کدا ژیاوه که زۆربه‌یان بریایان به‌ هه‌مان ئایین بووه. پله‌وپایه‌ی خودا له‌ گۆمه‌لگای ئیسلامی له‌و ده‌ورانه‌ی که فیردهوسی تیدا ژیاوه و له‌ ئه‌مرۆیشدا دیاره. له‌ روانگه‌ی ئیسلامه‌وه هه‌ر که‌س به‌ فه‌رمانی خودا هه‌لسوکه‌وت بکات ئه‌و که‌سه له‌ گۆمه‌لگادا که‌سیکی باش و شایسته‌یه، هه‌ر که‌سیکیش پێچه‌وانه‌ی فه‌رمانی خودا بجوولێته‌وه ئه‌و که‌سه که‌سیکی به‌دکار و په‌ست و به‌ده‌ره‌شته!

له‌ ئه‌مرۆی ئێراندا که حکومه‌تیکی ئایینی به‌ناوی (کۆماری ئیسلامی) ده‌سه‌لاتداره سزای کوشتن به‌پێی ده‌ستووری ئیسلام و ده‌ستووری ده‌وله‌تی ئێران به‌رپۆه ده‌یری!

دوکتۆر عه‌بدولوه‌هاب عزام و شانامه‌ی فیردهوسی (الشانامه)

(الشانامه) هه‌مان شانامه‌ی فیردهوسییه که له نیوان سالانی {٦٢٠ تا ٦٢١} کۆچی له دمشق (شام) کراوه به عه‌ره‌بی، وهرگێری ئهم شانامه که‌سیکه به‌ناوی (قوام الدین الفتح بن علی بن محمد البنداری الأصفهانی)، چهن سال پاش وهرگێرانی شانامه ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ شاره‌که‌ی خۆی بۆ ئه‌سفهان.

سه‌رچاوه: الشاهنامه ل ٩٨ به‌شی (مدخل)

ئهم شانامه عه‌ره‌بییه وه‌ک شانامه‌ی فیردهوسی که به هۆنراوه دارپێژراوه نه‌کراوه به عه‌ره‌بی، به‌لکو به نووسینی ساده (نه‌سر) ئاماده کراوه، به‌لام وهرگێر له‌و شوێنانه که به پێویستی زانیوه هۆنراوه‌کانی شانامه‌ی به هۆنراوه کردووه به عه‌ره‌بی، هه‌م فارسی و هه‌م عه‌ره‌بییه‌که‌ی به‌لای یه‌که‌وه نووسیوه، هه‌روه‌ها هه‌ندێ له هۆنراوه‌کانی شانامه‌ی به فارسی ده‌سنیشان کردووه و به نه‌سریش عه‌ره‌بییه‌که‌ی له په‌نادا نووسیوه. جگه له‌وانه هه‌ندێ له هۆنراوه‌کانی شانامه‌ی کردووه به عه‌ره‌بی و وێنه‌ی تایبه‌تیشی بۆ داناوه. چهن نمونه:

بناهای آباد گردد خراب
ز باران و از تابش آفتاب
پی افکنم از نظم کاخ بلند
که از باد و باران نیابد گزند

٢٧

دوشمنانت همچو میخ خیمه
میخواهم مدام تن بخاک و
سر بسنگ و ریسمن بر گردنش

٢٥٧

یخر علی الدهر کل بناء
بقطر السحاب و حز نکاء
بنیت من الشعر صرحا أغر
یمل الرياح و يعي المطر.

أی أودأن يكون أعداؤك كوتد الخيمة
أبدا جسمه فی التراب و رأسه
للحجر و الجل فی عنقه

خواترس. با ئه‌و پرسیاره له خۆمان و له جه‌نابی (فیردهوسی) یش بکه‌ین: بۆ (ئه‌رمایل و گه‌رمایل) به‌و جو‌ره پێناسه کراون و (کورد) یش به‌و جو‌ره؟ فیردهوسی به نووسینی رسته‌ی: (نادرند در دل ز یزدان هراس) ئه‌و په‌ری کینه‌ی خۆی سه‌بارت به کورد ده‌ربڕیوه، به‌و رسته‌نه‌یش کۆتایی هیناوه به هۆنراوه‌که‌ی:

پس آئین ضحاک واژونه خو
چنان بد که چون می بدش آرزو
ز مردان جنگی یکی خواستی
بکشتی که با دیو بر خاستی
کجا نامور دختر خویری
بپرده درون پاک بی گفت و گوی
پرستنده کردیش بر پیش خویش
نه رسم کی بد نه آئین نه کیش

کاروکرده‌وی زوحاکی به‌دخو
وه‌هابوو که خۆی ئه‌یکرد ئاره‌زو
له بۆ کوشتنی بیاوی به برشت
پیلانی بیگانه‌په‌رسته‌ی دائه‌پشت
هه‌ر کچی بیوايه جوان و به‌ناوبانگ
ئه‌یبرده کۆشک به مه‌کر و نیره‌نگ
په‌رومردی ئه‌کرد بۆخۆی له‌لای خۆ
له کاری شایی و ئایین نه‌بوو گفتوگو

ئه‌و کارانه که سه‌بارت به زوحاک ئاماژه‌ی پێکردووه، کوردیش ده‌گه‌ڕێته‌وه!

سه‌بارت به‌و بۆچوونه‌ی فیردهوسی ده‌رباره‌ی کورد له چاپه‌مه‌نی فارسیدا ده‌ستیان داوه‌ته چه‌واشه‌کاری و که‌وتوونه‌ته داپۆشین و سانسۆرکردنی ئه‌و باسه. لێ‌رده‌ا چهن نمونه له چه‌واشه‌کاریانه ده‌سنیشان ئه‌که‌م.

وأخبرت الأم أن البطل
فمزقت الدرع أطفالها
تين و تجار جهد الحزين
تلف أصابعها بالشعر
وتذرى على الخد دمع الدم
تقض على الكف فى رأسها
توقل: بنى و روحى! ترى
محنت الطريق طماح البصر

بسيف عبيه أتاها الاجل
فلاحته تلاً لؤ أبشارها
و ينتابها الغشى فى كل حين
فتجتز من أصلهن الطرر
وتكبو وتنهض فى المأتم
و تذرو التراب على رأسها
بأية أرض طوال الثرى؟
عن ابنى و رستم ابغى الخبر

١٤٧ل

هۆنراوه‌ی (سمع أم سهراب بقتله) شه‌ست (٦٠) به‌یت هۆنراوه‌یه.

کتیبه‌ی (الشاهنامه) له‌و چه‌ن به‌شه‌ پیکهاتووه:

١ - چه‌ن پیشه‌کی

٢ - به‌شی پيشدادیان

٣ - به‌شی کیانیان

٤ - به‌شی اسکندر و ساسانیان

٥ - به‌شی سه‌رچاوه‌کان

لیکۆلینه‌وه سه‌باره‌ت به‌ (الشاهنامه)

ئهم کتیه‌ به‌ له‌ نیوان سالانی (٦٢٠) تا (٦٢١) کۆچیدا کراوه به‌ عه‌ره‌بی، له‌ لایه‌ن (دوکتۆر عه‌بدولوه‌هاب عزام) که‌ له‌ زانستگاکانی میسر مامۆستا بووه‌ لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر ئه‌نجامدراوه‌ و له‌ سالی (١٣٥١) کۆچی (١٩٣٢) زایینی له‌ چاپخانه‌ی (دار الکتب المصریة) چاپکراوه‌، هه‌روه‌ها سالی (١٤١٣) کۆچی (١٩٩٣) زایینی له‌ چاپخانه‌ی (دار سعاد الصباح) له‌ کووه‌یت چاپه‌کریت. له‌ لایه‌ره (٢)ی ئهم چاپه‌دا به‌و جوۆره‌ نووسراوه‌:

يقول المرحوم العلامة الدكتور عبدالوهاب عزام فى كلمته التى القاها أمام قبر الشاعر فى مدينه طوس، أغسطس سنة (١٩٣٤)، خلال الاحتفال الألفى لمولد الفردوسى.

تمامی بگفتم من این داستان
بدین سان که بشنیدم از باستان

*

کنون رزم کاموس پیش آوریم
ز دفتر بگفتار خویش آوریم
به گفتار دهقان کنون باز گرد
نکر تا چه گوید جهان‌دیده مرد

*

سر آوردم این رزم کاموس نیز
درازست و نفتاد زو یک پشیز
گر از داستان یک سخن کم بدی
روان مرا جای ماتم بدی

٤٠ل

اگر جز بکام من آید جواب
من و گرز و میدان و افراسیاب

٤٦ل

نگویم دگر داستان ملوک
دل‌م سیر شد ز آستان ملوک

٦٢ل

نبشتم من این نامه‌ پهلوی
به پیش تو آرم مگر نغوی

٦٩ل

ز شیر شتر خوردن و سوسمار
عرب را بجائی رسیده است کار
که تاج کیانرا کند آرزو
تفویذ بر چرخ گردون تفو

٨٩ل

سمع أم سهراب بقتله

وتوران دوت بهذا الخبر
لملك سمنجان جاءوا سراعا

أتمت هذه القصة
كما سمعتها عن الغابرين

الآن نشرع فى حزب كاموس
و نتقلها من الدفترالى كلامنا
فارجع الان الى قول الدهقان
لنتنظر ماذا يقول الرجل المجرب

ختمت هذه الحرب حرب كاموس أيضا
وما سقط منها، على طولها، قطمير
ولو ضاع من هذه القصة كلمة واحدة
لقام عليها بنفسى ماتم

إن لم يأت الجواب
كما أريد فانا و الجرز و الميدان و افراسياب

لا أقص من بعد قصص ملوك
فقد مل قلبى عتبات الملوك

قد كتبت الكتاب الفهلوى
وسأتيك به لعلك لاتنام عنه

قد بلغ الامر بالعربى من شرب لبن الابل،
وأ كل الضباب، الى الطموح الى تاج الكيانيين.
فأف لك يا فلک الما!
سه‌باره‌ت به‌ کوژرانی سوهراب

بمصرع سهرابها المنتظر
فقد عليه الثياب النياعا

ناوه‌روکی ئەو چەن دێرە عەرەبییە لەو (هۆنراوە فارسییانە) فیردهوسی) وەرگیراوە:

یکی نامش ارمایل پاکدین
دگر نام گرمایل پیشین

چو گرد آمدندی ازیشان دویت
بر آنسان که شناختندی که کیست
خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد

یه‌کیان به‌ناوی ئەرمایل پاکدین
ئەوی دیکەیان گەرمایل پیشین

بوون بە دووسەد کەس تیکپای ئەوان
کەس نەیدەزانی بە شوین و جێیان
پاشان چێشتکەرەن مەر و بزنیان
برە دەشت و کێو لەبۆ لاوەکان

ئێستا کورد لەو ریشە و رەگەزەن
کە حەز بە ئاوەدانی ناکەن

بە‌پێی تێبینیە‌یکانی بە‌پێز عەبدولوە‌هاب عزام (مەحمەد البنداری الأصفهانی) کە شانامە‌ی کردووە بە عەرەبی، ئەو باسانە‌ی نە‌نووسی و پشتگوێی خستوو. وەک ئە‌زانین شانامە بە فارسی نووسراوە، وەرگیریش خە‌لکی ئە‌سفە‌هانە و فارسە، ئە‌م وەرگیرە لە ئە‌سفە‌هانە‌و چوو بە‌ شام تا شانامە بە‌ شی‌وه‌یە‌کی باش بکات بە عەرەبی. بە‌پێز ئە‌سفە‌هانی کە شانامە‌ی کردووە بە عەرەبی ئاگاداری ئە‌و باسە‌یشە کە فیردهوسی بە‌و جۆرە‌ی نووسیوە:

گر از داستان یک سخن کم بدی
روان مرا جای ماتم بدی

ولو ضاع من هذه القصة كلمة واحدة
لقام عليها بنفسی ماتم

لێ‌رە ئە‌و پرسیارە دێتە ئاراوە: بۆچ (وە‌رگیر) ئە‌و باسە‌ی نە‌کردووە بە عەرەبی تا خوێنە‌ری عەرەبیش بی‌خوێنیتە‌وه؟!

بە‌پێی ئە‌و چەن دێرە عەرەبییە، بە‌پێز دوکتۆر عەبدولوە‌هات عزام لە بە‌رنامە‌ی هە‌زار سالە‌ی لە دایک‌بوونی فیردهوسی بە‌شدار بوو و لە‌سەر گۆرە‌کە‌ی فیردهوسی قسە‌ی کردووە.

ئە‌م شانامە عەرەبییە (الشاهنامه) نۆ‌سەد (٩٠٠) لاپەرە‌یە.

ئە‌وه‌ی کە لە‌م چەن لاپەرە‌دا لە‌و شانامە عەرەبییە سوود وەرگیراوە، هە‌مان باسی {فیردهوسی و (کورد و بلوچ و ...)}، با بزانی‌ن سە‌بارەت بە‌و باسانە‌ی چی نووسراوە.

خۆ‌ش‌بە‌ختانە یە‌کێ لە‌و باسانە کە بە‌پێز دوکتۆر عزام لە‌ لی‌کۆ‌لێ‌نە‌وه‌کە‌یان سە‌بارەت بە (ئە‌ل‌شانامە) ئە‌نجامیانداوە هە‌مان باسی (کوردە) کە لە‌ لاپەرە‌کانی پێ‌ش‌وو‌دا ئاماژە‌ی پێ‌کراوە، دوکتۆر عزام بە‌و جۆریان نووسی‌وه:

{و من المسائل المهمة التي أهتمها المترجم: أن الضحاک أول من أكل اللحم و كان الناس يقتاتون بالنبات. و هذا ينسب إلى نمرود أيضا. و قصة أرمایل و کرمايل اللذين كانا يکلفان بقتل أناس لاطعام حیثی الضحاک فكانا یبقذان کل يوم رجلا حتی اجتمع مائتان فأعطیاهم من الضأن والمعز فکثروا و نسلوا و کان منهم الکرد}.

(ئە‌و بابە‌تە‌ گرنگانە کە وەرگیر پێ‌ش‌گوێی خستوو ئە‌وه‌یە: پێ‌ش‌تر خە‌لک سە‌وزی و می‌وه‌یان ئە‌خوارد نە‌ک گوشت، بە‌لام زوحاک وەک (نمرود) گوشتی ئە‌خوارد. باسی ئە‌رمایل و گە‌رمایل کە خواردنیان بۆ مارە‌کانی زوحاک سازدە‌کرد، ئە‌بوو روژی دوو لاو بکوژرایت و می‌ش‌کیان بکرایەت بە‌ خۆراکی مارە‌کان، بە‌لام ئە‌وان هە‌موو روژی کە‌سیان لە‌ کوشتن دە‌رباز دە‌کرد و لە‌ بری می‌ش‌کی ئە‌و کە‌سە‌ می‌ش‌کی مەر‌یکیان ئە‌کرد بە‌ خۆراکی مارە‌کان. ژمارە‌ی ئە‌و کە‌سانە کە لە‌ کوشتن دە‌رباز‌کران گە‌یش‌تنە‌ دووسە‌د کە‌س بری مەر و بزنیان بۆ بردن، پاشان ئە‌و کە‌سانە زیادیان کرد، کورد لە‌ ئە‌وه‌ی ئە‌وانە‌ن)!

سەرچاوه: الشاهنامه، القسم الاول - الپیشدادیون- ل ٢٩

ئه‌گەر بچوایه‌ته ناو ئه‌و باسه‌وه، ئه‌گەر به زمانی ره‌خنه هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی شی بکرایه‌ته‌وه، ئه‌گەر (قوام الدین الفتح بن علی بن محمد البنداری الأصفهانی) وەرگێری ببردایه‌ته ژێر پرسیار و خوینهرانی له‌و باسه‌ ئاگادار بکرایه‌ت، ده‌وله‌تی ئێران نه‌ک بانگی نه‌ده‌کردت بۆ یادی هه‌زارساله‌که‌ی فیردهوسی، به‌لکو به‌ چاویکی دیکه‌وه تماشایان ئه‌کرد و له‌ ریزی دوژمنانی فیردهوسی راده‌گیرا، به‌لام له‌ به‌رانبه‌ردا لای خوینهران ده‌چوووه‌ خانه‌ی نووسه‌ریکی دادپه‌روه‌ر و مرۆفدۆسته‌وه!

(فیردهوسی و بلوچ و ...) له‌ ئه‌لشانامه‌دا

سه‌باره‌ت به‌ باسی فیردهوسی و بلوچ له‌ (ئه‌لشانامه‌)دا به‌و جۆره نووسراوه‌:

وفي القسم الاول هذه العناوين:

١ - نصح نوشين روان رؤساء إيران.

٢ - تقسيم كسرى الملكة أربعة أقسام الخراج.

٣ - رسالة كسرى الى عماله.

٤ - قصه بابك مويد كسرى، و عرضه الجيش.

٥ - عدل نوشين روان و ذكاؤه.

٦ - طوافه في مملكته

٧ - عقاب اللان و البلوچيين و الگيلانيين ٨ - ٩ - ١٠ - ١١ - ١٢

سه‌رچاوه‌: (الشاهنامه، الجز الثاني - اسکندر و ملوک الطوائف و الساسانيون ل ١٢٢

وه‌ک ئه‌بینین له‌ ژماره (٥)دا باسی (دادپه‌روه‌ری و دانایی نه‌وشیروان) کراوه‌، له‌ ژماره (٧)یش باسی (عقاب اللان و البلوچيين و الگيلانيين) سزادانی (ئالان، بلوچ و گيله‌ک) ئه‌کات. جا وەرگێرێکی وه‌ک (محمد البنداری الأصفهانی) که هۆنراوه‌کانی فیردهوسی سانسۆر بکات تا خه‌لک به‌ دیدوبۆچوونی فیردهوسی

به‌لام با برۆینه‌ سه‌ر کاره‌که‌ی دوکتۆر عه‌بدوله‌هاب عزام. که‌سیکی وه‌ک به‌رێز دوکتۆر عزام که ئه‌چیته‌ سه‌ر باسی (ئه‌لشانامه‌) و ده‌ستئه‌کات به‌ لیکۆلینه‌وه‌ و که‌موکۆرییه‌کانی ئه‌خاته‌ روو بیگومان نه‌ک هه‌ر فارسی زانیوه‌، به‌لکو شاره‌زای ئه‌ده‌بیاتی فارسیش بووه‌، به‌لام به‌داخه‌وه‌ وه‌ک ئه‌وه‌ی که‌ باسه‌که‌ له‌ ئارا دایه‌ و پێویست ئه‌کات لیکۆلینه‌وه‌که‌یان ئه‌نجام نه‌داوه‌. ئه‌و باسه‌ که‌ ئه‌وان ئاماژه‌یان پیکردوووه‌ واته‌ (کورد له‌ توخمی ئه‌و دووسه‌د که‌سه‌یه‌) هه‌ر ئه‌وه‌ نییه‌ که‌ باسیان کردوووه‌، به‌لکو باسه‌که‌ به‌و جۆره‌ی خواره‌وه‌یه‌:

کنون کرد از آن تغمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خاهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه‌ له‌ یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

نه‌ک هه‌ر به‌رێز دوکتۆر عزام، به‌لکو هه‌ر که‌سیک توژی فارسی بزانی ئه‌زانیت فیردهوسی له‌و هۆنراوه‌دا چی مه‌به‌سته‌، ده‌زانیت که‌ فیردهوسی له‌و هۆنراوه‌دا هێرشێ کردوووه‌ته‌ سه‌ر کۆمه‌لیک خه‌لک به‌ناوی (کورد).

بۆچ دوکتۆر نه‌چوووه‌ته‌ ناو ئه‌و باسه‌وه‌، بۆ ئه‌وه‌ی بۆ خوینهرانی عه‌ره‌ب باس نه‌کردوووه‌؟ بۆچ سه‌باره‌ت به‌و هێرش و سووکایه‌تیکردنه‌ په‌نجه‌ی ره‌خنه‌یان ئاراسته‌ی فیردهوسی نه‌کردوووه‌؟ بۆچ خودی وەرگێڕیشیان نه‌بردوووه‌ته‌ ژێر پرسیاره‌ تا باسه‌که‌ بۆ خوینهر به‌ باشی روون ببوایه‌ته‌وه‌؟ بۆچ باسه‌که‌یان له‌ ژێر په‌رده‌یه‌کی نادیار و نه‌تیندا باسکردوووه‌؟

ئه‌و باسه‌ ئه‌گه‌ر پێته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ که‌ دوکتۆر عزام یه‌کیک له‌ به‌شدارانی یادی هه‌زارساله‌ی له‌ دایکبوونی فیردهوسی بووه‌.

نه‌زانیت، ده‌توانیت باسی خوینریژی نه‌وشیروان و کوشتاری
ئالانیان و بلوچه‌کان و گیله‌که‌کان به ده‌ست نه‌وشیروان بکات؟

جیگه‌ی داخه به‌ریز دوکتور عه‌بدولوه‌هاب عزام له‌م باسه‌یشدا به
بیده‌نگی به‌لای تاوانه‌کانی نه‌وشیروان سه‌باره‌ت به کوشتاری
بلوچ و گیله‌ک و ده‌یله‌م واته (مازندهرانی) گوزهر ده‌کات و به
لانه‌وه گرنگ نییه چی به‌سه‌ر ئه‌و خه‌لکه هه‌ژاره هاتوو!

تیینی:

به‌داخه‌وه من عه‌ره‌بی نازانم، ئه‌و چه‌ن باسه‌ی (ئه‌لشنامه)
وه‌ک نموونه ده‌سنیشانم کردوو تا خوینه‌ر هه‌ندی زانیاری
سه‌باره‌ت به‌و باسانه به‌ده‌سته‌وه بی‌ت. خۆتان ئه‌توانن له رووی
ئه‌و دیکۆمینتانه که ده‌سنیشان کراون، برۆنه ناو باسه‌کانه‌وه.

کتاب الشاهنامه

۲۹

الأطباء والحكّاء فأمروهم بقطعهما . فلما قطعنا نبتا في الحال مثل الأول . ففرّق أصحابه في الأطراف
في طلب الأطباء حتى جمعوا منهم خلقا كثيرا . فمجزوا عن معالجة ذلك الداء ، وحسم مادته . بقاء
إليس في زى طيب إلى باب الملك فأدخل عليه ، وقال هذا قضاء أجزاه الله عليك . لا بد من تربية
= المأمون ، فكتب ألا يعرض له...“ وفي البلدان أيضا : “وعن القاسم بن سليمان قال : أجمد وهو ز
وحطى وكان وسعفص وقرشت كانوا ملوكا جبارة . ففكر قرشت يوما فقال تبارك الله أحسن
الخالقين خلقه أردها فله سبعة رهوس وهو بنتاوتد عجوس . وزعم بعض المحدثين أن المحبوس
بنتاوتد صخر الجني الذي أخذ حاتم سليمان بن داود . فلما ردّ الله جل وعزّ على سليمان ملكه حبسه
في جبل دنباوتد“ .

وأعجب من هذا ما رواه بعض المؤرخين من أن سكان بلدة دماوند على السفح الجنوبي من جبل
دماوند يحتفلون بعيد يسمونه “عيد كزدي” إحياء لذكرى موت الضحاک ، وأن قرب البلدة مصطبة
عظيمة يقال إن طبل الضحاک كان يضرب عليها عند الصباح .

فاظن كيف تقلبت على مر الزمن وشاعت أسطورة الضحاک . وهو في كل الأطوار تعبان
أو قرين تعبان . ويقول بعض المؤرخين أن عبادة التعبان التي يظن أن أصلها تورانية كانت مقترنة
بتقريب القرابين البشرية . وفي نقش رسم يرى أرمزدد على فرس يهدم التاج لأردشير بابكان أول
الساسانيين وتحت قدميه أردوان آخر ملوك البارثيين يحيط برأسه تعبانان .

ثم الضحاک لم يقتل على يد أفریدون بل قُيد ، وسيأتي الكلام عن قتله وأسطورة
”كورشاسب“ العجيبة .

ومن المسائل المهمة التي أعملها المترجم : أن الضحاک أول من أكل اللحم وكان الناس يفتنون
بالذبات . وهذا ينسب إلى نمرود أيضا . وقصة أرويل وكرومايل اللذين كانا يكلفان قتل الناس
لإطعام جني الضحاک فكانا يذنان كل يوم رجلا حتى اجتمع مائتان فأعطاهم من الضأن والمعز
فكثروا ونسلوا وكان منهم الكرد .

(۱) طا : والأمرأ . (۲) طا : الله تعالى . (۳) أردها : تين . (۴) بلدان ص ۲۷۴
وما بعدها . (۵) ورتاج ص ۱۴۲ تلاق عن «وطلة ثانية في فارس» لمير (Morier) (۶) أنظر Warner
ج ۱ ص ۱۴۳ (۷) أنظر مقدمة فصل كورشاسب الآتي .

لا په‌ری دیکۆمینتی له کتیبی: (الشاهنامه مترجم نثرا الفتح بن علی البنداری)

ئهو خه‌ته نووسه‌ری ئهم چه‌ن لا په‌ره کیشاوییه به ده‌وریدا.

نووسه‌رانی فارس و فیردهوسی

فیردهوسی له ژێر تهوری (سانسۆر)دا

سانسۆر کرده‌وه‌یه‌کی چه‌په‌ل و زیانبه‌خشه که له لایه‌ن سیستمه دیکتاتۆرییه‌کانه‌وه پیاده ده‌کری‌ت. ئامانج له سانسۆر ئه‌وه‌یه که کۆمه‌لگا به گه‌نداکاری ده‌سه‌لاتداران نه‌زانیت.

له پرۆسه‌ی پیاده‌کردنی سانسۆردا مه‌یدانی راده‌برپین و بیرکردنه‌وه له خه‌لکی ئاسایی ناو کۆمه‌لگا ده‌به‌ستری‌ت و ریگا به هیچ چه‌شنه باس و نووسراوه و کاریکی هۆنهری که گه‌نداکارییه‌کان بخاته روو نادریت! ههر وشه و رسته‌یه‌ک که زیان به سیستمی ده‌سه‌لاتداری به‌گه‌یه‌نی‌ت، بێباکانه ده‌دریته بهر ته‌وری سانسۆر و له ناو ده‌بریت.

ئه‌م سانسۆرکردنه که لی‌رده‌دا باسی ده‌کری‌ت پێچه‌وانه‌ی ئه‌و سانسۆره‌یه که ریگا له خه‌لکی ئاسایی ده‌گری‌ت! له‌م پرۆسه‌دا کاری نووسه‌ری‌ک که خزمه‌تکاری ده‌سه‌لاتداران بووه سانسۆر ده‌کری‌ت، ئه‌و کاره‌یش ههر زیان به کۆمه‌لگا ده‌که‌ینیت!

بۆچ زیان به کۆمه‌لگا ده‌که‌ینیت؟

له‌م پرۆسه‌دا له‌بری ئه‌وه‌ی کاره به‌ده‌کانی فیردهوسی ببری‌ته ژێر پرسیار و لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر بکری‌ت و په‌نجه‌ی سه‌ره‌نشست بکری‌ت به چاو نووسه‌ره‌که‌یدا تا خه‌لک له‌و جو‌ره (بیرکردنه‌وه‌ی فیردهوسی) یانه که که‌وتوو‌ته بهر په‌نجه‌ی تۆله و سه‌ره‌نشست خۆ بپاریزن، ده‌ستیان داوه‌ته سپینه‌وه‌ی به‌شیک له هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی، به‌و کاره خه‌لک فی‌ر ده‌که‌ن که ئه‌وانیش له‌و جو‌ره کارانه ئه‌نجام بدن، کاتی‌ک که کۆمه‌لگایه‌ک به‌و جو‌ره په‌روه‌ده بکری‌ت له‌بری ئه‌وه‌ی بپرواته پێشه‌وه بۆ پاش ده‌که‌ری‌ته‌وه!

نووسه‌رانی فارس و کورد و (فیردهوسی)

له چاپه‌مه‌نی فارسیدا سه‌باره‌ت به فیردهوسی و شانامه‌ی فیردهوسی زۆر نووسراوه به‌رچاو ئه‌که‌ویت. لی‌رده‌دا ئاماژه به چه‌ن نموونه‌یان ده‌که‌م که بریتین له:

- ۱ - کتییی (ز گفتار دهقان ... شاهنامهء فردوسی به نظم و نثر) ئیقبال یه‌غمایی
- ۲ - نووسراوه‌یه‌کی (لیکۆلینه‌ویی) سه‌باره‌ت به شانامه‌ی فیردهوسی محه‌مه‌دعه‌لی فروغی
- ۳ - کۆنفرانسی ایران له سه‌ده‌ی بیستم له زانستگای برکلی ئه‌حمده‌د شاملو
- ۴ - به‌ه‌رام مشیری و شانامه‌ی فیردهوسی له ته‌له‌فیزیونی ئه‌مریکا
- ۵ - داریوش که‌رمی، تورج نه‌تابه‌کی، والتر پۆش و شانامه‌ی فیردهوسی له ته‌له‌فیزیونی BBC
- ۶ - کتییی شاهنامه به سویدی (Shahname) نامدار ناسری
- ۷ - کتییی (ضحاک) وەک داستان محه‌مه‌د ره‌زا شه‌مس
- ۸ - کتییی (روایات و تاریخچه جشن نوروز) گۆل‌مراد مرادی
- ۹ - کتییی (تاریخ کرد و کردستان) سدیق سه‌فیزاده - بۆره‌که‌یی
- ۱۰ - کتییی (کوردستان و سترا‌تیژی ده‌وله‌تان) حوسینی مه‌ده‌نی
- ۱۱ - وتووێژی رادیویی شه‌ه‌رام نازری سه‌باره‌ت به فیردهوسی و شانامه ئاماده‌کردنی: (رادیۆ پێواک)
- ۱۲ - دوو باب‌ه‌تی دیکه سه‌باره‌ت به نازری و فیردهوسی و شانامه
- ۱۳ - نووسراوه‌یه‌کی نه‌ت‌رنی‌تی گۆل‌اله‌ که‌مانگه‌ر
- ۱۴ - شانامه‌ی کوردی و داستانی رۆسته‌م و زۆراب شیاو‌مش گۆده‌ری

لهم لایه‌ره‌دا
نه‌و به‌شه‌ی
خوارم‌وه
سانسورک‌راوه

بود خانهاشان
سراسر پلاس

ندارند در دل ز
یزدان هراس

لایه‌ره‌ی دیکوینتی له شانامه‌ی فیردهوسی چاپی (انتشارات پیام عدالت.
ناظر علمی مرتضی امیری اسفندقه. چاپ دوم (۱۳۹۰)

نه‌و خه‌ته نووسه‌ری نه‌م چهن لایه‌ره کیشاویه به‌ژیر نه‌و هونراوه‌دا

با سه‌بارت به
سانسورکردنی
هونراوه‌که‌ی
فیردهوسی
تماشای نه‌و
دوو لایه‌ره که
له دوو شانامه
وه‌رگی‌راون،
بکه‌ین:

هونراوه‌که نه‌و
۴ به‌شه‌یه:

کنون کرد از آن
تخمه دارد نژاد

کز آباد نیاید
بدل برش یاد

بود خانهاشان
سراسر پلاس

ندارند در دل
یزدان هراس

وز آن پس یک چاره ساختن
مگر زین دو تن را که ریزند خون
بر رفتند و خوالیگری ساختند
خورش خانه پادشاه جهان
چو آمدش هنگام خون ریختن
از آن روز بسانان و مردم‌کشان
زنان پیش خوالیگران تاختند
پیر از درد خوالیگران را جگر
همی بنگرید این بدان آن بدین
از آن دو یکمرا بپرداختند
بیرون کرد مغز سر گوسفند
یکمرا بجان داد زنه‌ار و گفت
نگر تا نباشی بآباد شهر
جای سرش زان سری بی‌ها
ازین گونه هر ماهیان سی جوان
چو گرد آمدندی ازیشان دویت
خورشگر بدیشان‌زی چندو میش
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
یزدان هراس
نمردان جنگی یکی خواستی
کجا نامور دخترتری خویری
پرستنده کردیش بر پیش خویش
هرگونه اندیشه انداختن
یکمرا توان آوریدن بیرون
خورشها باندازه پرداختند
گرفت آن دو بیدار در نهان
زمین‌ریزان اندر آویختن
گرفته دو مرد جوان را گشتان
ربالا بیروی اندر انداختند
پیر از خون دودیده پیر از کینه سر
ز کردار بیداد شاه زمین
جواب چاره نیز نشاناختند
برآمیخت با مغز آن ارچند
نگر تا بیماری سر اندر نهفت
ترا در جهان کوه و دشت بهر
خورش ساختند از پی ازدها
ازیشان همی یافتندی روان
برآسان که نشاناختندی که کیمت
بدادی و خیرا نهادیش پیش
کز آباد نیاید بدل برش یاد
ندارند در دل یزدان هراس
بکشتی که با دیو برخواستی
بمیرده درون یک بی گفت و گوی
نه رسم کتی بد نه آئین نه گمش

لایه‌ره‌ی دیکوینتی له شانامه‌ی فیردهوسی چاپی چاپخانه‌ی سپهر- به‌رگی یه‌که‌م

نه‌و خه‌ته نووسه‌ری نه‌م چهن لایه‌ره کیشاویه به‌ژیر نه‌و هونراوه‌دا

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد

| کز آباد نیاید بدل برش یاد

وشه‌ی کورد له فارسیدا به (کرد) دهنوسریت، به‌لام له خویندنه‌وه‌دا به (کورد) ئه‌خوینریت‌ه‌وه. ئهم شانامه‌خویننه ئه‌وه‌و. هۆنراوه هه‌ر به‌و جوړه واته (کرد) که نووسراوه ده‌خوینیت‌ه‌وه. له خویندنه‌وه‌ی فارسیدا وشه‌ی (کرد) به‌و جوړه که نووسراوه (کرد) ناخوینریت‌ه‌وه، به‌لکو به (که‌رد) ده‌خوینریت‌ه‌وه. وشه‌ی (که‌رد) له فارسیدا له وشه‌ی (کردن=که‌ردن) که {کردار، فی‌عل (verb) ۆه‌گیراوه. با به‌پیی ئه‌وه‌ی که ئه‌وه‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسی به (که‌رد) خوینراوه‌ته‌وه لی‌ی پروانین:

کنون (که‌رد) از آن تخمه دارد نژاد

| کز آباد نیاید بدل برش یاد

کئ ئه‌توانیت ئه‌وه‌و هۆنراوه به زمانه‌کانی تورکی، عه‌ره‌بی، ئینگلسی و خودی زمانی فارسی شیکاته‌وه که فیردهوسی باسی چی ئه‌کات، ئهم شانامه‌خویننه به‌تایبه‌تی ئه‌وه‌و کاره‌ی کردووه تا بیسه‌ری ئه‌وه‌و هۆنراوه به لاری‌دا ببات!

هیوادارم خۆت برۆیته به‌شی (youtube) به چاوی خۆت بیبینیت و به گویی خۆت بیبیستی.

فیردهوسی له ژیر ته‌وری (فریودان)، (تحریف) (Distorsion)

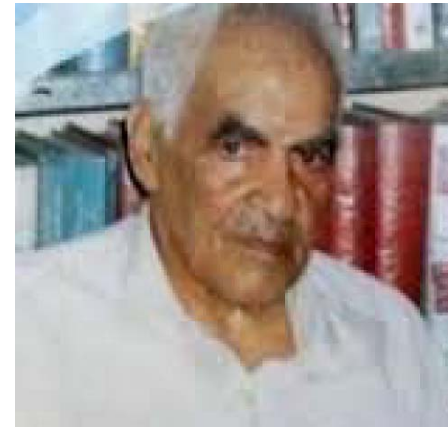
فه‌ره‌ه‌نگی سانسۆر سه‌باره‌ت به‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسی ده‌رباره‌ی کورد ده‌سنیشان کرا. هه‌ر ئه‌وه‌و هۆنراوه به‌ جوړیکی دیکه کاری له‌سه‌ر کراوه تا خه‌لک ئاگاداری ئه‌وه‌و باسه نه‌بیت. له بواری نووسین و کاری ماسمیدیاییدا ره‌وشتیکی زیانبه‌خش و چه‌په‌ل هه‌یه به‌ناوی (فریودان)، (تحریف) (Distorsion) .

ئه‌نجامدانی ئه‌وه‌و کاره‌یش هه‌ر وه‌ک سانسۆر بۆ کۆمه‌لگا زیانبه‌خشه و خه‌لک به‌و جوړه په‌روه‌رده ئه‌کات که ئه‌وانیش له‌و جوړه کاره ئه‌نجام بده‌ن. بۆ ئه‌وه‌ی باسه‌که‌مان درێژه نه‌کیشیت په‌کسه‌ر ئه‌رۆمه سه‌ر خودی باسه‌که.

ئه‌گه‌ر له (ئه‌نترنیت) برۆیته به‌شی (youtube) و بنووسیت (Shahnameh) باسیک دیته به‌ر ده‌ستت که که‌سیک به‌ناوی ئیسمایل قادریه‌نا (اسماعیل قادریناه) به‌ ده‌نگی خۆی شانامه‌ی فیردهوسی ئه‌خوینیت‌ه‌وه. کاری خویندنه‌وه‌که‌ی زۆر جوان و باش ئه‌نجامداوه! له‌گه‌ل خویندنه‌وه‌که‌یشدا ئه‌وه‌و لاپه‌رانه‌ی شانامه دانراوه تا خوینهر بیخوینیت‌ه‌وه.

له یه‌که‌م به‌شدا نووسراوه (۱۰ تا ۱۹) کاتیک کاتژمیری خویندنه‌وه‌که ده‌گاته (۴۹) هه‌م ئه‌وه‌و لاپه‌ره که ئه‌وه‌و هۆنراوه‌ی تیدا نووسراوه ده‌بیینی و هه‌م به‌ ده‌نگی ئه‌وه‌و که‌سه ده‌بییستی. به‌سه‌ر ئه‌وه‌و تواناییه‌دا که به‌رێز ئیسمایل قادریه‌نا له هۆنه‌ری هۆنراوه خویندنه‌وه‌دا هه‌یه‌تی، ئه‌وه‌و هۆنراوه به‌ خۆریک ئه‌خوینیت‌ه‌وه که خوینهر نه‌زانیت باسی (کورد) ئه‌کات.

نووسه‌رانی فارس و (فیردهوسی)

ئیتبال یه‌غمایی و شانامه‌ی فیردهوسی

(یه‌غمایی) کتیه؟ ئیتبال
یه‌غمایی رۆژنامه‌هوان،
نووسه‌ر، وه‌رگیـر و
(هه‌له‌ناس- مصحح) له
سالێ ۱۲۹۵ هه‌تاوی له دێی
(مسکین خورسال) له دایک
بووه، یه‌غمایی له
سالێ (۱۳۲۷) هه‌و بۆ ماوه‌ی

سێ سال له به‌شی ئه‌ده‌بیاتی زانستگای تاران مامۆستا بووه،
ماوه‌یه‌کی ش سهرپه‌ره‌شتی گۆڤاری (ئاموزش و په‌روه‌رش) ده‌کات.
پاشان خۆی گۆڤاری (دانش ئاموز) بڵاوده‌کاته‌وه، جگه له‌و کارانه
بۆ ماوه‌ی چه‌ند سال له (بنکه‌ی فره‌ه‌نگی) به سهرپه‌ره‌شتی دوکتۆر
(په‌رویز خانله‌ری) له به‌شی (نگارش سه‌ر به وه‌زاره‌تی فره‌ه‌نگ و هونه‌ر) کار
ده‌کات و سالێ (۱۳۷۶) له تاران کۆچی دوا‌یی ده‌کات.

سه‌رچاوه: نه‌ترنیت

به‌رێز یه‌غمایی کتبیکی به‌ناوی (زگفتار ده‌قان... شاهانه‌ی فیردهوسی به‌ نظم
و نثر) سه‌باره‌ت به شانامه‌ی فیردهوسی نووسیوه. یه‌کیک له‌و
باسانه هه‌مان هۆنراوه‌یه که سه‌باره‌ت به زوحاک و کورد له
لاپه‌ره‌کانی پێشوو دا ئاماژه‌ی پیکراوه. نووسه‌ر باسه‌که‌ی به‌و
جۆره ئاماده کردووه:

{چاره‌سه‌ری کاره‌که‌یان له‌وه‌دا بینیه‌وه که ببن به چێشنکه‌ری شا.

shahnameh page 10 to 19

arcrainbow · 204 videoklipp

3 451

25 0

Gilla

Om Dela Lägg till i

Uppladdad den 24 jun 2011

shahnameh ferdowsi page 10 to 19

شاهنامه فردوسی صفحه 10 تا 19

گویش: استاد اسماعیل قادری‌ناده

Visa mer

نداردند در دل ز یزدان هراس

بود خا‌ن‌ها‌شان سراسر پلاس

لاپه‌ره‌ی دیکۆمیننتی له‌و شانامه که خۆنراوه‌ته‌وه، نه‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسییه‌ش که سانسۆر کراوه

شیوهی دووهه‌م :

بهو جوړه دريژنه به باسه‌که‌ی ئه‌دات:

کردان از تخمه آن آزادگانند که زندگی در دامان طبیعت را بر ماند در شهرها برتر می‌شمارند	کوردەکان نەوێ ئه‌و ئازادێخوازانەن که ژانیان له دامینی سروشتا پێباشتره تا ئه‌وێ له شاره‌کاندا بژین {.
---	--

نووسەر دەستی داوێته چه‌واشه‌کاری و هێرش و سووکایه‌تییه‌کانی فیردهوسی بۆ سەر (کورد) ده‌گۆرێت و ده‌یکات به‌وه که کورده‌کان نه‌وێ ئه‌و ئازادێخوازانەن که ژانیان له دامینی سروشتا پێباشتره هه‌تا ئه‌وێ که له شاردای بژین.

جگه له‌و کاره ناشایسته ده‌نووسیت:
هه‌ندێ مه‌ر و بزنیان بۆ بردن تا شوانی بکه‌ن.

با جاری واز بێنین له‌ باسی کوردی ئازادێخواز و مه‌ر و بزنی و شوانیکردنی ئه‌و دوو سه‌د که‌سه، با برۆینه سه‌ر دووه‌مه‌مین فیردهوسیناس به‌ناوی (مه‌مه‌ده‌لی فروغی)

وزان پس یکی چاره‌ای ساختن
زهر گونه اندیشه انداختن
مگر زین دو تن را که ریزند خون
یکی را توان آوردن برون

پاشان به باشی بیر ئه‌که‌ینه‌وه
چاره‌ی ئه‌و کاره‌یش ئه‌دۆزینه‌وه
که ده‌بی بکوژریت له لاوانه دوو که‌س
دهربازی ئه‌که‌ین بۆ خۆمان یه‌ک که‌س

هه‌ر به‌و هیوایه به‌باشی فیری چیشتلینان بوون. پاشان بوون به‌ چیشکه‌ری شا. کاتیک کاری خواردن سازکردنی ساره‌کانی سهرشانی زوحاکیان پێسپێردرا، پیاوه‌کانی زوحاک هه‌موو رۆژێ دوو لاویان ده‌برد بۆ چیشته‌خانه تا میشکیان بکه‌ن به‌ چیشتی ساره‌کان، به‌لام ئه‌رمایل و گه‌رمایل یه‌کیک له‌و لاوانه‌یان به‌ نه‌ینی له‌ کوشتن ده‌رباز ده‌کرد و پێیان ده‌وت تۆ ناییت له‌ شاردای بژیت. پاشان له‌بری میشکی ئه‌و لاوه میشکی مه‌رکیان ناوێته‌ی میشکی ئه‌و که‌سه‌ی که کوژرا بوو، ده‌کرد و ده‌یانکرد به‌ چیشتی ساره‌کان.

از این گونه هر ماهیان سی جوان از ایشان همی یافتندی روان	به‌و جوړه هه‌ر مانگ سی که‌س له لاوان دهربازیان ده‌کرد له کوشتن ئه‌وان
--	--

کاتیک ژماره‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که له چنگ مه‌رگ ده‌رباز بپوون گه‌یشته‌نه دووسه‌د، چیشته‌که‌ران بری مه‌ر و بزنیان بۆ بردن تا ببه‌ن به‌ شوان و به‌ ئاسووده‌یی بژین. کورده‌کان نه‌وێ ئه‌و ئازادێخوازانەن که ژانیان له دامینی سروشتا پێباشتره هه‌تا ئه‌وێ له شاره‌کاندا بژین{.

نووسەر ئه‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ زوحاک و کورد وه‌ها داده‌پێژیت که خۆینه‌ر هه‌ست به‌ ناوه‌روکی باسه‌که‌ی فیردهوسی نه‌کات، له ئاکامی ئه‌و کاره‌دا خۆینه‌ر به‌ دوو شیوه‌ فریو ده‌خوات!

شیوه‌ی یه‌که‌م:

خودی هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی نه‌نووسراوه‌ته‌وه، ئه‌و کاره‌یش بۆ ئه‌وه‌یه تا خۆینه‌ر ئاگاداری دیدوبۆچوونی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌و باسه‌ نه‌بیت!

محمدهدعلی فروغی و شانامه‌ی فیردهوسی

ئێقبال یه‌غمایی کتێبه‌که‌ی خۆی واته (زگفتار دهقان ... شاهانه فردوسی به‌نظم و نثر) به‌نووسراوه‌یه‌کی (محمدهدعلی فروغی) که سه‌باره‌ت به‌فیردهوسی نووسیویه‌تی، رازاندوه‌ته‌وه.

به‌شیک له‌نووسراوه‌که‌ی فروغی پیوه‌ندی به‌(زوحاک) دوه‌هیه، هه‌ر به‌و هۆیه به‌پێویستم زانی

ببیت به‌به‌شیک له‌باسی فیردهوسی و کورد، به‌لام با پێناسه‌یه‌کی کورتی به‌ریز (فروغی) بکه‌ین به‌سه‌ره‌نای ئەم باسه

محمدهدعلی فروغی (ذکالک) ۱۳۲۱ - ۱۲۵۴

محمدهدعلی فروغی (ذکالک) رووناکییر، وه‌رگیر، ئەدهیب و قسه‌زان، رۆژنامه‌وان، سیاسه‌توان، دیپلومات، نوێنه‌ری مه‌جلیس، وه‌زیر و سه‌روکوه‌زی ئێران بوو. له‌پێشدا خۆیندنی له‌به‌شی پزشکی له‌ده‌بیرستانی (دارالفنون) ده‌ستپیکرد، پاشان به‌شی ئەده‌بیات و فره‌نگستانی ئێرانی دامه‌زراند.

فروغی چه‌ن جار بوو به‌ وه‌زیر و دوو جاریش نوێنه‌ری مه‌جلیسی شورای میلی، جاریکیش سه‌روکی (دیوانی کشور). پاش رمانی بنه‌ماله‌ی قاجار که خۆی له‌وه‌دا دموری گیراوه ده‌بیت به‌جیگری سه‌روکوه‌زیر، هه‌روه‌ها یه‌که‌مین و دوایین سه‌روکوه‌زیری ده‌ورانی ره‌زاشا بوو، جگه‌ له‌ وانه سه‌روکی ده‌سته‌ی نوێنه‌رایه‌تی ئێرانی (بو کۆنفرانسی ئاشتی و کۆمه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌کان) له‌ ئەستۆ ده‌گریت.

سه‌رچاوه‌ نه‌نترنیت

چاره‌گری را همداستان شدند که داوطلب خوالیگری شاه شوند
وزان پس یکی چاره‌ای ساختن زهر گونه اندیشه انداختن
مگر زین دوتن را که ریزند خون پسکی را توان آور بدن برون
بدین امید هنر خوالیگری را نیکو آموختند. پس آنگاه به
خورشخانه سلطان درآمدند. وقتی فراهم کردن غذای مارهای دوش
ضحاک به آنان سپرده شد، ارمایل و گرمایل هر روز که گماشتگان شاه دو
جوان را به خورشخانه می کشانند تا مغز سرشان خورش ماران شود یکی از
آن دو را در نهان رها و به او سفارش می کردند از شهر برون شود. به جای
مخ او مغز سر گوسفندی را به مغز سر آن جوان دیگر می آمیختند و خورش
ماران می کردند.

ازاین گونه همره‌ایان می جوان از ایشان همی یافتندی روان
وقتی عده از مرگ رستگان به دو یست می رسید خورشگران به
قدر کافی بز و میش به ایشان می دادند تا شینایی کنند و روزگار به آرامی
و فراخی معیشت بگذرانند. گردان از تخمه آن آزادگانند که زندگی در
دامان طبیعت را بر ماندن در شهرها برتر می شمارند.

چون چهل سال بدین گونه از پادشاهی ضحاک گذشت شبی به
خواب دید که از کاخ شاهنشاهان سه مرد جنگی پدید آمدند. آن که از دو
دیگر به سال کمتر بود بر آن دو سر بود. قر کیانی از چهره اش می تافت.
کمر بستن و رفتن شاهوار بود، و در چنگ گریزی گاو سار داشت. او
ناگهان بر ضحاک تاختن آورد. به گردنش پالهنک نهاد، و وی را کشان
کشان به کوه دماوند برد و در بند کرد.
ضحاک چنان در هراس افتاد که در عالم خواب بانگی خوفناک
بر کشید. از نواز و شهرناز که در کنار او آرمیده بودند به بانگ درشت او از
خواب برانگیخته شدند.

لاپه‌ری دیکومینتی له کتیبی: (زگفتار دهقان... شاهانه فیردهوسی به‌نظم و نثر) نویسند: (اقبال یغمایی)
ئهو خه‌ته نووسه‌ری ئەم چه‌ن لاپه‌ره کتیشاویه به‌ژێر ئەو هۆنراوه‌دا

دیدویۆچوونی (مجه‌مه‌دعه‌لی فروغی) ده‌بارهی فیردهوسی:

یه‌کێ له تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی فیردهوسی زمانپاکییه. له هه‌موو شانامه‌دا وشه‌یه‌کی ناپه‌سه‌ند، په‌راگرافیکێ به‌د نابینیته‌وه، دیاره فیردهوسی پێچه‌وانه‌ی زۆربه‌ی شاعیره‌کانی خۆمان زاری خۆی به‌ وشه‌ی چه‌په‌ل پیس نه‌کردوه و خۆی له‌و باسانه پاراستوه؛ به‌پێی شیوازی داستانوووسی هه‌ر کاتیک باسیکی شه‌رمن هاتیته‌ ئاراوه، به‌ وشه‌ی باش و جوان باسه‌که‌ی ئاماده‌ کردوه. هه‌روه‌ک له‌ داستانی زوحاک دا له‌و شۆینه‌ی که‌ ویستویه‌تی بیژیت کوریک که‌ ئاماده‌ بیته‌ باوکی خوی بکوژیت (حه‌رامزاده‌یه)، وه‌ها ده‌نوسیت:

به‌و جوړه‌ باوکی بیته‌شکرد له‌ ژیان
ئه‌م په‌نده‌م بیستوه‌ من له‌ زانیان
کوری به‌دره‌وشت با وه‌ک شیریش بی
به‌ گوشتنی باوکی قه‌ت ئازا ناب
ئه‌گه‌ر برۆیته‌ ناخی ئه‌و کاره
رازی ئه‌و کاره‌ لای دایکی دیاره

بخون پدر گشت هم داستان
ز دانا شنیدستم این داستان
که فرزند بد گر شود نره شیر
به خون پدر هم نباشد دلیر
اگر در نهانی سخن دیگر است
پژوهنده را راز با مادر است

ده‌وشتبه‌ری فیردهوسی به‌ راده‌یه‌ک بووه‌ که‌ له‌و رووداوه‌ سروشتییانه‌ی که‌ ده‌یه‌ویت مروّفا ده‌سه‌لاتی خۆی له‌ ده‌ست بدات و ملکه‌چی ئاره‌زووکان بیته‌ و کاری ناشایست ئه‌نجام‌بدات، هه‌روه‌ک له‌ باسی (ته‌مینه‌) که‌ نیوه‌شه‌و روسته‌م له‌ خه‌ودا ده‌بیته‌ و ته‌مینه‌ ده‌چیته‌ ژووره‌که‌ی و ئه‌رواته‌ سه‌ر جیگه‌ی نووستنی و خۆی ده‌خاته‌ به‌رده‌ست روسته‌م، له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که‌ روسته‌م وه‌ک ریبوار به‌س بو‌ شه‌ویگ له‌وێ ده‌بیته‌، فیردهوسی ئه‌وه‌ به‌ پتویست ده‌زانیته‌ که‌ موبدیک (مه‌لای ئایینی زه‌رده‌شی) له‌گه‌ل باوکی ته‌مینه‌ ئاماده‌ بیته‌ تا به‌پێی ده‌ستووری ئایین و دابونه‌ریت نه‌وان به‌رنامه‌ی هاوسه‌رییان واته‌ (ماره‌کردن) به‌رینه‌و ببریت، (زۆراب)یش که‌ به‌ره‌مه‌ی نووستنی ئه‌و شه‌وه‌ی روسته‌م ده‌بیته‌ له‌گه‌ل ته‌مینه‌.

کچه‌که‌ی خوی دا به‌و پاله‌وانه
به‌پێی داب و نه‌ریتی ئه‌و ده‌ورانه

بدان پهلوان داد او دخت خویش
بدان سان که بوده است آیین و کیش

چو بسپرد دختر بدان پهلوان
همه شاد گشتند پیر و جوان
به شادی همه جان برفاشاندند
بر آن پهلوان آفرین خواندند
که این ماه نو بر تو فرخنده باد
سر بد سگالان تو کند باد
چو انباز او گشت با او به راز
بیود آن شب تیره تا دیر باز

که کچه‌که‌ی خۆی به‌ روسته‌م دا
شاد بوون پیر و لاو له‌و کاته‌دا
له‌ خۆشیدا که‌وته‌ سه‌ماکردن
که‌وته‌ پیرۆزبای به‌ روسته‌م وتن
وتیان ئه‌م مانگه‌ پیرۆز بی له‌ تو
ته‌فروتونا بیته‌ گشت دوژمنی تو
که‌ بوونه‌ هاوسه‌ر پاشان تا به‌یان
شه‌ویان برده‌سه‌ر پیکه‌وه‌ ئه‌وان

مه‌به‌ستی فیردهوسی ئه‌وه‌ بووه‌ که‌ هه‌م باوکی کچه‌که‌ و هه‌م خه‌نگیش له‌و کاره ئاگادارن که‌ به‌پێی ده‌ستووری دین و ئایینی بوون به‌هاوسه‌ر تا که‌سایه‌تی پاک و خاویتی روسته‌م پاله‌وانی ئیرانی به‌ کاریکی ناشایست لکه‌دار نه‌بیته‌ و پله‌وپایه‌ی (زۆراب)یش که‌ یه‌کێ له‌ که‌سایه‌تییه‌ خۆشه‌ویسته‌کانی ناو شانامه‌یه‌ نه‌یه‌ته‌ خواوه‌وه‌ و نه‌لێن دایکی که‌سیکی به‌دکاره‌ و په‌ست بووه‌.

ئه‌و باسه‌ی فروغی که‌ ئیژیت فیردهوسی زمانپاک بووه‌، ئه‌گه‌ر وردبینانه‌ له‌ خودی ئه‌و به‌لگه‌ و باسانه‌ی فروغی که‌ سه‌باره‌ت به‌ (دایکی زوحاک)، هه‌روه‌ها ئه‌و باسه‌ی (روسته‌م و ته‌مینه‌) بکوڵینه‌وه‌، نه‌ک زمانپاک نه‌بووه‌، به‌لکو زۆریش پیس و به‌د بووه‌! ئه‌م زمانپاکییه‌ چلونه‌ که‌ بو‌ دایکی زوحاک به‌و جوړه‌ بیر ده‌کاته‌وه‌ و ده‌لیته‌:

ئه‌گه‌ر برۆیته‌ ناخی ئه‌و کاره
رازی ئه‌و کاره‌ لای دایکی دیاره

اگر در نهانی سخن دیگر است
پژوهنده را راز با مادر است

فروغی دل‌ی به‌وه‌ خۆشه‌ که‌ فیردهوسی وشه‌ی حرامزاده‌ی (حه‌رامزاده‌ی) به‌کار نه‌بردوه‌، ناوه‌روکی ئه‌و رسته‌ جگه‌ له‌ (حه‌رامزاده‌) چی ئه‌دات به‌ده‌سته‌وه‌؟

رازی ئه‌و کاره‌ لای دایکی دیاره

پژوهنده را راز با مادر است

فروغی به زمانی خوئی هاوار دهکات که فیردهوسی هه‌ولی نه‌وهی داوه داستانه‌که وه‌ها داریژیت که (شانوشکۆی رۆسته‌م پال‌هوانی ئیرانی و ته‌مین‌هی دایکی زۆراب لکه‌دار نه‌بیّت)، به‌لام بۆ (دایکی زوحاک) وه‌ها بیر ده‌کاته‌وه. ئەمه‌یه زمانی پاکیه؟! جگه له باسی تاوانبارکردنی (دایکی زوحاک) که به‌لای (فروغی) یه‌وه کاریکی به‌د و نادورست نه‌بووه و شانازیشی پێ‌وه ده‌کات و ده‌نوسیّت:

یه‌کی له تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی فیردهوسی زمانپاکیه. له هه‌موو شانامه‌دا وشه‌یه‌کی ناپه‌سه‌ند، په‌راگرافیککی به‌د نابینیته‌وه، دیاره فیردهوسی پێچه‌وانه‌ی زۆریه‌ی شاعیره‌کانی خۆمان زاری خوئی به‌ وشه‌ی چه‌په‌ل پێس نه‌کردووه و خوئی له‌و باسانه پاراستووه؛

لیره‌دا سه‌رنج‌تان راده‌کێشم بۆ باسی (کوشتاری بلوچ و ده‌یله‌م....) له لاپه‌ره‌کانی تایبه‌ت به‌و باسه‌ که فیردهوسی چۆن باسی ده‌کات، ئەو باسه‌یش به‌لگه‌یه‌کی "زمانپاکي" فیردهوسیه.

ناهه / سرده

از خصایص فردوسی پاکي زبان و عفت لسان اوست، در تمام شاهنامه یک لفظ یا یک عبارت مستهجن دیده نمی شود، و پیداست که فردوسی برخلاف غالب شعرای ما از آلوده کردن دهان خود به هزلیات و قبیاح احتراز داشته است؛ و هر جا که به مقتضای داستان سرائی مطلب شرم آمیزی می بایست نقل کند بهترین و لطیف ترین عبارات را برای آن یافته است. چنان که در داستان ضحاک آن جا که می خواهد بگوید پسری به کشتن پدر راضی شود حرامزاده است این قسم می سراید:

به خون پدر گشت همداستان ز دانا شنبستم این داستان
که فرزند بد گریبند نرّه شیر به خون پدر هم نباشد دلیر
مگر در نهانی سخن دیگر است پژوهنده را راز پسا صادر است
در داستان عشق بازی زال با رودابه آن جا که عاشق و معشوق به دبدار یکدیگر رسیده اند می فرماید:

همی بود بوس و کنار و نسید مگر شیر کو گور را نشکرید
عفت طلبی فردوسی به اندازه ایست که در قضایایی هم که به اقتضای طبیعت بشری بی اختیار واقع می شود رضا نمی دهد که پهلوانان او مغلوب نفس شده و از حدود مشروع تجاوز کرده باشند چنان که در قضیه تهمینه که در دل شب در حالی که رستم خواب است، به بالین او می رود و وجود خویش را تسلیم او می کند، با آن که رستم مسافر بوده و یک شب بیشتر آن جا اقامت نداشته، واجب می داند که موبدی حاضر شود، و از پدر تهمینه اجازه مزاجت او را با رستم بگیرد، و در نتیجه همان شبانه:

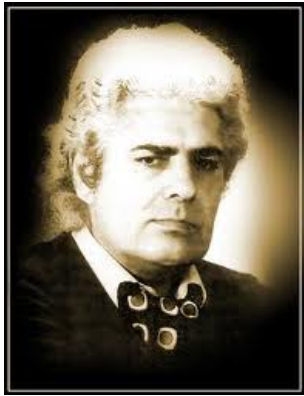
بدان پهلوان داد او دخت خویش بدان سان که بوده است آیین و کیش
چو بسپرد دختر بدان پهلوان همه شاد گشتند پسر و جوان
به شادی همه جان براقشانند بر آن پهلوان آفرین خواندند
که این ماه تو بر تو فرخنده باد سر بدسگالان تو کشته باد
چو آسباز او گشت با او به راز پیوست آن شب تیره تا دیر باز
و همان شب نطفه سهراب منعقد شد، و مقصود از این پیرایه ها این است که قضیه با موافقت پدر دختر و با اطلاع عامه و موافق دین و آیین واقع شده باشد تا دامن پاک رستم پهلوان ملی ایران به فسق آلوده نبوده و سهراب که یکی از اشخاص محبوب شاهنامه است از مادر ناپاک به وجود نیامده باشد.

کلّیه فردوسی مردی است بغایت اخلاقی، با نظر بلند و قلب رقیق، حس لطیف، و ذوق

لاپه‌ره‌ی دیکۆمینتی له کتیبی: (ز گفتار دهقان ... (شاهانه فیردهوسی به نظم و نثر) نویسنده: اقبال یغمایی)

ئەو خه‌ته نووسه‌ری ئەم چه‌ن لاپه‌ره کیشاویه به‌ژێر ئەو هۆنراوه‌دا

ئه‌حمده شاملو و شانامه‌ی فیردهوسی

ئه‌حمده شاملو کتیه؟ ئه‌حمده شاملو له (۱۳۰۴/۱۰/۲۱) کۆچی هه‌تاوی له تاران دیته کۆری ژيانه‌وه. ده‌ورانی منالیه‌که‌ی به‌هۆی ئه‌وه‌ی باوکی ئه‌فسه‌ری ئه‌رتش بوو هه‌ر ماوه‌یه‌ک بۆ ئه‌نجامدانی کاریک ره‌وانه‌ی شوینیک ده‌کرا له‌ شاره‌کانی ره‌شت، سه‌میرم، ئاباده و شیراز به‌سه‌ر

بردووه. خویندنی سه‌ره‌تایی له‌ شاره‌کانی خاش و زاهدان و مه‌شه‌د، به‌شیک له‌ خویندنی ناوه‌ندیشی له‌ بیرجند، مه‌شه‌د و تاران خویندووه. له‌ سالی (۱۳۳۱) له‌گه‌ڵ باوکیدا بۆ بنیادنانه‌وه‌ی سیستمی ژاندارمری چووه‌ته‌ گورگان و تورکه‌مه‌نسه‌حرا، هاوکات له‌گه‌ڵ خویندن له‌ چالاکیه‌ سیاسیه‌کانی ناوچه‌ی (شمال) دا به‌شداریکردووه. شاملو به‌هۆی لایه‌نگری له‌ ئالمانییه‌کان و دژایه‌تی هاوپه‌یمانان له‌ تاران ده‌گیریت ره‌وانه‌ ده‌کریت بۆ به‌ندیخانه‌ی شۆره‌وییه‌کان (سۆفیه‌ت) له‌ ره‌شت. پاش ئازادبوون له‌ زیندان له‌گه‌ڵ بنه‌ماله‌که‌یدا ده‌روات بۆ ورمی (ره‌زاییه) و پۆلی چواره‌می ناوه‌ندی له‌وێ ده‌خوینت و پاشان دیته‌وه‌ بۆ تاران ئیتر ناچیته‌ قوتابخانه‌ بۆ خویندن. سالی (۱۳۳۳) به‌ تاوانی چالاکی سیاسی ده‌گیریت و ماوه‌ی چواره‌ مانگ له‌ زیندانی شاری بناو (بناب) و زیندانی قه‌سر ژیان به‌سه‌ر ده‌بات. له‌ سالی (۱۳۳۶) دا کۆمه‌له‌ هۆنراوه‌یه‌کیان به‌ناوی (آهنگ‌های فراموش شده) چاپکرا، پاشان (آهن و احساس) - (هواى تازه) - (آیدا در آینه) و چه‌ن کۆمه‌له‌ هۆنراوه‌ی دیکه‌یان چاپکراوه.

به‌ریز ئه‌حمده شاملو له‌ به‌هاری سالی (۱۹۹۰) له‌ زانستگای برکلی له‌ ئەمریکا کۆنفراستیک له‌ ژیر (ناوی ئێران له‌ سه‌ده‌ی بیستم) دا به‌پێوه ده‌بات، له‌و کۆنفراستیکه‌دا باستیکی دوور و درێژ پێشکەش به‌ به‌شدارانی کۆنفراستیکه‌ ده‌کات. باسی ئه‌و کۆنفراستیکه‌ به‌ نووسراوه‌ له‌ ئه‌نترنێت دانراوه. به‌شیک له‌ باسه‌که‌یان سه‌ربارت به‌ فیردهوسی و شانامه و زوحاکه. به‌هۆی گرنگی باسه‌که‌ کورته‌یه‌کی که‌ سه‌بارت به‌ (شانامه و فیردهوسی و زوحاک) ده‌خمه‌ به‌رده‌ست که‌ به‌و جۆره‌یه:

{مێژوو پێچه‌وانه‌ نووسین مێژوویه‌کی تایبه‌تی خۆی هه‌یه.

هه‌موومان به‌سه‌رهاتی نه‌وشیروان ده‌زانین و پێیست به‌ دووباره‌ کردنه‌وه‌ ناکات. ئه‌م مرۆفخۆره‌ هه‌رامزاده‌ له‌گه‌ڵ مه‌لاکاندا ریکه‌وت نه‌گه‌ر له‌بری براکه‌ی بییت به‌ شا مه‌زده‌کییه‌کان له‌ناو ده‌بات. نووسیویانه‌ و ئێژن به‌ مه‌کر و فریوکاری به‌س له‌ یه‌ک رۆژدا سه‌دوسییه‌زار (۱۲۰۰۰۰) مه‌زده‌کی له‌ سه‌رانسه‌ری ولات کۆکرده‌وه‌ و سه‌ره‌وخوار تا ئیوقت ده‌ چاله‌ ئاهه‌کدا هه‌لپه‌واسین.

ئه‌مه‌کاره‌ نفه‌رت و کاردانه‌وه‌یه‌کی وه‌های بوو که‌ ده‌موه‌زگاکانی حکومه‌ت بۆ پاککردنه‌وه‌ی شوینته‌واره‌کانی ده‌ستبه‌کار ده‌بن و ده‌ست نه‌دنه‌ شانه‌یه‌کی فریوکارانه‌ (نمایش خر رنگ کن) وه‌ک زنجیری دادپه‌روه‌ری تا ئه‌م دێوه‌ خوینخۆره‌ وه‌ک فریشته‌ به‌ خه‌لک بناسین. ئه‌و کاره‌یان ئه‌نجامدا، پێیان وابوو ده‌توانن بۆ هه‌تاهه‌تایه‌ مێژوو فریو بدن، هه‌ر وه‌ک ئه‌مه‌رۆ کاتیک ناوی نه‌وشیروان ده‌بیستین کوتوپر وشه‌ی دادپه‌روه‌ریان بیر ده‌که‌وینته‌وه‌.

ناوی نه‌وشیروان به‌ دادوهر زیندووه
هه‌ر چه‌ن له‌ مێژه‌ نه‌ماوه‌ و مردووه

زنده‌ است نام فرخ نوشیروان بعدل
گرچه بسی گذشت که نوشیروان نماند:
بیچاره‌ سعدی

با جاری واز بێنین له‌ باسی دارپوش و به‌ردییا، پاشان باسی ده‌که‌ینه‌وه‌. ئیستا بابزانی باسی زوحاک چلونه‌: یه‌کیک له‌ دۆستانم به‌ناوی (حه‌سووری) که‌ توپه‌ریکی به‌توانایه‌ له‌ نووسراوه‌یه‌که‌دا سه‌بارت به‌ زوحاک ده‌نووسیت: جه‌مشید کۆمه‌لگای به‌

ازیشان فراوان و اندک نماند
زن و مرد جنگی و کودک نماند
سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن کوچ بر داشتند
بشد ایمن از رنج ایشان جهان
بلوچی نماند آشکار نهان

له زۆر و له کهم لییان کهس نه‌ما
ژن و منال و پیاوئازایش نه‌ما
به گورز و شمشیر په‌لامار دران
بلوچ له ترسا گه‌ییه هه‌نده‌ران
جهان ئارام بوو له ژێر چه‌تری شا
بلوچ به جارئ ناوی هه‌ر نه‌ما

بدان چهره و آن زاد و آن مهر و خوی
چنین تاج و تخت آمدن آرزوی

به‌و سه‌روسه‌کوت و کار و ره‌وشته
ئاره‌زوتان پادشای و تاج و ته‌خته

شاننامه به‌رگی (۷) ل ۲۱۹ تا ۲۲۲

فیردهوسی و (زمانی فارسی)

بسی رنج بردم درین سال سی
عجم زنده کردم بدین پارسی

سی سالی ره‌به‌ق تیکۆ‌شام ته‌واو
عه‌جه‌میم توردا فارسیم کردۆ باو

شاملو و (عه‌ره‌ب) و (زمانی فارسی)

شاملو له‌و کۆنفرانسه‌دا ده‌لێت:

عه‌ره‌بی ده‌شته‌کی بێ‌فه‌ره‌نگ به‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ک که‌ خاوه‌نی فه‌ره‌ه‌نگیکی می‌ژوویی بوو، به‌ دڵ و گیان نه‌و هونه‌ره‌ی خوێش ده‌ویست، وتی موزیک به‌ده‌، هۆنراوه‌ ناشایسته‌، سه‌ما و هه‌ڵپه‌رین تاوانه‌، وێنه‌کێشی و په‌یکه‌رتاشی تاوانیکی مه‌زنه‌.

له‌ هه‌مان کۆنفرانسه‌دا سه‌باره‌ت به‌ زمانی فارسی به‌و جوړه ئیترت:

دۆستانیکی زۆرم بینى به‌ رواه‌ت چوارچێوه‌یه‌کی ئیرانییان هه‌یه‌، البته پێیان وایه‌ که‌ سه‌ه‌وزیقاوومه‌ ده‌خۆن، سه‌مای (باباکه‌ره‌می)یان له‌ دانسی ناو کاره‌باکان پێباشتره‌، نه‌گه‌ر بیروبو‌چوونی ئایینیان هه‌یه‌ نوێژ ده‌که‌ن و رۆژوو ده‌گرن، سه‌باره‌ت به‌ گوشتی جه‌لل و حه‌رام کاردانه‌وه‌ی زۆریان هه‌یه‌، هه‌ندیک له‌ وانه‌ هه‌ر گوشت ناخۆن، نه‌گه‌ر به‌ چارشێوه‌وه‌ کارنه‌که‌ن رووسه‌ری نه‌ده‌ن به‌ سه‌ردا.

له‌گه‌ڵ خه‌سوو، له‌گه‌ڵ برائێه‌که‌ی، له‌گه‌ڵ خوشکی ژنه‌که‌ی، له‌گه‌ڵ براژنه‌که‌ی له‌ مائیکدا ده‌ژین و چون سفره‌ی نان‌خواردن له‌ سه‌ر زه‌وی راده‌خه‌ن پێیان وایه‌ فه‌ره‌ه‌نگی ئیرانییان پاراستووه‌ و ئیرانی ماونه‌ته‌وه‌. عاده‌ت و خوویان له‌گه‌ڵ فه‌ره‌ه‌نگ لیگۆراوه‌ و خۆیان فریو نه‌ده‌ن، چون نه‌وه‌ نایین که‌ منانه‌که‌یان ته‌نانه‌ت زمانی زگماکی (دایکی) خۆی نازانیت و له‌ فارسی به‌س وشه‌ی (پدر سوخته) فێربوووه‌؛ به‌لام ماناکه‌یشی نازانیت و به‌ زاراوه‌ی ئه‌مریکایشه‌ که‌ هه‌یچی به‌سه‌ر هه‌یچه‌وه‌ نییه‌!

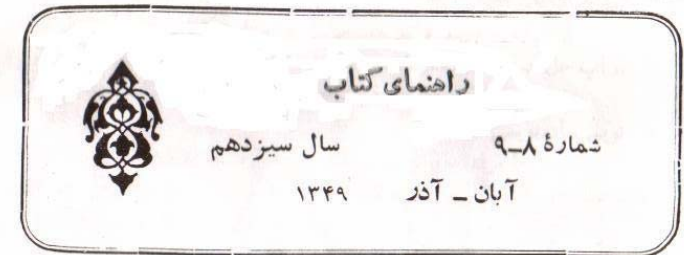
فیردهوسی له‌ شاننامه‌دا باسی (پادشایی نه‌وشیروان) ده‌کات، به‌کێک له‌ کاره‌کانی (نه‌وشیروان)یش کوشتاری بلوچه‌، نمونه‌:

شاملو شاننامه‌ی به‌ وردی خویندووه‌، هه‌ر به‌و هۆیه‌ (کاره‌کانی فیردهوسی) ده‌باته‌ ژێر پرسیار و به‌ (نه‌وشیروان)یش ده‌لێت: (ئه‌و هه‌رامزاده‌ی مرو‌ق‌خۆره‌ (۱۳۰۰۰) مه‌زده‌کیی کوشتوو).

ئه‌وه‌ی که‌ ئاماژه‌ی به‌ کوشتاری مه‌زده‌کییه‌کان به‌ده‌ست نه‌وشیروان کردووه‌، هه‌م باسی خوینێژی نه‌وشیروان نه‌کات و هه‌م هه‌ست به‌ ده‌رد و ره‌نجی مه‌زده‌کییه‌کان، به‌لام باسی ئه‌و تاوانه‌ی نه‌وشیروان سه‌باره‌ت به‌ بلوچ و گه‌له‌ک، هه‌روه‌ها ئه‌و سووکایه‌تی فیردهوسی به‌ کورد ناکات. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که‌ ئه‌و سیاسه‌ته‌ی نه‌وشیروان بۆ سه‌ر بلوچ، گه‌له‌ک و کاره‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ کورد له‌و ده‌ورانه‌دا که‌ خودی شاملو له‌ ژياندا بووه‌، هه‌م له‌لایه‌ن سیستمی پادشایی ئێران وه‌ک په‌هله‌وبیه‌کان و هه‌م ده‌ورانی کۆماریش (کۆماری ئیسلامی ئێران) بۆ سه‌ر بلوچ و گه‌له‌ک و کورد ئه‌نجامدراوه‌. بۆچ باسی نه‌کردووه‌؟! هۆکاری باسکردنی مه‌زده‌کییه‌کان ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ بیرکردنه‌وه‌ی شاملو، مه‌زده‌کییه‌کان پێوه‌ندیان به‌ ئایین و ئیدئۆلۆژی مه‌زده‌که‌وه‌ هه‌یه‌ بۆیه‌ باسیان ده‌کات، به‌لام باسی بلوچ، گه‌له‌ک و کورد پێوه‌ندی به‌ کۆمه‌له‌ خه‌ڵکیکه‌وه‌ هه‌یه‌ به‌ناوی بلوچ، گه‌له‌ک و کورد که‌ ده‌چنه‌ خانه‌ سیاسیه‌وه‌، شاملویش نه‌یوستوووه‌ باسی ژيانی سیاسی ئه‌وانه‌ بکات.

زمانی دایکی ئیرانییه‌کانه)، بهو هه‌لۆیسته مافی بلوچ و تورک و... پیشیل ده‌کریت جا چ هوهیدا بیکات چ شاملو!

سه‌بارت بهو هه‌لۆیسته‌ی شاملو ده‌رباره‌ی زمانی نه‌ته‌وه‌کانی ناو ئیران، نموونه‌ی دیکه هه‌یه به‌دهسته‌وه!

آینده‌ی زبان فارسی

در آبان ماه جلسات بحث مربوط به زبان فارسی از طرف وزارت فرهنگ و هنر برگزار گردید. اینک سخنان نخست وزیر و دکتر شاپور راسخ به‌علت اهمیت چاپ می‌شود.

امیرعباس هودیدا

... بنظر من زبان فارسی از دو نقطه نظر برای ما ایرانیان ارزشی فوق‌العاده دارد، یکی اینکه زبان مادری ماست و زبان مادری هر قومی خمیرمایه بقای آن قوم و موجود اصلی تحركات هنری و زمینه تلاشهای علمی و تحقیقی آن ملت است. ما باین زبان فارسی بیش از ۲۴ هزار تألیف علمی و ادبی داریم که مؤلفین آنها سر در نقاب خاک کشیده‌اند لیکن نامشان باقی و مورد تعظیم و تکریم است. قوی‌ترین دلیل برای اثبات زنده بودن يك ملت همانا زنده ماندن زبان مادری آن ملت است، ما هم با تمام گرفتاریهای تاریخی که داشته‌ایم زنده مانده‌ایم چرا؟

چون زبان ما زنده مانده و امروز هم در اینجا جمع شده‌ایم که درباره این زبان زنده و جاوید که زبان مادری رودکی و فردوسی است سخن بگوئیم.

زبان فارسی سند استقلال و قبالة بقای ملت ایران است در طول تاریخ و در محکمه روزگار.

لاپه‌ری دیکومینتی سه‌بارت به نه‌میرعه‌باس هودیدا

سه‌رۆکوه‌زیری ده‌ورانی محهمه‌ده‌زا په‌له‌وی شای ئیران.

شاملو له خه‌می (فارسه‌کانی ئه‌میرکا) دایه که فارسییان له بیر چووه‌ته‌وه، به‌لام بلوچ له خودی بلوچستان له شارو دپهاته‌کانی خۆیاندا مافی ئه‌وه‌یان نییه به زمانی بلوچی بخوینن، کهچی شاملو باسی ئه‌و تاوانه‌ی (نه‌وشیروان) ناکات! هه‌روه‌ها به‌سه‌ر ئه‌وه‌دا که شاملو شانامه‌ی به وردی خویندوه‌ته‌وه، به‌لام ئه‌و سووکایه‌تییه‌ی فیردهوسی سه‌بارت به کورد به‌لایانه‌وه گرنگ نه‌بووه و ئاماژه‌یه‌کی پیننه‌کردووه!

هه‌روه‌ها ده‌لێت:

پێیان وایه فه‌ره‌ه‌نگی ئیرانییان پاراستووه و ئیرانی ماونه‌ته‌وه. عاده‌ت و خوویان له‌گه‌ڵ فه‌ره‌ه‌نگ ئینگۆراوه و خۆیان فریو ئه‌ده‌ن، چون ئه‌وه نابینن که مناه‌که‌یان ته‌نانه‌ت زمانی زگمکی (دایکی) خۆی نازانیت و له فارسی به‌س وشه‌ی (پدر سوخته) فیربووه؛ به‌لام ماناکه‌یشی نازانیت و به زاراوه‌ی ئه‌میرکایشه که هیچی به‌سه‌ر هیچه‌وه نییه!

جیگه‌ی داخه که بهو جو‌ره بیر ده‌که‌نه‌وه و ده‌لێن ئیرانییه‌کان زمانی {دایکی} زگمکی} خۆیان له بیرچووه‌ته‌وه و به‌س وشه‌ی (پدر سوخته ده‌زانن).

لێ‌رده‌ا ئه‌م پرسیاره دیته ئاراوه فارسه‌کان زمانی فارسییان له بیر چووه‌ته‌وه یا ئیرانییه‌کان؟! لهو ئیرانه‌دا که شاملو ئاماژه‌ی پێ‌ده‌کات، تورک، تورکه‌مه‌ن، بلوچ، گیله‌ک، مازنده‌رانی، عه‌ره‌ب، کورد و ئه‌رمه‌نی ده‌ژین.

ئه‌و فه‌ره‌ه‌نگه که ئیرانییه‌کان زمانی فارسییان له بیرچووه‌ته‌وه هه‌مان فه‌ره‌ه‌نگی (نه‌میرعه‌باس هودیدا) سه‌رۆکوه‌زیری ده‌ورانی شایه که ده‌ینووسی (فارسی

به‌هرام مشیری و شانامه‌ی فیردهوسی

مشیری و فلاحتی - شانامه‌ی فیردهوسی Falahati_Moshiri_052915

ئەبێ شانامه له ده‌بستان و ده‌بیرستان و زانستگادا بخوینریت

پیتاسه‌ی به‌هرام مشیری:

به‌هرام مشیری تووێژهری میژوو، نووسهر و به‌پوه‌به‌ری به‌رنامه‌یه‌کی ته‌له‌فیزیۆنی به‌ناوی (سرزمین جاوید). ئەم به‌رنامه‌ی سالی (۲۰۰۱) له ئەمریکا دامه‌زراند، له‌م به‌رنامه‌دا باسی (مه‌زه‌ب، ئەده‌بیات و میژووی کۆنی ئێرانی) ئەکرد و ئەچووهر سه‌ر ئەو باسه‌ بۆچ به‌و جۆره‌ لاواز بووه.

به‌هرام مشیری سالی (۱۳۲۶) له‌ دایک بووه، پاش خویندنی به‌شی ناوه‌ندی له‌ شاری (گولپایه‌گان) ئەچیته‌ زانستگای ئەفسه‌ری له‌ ئەرتەش و پاشان هه‌ر له‌ ئەرتەش دایه‌مه‌زیت، به‌لام به‌هۆی کاره‌کانی (ساواک)ه‌وه‌ له‌ ئەرتەش دیته‌ده‌ر.

سالی (۱۹۷۴)ی زاینی ئه‌روات بۆ ئەمریکا و له‌ زانستگای (کاتۆلیکی ئەمریکا) له‌به‌شی شیمی ده‌س ئەکات به‌ خویندن و کارنامه‌ی (فه‌وق لیسانس) وه‌رئەگریت، چهن کتیبی سه‌بارت به‌ سیاسه‌ت، فه‌ره‌نگ و میژوو نووسیوه‌

ئەو بابته‌ به‌ فارسی له‌ ئەنترنیت وه‌رگیراوه‌.

روژی (۲۹/۵/۲۰۱۵) له‌ به‌شی فارسی ته‌له‌فیزیۆنی ئەمریکا و له‌

به‌رنامه‌ی (صحفه‌ی آخر) که‌ به‌پوه‌به‌رکه‌ی کسێک بوو به‌ناوی (مه‌هدی فه‌لاحه‌تی) وتووێژیک له‌گه‌ڵ (به‌هرام مشیری) ئەنجام ئەدریت که‌ کورته‌یه‌کی ئەو وتووێژه‌ به‌و جۆره‌یه‌:

فه‌لاحه‌تی:

روژی (۲۵) اردیبه‌شت (گولانی) ئەمسال روژی فیرده‌وسی بوو. ئیستا نه‌ک هه‌ر به‌و بۆنه‌وه‌ بپۆمه‌ سه‌ر باسی شانامه‌ی فیرده‌وسی، به‌لکو له‌ هه‌ر که‌سی که‌ سه‌ری له‌ناو کتیب و هۆنراوه‌ خویندنه‌وه‌دا بووه، پرسیارم کردبیت که‌:

تا چ راده‌یه‌ک شانامه‌ت خویندوه‌ته‌وه‌؟

تا چ راده‌یه‌ک شانامه‌ نه‌ناسی؟

بۆچی هه‌موو ئەتین شانامه‌ گرنگه‌؟

زۆریه‌مان ئەو باسه‌مان بیستوه‌، به‌لام وه‌لامه‌که‌ی (نازانم) بووه.

با که‌س ناگای لینه‌بیت، ئەزانم تیش به‌ ده‌گه‌من تماشای شانامه‌ت کردوه‌، بۆچی؟

یه‌کی له‌ هۆکاره‌کانی ئەو باسه‌ ئەه‌گریته‌وه‌ بۆ کاری خویندن له‌ وڵات، له‌م به‌رنامه‌دا به‌ کورتی ئەپۆمه‌ ناو ئەو باسه‌وه‌.

ئه‌وه‌ی که‌ ئیژن: شانامه‌ میژووی شاكانه‌ و هه‌ر باسی شاكان ئەکات، راسته‌ به‌رپز (مشیری)؟!

به‌هرام مشیری:

ئەو باسه‌ که‌ توو ئاماژه‌ت پیکرد زۆر به‌جی و دورسته‌، ئیمه‌ که‌سیکمان هه‌یه‌ به‌ناوی (تیرتیر ماگان) ئەم که‌سه‌ کاری لیکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر شانامه‌ کردوه‌، ئەو کاته‌ی که‌ ئەو له‌ هیندوستان بوو خه‌لک به‌ فارسی ئەدوان و شانازیان ئەکرد که‌ به‌و زمانه‌ ئەدوین. (ماگان) ئیژیت:

(له‌ کۆر و کۆبوونه‌وه‌کاندا له‌و که‌سانه‌ی که‌ خویننه‌وار بوون و خۆشیان به‌ شانامه‌ناس ئەزانی، پرسیارم ئەکرد، به‌س چهن هۆنراوه‌یه‌کی شانامه‌یان له‌به‌ر بوو).

لئ دهربینن شتیکی وه‌های نامینیت‌هوه که کاری رۆژانه‌ی که‌سی
ئه‌نجام بدات. به‌و هیوایه له‌و جۆره بیرکردنه‌وه که بۆ کۆمه‌لگا
زیانبه‌خشه خۆ بباریزین.

۲ - شانامه میژووی شاكان نییه

ئه‌گەر وردبینانه له‌ شانامه‌ی فیردهوسی بروانین ئه‌وه‌مان بۆ
ده‌رئه‌که‌وئ که شانامه بریتیه له‌ ستایشی شاكان، بۆ ئه‌وه‌ی
بزانین ئه‌و وه‌لامه‌ی به‌پیز مشیری زۆر نادورسته با له‌و چه‌ن
هۆنراوه‌ی خواره‌وه که له‌ شانامه وەرگیراوه، بروانین:

من این نامهء شهریاران پیش
بگفتم بدین نغز گفتار خویش

چو دارای داراب و بهمن همان
سکندر که بد شاه شاهنشهان
چو شاه اردشیر و چو شاپور او
چو بهرام و نوشیروان نکو
چنین نامداران گردنکشان
که دادم یکایک از ایشان نشان
همه مرده از روزگار دراز
شد از گفت من نامشان زنده باز
یکی بندگی کردم ای شهریار
که ماند ز تو در جهان یادگار
بناهای آباد گردد خراب
ز باران و از تابش آفتاب
پی افکنم از نظم کاخ بلند
که از باد و باران نیابد گزند

دیباچه‌ی شانامه ل (۱۰۰ و ۱۲۰)

ئه‌و باسه‌یش که ئاماژه‌ت پیکرد زۆر به جیه! به‌لام سه‌بارت
به‌و پرسیاره: (شانامه میژووی شاكانه)؟ نا، به‌و جۆره نییه!

شانامه بریتیه له (فه‌ره‌نگ و کار و کرده‌ی باش)!

شانامه بریتیه له (مه‌زنی ئیرانییه‌کان) له جه‌نگ و به‌رگریکردنیان له ئیران.

شانامه چیکمه‌ته، فه‌لسه‌فه‌یه، بایه‌خدا‌نه به‌ مروّف و مه‌زنی مروّفا! جگه له وانه
شانامه کانگای دادپه‌روه‌رییه !

شانامه له ئیراندا جیه‌ی تایبه‌تی خۆی هه‌یه و پیوسته له قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تای و
ناوه‌ندی و زانستگادا بخوینریت، ئه‌م کتیه به‌ ئیبه‌ گه‌لئ گرنگه.

ئه‌و وتووێژه دوور و درێژه، له ئه‌نترنیت هه‌یه!

به‌پیز مشیری ئاماژه‌ی به‌و چه‌ن بابته‌ کردووه:

۱ - شانازیکردنی به زمانی فارسی

۲ - شانامه میژووی شاكان نییه

۳ - مه‌زنی مروّف و دادپه‌روه‌ری له شانامه‌دا

۴ - خویندنی شانامه له ده‌بستان و ده‌بیرستان و زانستگاکاندا پیوسته.

با له‌و چه‌ن بابته‌ بکۆلینه‌وه

۱ - شانازیکردن به زمانی فارسی

زمان که‌ره‌سه‌ی پیوه‌ندی نیوان مروّفه، هیچ زمانئ له جه‌اندا
جیه‌ی شانازی نییه، مروّف بۆ راپه‌رانندی کاره‌کانی ژیانئ
سوود له وشه‌ی زمانی خۆی و زمانی دراوسیکانی وه‌رئه‌گرئ.

ئه‌گەر بمانه‌وئ له زمانی فارسی وه‌ک زمانیک بکۆلینه‌وه
ئه‌توانین بیژین زمانیک به‌ پیز نییه و توانایی ئه‌وه‌ی نییه که
کاروباری رۆژانه‌ی مروّفیک له گوندیکدا له ئه‌ستۆ بگریت.

به‌ چاو‌خشاندن به‌ واژنامه فارسییه‌کاندا بۆ نمونه: (فره‌نگ فارسی
عمید) بۆمان ده‌رئه‌که‌ویت که چه‌نه لاواز و بی‌هزه، ئه‌گەر وشه‌ی
عه‌ره‌بی، تورکی، فه‌رنسی و {په‌له‌وی که‌ زۆربه‌ی (کوردی)یه‌}

۳ - (فهزێله‌تی مروّڤ. مه‌زنی مروّڤ) و دادپه‌روه‌ری له‌ شانامه‌دا

مه‌زنی مروّڤ واته‌ سه‌ربه‌خۆی مروّڤ!
سه‌باره‌ت به‌و باسه‌ به‌س یه‌ک نموونه‌ له‌ شانامه‌ ده‌سنیشان
ئه‌که‌م، له‌ شانامه‌دا به‌و جوّره‌ نووسراوه‌:

به‌سه‌ره‌اتی نووشزاد کو‌ری نه‌وشیروان و ژنه‌ مه‌سیحیه‌که‌ی
نه‌وشیروان ژنیک‌ی بوو، ئه‌و ژنه‌ مه‌سیحی بوو، له‌م ژنه‌
مه‌سیحیه‌ کو‌ریکی بوو به‌ناوی (نووشزاد). ئه‌م کو‌ره‌ گه‌وره‌ ئه‌بێ
و ئه‌چێته‌ سه‌ر ئایینی دایکی و ئه‌بێت به‌ مه‌سیحی. نه‌وشیروان
که‌ به‌و باسه‌ ئه‌زانیت زۆر تو‌رپه‌ ئه‌بێ و له‌ کۆشکی پادشایی
ده‌ری ئه‌کات و فه‌رمان ئه‌دات بیخه‌نه‌ به‌ندیخانه‌، ئه‌م
به‌ندیخانه‌ (زیندانه‌)یش له‌ شارێ (جوندیشاپور)ه‌:

له‌ کو‌شکی پاشا کرایه‌ ده‌ر	در کاخ و فرخنده‌ ایوان اوی
بردیان بۆ زیندان خێرا یه‌کسه‌ر	بیستند و کردند زندان اوی
به‌ندیخانه‌که‌ له‌ جوندیشاپور بوو	نشستگه‌ش جندیشاپور بود
له‌ ئێران و رۆژئاواویش دوور بوو	ز ایران و از باختر دور بود

ئه‌م زیندانی بوونه‌ ئه‌بێته‌ هۆی کو‌ژرانی (نووشزاد) به‌ ده‌س
فه‌رمانده‌یه‌کی نه‌وشیروان که‌ له‌ لایه‌ن خودی نه‌وشیروانه‌وه‌
ناردراوه‌ بۆ جه‌نگ له‌گه‌ڵ (نووشزاد)ی کو‌ریدا.
کو‌ری نه‌وشیروان مافی ئه‌وه‌ی نییه‌ ئایین بۆ خۆیی هه‌ڵبژێریت،
له‌م کاره‌دا واته‌ له‌ هه‌ڵبژاردنی ئاییندا نه‌چوووته‌ سه‌ر ئایینی
که‌سیکی بیگانه‌یش، به‌لکو‌ ئایینی دایکی هه‌ڵبژاردوو، با
بزانی فیرده‌وسی خان سه‌باره‌ت به‌م کو‌ره‌ چۆن بیر ئه‌کاته‌وه‌:

پسر کو‌ ز راه‌ پدر بگذرد	کو‌رێ له‌ ریگای باوکی لابدا
ستمکاره‌ خوانیشه‌ش از بی‌ خرد	نادان و تاوانبار له‌ ژياندا

.....	
.....	
که‌سی که‌ دوژمنی پادشای دادوهر بی	که‌ هر کس که‌ بر دادگر دشمنست
ئه‌هریمه‌ن ره‌گه‌زه‌ و له‌ مروّڤ ناچی	نه‌ مردم نژاد که‌ اهریم‌ست

شانامه‌ به‌رگی (٦) ل (١١٢ تا)

ئه‌وه‌یه‌ فه‌زێله‌ت و مه‌زنی مروّڤ له‌ شانامه‌ که‌ جه‌نابی مشیری شانازی پێوه‌ ئه‌کات؟!
**

شانامه‌ و دادپه‌روه‌ری

له‌ شانامه‌دا نووسراوه‌: گه‌نجینه‌ی پادشایی به‌تاله‌ و هێچی تێدا
نییه‌ و پێویستی به‌ پول و پاره‌یشه‌، بۆ ئه‌م کاره‌یش داوا له‌
خه‌لک ئه‌کات که‌ یارمه‌تی بکه‌ن و پولی پێبه‌ن به‌ قه‌رز، پاشان
پوله‌یان پێئه‌داته‌وه‌.

که‌وشدروویک ئاماده‌ ئه‌بێت که‌ پێداویستییه‌که‌ی نه‌وشیروان
دابین بکات و پوله‌که‌ی پێئه‌دات. ئه‌م که‌سه‌، ئه‌م که‌وشدرووه‌
داخو‌ازییه‌کی ئه‌بێ و تکا له‌ نوێنه‌ره‌که‌ی نه‌وشیروان ئه‌کات که‌
داخو‌ازییه‌که‌ی به‌ نه‌وشیروان راگه‌یه‌نێت. نوێنه‌ر هه‌ر ئه‌و کاته‌
له‌و شوێنه‌دا، له‌و کو‌رده‌دا که‌ کۆمه‌ڵی خه‌لکی لێبووه‌ به‌لێن
ئه‌دات که‌ داخو‌ازییه‌کی به‌ نه‌وشیروان بگه‌یه‌نێت و پاشان داوای
لێئه‌کات که‌ داخو‌ازییه‌که‌ی بۆ باس بکات تا بزانی چیه‌.
که‌وشدروو ئه‌لێت: به‌ره‌مه‌ی ره‌نجی من کو‌ریکه‌، ئاواتم ئه‌وه‌یه‌
ئه‌و کو‌رهم بچێته‌ قوتابخانه‌ و بخوێنت. هیوادارم له‌ ژێر سایه‌
و په‌نای نه‌وشیروانی پادشادا ئه‌و ئاواته‌م بێته‌ دی.

به‌لام نه‌وشیروانی دادوهر دژایه‌تی ئه‌و خواسته‌، ئه‌و ئاواته‌ی
که‌وشدروو ئه‌کات و فه‌رمان ئه‌دات به‌ هه‌مان که‌سدا پوله‌که‌ بۆ
کابرای که‌وشدروو ره‌وانه‌ که‌نه‌وه‌.

بدو کفشگر گفت کای مرد خوب چهر
نرنجی بگوی ببورجمهر
که اندر زمانه مرا کودکیست
که بازار او بر دلم خوار نیست
بگوئی مگر شهریار جهان
که او را سپارم بفرهنگیان
که دارد سرمایه و هنگ آن
فرستاده گفت این ندارم برنج
که کوتاه کردی مرا ره بگنج
بیامد بر شاه بوزجمهر
بر آن خواسته شاد بگشاد چهر
چنین گفت از آن پس که یزادن سپاس
که هستم چنین پاک و یزدان شناس
که در کشور من یکی موزه دوز
بدین گونه شادست و گیتی فروز
که چندین نهاده درم باشدش
مباد که از ما ستم باشدش
نگر تا چه دارد کنون آرزوی
بماناد بر ما همین رای و خوی
چو وامش بتوزی درم صد هزار
بده تا بدارد ز ما یادگار
همه زبردستان توانگر شوند
جهانجوی و با تخت و افسر شوند
مبادا ایچ بیدادگر شهریار
درفشان بود شاه به روزگار
شاه جهان گفت بوزجمهر
که ای شاه نیک اختر و خوب چهر
یکی آرزو کرد موزه فروش
اگر شاه دارد بگفتار گوش

وتی داخوایینکم هیهه نوینهری دانا
بیژه به بوورجمیری زیرک و زانا
ته‌نیا کوریکه به‌ره‌می ژیانم
گوچانی پیرییهو تینی چاوام
هیوام وه‌هایه پادشای سه‌روه
دلم شاد بکاو بمکات به‌خته‌ومر
بجیته قوتابخانه تاکه کوره‌کم
فیری زانست بی له سایه‌ی شکام
نوینهر وتی نهو کاره نه‌کم نه‌من
چون تو پولت ئاماده کرد بو نه‌من
بوورجمیر چوو به‌بارده‌گا
مژده پوله‌کمی به پادشا دا
نه‌وشیروان وتی سپاس بو یه‌زدان
یه‌زدانی پاک و گه‌وره و میهره‌بان
که له ولاتی منا وه‌ها نه‌ژین خه‌لک
شادان و خه‌ندان، سوودمه‌ند به‌که‌لک
هه‌رچه‌نده داران با دارا‌تر بن
له سته‌م نه‌بی هه‌موو به‌دوور بن
ئاواتی جیی به‌من بزنام
نه‌نجامی بدهم و‌دک نه‌رکی شانم
قه‌رزه‌کیشی که سه‌دهه‌زاره
پیی نه‌دهینه‌وه ئاشکرا دیاره
با ژیرده‌سته‌کان هه‌موو دارا بن
شاد و به‌خته‌ومر هه‌م ده‌وله‌مه‌ن بن
نابیت پادشا سته‌مکار بیی
به‌سته‌مکاری به‌ناوبانگ بیی
بوورجمیر وتی پادشای زانا
دانا و توانا له گشت جهانا
پیاوی که‌وشدرووی پیری پاره‌دار

لشکرکشیدن کسری به روم و
وام گرفتن از بازرگانان
فرستاده‌جست بوزجمهر
خرمند و شادان خوب چهر
بدو گفت از ایدر سه اسپه برو
گزی‌کن یکی بامبردار نو
ز بازرگانان و دهقان شهر
کسیرا کجا یابد از نام بهر
ز بهر سپاه این درم وام خواه
بزودی بفرماید از گنج شاه
پیام فرستاده‌خوش سخن
که نو بد بسال و بدانش کهن
پیمبر باندیشه باریک بود
بیامد بشهری که تاریک بود
درم خواست وام از پی شهریار
برو انجمن شد بسی مایه‌دار
یکی کفشگر بود موزه فروش
بگفتار او پهن بگشاد گوش
درم چند باید بدو گفت مرد
دلاور شمار درم یاد کرد
چنین گفت کای مرد پر خرد مایه‌دار
چهل مر درم هر مری صد هزار
بدو کفشگر گفت کین من دهم
سپاسی ز کنجور بر سر نهم
بیاورد کبان و سنگ و درم
نبد هیچ دفتر بکار و قلم
چو بازرگانرا درم خسته شد
فرستاده از کار پردخته شد

له‌شکرکشی نه‌وشیروان بو روم و
پول قه‌رزکردن له بازرگانه‌کان
ناردی به په‌له بوورجمیری دانا
نوینهریکی به راوته‌کبیر و زانا
وتی سواری نه‌سپ بهو به‌چوارنال برو
چه‌ن که‌سیش له‌گه‌ل خوت ببه نه‌تو
بازرگانان و جووتیارانی شار
هه‌موویان بکه نه‌تو ئاگادار
پاره و‌مربرگه بو کاری سپا
ئایانده‌ینه‌وه له‌گه‌نجینه‌ی شا
نوینهر که‌سی بوو جوان و خوش‌پاوین
به ته‌مه‌ن کورت و به بیریش درین
نوینهر که‌سی بوو گه‌لی هوشیار
کاتیک روژ داجوو گه‌یشته ناوشار
باسی پولی کرد له‌سه‌ر خواستی شا
هاتن به‌ده‌نگیه‌وه ده‌وله‌مه‌ن و دارا
که‌وشدروویه‌کیش هه‌بوو له‌ناویان
گوئی راگرتبوو بو قسه و باسیان
وتی پاره‌تان چه‌نه پیویسته
بو‌مان باس بکه بو نه‌م مه‌به‌سته
وتی چل کیسه، کیسه‌ی سه‌دهه‌زار
درم پیویسته نه‌ی پیاوی هوشیار
کوتی به نوینهر پیاو که‌وشدروو
من بیتان نه‌دهم ئیستا زووبه‌زوو
هینایان خیرا قه‌پان ترازوو
کاغه‌ز و قه‌له‌میش پیویست نه‌بوو
کاتی پاره‌کمی بو ئاماده کرد
گیروگرفتی گشت بو ئاسان کرد

له‌گه‌ل ئه‌نجامدانی ئه‌و کاره چه‌په‌لانه له لایه‌ن نه‌وشیروانه‌وه،
جه‌نابی فیردهوسی (نه‌وشیروان) به دادپه‌روه‌ر ئه‌زانیت.
بی‌ناسه‌ی دادوه‌ری له شانامه‌دا به‌و جو‌ره‌یه!

۴ - خویندنی شانامه له ده‌بستان و ده‌بیرستان و زانستگا

قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی و زانستگاكان شوینی
فیربوونی زانسته، زانست ریگه‌ی ژیان له کۆمه‌لگادا هه‌موار
ئه‌کات، ئایا شانامه خاوه‌نی بابه‌تیکی زانستیانه‌یه؟

به‌ بۆ‌چوونی {مه‌هدی فه‌لاحه‌تی} به‌‌پێ‌وه‌به‌ری ئه‌و به‌‌نامه‌ و
{به‌‌ه‌رام مشیری {شانامه‌ ناس}} ئه‌به‌ی شانامه له قوتابخانه‌ی
سه‌ره‌تاییه‌وه تا زانستگا بخوینریت. هه‌روه‌ک ئه‌زانین له ئیراندا
نه‌ته‌وه‌کانی عه‌ره‌ب، تورک، مازنده‌رانی، گیله‌ک، فارس و
کورد ئه‌ژین. له‌ناو ئه‌وانه به‌س فارسه‌کان به‌ زمانی خۆیان
ئه‌خوینن، نه‌ته‌وه‌کانی دیکه مافی ئه‌وه‌یان نییه به‌ زمانی
خۆیان بخوینن، به‌سه‌ر ئه‌و سیاسته که له ئیراندا به‌‌پێ‌وه
ئه‌به‌ری، ئه‌به‌ی شانامه‌یش بخوینریت. با بزانی له شانامه‌دا
چۆن باسی ئه‌و نه‌ته‌وانه کراوه:

سه‌باره‌ت به‌ گه‌لی (تورک)

که این ترکزاده سزاوار نیست	ئه‌م بۆ‌چووه تورکه شایسته نییه
کس او را بشاهی خریدار نیست	که‌سیک بروای به شایای ئه‌و نییه
که خاقان نژادست و بد گوهرست	له ره‌گه‌زی خاقانه و که‌سیکی په‌سته
ببالا و دیدار چون مادرست	له دایکی ئه‌چی و بالای یه‌ک بسته

به‌رگی (٦) ل ٢٧٩ و ٢٨٠

فرستاده گفتا که این مرد گفت
که شاه جهان با خرد باد جفت
یکی پور دارم رسیده بجای
بفرهنگ جوید همی رهنمای
اگر شاه باشد بدین دستگیر
که این پاک فرزند گردد دبیر
بیزدان بخوایم همی جان شاه
که جابید باد این سزوارگاه
بدو گفت شاه ای خردمند مرد
چرا دیو چشم ترا خیره کرد
برو همچنان باز گردان شتر
مبادا کزو سیم خواهیم و زر
چو بازگان بچه گردد دبیر
هنرمند و با دانش و یادگیر
چو فرزند ما بر نشیند بتخت
دبیری بپایدش پیروز بخت
هنر یابد از مرد موزه فروش
سپارد بده چشم بینا و گوش
بدست خردمند مرد نژاد
نماند جز از حسرت و سرد باد
شود پیش او خوار مردم شناس
چو پاسخ دهد زود یابد سپاس
بما بر پس از مرگ نفرین بود
چو آئین این روزگار این بود
نخواهیم روزی بدان کند داد
درم زو مغواه و مکن رنج باد
هم اکنون شتر باز گردان براه
درم خواه و از موزه دوزان مغواه
فرستاه برگشت و شد با درم
دل کفشگر زان درم پر ز غم

به‌رگی (٦) ل ٢٥٦ تا ٢٦٠

داخواییه‌کی هه‌یه له‌لای تاجدار
نوینه‌رمان ئه‌لێ ئه‌و که‌سه ئیژێ
پاشا شاد بی و تالی نه‌چیژێ
کو‌ریکی هه‌یه ئیستا له جهان
ئاواته‌خوازه بجیته ده‌بستان
له ژیر سایه‌ی شا به ئاوات بگا
کو‌ره‌که‌ی وه‌ها په‌روه‌رده بکا
به دلی پاکیش له‌بۆ گیانی شا
ئه‌پارێته‌وه له درگای خودا
پادشا وتی ئه‌ی پیاوی زره‌نگ
تۆ فیرو مه‌خۆ به درۆ و نیره‌نگ
به هه‌مان وشتر ئه‌تۆ هه‌ر ئیستا
ئه‌و پوله بارکه و بیگه‌رینه دوا
بۆ‌چووه بازگان گه‌ر ببی زانا
ببیت هۆشمه‌ند و دانا و توانا
وه‌ک منالی مه‌ بجیته بان ته‌خت
ببی هوشیار و دانا و خۆشبه‌خت
که کو‌ره که‌وشدروو فی‌ری زانست بی
کو‌ری مه‌یش ئه‌بی چاوه‌پوان ببی
بۆ پیاوی دانا و زانا و هۆشیار
ئه‌و کاره مه‌رگه مه‌رگیکی سه‌دبار
مردن باشتره بۆ ئیمه له ژیان
که زه‌مان وه‌ها بسو‌ورێ بۆمان
پاره وه‌رناگرین له که‌سیکی وا
ره‌نجی ژیا‌نمان قه‌ت نه‌ده‌ین به‌با
هه‌سته هه‌ر ئیستا پوله‌که گشتی
بارکه له وشتر ورد و درشتی
بیگه‌رینه‌وه به‌بی زیاد و که‌م
پاره وه‌ر ناگرین له ئه‌و خاتره‌جهم
پاره‌یان برده‌وه به‌بی زیاد و که‌م
ژیانی که‌وشدروو بوو به کانی خه‌م

بگردید اندرش با گروه
بر آن کوه گرد اندر آمد سپاه
که بستند از انبوه بر باد راه
همه دامن کوه تا روی شخ
سیه بود برسان مور و ملخ
منادیگری گرد لشکر بگشت
خروشی برآمد ز کوه و ز دشت
که از کوچیان هر که یابید خرد
و گر تیغداران و مردان مرد
و گر انجمن باشد اندکی
نباید که یابد رهائی یکی
چو آگاه شد لشکر از خشم شاه
سواره و پیاده بستند راه
از ایشان فراوان و اندک نماند
زن و مرد جنگی و کودک نماند
سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن کوچ بر داشتند
بشد ایمن از رنج ایشان جهان
بلوچی نماند آشکار و نهان

له‌گه‌ل سپادا گه‌ران له‌و دهوره
سپا به جوړی له‌وئ دامه‌زرا
له‌ فرده‌یه‌که‌ی ریگای بایش به‌سرا
له‌ دامینه‌وه تا لوتکه‌ی چییا
ره‌ش هه‌لگه‌را بوو له‌ زوری سپا
جارچی ئه‌گه‌را به‌ناو له‌شکرا
به‌ده‌نگی به‌رز له‌ ده‌شت و دهر
ئه‌یوت هه‌ر که‌ستان بینی له‌م دهوره
چه‌کدار و بیچه‌ک منال و گه‌وره
نابج دهر‌باز بج یه‌کی له‌ ده‌ستان
فه‌رمانی شایه له‌بۆ هه‌مووتان
که له‌شکر زانی به‌ تورپی شا
به‌ سواره و پیاده به‌ستیان ریگا
که‌م و زۆر له‌وان هیچ که‌سی نه‌ما
ژن و منال و پیاوئ‌زایش نه‌ما
به‌ گورز و شمشیر په‌لامار دران
بلوچ له‌ ترسا گه‌یه‌یه هه‌نده‌ران
جهان ئارام بوو له‌ ژیر چه‌تری شا
بلوچ به‌جاری ناوی هه‌ر نه‌ما

سه‌بارده‌ت به‌ گه‌لانی گیلک و ده‌یله‌م

وز آنجایکه سوی گیلان کشید
چو رنج آمد از گیل و دیلم پدید
ز دریا سپه بود تا تیغ کوه
هوا پر درفش و زمین پر گروه
چنین گفت کاید ز خرد و بزرگ
نباید که ماند پی شیر و گرگ
پرا گنده بر گرد گیلان سپاه
بشد روشنای ز خورشید و ماه

پاشان چووه سهر گیلک و ده‌یله‌م
چونکه ئه‌یانکرد له‌و ناوچه ستم
له‌ لای دهر‌یاوه تا ترۆکی چییا
هه‌مووی داگیرکرد به‌ ئالا و سپا
روویکرده سپا له‌ وئ نه‌وشیروان
وتی پی‌ویسته له‌سهر هه‌مووتان
نابج دهر‌باز بج که‌سی له‌ ده‌ستان
بۆ شیر و گورگی که‌ژ و دارستان

سه‌بارده‌ت به‌ گه‌لی عه‌رده‌ب

چو با تخت منبر برابر شود	که مینبهر له‌گه‌ل ته‌ختا ببج به‌رانبه‌ر
همه نام بویکر و عمر شود	ناوه‌کانیش ئه‌بنه ئه‌بویه‌کر و عومه‌ر
***	***
سگ و یوز او بیشتر زان خورد	ژیان و گوزهرانی سه‌گی پاشامان
که شاه آن بچیزی همی نشمرد	چاکتره له‌ ژیانی ئیوه بیگومان
شما را بچشم اندرون شرم نیست	شهرم و شکۆ لای ئیوه نییه
ز راه خرد مهر و آزرم نیست	زانای و رهندی له‌ لاتان نییه
بدان چهره و آن زاد و آن مهر و خوی	به‌و سهر و سیما و کردار و ره‌وشته
چنین تاج و تخت آمدن آرزوی	ئاره‌زووتان له‌ شایی و تاج و ته‌خته

گه‌لی کورد له‌ شانامه‌ دا

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئیس‌تا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زه‌ن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خانهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له‌ یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

سه‌بارده‌ت به‌ گه‌لی بلوچ

به کار بلوچ ارجمند اردشیر	بۆ چاره‌ی بلوچ سه‌روک ئه‌رده‌شیر
بکشید با کاردانان پیر	له‌گه‌ل زانایان که‌وته راوته‌گبیر
نبد سودمندی ز افسون و رنگ	نه‌بوو ده‌سکه‌وتی له‌ مه‌کر و نیره‌نگ
نه از بند و رنج و نه پیکار و جنگ	هیچیش نه‌کرا له‌ مه‌یدانی جه‌نگ
اگر چند بود آن سخن ناگزیر	هه‌ر چه‌ند گران و تاله‌ ئه‌م باسه
بپوشید بر خویشتن اردشیر	ئه‌رده‌شیر به‌ناچار کوتی به‌سه
ز گفتار دهقان بر آشت شاه	له‌ وته‌ی رابه‌ر بوو شا نیگه‌ران
بسوی بلوچ اندر آمد ز راه	که‌وته ری خیرا بۆ بلوچستان
چو آمد بنزدیک آن بزرگ کوه	که‌ گه‌یه‌یه په‌نای ئه‌و کتۆه گه‌وره

کوپیش بوو ببسته به قۆلّیه‌وه. زۆراب که گه‌وره ئه‌بی ئیژێ به داکى، دایه باوکی من کتیه و چ که‌سیکه؟ دایکیشی ناوی باوکی پی ئیژێ که رۆسته‌مه و ئه‌لّی باوکی تو پالەوانیکی ئازا و نه‌به‌رده، به‌لام نابێ لای کهس باسی بکه‌ی. به‌هۆی ئه‌وه‌ی رۆسته‌م و زۆراب یه‌کیان نه‌بینوه و یه‌کناسن له‌ جه‌نیکدا زۆراب به‌دهس رۆسته‌م ئه‌کوژیت.

شته شدن سهراب از رستم کوژانی زۆراب به دهسی رۆسته‌م

ببازی بگویند همسال من
بخاک اندر آمد چنین یال من
نشان داد مادر مرا از پدر
ز مهر اندر آمد روانم بسر
همی جستمش تا ببینمش روی
چنین جان بدم بدین آرزوی
دریغا که رنجم نیامد ببر
ندیدم درین هیچ روی پدر
کنون گر تو در آب ماهی شوی
و یا چون شب اندر سیاهی شوی
و گر چون ستاره شوی بر سپهر
ببری ز روی زمین پاک مهر
بخواهد هم از تو پدر کین من
چو بیند که خشتست بالین من
ازین نامداران و گردنکشان
کسی هم برد نزد رستم نشان
که سهراب کشتست و افکنده خوار
همی خواست کردن ترا خواستار
چو بشنید رستم سرش خیره گشت
جهان پیش چشمش همه تیره گشت

نیوه بیژن به هاوته‌مه‌نانم
وه‌ها تییهری ده‌ورانی ژیانم
دایکم بینکۆتم کتیه باوکی من
دیداری نه‌و بوو ناره‌زوویی من
زۆرم هه‌وێدا به‌لکو ببیینم
بگه‌مه ئاوات نه‌من له‌ ژینم
داخم گرانه رهنجم بیسوود بوو
دیداری باوكم نه‌من له‌ کیسچوو
ئه‌گه‌ر تو بی به‌ ماسی ده‌ریا
یا خۆت بشاریه‌وه له‌ دۆل و چیا
ببیت به‌ ئه‌ستیره‌ برۆیته‌ ناسمان
دووره‌په‌ریژیت له‌ هه‌موو جهان
ده‌رنایه‌ ئه‌تۆ له‌ ده‌س باوکی من
کاتێ بزانیته‌ ئه‌تۆی بکوژی من
ئه‌م پالەوان و جه‌نگاوه‌رانه
ئیژێ به‌ رۆسته‌م ئه‌تۆ بزانه
که تو کۆشتووته‌ زۆرابه‌که‌ی نه‌و
ده‌رنایه‌ ئه‌تۆ قه‌ه‌ له‌ ده‌ستی نه‌و
کاتێ که‌ بیستی نه‌و باسه‌ رۆسته‌م
جه‌انی پر بوو له‌ خه‌فه‌ت و خه‌م

چنان شد ز کشتن همه بوم و رست
که از خون همه روی کشور بشت
ز بس کشتن و غارت و سوختن
خورش آمد و ناله‌ء مرد و زن
ببستند یکسر همه دست خویش
زنان از پس و کودک خرد ز پیش
ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند
هشیوار و با رای و سنگی بدند
خروشان بر شهریار آمدند
دریده برو خاکسار آمدند

به‌رگی (٦) ل (٩٦ و ٩٧)

ئهمه‌یش ناوه‌روکی شانامه‌!

ئه‌گه‌ر بیژم میوانه‌که‌ی ته‌له‌فیزیۆنی ئه‌مريکا واته‌ جه‌نابی به‌هرام مشیری که سه‌باره‌ت به‌ شانامه‌ دیدوبۆچونی خۆی ده‌ربړیوه نه‌یتوانیوه هه‌ست به‌ ناوه‌روکی شانامه‌ بکات پیموانیه‌ هه‌له‌م کردبیت.

چهن دێړی سه‌باره‌ت به‌ کتیبی:

(نقدی بر چاپهای انتقادی شاهنامه و تصحیحی جدید از داستان رستم و سهراب)
به‌رێز مشیری به‌شیکی گرنگی ئه‌و کتیبه‌ی ته‌رخان کردوه بۆ (داستانی رۆسته‌م و زۆراب). ئه‌و داستانه‌ی شانامه‌ باسی ئه‌وه‌ ئه‌کات که رۆسته‌م شه‌ویک له‌گه‌ل دایکی زۆراب ژیاوه و کۆره‌که‌یشی واته‌ زۆرابی نه‌بینوه، به‌لام کاتێ که ته‌مینه‌ی ژنی واته‌ دایکی زۆراب به‌جێ دیلی نیشانه‌یه‌کی خۆی لای ته‌مینه‌ دائه‌نیت و ئه‌لّی: ئه‌گه‌ر (کچ) مان بوو ببسته به‌ په‌لکه‌کانیه‌وه، ئه‌گه‌ر

ستوده بهر جای و هر انجمن
همه ناله کرد و همی کند موی
سری پر ز خاک و پر از آب روی
همی گفت سهراب کین چاره نیست
بآب دو دیده نباید گریست
ازین خویشتن کشتن اکنون چسود
چنین رفت و این بودنی کار بود
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
نیامد تهمتن بلشکر ز دشت
ز لشکر بیآمد هشیوار بیست
که تا اندر آوردگاه کار چیست
دو اسپ اندر آن دشت بر پای بود
پر از گرد و رستم دگر جای بود
گو پیلتن را چو بر پشت زین
ندیدند گردان در آن دشت کین
چنان بد گمانشان کو کشته شد
سر نامداران همه گشته شد
بکاس کی تاختند آگهی
که تخت مهی شد ز رستم تهی
ز لشکر برآمد سراسر خروش
بر آمد زمانه یکایک بجوش
بفرمود کاس تا بوق و کوس
دمیدند و آمد سپهدار طوس
و زآپس بلشکر چنین گفت شاه
که ایدر هیونی سوی رزمگاه
بتازید تا کار سهراب چیست
که بر شهر ایران بباید گریست
اگر کشته شد رستم جنگجوی
از ایران که یارد شدن پیش اوی

به گریانده دهروون پر له خهم
ریشی نه‌رنی و هاواری نه‌کرد
له دهروونه‌وه هدر گری نه‌گرت
وتی به رۆسته‌م زۆراب ههمان کات
گریان و شیوه‌ن ئیتر هیچ ناکات
خهم و خه‌فه‌ت و شیوه‌ن و گریان
ناتوان بگۆن رده‌روهی ژبان
کاتی رۆژ داچوو تاریک بوو جهان
رۆسته‌م نه‌گراوه بو له‌شکری خویان
که‌وتنه پرسوجۆ له‌شکری ههموان
بو نه‌هاته‌وه رۆسته‌م بو لایان
له‌و دهشته‌دا دوو نه‌سپ راوه‌ستا بوو
له‌ ناو ته‌پووتۆزا رۆسته‌م له‌و لا بوو
که رۆسته‌میان نه‌بینی به‌سه‌ر نه‌سپه‌وه
ههموو پائه‌وانان که‌وتنه بیرکردنه‌وه
پیتیان وها بوو کوژراوه رۆسته‌م
ههموو به‌جاری که‌وتنه ده‌ریای خهم
به‌ په‌له‌ هه‌وائیان بو که‌یکاس برد
که سایه‌ی رۆسته‌م له‌ کۆشک باری کرد
بوو هه‌نگامه له‌ ناو له‌شکرا
ده‌نگی نه‌داوه له‌ ده‌شتو ده‌را
ئیدرا بائه‌بان به‌ فه‌رمان که‌یکاس
پاشان به‌ریکه‌وت سه‌رده‌ره‌که‌ی تووس
پادشا کوتی به‌ له‌شکر پاشان
به‌ سواری برۆن ئیوه بو مه‌یدان
برۆن بزانی زۆراب چی کردووه
ناکامی جه‌نگ به‌ گوی که‌یشتوه
رۆسته‌می ئیمه‌ نه‌گه‌ر گوژراوه
پیوسته‌ برۆین تۆنه‌ که‌ینه‌وه

همی بی تن و تاب و بی توش گشت
بیفتاد از پای و بیهوش گشت
بپرسید از آن پس که آمد بهوش
بدو گفت با ناله و با خروش
بگو تا چه داری ز رستم نشان
که گم باد نامش ز گردنکشان
که رستم منم کم مماناد نام
نشیناد بر ماتم زال سام
بزد نعره و خروش آمد بجوش
همی کند موی و همی زد خروش
چو سهراب رستم بدینسان بدید
بیفتاد و هوش از سرش بر دمید
بدو گفت گر زان که رستم تونی
بکشتی مرا خیره بر بد خونی
ز هر گونه بودم ترا رهنمای
نچنیید یکباره مه‌رت ز جای
کنون بند بکشای از جوشنم
برهنه بین این تن روشنم
چو برخاست آواز کوس از درم
بیآمد پر از خون دو رخ مارم
همی جانش از رفتن من بخت
یکی مهره بر بازوی من بیست
مرا گفت که این از پدر یادگار
بدار و بین تا که آید بکار
کنون کارگر شد که پیکار گشت
پسر پیش چشم پدر خوار گشت
چو بکشاد خفتان و آن مهره دید
همه جامه بر خویشتن بر درید
همی گفت کای کشته بر دست من

هیزی لیبرا و به‌بی جووتله‌ که‌وت
بیته‌ست و بیهوش له‌وی له‌ پینکه‌وت
کاتی که‌ هۆشی هاته‌وه سه‌رخۆ
نه‌رانی و کوتی پیم بیژه‌ نه‌تۆ
هه‌ته‌ ناو‌نیشان ئیستا له‌ رۆسته‌م
پیشانم بده به‌بی زیاد و که‌م
رۆسته‌م نه‌من کوری زانی سام
داخم‌گرانه‌ که‌وا بووم ناکام
به‌ توورپیه‌وه هاواری نه‌کرد
ریشی نه‌رنی و شیوه‌نی نه‌کرد
که زۆراب چای به‌ رۆستم که‌وت
ناخیکی کی‌شا و بیهوش بوی که‌وت
پاشان وتی نه‌گه‌ر نه‌تۆی رۆسته‌م
منت کۆشت لی‌ره به‌بی ده‌رد و خهم
به‌ چهن جوړ نه‌تۆم من کرد هوشیار
هه‌ستت پین نه‌کرد نه‌تۆ بو یه‌کجار
وه‌ره بکه‌وه سوخمه‌ جه‌نگیه‌که‌م
ئیستا بیینه‌ جه‌سته‌ رووته‌که‌م
کاتیک لی‌دیری چه‌مهری نا‌هه‌نگ
دایکیشم نه‌بی خه‌مبار و بی‌ده‌نگ
منی خوش نه‌ویست له‌ ناخی دَلۆ
مۆریکی کرده‌ته‌ با‌لم به‌ ده‌ستخۆ
وتی نه‌وه یاد‌گاره‌ یاد‌گاری باوکی تۆ
با له‌ با‌لتا بیت وه‌ک نیشان بو تۆ
له‌ مه‌یدانی جه‌نگ وده‌ا هاته‌ پیش
باوک کوپ بکوژی بی‌تس و نه‌ندیش
کاتیک سوخمه‌که‌ی له‌ به‌ر ترازان
مۆره‌که‌ی بینی رۆسته‌م به‌ چاوان
جلی دادری له‌ به‌ر خویی رۆسته‌م

مرا دین کسری نباید همی
دلم سوی مادر گراید همی
که دین مسیحا شد آئین اوی
نگردم من از فره و دین اوی

ئایینی نه‌وشیروانم به‌دل نه‌بوو
ئایینی دایکم له‌لا په‌سهند بوو
ئایینی مه‌سیحه ئایینه‌که‌ی نه‌و
دهس به‌ردار نابم له ئایینی نه‌و
**

کشته شدن نوشزاد آگاهی مادرش
خروش آمد از شهر و هر مرد و زن
که بودن یکسر شدند انجمن
که شهریاری دلیر و جوان
دل و دیده شاه نوشین روان
بتابوت از آن دشت بر داشتند
سه فرسنگ بر دست بگذاشتند
چو آگاه شد زان سخن مادرش
بخاک اندر آمد سر و افسرش
ز پرده برآمد برهنه براه
برو انجمن گشته بازارگاه

کوژرانی نووشزاد و په‌روشی دایکی

له شارانه‌وه ژن و پیاو همه‌وو
له دهوری کۆبوونه‌وه زووبه‌زوو
که شاراده‌ی جوانچاک و ئازا
دل و دیده‌ی پادشایی که‌سرا
خستیانە تابووت و نایانه سه‌رشان
سی فرسه‌ق بردیان به‌ی پشوودان
کاتی که هه‌وال به دایکی گه‌یشت
تاجی فریدا و فرمیسی که‌لپست
له کۆشک هاته دهر رووت و پیپه‌تی
هاتن به هانایه‌وه خه‌لکی شار گشتی

بانپوه زخمی بباید زدن
بدین رزمگاه هم نباید بدن
چو آشوب بر خاست از انجمن
چنین گفت سهراب با پیلتن
که اکنون چو روز من اندر گذشت
همان کار ترکان دگر گونه گشت
همه مهربانی بر آن کن که شاه
سوی جنگ ترکان نراند سپاه
که ایشان پیشتی من جنگجوی
سوی مرز ایران نهادند روی
بسی روز را داده بودم نوید
بسی داده بودم ز هر در امید
چه دانستم ای پهلوان نامور
که باشد روانم بدست پدر
نباید که بینند رنجی براه
مکن جز بنیکی بر ایشان نگاه

ئه‌بێ زه‌بریکی گرانیان لێ‌ده‌ین
مه‌یدانی جه‌نگیش په‌ره پێ‌ده‌ین
کاتی له‌ناو له‌شکرا بوو به هه‌را
زۆرابیش کوتی به رۆسته‌م وه‌ها
ئێستا ژبانی من که وای به‌سه‌ر هات
کاری تۆرکانیش تووشی گۆران هات
کاری وا بکه که پادشا نه‌روات
بۆ جه‌نگی تۆرکان سپا رێ‌بخات
ئه‌وه به پشتیوانی من بوو
که سپای بۆ ئێران نارد بوو
ئاواتی زۆرم له دڵدا هه‌بوو
گه‌لێ به‌رنامه‌م من دارش‌تبوو
که‌ی چاوه‌روانی ئه‌وه بووم ئه‌من
به ده‌ستی باوکم بکۆژیم ئه‌من
نابی پادشا ئه‌و کاره بکات
به نهره‌ته‌وه تماشایان کات

به‌رگی (۲) ل (۸۴ تا ۸۷)

به‌رگی (۶) ل (۱۱۲ تا ۱۲۱)

له‌م رووداوه‌دا رۆسته‌م نازانی زۆراب کوپه‌تی و ئه‌یکوژئ،
نووسه‌رانی فارسی بایه‌خ به‌و داستان عاتقییه ئه‌ده‌ن و شانۆ و
فیلمی له‌سه‌ر دورست ئه‌که‌ن و وه‌ریئه‌گیژنه سه‌ر زمانه‌کانی
دیکه، به‌لام سه‌باره‌ت به‌ کوژرانی نووشزاد به‌ فه‌رمانی
نه‌وشیروان، نه‌وشیروان "دادپه‌روه‌ر" بێ‌ده‌نگ ئه‌بن. با لێ‌رده‌ا له
ژیان و به‌سه‌ره‌اتی نووشزاد و دایکی نووشزاد بکۆلینه‌وه تا
بزانی خه‌م و په‌ژاره‌ی ئه‌مان له‌ خه‌م و په‌ژاره‌ی رۆسته‌م و
زۆراب که‌متر نییه و به‌و جوژه ئه‌لێن:

بۆچ نووسه‌رانی فارسی سه‌باره‌ت به‌م جوژه رووداوانه که له
شانامه‌دا هاتوو و به‌روونی باس له‌ سته‌م و سته‌مکاری ئه‌کات
هیچ ناووسن و خۆیان به‌ داستانه‌کانی (رۆسته‌م و زۆراب) و)
بیژهن و مه‌نیژه‌وه خه‌ریک ئه‌که‌ن؟!

که‌ریمی: مه‌به‌ستت ئه‌وه‌یه ئه‌تاتورک ده‌یویست جیاوازی نه‌ته‌وه‌یی نه‌می‌نیت؟

پۆش: به‌لێ، به‌لێ وه‌هایه! ده‌یویست له ئانکارادا تورکه‌کان به جلوبه‌رگی ئوروپاییه‌وه ببینیت، کیشهی خودمختاری، کیشهی نه‌ته‌وه‌کان، باسی زمانه‌ جو‌راوجۆره‌کان به‌شیک بوون له مودی‌نسازي کۆمه‌لگا.

که‌ریمی: به‌لام ره‌زاشا له‌م باره‌وه به‌جۆریکی دیکه ره‌فتاری ده‌کرد، ره‌زاشاه سه‌بارته به‌ کیشهی نه‌ته‌وه‌کان نه‌رمتر ده‌جولایه‌وه، دورسته؟ به‌ریز بیست؟

بیست: زۆر نه‌رمتر ده‌جولایه‌وه؟ نا!

که‌ریمی: به‌لام ئه‌تاتورک ته‌نانه‌ت ئاماده نه‌بوو نه‌ته‌وه‌ی کورد به‌ فه‌رمی بناسیت و پێناسه‌ی ئه‌وانی ئینکار ده‌کرد، له‌م باره‌وه ره‌زاشا وه‌ها نه‌بوو، نا؟

بیست: ئه‌گه‌ر به‌ وردی له‌ باسی ئازهربایجان بروانین ئاماده نه‌بوو زمانی تورکی به‌ فه‌رمی بناسیت!

که‌ریمی: با بگه‌رینه‌وه سه‌ر باسی نه‌ته‌وه‌کان که‌ باسیکی گرنگه، ئایا ده‌توانین بێژین ره‌زاشا سه‌بارته به‌م کیشه‌ نه‌رمیه‌کی زیاتری ده‌نواند؟ یه‌کێک له‌ ناکوکییه‌کانی ئه‌و ده‌ورانه‌ی نیوان تورکییه‌ و ئێران کیشهی کورد بوو، ئه‌تاتورک له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ره‌ بوو که‌ ئێران له‌گه‌ڵ (کورد) دا ئه‌سازێ و سه‌رکوتیان ناکات. ئایا ئه‌مه ئه‌وه نادات به‌ده‌سته‌وه که‌ لانیکه‌م ره‌زاشا سه‌بارته به‌ پێناسه‌ی نه‌ته‌وه‌کان تا ئه‌و راده نه‌چوو پێشه‌وه که‌ پێناسه‌که‌یان ئینکار بکات، یا من هه‌له‌ ده‌که‌م؟ به‌ریز پۆش.

دارپوش که‌ریمی، تورج ئه‌تابه‌کی، والتر پۆش و ئه‌لیویز بیست و فیردهوسی

روژی ۲۰۱۴/۲/۴ به‌شهی فارسی ته‌له‌فیزیۆنی (BBC) وتووێژیکی به‌ناوی (هه‌سه‌نگاندنی ره‌زاشا و ئه‌تاتورک) په‌خشکرده‌وه، به‌ریزه‌به‌ری ئه‌و به‌رنامه که‌سیک به‌ناوی:

(دارپوش که‌ریمی)، له به‌رنامه‌که‌دا ئه‌و سی که‌سه‌یش به‌شداری بوون:

- ۱ - (ئه‌لیویز بیست) مامۆستای میژوو له زانستگای مه‌نچستر له ئینگلیس.
- ۲ - (والتر پۆش) میژووناس و ئه‌ندامی بنکه‌ی لیکۆئینه‌وه سیاسه‌تی ده‌روه له به‌رلین.
- ۳ - (تورج ئه‌تابه‌کی: میژووناس و ئه‌ندامی بنکه‌ی لیکۆئینه‌وه‌ی له ئامیستردام

ئه‌و به‌رنامه دوور و درێژه و نیزیکی کاتژمێریکه، به‌لام لی‌ردها کورته‌یه‌کی که‌ پێوه‌ندی به‌م باسه‌وه هه‌یه، به‌و جۆره‌یه:

دارپوش که‌ریمی: به‌لام به‌ریز ئه‌تابه‌کی باسی جیاوازی بنه‌ماله‌یی و په‌روه‌رده‌یی ره‌زاشا و ئه‌تاتورکی کرد، جیاوازی ئه‌و دوو که‌سه چیه، به‌ریز پۆش؟

پۆش: من پێموایه گه‌وره‌ترین جیاوازی ره‌زاشا و ئه‌تاتورک له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا هه‌ردوو‌یان سه‌رباز بوون، ئه‌تاتورک له زانستگای سه‌ربازیدا ئه‌فسه‌ریکی فه‌رمی بوو، ئه‌ندامی لیژنه‌ی جه‌نگ بوو، ژنپال بوو، زمانه‌کانی ئه‌لمانی و فه‌ره‌نسی ده‌زانی، دیدوبۆچوونی سه‌بارته به‌ جه‌هان هه‌بوو، ئه‌سته‌مبوولی بینی بوو، که‌سیکی ناو کۆمه‌لگایه‌کی مودی‌رن بوو، ئه‌تاتورک ده‌یویست له‌و کۆمه‌لگا نوییه‌دا نه‌ته‌وه‌کان له ناو بیات، ئه‌وه گرنگترین جیاوازییه‌کانیانه.

ناسر نامداری و شانامه‌ی فیردهوسی (Shahname)

شانامه (Shahname) کتییکی سویدییه که له لایهن (نامدار ناسری) که فارسه و (نانیا مالمبیری Anja Malmberg) به‌یکی ناوه‌که‌ی پیموایی سویدی بی‌ت، نووسراوه. له‌م کتیبه‌دا ئه‌و پینج داستان‌ه‌ی شانامه‌ی فیردهوسی کراوه به سویدی:

- ۱ - زوحاک Zahak
- ۲ - زال و روودابه Zal och Rodabe
- ۳ - رۆسته‌م و زۆراب Rostam och Sohrab
- ۴ - سیاوه‌ش Siavash
- ۵ - رۆسته‌م و ئه‌سه‌ندیار Rostam och Esfandiar

ئهم شانامه سویدییه به‌و جۆره پیناسه کراوه:

De fem berättelser som återges här tillhör de centrala episoderna i Shahname. Berättelserna har för kortats och överförts till prosa.

ئهو پینج بابته‌ی (شانامه) کورتکراوه‌ته‌وه و به‌ نه‌سر وه‌رگێردراوه.

له‌و په‌راگرافه‌دا ئاماژه به‌ کورتکردنه‌وه‌ی بابته‌کانی شانامه کراوه. ئه‌گه‌ر به‌پیتی ئه‌و (رسته) بی‌ت خوینهر مافی نییه بپرسیت بوچ کورتکراوه‌ته‌وه، به‌لام با سه‌رپیچی بکه‌ین و بیژین: به‌ کورتکردنه‌وه‌ی ئه‌و بابته‌انه مافی سی لایهن پینشیلکراوه!

۱ - فیردهوسی بو نووسینی ئه‌و بابته‌انه خوی ماندووکردوو، بو ده‌بی‌ت کورتکرتیه‌وه؟

۲ - بو ده‌بی‌ت خوینهر هه‌موو بابته‌کان نه‌خوینیه‌وه؟!

۳ - ئه‌و کەس و لایه‌نانه‌یه که فیردهوسی ئه‌و هونراوه‌دا ئاماژه‌ی پیکردوو.

پۆش: ئه‌وه‌ی که ره‌زاشا نه‌رمتر جوولآوه‌ته‌وه ده‌گه‌رپته‌وه بو باری لاوازی ده‌سه‌لاتی ده‌ولت، ئه‌گه‌ر ئه‌و ده‌سه‌لاتی که له‌ تورکییه‌دا هه‌بوو له‌ ئیرانیشتا ببوایه‌ت، پیموایی ئیران سیاسه‌تی فارسیزی پیاده‌ ده‌کرد. به‌ فه‌رمی ناساندنی زمانی نه‌ته‌وه‌کان له‌ هه‌ر ولایتیدا کاریکی گرانه، به‌ربه‌ست نه‌کردنی وشه‌ی کورد به‌پیتی به‌لگه و دیکۆمینت بووه، چون کاتیک که له‌ شانامه‌دا وشه‌ی کورد بی‌ت، چون ده‌کریت ئینکاری بکری‌ت.

له‌ باسی هه‌له‌سه‌نگاندنی که‌سایه‌تی (ره‌زاشا و ئه‌تاتورک) که له‌و به‌رنامه‌دا له‌لایهن به‌پیزان (والتر پۆش) و (ئه‌لیویر بیست) و (تورج ئه‌تابه‌کی) ئه‌نجامدار، تای ترازووی ئه‌تاتورک قورستر بوو، به‌پێوه‌به‌ری ئه‌و به‌رنامه ده‌یویست به‌ (سه‌نگی کورد) نابهرابه‌ر ئه‌و باسه راست کاته‌وه، ده‌یویست ئه‌و کارنامه بو ره‌زاشا بنووسیت که وه‌ک ئه‌تاتورک دیکتاتۆر نه‌بووه و پیناسه‌ی کوردی ئینکار نه‌کردوو، به‌لام پۆش به‌ به‌لگه‌ی شانامه‌ی فیردهوسی به‌رپه‌رچی ئه‌و بو‌چوونه ئه‌داته‌وه.

داریوش که‌ریمی به‌پێوه‌به‌ری به‌رنامه‌که له‌ کاتیکدا ئه‌و کارنامه بو ره‌زاشا ده‌نووسیت که له‌ ئیرانی ده‌ورانی ره‌زاشا و ده‌ورانی محه‌مه‌د ره‌زا شایش و هه‌روه‌ها له‌ رۆژه‌یشدا که ئه‌و به‌رنامه به‌پێوه ده‌بات له‌ ئیراندا کورد مافی ئه‌وه‌ی نییه به‌ زمانی خوی بخوینیت، ئیژی‌ت ره‌زاشا وه‌ک ئه‌تاتورک دیکتاتۆر نه‌بووه. هه‌لو‌یسته‌که‌ی به‌پیز پۆش له‌و به‌رنامه‌دا زۆر مناسب بووه، ئه‌گه‌ر ئاماژه‌یه‌کیشی به‌ هونراوه‌که‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ کورد بکرده‌یه‌ت، جوانتر و مناسبتر ئه‌بوو!

Zahak tusen år vid makten

Zahaks tid vid makten räknades till tusen år. Under hans tid utplånades allt vad de visa och kunniga hade åstadkommit och riket styrdes av enfaldiga och obildade människor. Konsten förtrampades och svartkonsten hyllades. Sanning och rättfärdighet fick lämna plats åt ondska och lumpenhet.

Zahak förde Shahrnaz och Arnavaz, Jmshids döttrari till sitt plats med hjälp av trollkarlar fick han dem att leva ett liv i synd. Kung Zahak kammarherre tvingade varje kväll två unga män till palatset där han lät döda dem och tillaga kungens kvällsmat av deras hjärnor. Ingen vågade yppa ett ord till trots. Alla var rädda gör att mista sina liv. Förutom Ahura Mazda hade de ingen att vända sig till.

لهو شانامه سویدییه‌دا دوو باب‌هت به‌ناوی (رۆسته‌م و زۆراب) چاپکراوه، یه‌کیان هی ئەو دوو که‌سه‌یه که کتێبه‌که‌یان چاپکردووه، دوو‌هه‌مین باب‌ه‌تی (رۆسته‌م و زۆراب) له‌لایه‌ن پرۆفسۆریکی سویدی به‌ناوی {Bo Utas} بوو ئۆتاس} به‌هۆنراوه کراوه به‌ سویدی، نه‌یشنووسراوه کورتکراوه‌ته‌وه.

چهن دێرێک له‌ نموونه‌ی ئەو داستانه :

Då lysande solen sin vinge just höjt
och nattsvartha korppen på huvudet böjt,
Tahamtan drog på sig sin tigerskinnskräkt,
steg upp på sin springare, snabb som en fläkt.
Han styrde den ut emot slagfältets mitt
och satte en järnhjälms på huvude sitt.
På motsatta sidan satt Suhrab i lag
med vänner och vin till harposlag.

بۆ ههر خۆینه‌ریک جیگه‌ی پرسیاره‌ نییه که باب‌ه‌تیک (٢) جار له‌ کتێبیکدا چاپ ده‌کریت و باب‌ه‌تیکیش وه‌ها کورت ده‌کریت‌ه‌وه؟! له‌ کاری دیکۆمینتیدا ده‌کریت کورته‌ی نووسراوه‌ یا ده‌نگی که‌سیک هه‌لێژیری تا وه‌ک سه‌رچاوه‌ سوودی لێ‌وه‌رگیریت. له‌ کاره‌یشدا بۆیسته‌ زیان به‌ خودی باسه‌ سه‌ره‌کییه‌که‌ نه‌گات!

کاری وه‌رگێرپان بریتییه له‌ گواستنه‌وه‌ی باب‌ه‌تیکێ نووسراوه‌یی یا ده‌نگدار له‌ زمانیکه‌وه‌ بو زمانیکێ دیکه. ئەو که‌سه که ئەو کاره‌ ئەنجام ده‌دات پێی ده‌لێن وه‌رگێر. له‌کاری وه‌رگێرپاندا توانایی وه‌رگێر له‌ کاره‌که‌دا ده‌رده‌که‌ویت، جگه‌ له‌ توانایی وه‌رگێر ده‌ستپاکێ و ئەمانه‌تداری یه‌که‌مین مه‌رجی وه‌رگێرانه‌ چون ئەو کاره‌ پێوه‌ندی به‌ که‌سیکی دیکه‌وه‌ هه‌یه‌!

له‌ کاری وه‌رگێرپاندا ههر که‌س ئازاده‌ چهنده‌ له‌ کاری که‌سیک هه‌لده‌بژێریت بۆ وه‌رگێرپان، به‌لام ده‌ستکاریکردن و که‌م و زیادکردنی جیگه‌ی پرسیاره‌ به‌گشتی و به‌تایبه‌تی شانامه‌ که‌ نووسه‌ره‌که‌ی له‌ ژياندا نییه که‌ پرسێ پیکراییت و خودی (فیرده‌وسی)یش له‌ شانامه‌دا به‌و جۆره‌ی نووسیوه‌:

گر از داستان یک سخن کم بدی	ئه‌گه‌ر له‌م داستانه‌ وشه‌یه‌ک که‌م بێ
روان مرا جای ماتم بدی	ژیانی من ماتم و په‌ژاره‌ ئه‌بێ

شانامه‌ به‌رگی (٣) ل ١٣٥

جگه‌ له‌و باسه‌ گشتییه‌ سه‌بارده‌ به‌ کورتکردنه‌وه‌، کورتکردنه‌وه‌ی باسی (زوحاک) خۆی جیگه‌ی پرسیاره‌، بۆ ده‌بی‌ت خۆینه‌ری سویدی ئاگاداری ئەو هۆنراوه‌ی فیرده‌وسی نه‌بی‌ت؟

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زه‌ن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خاندانشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له‌ یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

باسی زوحاک ٤٢ به‌یت هۆنراوه‌یه و له‌ لاپه‌ره‌- ٢٢ و ٢٣ و ٢٤دا به‌ فارسی و کوردی نووسراوه‌ته‌وه. ئەو ٤٢ به‌یت هۆنراوه‌ کراوه به‌و چهن رسته‌ی خواره‌وه‌:

محمده‌درزا شه‌مس و شانامه‌ی فیردهوسی

سّ هونه‌ر له کتیبی زوحاک دا

هونه‌ری تالانکردن، هونه‌ری گۆرین و هونه‌ری لابرین (سانسۆر)

له سالی (۱۳۹۳) دا کتیبی فارسی به‌ناوی زوحاک له لایه‌ن ده‌زگایه‌کی فارسی به‌ناوی (کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان) له تاران چاپ کراوه و گه‌یشته‌ده کتیبخانه‌کانی ستۆکهۆلم. ئەم کتیبه له لایه‌ن سّ که‌س به‌ناوه‌کانی (ره‌زا شه‌مش: نووسەر) – (په‌یمان ره‌حیم‌زاده: وێنه‌گر) و (مه‌هشید مهاجر: گرافیک‌کار) ئاماده کراوه. ناوه‌روکی کتیبه‌که له‌و (ده) به‌شه پیکهاتووه:

(زوحاک – مه‌رداس – پادشایی ضحاک – جه‌مشید – نه‌رمایل و گه‌رمایل – خه‌وینین زوحاک – فه‌ره‌یدوون – کاوه‌ی ئاسنگه‌ر – جه‌نگی فه‌ره‌یدوون له‌گه‌ڵ زوحاک – زیندانی کردنی زوحاک).

هونه‌ری تالانکردن:

ئهو ده به‌شه که له کتیبی زوحاکدا نووسراوه له (شانامه‌ی فیردهوسی) به هۆنراوه و له (سین‌ده) به‌شدا به‌و ناوانه‌وه نووسراوه:

{ پادشایی جه‌مشید هه‌وسه‌ت سانی خایاند - داستانی زوحاک له‌گه‌ڵ باوکی – ئیبلیس و خواردن سازکردن – ده‌سته‌لاتی جه‌مشید به‌ره‌و نه‌مان - پادشایی زوحاک هه‌زار سانی خایاند – فه‌ره‌یدوون له‌ خه‌ونی زوحاک دا – ئامۆزگاریکردنی فه‌ره‌یدوون – پرسپاری فه‌ره‌یدوون سه‌باره‌ت به‌ باوک و ره‌گه‌زی خۆی له‌ دایکی – داستانی زوحاک و کاوه‌ی ئاسنگه‌ر – فه‌ره‌یدوون ئه‌روات بۆ جه‌نگی زوحاک –

åter råda i Iran. Vad de inte visste var att man mister sitt liv lik-
väl om man flyr från skorpionen som om man söker skydd hos
draken.

Med en jättelik här sammansatt av både araber och iranier an-
föll Zahak Iran, besegrade Jamshid och tog över hans krona.

Jamshid flydde sin väg och levde i hundra år undagömd i
misär och obestånd. Det stränga ödet lagade dock så att Zahak
till slut fångade honom. Zahak bragte honom om livet och Jams-
hids liv kom sålunda till sitt slut efter 700 år.

Zahak tusen år vid makten

Zahaks tid vid makten räknades till tusen år. Under hans tid
utplånades allt vad de visa och kunniga hade åstadkommit och
riket styrdes av enfaldiga och obildade människor. Konsten för-
trampades och svartkonsten hyllades. Sanning och rättfärdighet
fick lämna plats åt ondska och lumpenhet.

Zahak förde Shahrnaz och Arnavaz, Jamshids döttrar, till
sitt palats och med hjälp av trollkarlar fick han dem att leva ett
liv i synd. Kung Zahaks kammarherre tvingade varje kväll två
unga män till palatset där han lät döda dem och tillaga kungens
kvällsmat av deras hjärnor. Ingen vågade yppa ett ord till trots.
Alla var rädda för att mista sina liv. Förutom Ahura Mazda hade
de ingen att vända sig till.

Ferejdon

Zahak hade fyrtio år kvar vid makten. En natt drömde han om att

Zahak | 23

ئهو به‌شه که خه‌ت کیشراوه به‌دوریا، باسی: (پادشایی زوحاک هه‌زار سانی خایاند).
لاپه‌ری دیکۆمینی له‌ شانامه‌ سویدییه‌که‌ی ناسر نامداری.

۱ - جه‌مشید

۲ - سته‌مکاری زوحاک

۳ - نه‌رمایل و گهرمایل

۴ - رانه مهر و بزنیان بۆ ناردن تا شوانی بکه‌ن.

جه‌مشید:

جه‌مشید یه‌کێ له پادشایانی پێشداوی بووه که رۆژی نه‌ورۆژ و جه‌ژنی نه‌ورۆژی داناو، ئێرانیه‌کان به یارمه‌تی زوحاک که کردبوویان به شای خۆیان، جه‌مشیدیان له‌ناویان برد. با سه‌بارت به‌و باسه تماشای ئەو چەن دێرە بکەین:

تیه‌ شدن روزگار جه‌مشید

از آن پس برآمد از ایران خروش

پدید آمد از هر سوی جنگ و جوش

سپه گشت رخشنده روز سفید

گسستند پیوند با جه‌مشید

برو تیره شد فره ایزدی

بکژی گرائید و نا بخردی

پدید آمد از هر سوی خسروی

یکی نامداری ز هر پهلوی

سپه کرده و جنگرا ساخته

دل از مهر جه‌مشید پرداخته

یکایک از ایران برآمد سپاه

سوی تازیان برگرفتند راه

شنودند کآنجا یکی مهتر است

پر از هول شاه ازدها پیکر است

سواران ایران همه شاه جوی

نهادند یکسر بضحاک روی

بشاهی برو آفرین خواندند

ورا شاه ایران زمین خواندند

ده‌سه‌لاتی جه‌مشید به‌ره‌و نه‌مان

پاشان له ئێرانا بوو به ئاژاوه

بوو به جه‌نگوه‌را له هەر لاه

رۆژی رووناک بوو به تاریکی

له‌گه‌ڵ جه‌مشیدا بوو به ناکۆکی

یه‌زدانی مه‌زن رووی لیۆهر گێرا

ئارامی لیکرد به جه‌نگ و هه‌را

پاشاگهردانی رووی کرده ولات

ئهو‌می که هه‌ییوو هێژوده‌سه‌لات

ئاماده‌ی ئەکرد له‌شکر و سپا

هه‌تا بجه‌نگی له‌گه‌ڵ جه‌مشیدا

له ئێران‌ه‌وه له‌شکر و سپا

له‌بۆ لای عه‌ره‌ب که‌وته‌نه‌ رێگا

بیس‌ت‌بوویان که که‌سه‌ی وا له‌وێ

خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ و پینگه‌ و جی

بۆ په‌یدا‌کردنی شایه‌ک بۆ ئێران

چوونه‌ لای زوحاک سواران هه‌موویان

ئهو‌یان کرد به‌ شا به‌ شای خۆیان

تا فه‌رمان‌په‌وا بێت له‌ خاکی ئێران

فه‌ره‌یدوون کچه‌کانی جه‌مشید ده‌بینیت - داستانی فه‌ره‌یدوون له‌گه‌ڵ وه‌کیلی زوحاک

دا - زوحاک به‌ره‌و به‌ندیخانه‌).

سه‌رچاوه‌ به‌رگی (۱) شانامه‌ چاپی چاپخانه‌ سپهر تاران - لاپه‌ره (۲۵ تا ۵۷).

نوسه‌ری کتێبی زوحاک ئاماژه به‌ شانامه‌ی فیرده‌وسی نه‌کرد و به‌ناوی خۆیه‌وه‌ چاپی کرده.

**

له لاپه‌ره (۳۵ و ۳۶) کتێبی (زوحاک)دا به‌و جو‌ره‌ نووسراوه‌:

(پاش تیشکانی جه‌مشید، ژبانی خه‌ڵک دژوار و ناخۆشتر بوو. پاسه‌وانه‌کانی زوحاک باج و سه‌رانه‌یه‌کی زۆریان خست‌بووه‌ سه‌رشانی خه‌ڵک و هه‌موو شه‌ویک دوو لایان نه‌برد بۆ چیشخانه‌ی شا و میشکیان نه‌کردن به‌ چیشت بۆ ماره‌کان. زوحاک به‌ یارمه‌تی پاسه‌وانه‌کانی ترسیکی وه‌ریان خست‌بووه‌ دێی خه‌ڵکه‌وه‌ که‌سه‌ نه‌ینه‌توانی شیتیک بلیت. نه‌گه‌ر که‌سه‌ بیوستایه‌ت باسی شیتیک بکات جاسوس و سیخوره‌کانی زوحاک نه‌یانگرت و نه‌یانخسته‌ به‌نده‌وه‌.

خه‌ڵک له‌ خه‌می کوژراوه‌کانیاندا دلتەنگ و ره‌شپۆش بوون، خوشی و شادی و پینگه‌نین باریکردبوو، ته‌نانه‌ت منانه‌کانیش له‌ کوچه‌ و کۆلانا یاریان نه‌نه‌کرد. وه‌ک بێژی مه‌رگ بانی به‌سه‌ر شار کیشاوه‌. که‌سیک نه‌بوو هاواری بکات و ده‌سه‌کار بێت بۆ نه‌ناو بردنی ئەو باره‌ ناهه‌واره‌. پاشان دوو که‌سه‌ ئێرانی به‌ ناوی نه‌رمایل و گه‌رمایل بیریان له‌و کاره‌ کرد‌وه‌. ئەوان له‌ پیشدا فێری چیشت لێنان بوون و پاشان چوونه‌ چیشخانه‌ پادشا. پاشان نه‌رمایل و گه‌رمایل هه‌موو شه‌وی لایه‌ک له‌و دوو لاه که‌ نه‌بوو بکوژرایه‌ن به‌ نه‌ینی ده‌رباز نه‌کرد و نه‌یاننارد بۆ کیوه‌کانی ده‌ره‌وی شار. پاش ده‌ربازکردنی ئەو که‌سه‌ میشکی مه‌ریکیان نه‌هینا و له‌گه‌ڵ میشکی ئەو که‌سه‌ی دی که‌ کوژرابوو نه‌یانکرد به‌ چیشت بۆ ماره‌کان. ماره‌ هه‌ژاره‌کان له‌و ماوه‌دا له‌ برسییه‌تیدا نه‌یاننالان. به‌و جو‌ره‌ مانگی سی که‌سیان ده‌رباز نه‌کرد، کاتیک که‌ ژماره‌ی ئەو لاهانه‌ گه‌یشته‌ دووسه‌د، نه‌رمایل و گه‌رمایل رانه‌ مهر و بزنیان بۆ ناردن تا شوانی بکه‌ن و ژبان به‌ ئارامی به‌سه‌ر به‌رن تا کاتی جه‌نگ له‌گه‌ڵ ئێمه‌ له‌گه‌ڵ ئێمه‌ که‌ پاشای مه‌زنی ئێرانمان که‌ جه‌مشید بوو، له‌ ناو برد).

ئهو په‌راگرافه‌دا ئاماژه به‌ چهن باسی گرنگ کراوه‌:

به‌شی کۆتایی ئەو زنجیره هۆنراوه به‌و جۆره‌یه:

سته‌مکاری زوحاک:

(خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش). | پاشان چیشته‌کران مه‌پ و بزنیان
برده دهشت و کێو له‌بۆ لاوه‌کان

(بزن و چهن مه‌پ) واته (یه‌ک سه‌ر بزن و چهن سه‌ر مه‌پ) یا (چهن سه‌ر
بزن و چهن سه‌ر مه‌پ) که ژماره‌یان ناگاته به ده سه‌ر (۱۰ سه‌ر). به‌لام
نووسه‌ر کتێبه‌که نه‌نووسیت:
چهن میگه‌له مه‌پ و بزنیان بۆ ناردوون. رسته‌ی (چهن میگه‌له مه‌پ و
بزن) روونه و پێویست به شیکردنه‌وه ناکات.

چهن میگه‌له مه‌پ و بزنیان بۆ ناردوون تا شوانی بکه‌ن: (گله‌هایی از بز
و میش برایشان میفرستند، تا شبانی کنند).

ئهو‌ی که له شانامه‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌و (چوارسه‌د) کهسه که
له لایه‌ن پاسه‌وانه‌کانی زوحاک یا راستتر بیژین (ئهو کهسه‌نه‌ی که
زوحاکیان کرد به پادشای خۆیان) گیران و (دووسه‌د) کهسیان کوژران و
(دووسه‌د) ییشیان دهرباز کران، باسیک سه‌باره‌ت به شوان و شوانیکردن
نییه و نه‌نووسراوه. ئه‌گه‌ر ئهو دووسه‌د کهسه به چهن میگه‌له مه‌پ و
بزنه‌وه شوانییان بکرایه‌ت {پاسه‌وانه‌کانی زوحاک، پاسه‌وانانی که
(ئابتین) باوکی (فه‌ریدیوون)یان له ناو برد و پاشان جیگه و شوینی
فه‌ریدیوون که کورپکی بچکۆله‌ی شیره‌خۆره بوو دۆزییه‌وه و به
زوحاکیان راگه‌یاند} ئه‌یاننوانی به نه‌ینی بژین؟!
ناردنی ئهو چهن سه‌ره بزن و مه‌په بۆ ئه‌وه بووه که ئهو کهسه‌نه به
نه‌ینی ژیاون

چو گرد آمدندی ازیشان دویت | ژماره‌یان گه‌یشت به دووسه‌د ئه‌وان
بر آنسان که شناختندی که کیست | کهسه نه‌یئه‌زانی به شوین و جییان

هه‌ر وه‌ک له‌و هۆنراوه‌ی سه‌ره‌وه‌دا بینیمان ئێرانییه‌کان زوحاکیان
کرد به (شای) خۆیان. به یارمه‌تی زوحاک جه‌مشیدیان له‌ناو برد و
(ئابتین)ی باوکی فه‌ریدیوون له بنه‌ماله جه‌مشیدیان کوشت و پاشان
دهسیان کرد به گرتن و کوشتنی لاوان. نموونه هه‌مان (چوارسه‌د) کهسه
که (دووسه‌د)یان کوژران و (دووسه‌د)یشیان ره‌زگار بوون و به‌پیی
دیدوبۆچوونی نووسه‌ری کتێبی (زوحاک) چهن میگه‌له مه‌پ و بزنیان بۆ
ناردوون تا شوانی بکه‌ن: (گله‌هایی از بز و میش برایشان میفرستند، تا
شبانی کنند).

هونه‌ری گۆرین

لێره‌دا پێویسته تماشای به‌شیک له شانامه که پێوه‌ندی به‌و دووسه‌د
کهسه که له کوشتن دهرباز کران بکه‌ین:

له ولاتی پاشا دوو مروقی دلپاک	دو پاکیزه از کشور پادشا
دوویایوی مه‌زن دوو دینداری چاک	دو مرد گرانه‌ییه‌ پارسا
یه‌کیان به‌ناوی ئه‌رمایل پاکدین	یکی نامش ارمایل پاکدین
ئهو‌ی دیکه‌یان گه‌رمایل پێشبین	دگر نام گرمایل پیشبین
.....	
.....	

له‌بری میشکی ئهو میشکی بیته‌ها	بجای سرش زآن سر بی بها
ئه‌کرا به چیشته له‌بۆ ئه‌ژدیها	خورش ساختند از پی اژدها
به‌و جۆره هه‌ر مانگ سی کهسه له لاوان	ازین گونه هر ماهیان سی جوان
دهربازیان ده‌کرد له کوشتن ئه‌وان	ازیشان همی یافتندی روان
ژماره‌یان گه‌یشت به دووسه‌د ئه‌وان	چو گرد آمدندی ازیشان دویت
کهسه نه‌یئه‌زانی به شوین و جییان	بر آنسان که شناختندی که کیست
پاشان چیشته‌کران مه‌پ و بزنیان	خورشگر بریشان بز و چند میش
برده دهشت و کێو له‌بۆ لاوه‌کان	بدادی و صحرا نهادیش پیش

تا خویننه‌ران به‌گشتی و منالان و لاوان به‌تایبه‌تی ئاگاداری ئه‌و باسه
بن و بزائن ئه‌و که‌سانه‌ی که زوحاک کوشتوونی کین و بۆچ فیردهوسی
به‌و جۆره‌یش باسی کردوون!

بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس

ترسیان نییه له یه‌زدان
له پلاسه ماله‌کانیان

فیردهوسی به نووسینی ئه‌و دوو دیرێ ریژ له‌و کاره‌ی زوحاک ئه‌گرێ،
رسته‌ی (ندارند در دل ندارند هراس) به‌پیتی ئه‌و به‌نامه‌ی که ئه‌مڕۆ له
ئارادایه، واته (کافر) و زوحاکیش کۆمه‌لی کافریان کوشتووه.

ئهم چهن دیرێ له ریگای ئه‌و ئه‌دره‌سه‌ی خواره‌وه روانه کراوه بۆ ئه‌و
که‌سانه‌ی که کتییی (زوحاک)یان نووسیوه.

entesharat@kanoonparvash.com

هونه‌ری سانسۆر

هونه‌ری ده‌سکاریکردن و گۆرانیمان بینی، ئیستا ئه‌پۆینه‌ سه‌ر هونه‌ری
سانسۆر(قوتاندن و لیفردان) سه‌بارته به ئه‌و دووسه‌د که‌سه که به
ده‌س زوحاک کوژران و ئه‌و دووسه‌د که‌سیش که له کوشتن ده‌رباز
کران، هه‌ر له درێژه‌ی هه‌مان هۆنراوه ئه‌پوانین:

خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس

پاشان چیشتکه‌ران مه‌ر و بزنیان
برده ده‌شت و کێو له‌بۆ لاوه‌کان
ئیستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زه‌ن
که‌ هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن
ترسیان نییه له یه‌زدان
له پلاسه ماله‌کانیان

بۆ نووسه‌ری کتییی زوحاک ئه‌و هۆنراوه‌ی خواره‌وه‌ی وه‌لا ناوه و
ئاماژێ پێنه‌کردووه؟

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس

ئیستا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زه‌ن
که‌ هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن
ترسیان نییه له یه‌زدان
له پلاسه ماله‌کانیان

نووسه‌رانی کورد

و

(فیردهوسی)

شواننامه‌یه‌کی کوردی بنووسرایت له‌بو کورد
ده‌سمایه بوو، سه‌رمایه بوو بو تاکی کورد!
خۆماندووکردن له‌گه‌ڵ (شانامه‌ی فیردهوسی)
ژێرده‌سییه و ژێرده‌سییه و ژێرده‌سی!

مردم به خاطر مرگ عزیزانشان عزادار بودند. هیچ‌کس نمی‌خندید. هیچ‌کس شادی نمی‌کرد. حتی کودکان نیز در کوچه‌ها بازی نمی‌کردند. انگار در شهر، بذر مرگ پاشیده بودند. کسی نبود که به دادخواهی برخیزد یا چاره‌ای بیندیشد. تا این که دو ایرانی به نام‌های ارمایل و گرمایل به فکر چاره افتادند. آن‌ها با زحمت بسیار هنر آشپزی را فرا گرفتند و به خورش‌خانه‌ی شاه‌ی راه پیدا کردند. از آن پس ارمایل و گرمایل هر شب یکی از دو جوان قربانی را پنهانی فراری می‌دادند.

– فراری می‌دادند و به کوه‌های بیرون شهر می‌فرستادند. سپس مغز سر یک گوسفند را با مغز سر قربانی دیگر می‌آمیختند و به ماران می‌دادند. بیچاره ماران ما که در این مدت رنج‌های بسیاری کشیدند و دم بر نیاوردند!

با این تدبیر، هر ماه سی جوان نجات می‌یافتند. هنگامی که تعداد نجات‌یافتگان به دویست تن رسید، ارمایل و گرمایل گله‌هایی از بز و میش برایشان فرستادند.

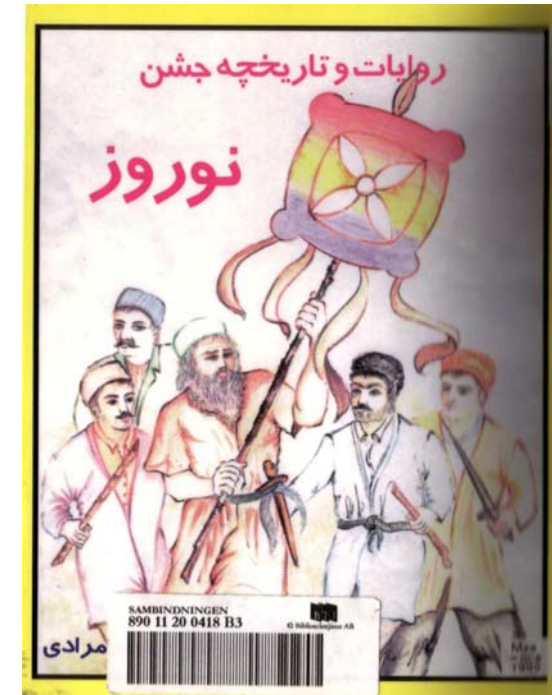
– فرستادند تا شبانی کنند و روزگار به آسودگی بگذرانند و تا زمان جنگ با ما، با ما که شهریار بزرگ ایران زمین و کشته‌جمشید بودیم، برسد.

۳۶

لا‌په‌ره‌ی دیکۆمینتی له‌کتییی (ضحاک) به پینووسی رضا شمس

روایات و تاریخچه جشن نوروز

به‌پێز مرادی کتێبکیان به‌ناوی (روایات و تاریخچه جشن نوروز) به فارسی نووسیوه، نووسهر سه‌ره‌تای کتێبه‌کیان به‌و هۆنراوه:

کنون ای سخن گوی بیدار مغز	یکی داستان بیارای نغز
سخن چون برابر شود با خرد	روان سراینده رامش برد
کسی را که اندیشه ناخوش بود	بدان ناخوشی رای او گش بود
همی خویشتن را چلیپا کند	به پیش خردمند رسوا کند

که له هۆنراوه‌کانی (فیردهوسی)یه رازاندوده‌ته‌وه و پاشان به‌و جۆره درێژه به باسه‌که‌یان ئه‌ده‌ن:

دوکتۆر گۆلمراد مرادی و شانامه‌ی فیردهوسی

جوانتره له پێشدا
پێناسه‌یه‌کی کورتی به‌پێز
(گۆلمراد مرادی)مان
به‌ده‌سته‌وه‌ییت، ئه‌و
پێناسه‌یه‌ش له‌ زمان
خۆیا نه‌وه له‌ وتووێژیکه
فارسیدا به‌و جۆره ئێژن:

{به‌لام ئه‌گه‌ر پێت وایه هێشتا پێناسه‌که‌ی من بۆ هه‌ندێ له دۆستان و هاو‌نیشتمانان و خۆینه‌رانی وێبلاگه‌که‌ی ئێوه باش روون نه‌بووه‌ته‌وه، چه‌ن رسته‌یه‌ک ده‌خه‌مه به‌رده‌ستان؛

من کوردم و خه‌لکی {قه‌سریشیرین و زه‌هاو} به‌رگدروو بووم، له ئه‌رتە‌یه‌شدا (ده‌رجه‌دار)، خۆیندم له زانستگای هایدلبرگ ته‌واو کرد، ماوه‌ی ساڵێک وه‌ک توێژه‌ر له زانستگای ئاکسفورد کاری لیکۆلینه‌وه‌م ئه‌نجامداوه و له ساڵی (١٩٨٨) تا (١٩٩٣) یش له زانستگای هایدلبرگ، هامبورگ و بی‌رم مامۆستا بووم.

له ساڵی (١٩٩٦) وه‌ خه‌ریکی کاری وه‌رگێرپانم له زمانه‌کانی (فارسی و کوردی و ئینگلیسی و ئالمانی)، له په‌نای ئه‌و کارانه‌دا هم نووسراوه‌ی خۆم خستوه‌ته به‌رده‌ست خۆینه‌ران و هم له بواری سیاسیدا کار ده‌که‌م}.

(سه‌رچاوه: ئه‌نترنێت و توووێژی (فه‌رزان فه‌رامه‌رزی) له‌گه‌ل (دوکتۆر گۆلمراد مرادی).

سه‌بارت به جوتیاران که باج و سه‌رانیه‌یان ئیوه‌گیراوه، هه‌روه‌ها سه‌بارت به‌و
که‌سانه که به شیوه‌یه‌کی دیکه بیریان کردووه‌ته‌وه، بینیه‌وه}

سه‌راوه: (روایات و تاریخچه جشن نوروز) ل ۱۶، ۲۰، ۲۱، ۳۰ و ۳۱

له کتییی (روایات و تاریخچه جشن نوروز) ئاماژه به سی خال کراوه

خائی یه‌که‌م:

۱ - کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد

۲ - که ز آباد ناید به دل برش یاد

نووسه‌ر ئاماژه به‌و به‌شه له هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی ده‌کات که باسی
توخم و نژادی کوردی تیدا کراوه:

(کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد) | (ئیس‌تا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زهن)

زۆر باشه ئه‌وه ناوی کورد له به‌شی یه‌که‌می هۆنراوه‌که:

(کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد) نووسراوه، ئه‌ی به‌شی دووه‌می ئه‌و
هۆنراوه باسی چی ده‌کات و فیردهوسی چی مه‌به‌سته له‌و رسته:

(که ز آباد ناید به دل برش یاد) | (که هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکهن).

خۆشبه‌ختانه نووسه‌ر شاره‌زاییان له زمانی فارسیدا وه‌هایه که
له ئینگلیسی و ئالمانی و کوردیی نووسراوه وه‌رده‌گێرنه سه‌ر
زمانی فارسی و له فارسیشه‌وه بۆ سه‌ر ئه‌و زمانانه. به‌سه‌ر ئه‌و
شاره‌زاییه‌دا که هه‌یانه بۆ هه‌ر دوو به‌شی ئه‌و هۆنراوه‌یان
شینه‌کردووه‌ته‌وه، بۆ نه‌چوونه‌ته ناو مه‌به‌سته‌که‌ی
(فیردهوسی)یه‌وه تا خوینهر ئاگادار بیت؟!

{چه‌ن رسته‌یه‌که سه‌بارت به چاپی دووه‌م

له ده سائی رابردوودا گه‌لئ نووسراوه‌ی (هه‌ره‌نگی، میژوویی، سیاسی و ئابووری) به
زمانه‌کانی ئالمانی و فارسی له لایه‌ن نووسه‌ری ئه‌م چه‌ن لاپه‌ره‌وه ب‌ل‌ا‌و‌ک‌را‌وه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها
چوار کتیب و نامیلکه چاپکراوه. به‌لام به ته‌جرویه بۆم ده‌رکه‌وتووه، (روایات و تاریخچه جشن
نوروز) زیاتر له نووسراوه‌کانی دیکه پینشوازی لیکرا. له راستیدا هه‌ر وه‌ک له پینشه‌کی چاپی
یه‌که‌مدا ئاماژه‌ی پیکراوه، ئه‌م باسه به‌شیک بوو له قسه‌وباسی نووسه‌ر که رۆژی (۲۱) مارس
(۱۹۹۰) سه‌بارت به میژووی خه‌باتی گه‌لی کورد به زمانی ئالمانی پینشه‌شم کرد و پاشان
له‌سه‌ر داخوازی هه‌ندێ که‌س که لایه‌نگری بوون کردم به فارسی و ده‌سه‌ده‌س ب‌ل‌ا‌و‌ کرایه‌وه.

(ئه‌مجار ئیبلیس وه‌ک دوکتۆر هاته‌وه لای زوحاک، وتی چاره‌ی ئه‌و دوو ماره تیرکردنیانه و
ئه‌وه‌یش به میشکی سه‌ری ئینسانه و ده‌بیت رۆژی دوو که‌سیان بۆ بکوژریت و میشکیان بکیریت به
چیشته و ده‌رخواردی ماره‌کان بدریت. ئیبلیس به‌و مه‌کر و نیره‌نگه ده‌یویست ره‌گوریشه‌ی مرۆف له
ناو ببات. ده‌لێن زوحاک پاش ئه‌وه‌ی که جه‌مشیدی په‌ل‌به‌سکرد به هه‌ره کردی به دوو که‌رته‌وه،
زوحاک (۹۹۹ سا‌ل و ۳۶۴ رۆژ) وه‌ک سته‌مکاریک ژیاوه، رۆژی دوو لاوی کوشتووه و میشکیانی
داوه‌ته ده‌رخوارد ماره‌کانی سه‌رشانی. پاشان دوو پیاوی مه‌زن و له خواترس به‌ناوه‌کانی
ئه‌رمایل و گه‌رمایل ده‌سته‌به‌کار ده‌بن تا خواردن بۆ زوحاک ساز بکه‌ن، به‌ل‌کو بتوانن رۆژی
یه‌کێک له‌و لاوانه‌ی که ده‌بیت بکوژریت، له کوشتن ده‌رباز بکه‌ن. فیردهوسی له‌و باره‌وه ئیتریت:

مگر زین دو تن را که ریزند خون | که ده‌بی بکوژریت له لاوان دوو که‌س
یکی را توان آوریدن برون | ده‌ربازی ئه‌که‌ین بۆ خۆمان یه‌که که‌س

به‌و جو‌ره له بری ئه‌وه‌ی رۆژی دوو که‌س بۆ خۆراکی ماره‌کان بکوژریت که‌سیک ده‌کوژرا
و به هه‌وئوکۆشی ئه‌و دوو پیاوه مه‌زنه مانگی (۳۰) که‌س له مه‌رگ ده‌رباز ده‌بوون و
ره‌وانه‌یان ده‌کردن بۆ ده‌شت که ببن به شوان، تا ژماره‌یان گه‌یشته دووسه‌د که‌س.
ئێژن کورد له ره‌گه‌زی ئه‌وانه دورست بووه، دووباره فیردهوسی ده‌ئیت:

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد | ئیس‌تا کورد له‌و توخم و ره‌گه‌زهن
که ز آباد ناید به دل برش یاد | که هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکهن

(وه‌ک ده‌زانین شاعیری پایه‌به‌رزی ئێران فیردهوسی له ده‌ورانی سوئتان مه‌حموود
غه‌زنه‌وی دا ژیاوه، هه‌ر به‌و هۆیه سته‌مکاری ئه‌م پادشا کۆنه‌په‌رست و دیکتاتۆره‌یان

ز کشمیر تا پیش دریای چین

برو شهریاران کنند آفرین

چو کودک لب از شیر مادر بشت

بگهواره محمود گوید نخست

کسی کش پدر ناصرالدین بود

سر تخت او تاج پروین بود

خداوند مردی و رای و هنر

بدو شادمان مهتران سر بسر

پادشاهی اشکانیان

کنون پادشاه جهان را ستای

برزم و ببرزم و بدانش گرای

سرافراز محمود فرخنده‌رای

کزویست نام بزرگی بجای

جهاندار ابوالقاسم پرخرد

که رایش همی از خرد برخوردار

شه‌شاه ایران و زابلستان

ز قنوج تا مرز کابلستان

برو آفرین باد و بر لشکرش

چه بر خویش و بر دوده و کشورش

له ده‌ریای چین‌ه‌وه هه‌تا‌کو کشمیر

ده‌یانوت بژیت پاشایی دانا و ژیر

منالی به‌رمه‌مکانه‌ی جوان و نازدار

ناو مه‌حموودیان هه‌بوو له‌سه‌ر زار

ک‌ه‌سیک که باوکی ناسره‌دین بی

ب‌چ‌ک‌ه‌ی ته‌خته‌ک‌ه‌ی تاجی په‌روین بی

خاوه‌ن ئازایی و نه‌ندیشه و هونه‌ر

له سایه نه‌ودا هه‌موو به‌خته‌وه‌ر

پادشایی نه‌شکانیه‌کان

ئ‌یستا ستایش پاشایی جهان که

ف‌یر‌ی جه‌نگ و شادی و زانست به

نه‌مر مه‌حموودی دل‌شاد و خه‌ندان

ناوی ناو‌دارانی پاراست له جهان

نه‌بولقاسمی خاوه‌نی جهان

دانا و زانا له کار و فرمان

پادشایی ئ‌یران هه‌م زابلستان

له ناوچه‌ی قنوج تا کابلستان

سپاس بۆ خۆی و له‌بۆ سپاک‌ه‌ی

بۆ ب‌نه‌ماله و بۆ ولاته‌ک‌ه‌ی

له دوا‌یین لایه‌ره‌ی شانامه‌دا فیردهوسی سه‌بارت به سولتان
مه‌حموود به‌و جوړه ده‌نووسیت:

له ه‌یج‌رت ته‌یه‌ری به سه‌د چوار

تا نه‌م شانامه‌م له‌بۆ بوو ته‌یار

ته‌ختوبه‌ختی مه‌حموود پ‌یرۆز بی

سه‌ری سه‌وز و دل‌یشی شاد بی

ز ه‌ج‌رت شه‌د پنج ه‌شتاد بار

که گفتم من این نامه شهریار

همی گاه محمود آباد باد

سرش سبز باد و دلش شاد باد

خالی دووهه‌م:

(وه‌ک ده‌زانین شاعیری پایه‌به‌رزی ئ‌یران فیردهوسی له ده‌ورانی سولتان مه‌حموود
غه‌زنه‌وی دا ژیاوه، هه‌ر به‌و ه‌ویه سه‌مه‌کاری نه‌م پادشا کو‌نه‌په‌ره‌ست و دیکتاتۆره‌ی
سه‌بارت به‌ جووتیاران که باج و سه‌رانه‌یان ئ‌یوه‌ر گیراوه، هه‌روه‌ها سه‌بارت به‌و
که‌سانه که به‌ شیوه‌یه‌کی دیکه بیریان کردووه‌ته‌وه‌، بینیه‌وه‌)

نووسه‌ر له‌و په‌راگرافه‌دا باسی سه‌مه‌کاری (سولتان مه‌حموود غه‌زنه‌وی)
ده‌کات و ده‌ل‌یت: خودی (فیردهوسی) هه‌ستی به‌ وانه کردووه. با
بزانی فیردهوسی سه‌بارت به‌و پادشا سه‌مه‌کاره ده‌ل‌یت چی:

اندر ستایش سلطان محمود

جهان آفرین تا جهان آفرید

چنو مرزبانی نیامد پدید

چو خورشید بر گاه بنمود تاج

زمین شد بگردار تابنده عاج

چه گویی که خورشید تابان که بود

کزو در جهان روشنائی فرود

ابوالقاسم آن شاه پیروز بخت

نهاد از بر تاج خورشید تخت

ز خاور بیاراست تا باختر

پدید آمد از فر او کام زر

مرا اختر خفته بیدار گشت

به مغز اندر اندیشه بسیار گشت

بیاراست روی زمین را بداد

بپردخت از آن تاج برسر نهاد

جهاندار محمود شاه بزرگ

تا‌ب‌ش‌خور آرد همی میش و گرگ

ستایشی سولتان مه‌حموود

له‌و کاته‌وه که خودا جهانی سازکردووه

پاسه‌وانیکی وه‌های دورسته‌کردووه

کاتیک که هه‌تاو تاجی نایه‌سه‌ر

جهان رووناک بوو هه‌موو سه‌رانسه‌ر

تۆ ئ‌یژی نه‌و تاوه تاوی ک‌ی بوو

که جهان به‌و جوړه پ‌یی رووناک بوو

نه‌بولقاسم بوو پادشای خو‌شبه‌خت

تاجی نایه سه‌ر رو‌یشته بانته‌خت

رو‌ژه‌ه‌لات و رو‌ژئاوا پ‌یی بوو ئاوه‌دان

له سایه‌ی نه‌ودا هه‌موو بوون شادان

نه‌سته‌یره‌ی نووستووی منیش ب‌یدار بوو

م‌یشک و ده‌روونم له زانست پ‌ر بوو

زه‌وی رازاندۆ به‌ دادپه‌روه‌ری

کاتیک که تاجی نایه بانسه‌ری

له سایه‌ی مه‌حموود پادشایی مه‌زن

ده‌ژیان پ‌یکه‌وه مه‌ر و گورگ و بز

ئه‌گەر به‌پێژ گولمراد مرادی ئه‌و هۆنراوه‌ هه‌جوبیه‌ی فیردهوسی که سه‌باره‌ت به‌ سولتان مه‌حموود نووسیویه‌تی به‌ هێرشکردن بۆ سه‌ر (ئه‌و) بزانی‌ت و به‌و جوۆره‌ی دابنیت که فیردهوسی سولتان مه‌حموودی به‌ که‌سیکی سته‌مکار زانیوه‌، ئه‌وه‌ هه‌له‌یه‌!

هێرش‌ی فیردهوسی له‌و هۆنراوه‌ هه‌جوبیه‌دا له‌ پێناو ئه‌وه‌دا بووه‌ که سولتان مه‌حموود به‌لینه‌که‌ی خۆی سه‌باره‌ت به‌ فیردهوسی که ده‌بوو له‌ به‌رانبه‌ر هه‌ر هه‌زار به‌یت هۆنراوه‌دا هه‌زار سه‌که‌ی زێری بداتی به‌جێ نه‌هێناوه‌ و سه‌که‌ی زیوی پێداوه‌! تووڕه‌یی فیردهوسی له‌ پێناوی به‌رژوه‌ندی خۆیدا بووه‌، نه‌ک ئه‌وه‌ی که سولتان مه‌حموودی به‌ سته‌مکار و کۆنه‌په‌رسته‌ زانیبیت. نووسینی کارنامه‌یه‌کی وه‌ها بۆ که‌سیکی وه‌ک فیردهوسی کاریکی هه‌له‌ و ناشایسته‌!

ئاماده‌م کرد به‌سه‌ره‌اتی شاکانی پیش
به‌ رسته‌ی نایاب و جوان به‌بێته‌ندیش
به‌لام که ته‌مه‌نم گه‌یشته‌ هه‌شتا
مالی ئاره‌زووم به‌ سه‌ردا رووخا
سی سالی ره‌به‌ق ئه‌من کیشام ره‌نج
هه‌تاکو بگه‌م به‌ زێر و به‌ گه‌نج

من این نامهء شهریاران پیش
بگفتم بدین نغز گفتار خویش
چو عمرم به نزدیک هشتاد شد
امیدم به یکبارہ بر باد شد
بسی سال اندر سرائ سپنج
چنین رنج بردم به امید گنج

دیباچه‌ی شانامه‌ ل ۱۰۰

خالی سییه‌م:

ئێژن کورد له‌ ره‌گه‌زی ئه‌وانه‌ دورست بووه‌.

مه‌به‌ستی نووسه‌ر له‌ (ئه‌وانه‌) ئه‌و دووسه‌د که‌سه‌یه‌ که به‌ یارمه‌تی (ئه‌رمایل و گه‌رمایل) له‌ کوشتن رزگار کراون. با جارێ واز بێنین له‌ باسی (ره‌گه‌زی کورد و شوانیکردنی ئه‌و ۲۰۰ که‌سه‌) و برۆینه‌ سه‌ر کتیبی (تاریخ کرد و کردستان) به‌ پینووسی: دوکتور (بۆره‌که‌یی).

همش رای و هم دانش و هم نسب
چراغ عجم آفتاب عرب
چنانش ستودم که اندر جهان
سخن ماند از آشکار و نهان
مرا از بزرگان ستایش بود
ستایش ورا در فزایش بود
که جاوید باد آن خردمند مرد
همیشه بکام دلش کار کرد
بدو مانندم این نامه را یادگار
به‌شش بیور ایباتش آمد شمار

هه‌تاوی عه‌ره‌ب چراییی عه‌جه‌م
دانا و زانا دوور له‌ ده‌رد و خه‌م
وه‌های ئه‌په‌رستم له‌ جه‌انا من
هه‌تا بزائن گشت دۆست و دوژمن
من ستایشی مه‌زنان ئه‌که‌م
شتایشی ئه‌و بێپایان ئه‌که‌م
بژی ئه‌و پیاوه‌ دانا و ژیره
ژیانی سه‌راپا را و ته‌کبیره
ئه‌م نامه‌م بۆ ئه‌و کرده‌ به‌ یادگار
به‌ شه‌ست هه‌زار دێر ئه‌گاته‌ ژمار

سه‌باره‌ت به‌ ستایشکردنی سولتان مه‌حموود له‌ لایه‌ن (فیردهوسی)یه‌وه‌ ده‌توانین تماشای به‌رگی ۱ لایه‌ره‌ - ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ - به‌رگی ۴ ل ۳ و ۴ و ۲۴۵ - به‌رگی ۵ ل ۲۵ و ۱۳۴ - به‌رگی ۷ ل ۲۵۲ شانامه‌ چاپخانه‌ی سپهر، سالی (۱۳۶۳) تاران بکه‌ین.

په‌روین: ناوی ئه‌ستێره‌یه‌که‌

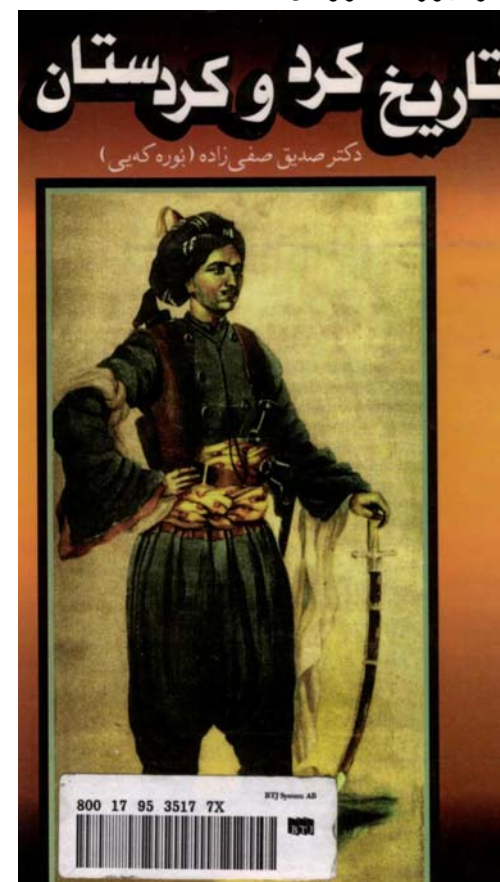
فیردهوسی به‌و جوۆره‌ ستایشی سولتان مه‌حموود ده‌کات، هه‌روه‌ها ده‌لێت منالی ناو لانه‌ هه‌ر ئه‌وه‌ندی ده‌می له‌ مه‌مکی دایکی تراز ناوی مه‌حموودی له‌سه‌ر زاره‌!

فیردهوسی بۆ پێناسه‌ی شاکانی ئه‌شکانی له‌ پێشدا ستایشی سولتان مه‌حموود ده‌کات، پاشان ده‌چێته‌ سه‌ر باسی ئه‌وان. ئه‌گەر فیردهوسی هه‌ستی به‌و (سته‌مکاری و کۆنه‌په‌رسته‌یی سولتان مه‌حموود) که نووسه‌ر ئاماژه‌ی پیکردووه‌، کردبیت و به‌و جوۆره‌یش ستایشی بکات، ده‌بوو خودی دوکتور مرادی وه‌ک نووسه‌ری کتیبی (روایات و تاریخچه‌ جشن نوروز) فیردهوسی ببردایه‌ته‌ ژێر پرسیاره‌وه‌ که تۆ چۆن ستایشی دیکتاتۆریکی وه‌ها ده‌که‌ی؟!

دوکتۆر سدیق سه‌فیزاده - (بۆره‌که‌یی) و شانامه‌ی فیردهوسی

له ئه‌نترنیټدا زۆر گه‌رام، به‌داخه‌وه پێناسه‌یه‌کی به‌پێژ (دوکتۆر بۆره‌که‌یی) م په‌یا نه‌کرد. دوکتۆر بۆره‌که‌یی نووسه‌ر که‌سیکی نائاشنا نییه، له کتێبخانه‌ی کوردی و فارسیدا به‌ره‌مه‌یان زۆره.

به‌پێژ بۆره‌که‌ی له کتێبی (تاریخ کرد و کردستان) که به فارسی نووسیویانه، به‌و جۆره ده‌نوسن:

اهرمین این بار بصورت پزشك درآمد و ضحاک را گفت چاره ی آن دوماز سیر داشتن آنها با مغز سر آدمی است و باید دوتن از آدمیان را هر روز کشت و از مغز ایشان خورش باین دو مار داد. و باین حيله اهرمین میخواست نسل آدمیان را از روی زمین براندازد.

گویند ضحاک پس از دستگیری جمشید و بدو نیم اره کردنش، هزار سال يك روز كم پادشاهی کرد و بر مردم ستم می نمود و هرروز دو تن از جوانان را میکشت و مغز آنانرا عماران دوشش میداد.

عاقبت دو مرد گراغایه و پارسا بنامهای آرمانیل و کرمانیل (۲۱) برآن شدند که بخوالیگری (آشپزی) بخدمت ضحاک روند تا شاید از این راه هر روز یکتن از جوانان را از مرگ برهانند. فردوسی در این باره میگوید: (۲۲)

“مگر زین دوتن را که ریزند خون یکی را توان آوردن برون”

بدینصورت بجای آنکه هر روز دوتن را برای خورش ماران بکشند، یکتن را بکشند چنانکه هر ماه سی تن بهمت ایشان از مرگ نجات می یافتند و آن سی نفر را بصحرا بشبانی می فرستادند، تا هنگامیکه تعدادشان به دویست نفر رسید. گویند، نژاد کُردها از ایشان پدید آمده است. باز هم فردوسی میگوید: (۲۳)

“کنون کُرد از آن تخمه دارد نژاد که ز آباد ناید به دل برش یار”

بطوریکه میدانیم شاعر گراغایه ایران، فردوسی در زمان سلطان محمود

۳۰

غزنوی میزیسته و بدینترتیب ستم و ظلم این سلطان مستبد و متعصب را نخست نسبت به دهقانان خراج پرداز و دوم نسبت بدگر اندیشان لیده بوده. یعنی آنگونه که بیشتر مورخین نظیر استاریکف معین،

۳۱

لاپه‌ری دیکۆمینتی له کتێبی (روایات و تاریخچه جشن نوروز، دکتۆر گلرادی) ئه‌و خه‌ته نووسه‌ری ئه‌م چه‌ن لاپه‌ره کێشاویه به‌ژێر ئه‌و هۆنراوه‌دا

چنان بد که بودند روزی بهم
سخن رفت هر گونه از بیش و کم
ز بیدادگر شاه و از لشکرش
وز آن رسمهای بد اندر خورش
یکی گفت مارا به خوالیگری
بباید بر شاه رفت آوری
وز آن پس یکی چاره ساختن
زهر گونه اندیشه انداختن
همی بنگرید این بدان آن بدین
ز کردار بیداد شاه زمین
از آن دو یکی را بپرداختند
جز این چاره نیز نشناختند
برون کرد مغز سر گوسپند
بر آمیخت با مغز آن ارجمند
یکی را بجان داد زنهار و گفت
نگر تا بیاری سر اندر نهفت
نگر تا نباشی به آباد شهر
ترا در جهان کوه و دشتست بهر
به جای سرش زان سر بی بها
خورش ساختند از پی اژدها
ازین گونه هر ماهیان سی جوان
ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدندی از ایشان دویست
بر آن سان که نشناختندی که کیست
خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صهرا نهادیش پیش
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد

روژئ دانیشتبوون ههر دوویان
قسه‌یان ده‌کرد دووبه‌دوو ئه‌وان
له سته‌مکاری شا و سپاکه‌یی
له کردار بهد و له خواردنه‌که‌یی
یه‌ک له وان وتی با ئیمه خو‌مان
ببین به چی‌شنکه‌هر ههر له دیواخان
پاشان به باشی بیر ده‌که‌ینه‌وه
چارمی ئه‌و کاره‌یش دده‌وژینه‌وه
ده‌یان‌روانی بو یه‌کتر ههر دوو
له سته‌مکاری پادشایی بهد خو
ده‌ست ده‌کرا به‌کار له‌سه‌ر یه‌ک له‌وان
چاره‌یان نه‌بوو، ناچار بوون ئه‌وان
ههر ئه‌وکات می‌شکی مه‌ریک ده‌هینرا
ئاوینته‌ی می‌شکی ئه‌و که‌س ده‌کرا
ده‌یانوت به وه‌ی که نه‌کوژرا بوو
خۆت بشاره‌وه ئه‌تۆ زووبه‌زوو
نابی تۆ بی‌ت له گوند و شاران
پی‌ویسته برۆیه ده‌شت و کو‌ساران
له‌بری می‌شکی ئه‌و می‌شکیک بی‌به‌ها
ده‌کرا به چی‌شت له‌بو ئه‌ژدیه‌ها
به‌و جو‌ره ههر مانگ سی که‌س له لاوان
ده‌ربازیان ده‌کرد له کوشتن ئه‌وان
بوون به دووسه‌د که‌س تی‌کرای ئه‌وان
که‌س نه‌یده‌زانی به چی‌گه و شوینیان
پاشان چی‌شنکه‌ران مه‌ر و بزنیان
برده ده‌شت و کیو له‌بو لاوه‌کان
ئیس‌تا کورد له توخم و ره‌گه‌زن
که‌ه‌ز به ناوه‌دانی ناکه‌ن

{کورد له شانامه دا:

(له شانامه‌ی فیردهوسی دا ناوی (کورد) ده‌بینین، ئه‌وه‌یش له داستانی (زوحاک‌ی مار له سه‌رشان) دایه که هیرش ده‌کاته سه‌ر ئیران و جه‌مشید شا تیده‌شکینت، پاشان ده‌چینه سه‌ر ته‌ختی پادشایی ئیران. زوحاک پادشایه‌کی سته‌مکار و خوین‌پژ بوو، له داستانه‌کاندا ده‌یخوینینه‌وه که ئه‌هریمه‌ن وه‌ک که‌سیکی باش و دانا ده‌چینه لای زوحاک و ده‌ئیت: من ده‌توانم خواردنی خو‌ش دورست بکه‌م.)

(زوحاک کاری چی‌شت لیتانی پیده‌سپیریت، ئه‌هریمه‌ن له گوشتی مامر و که‌و و به‌رخ چی‌شتی خو‌ش و به‌تامی بو دورست ده‌کات، زوحاک کاره‌کانی به‌دل ده‌ب و ئیژیت چیت پی‌ویسته با بو‌ت جیه‌جی بکه‌م، ئه‌هریمه‌ن ده‌ئیت نه‌گه‌ر ریگام بده‌ی پی‌مخوشه‌ شانه‌کانت ماچ بکه‌م، ئه‌هریمه‌ن ده‌می نا به ههر دوو شانی زوحاکه‌وه و له جی لیوه‌کانی ئه‌هریمه‌ن دوو مار سه‌ریان هه‌لدا، ماره‌کانیان له بن‌دا قرتان و دووباره سه‌ریان هه‌لدایه‌وه، دوکتوره‌کان زۆر تیکۆشان، به‌لام کاره‌کیان سوودیکی نه‌بوو، پاشان ئه‌هریمه‌ن خو‌ی ده‌کات به دوکتۆر و پیشیار ده‌کات به زوحاک که روژی دوو لاو بکوژیت و می‌شکیان ده‌رخواری ماره‌کان بدات، ئه‌م کاره‌ی هه‌موو روژیک نه‌نجامه‌دا و خه‌لک به کوژرانی لاوه‌کانیان زۆر بیزار ده‌بن، ئه‌م کاته‌دا دوو ئیرانی باش به‌ناوه‌کانی ئه‌رمایل و گه‌رمایل بیر ده‌که‌نه‌وه تا روژی یه‌کیک له‌و دوو لاوه به نه‌یتی نازاد که‌ن و له بری می‌شکی ئه‌و که‌سه می‌شکی مه‌ریکیان ده‌دایه ده‌رخواری ماره‌کان و مانگی سی که‌س له لاوه‌کانیان ده‌نارد بو کیوه‌کان تا له‌وئ ده‌سکه‌ن به کاری کشتو‌کاڵ و مه‌ر و مالات به‌خیوکردن، کورده‌کان ههر له‌و که‌سانه‌ن که به‌ره‌به‌ره زیادیان کردووه، ههر وه‌ک فیردهوسی ده‌ئیت:

چنان بد که هر شب دو مرد جوان
چه کهر چه از تخمه پهلوان
خورشگر ببردی به ایوان شاه
وزو ساختی راه درمان شاه
بکشتی و مغزش برون آختی
مر آن اژدها را خورش ساختی
دو پاکیزه از گوهر پادشا
دو مرد گرانبایهء پارسا
یکی نامش ارمایل پاکدین
دگر نام گرمایل پیش بین

وه‌هابوو ههر شه‌و دوو لاوی جوان
له ده‌سته‌ی لاواز یاخۆ زۆرداران
چی‌شنکه‌ر ده‌یبردن بو کو‌شکی پاشا
ده‌کران به ده‌رمان بو ده‌رده‌که‌ی شا
له‌پاش کوژرانا ده‌رده‌هات می‌شکیان
له بو ئه‌ژدیه‌ها به چی‌شت ده‌کران
له ولاتی پاشا دوو مرو‌قی دلپاک
دوو پی‌اوی مه‌زن دوو دینداری چاک
یه‌کیان به‌ناوی ئه‌رمایل پاکدین
ئه‌ویدیکه‌یان گه‌رمایل بی‌شبین

تاریخ کرد و کردستان- ل ۷۵- ۷۶- ۷۷ : سدیق سه‌فیزاده - بوره‌که‌یی.

تباہ شدن روزگار جمشید

از آن پس برآمد از ایران خروش
پدید آمد از هر سوی جنگ و جوش
سپه گشت رخشنده روز سفید
گسستند پیوند با جمشید
برو تیره شد فره ایزدی
بکژی گرانید و نا بخردی
پدید آمد از هر سوی خسروی
یکی نامداری ز هر پهلوی
سپه کرده و جنگرا ساخته
دل از مهر جمشید پرداخته
یکایک از ایران برآمد سپاه
سوی تازیان برگرفتند راه
شوندند کآنجا یکی مهتر است
پر از هول شاه ازدها پیکر است
سواران ایران همه شاه جوی
نهادند یکسر بضحاک روی
شاهی برو آفرین خواندند
ورا شاه ایران زمین خواندند

دهسه‌لاتی جه‌مشید به‌رهو نه‌مان

پاشان له ئیراندا بوو به ناژاوه
بوو به جه‌نگوهره له هەر لاه
روژی رووناک بوو به تاریکی
له‌گه‌ل جه‌مشیدا بوو به ناکوکی
یزدانی مەزن رووی لیۆەر گێرا
ئارامی لیکرد به جه‌نگ و هه‌را
پاشاگه‌ردانی رووی کرده ولات
ئه‌وه‌ی که هه‌ییوو هیزوده‌سه‌لات
ئاماده‌ی ده‌کرد له‌شکر و سپا
هه‌تا بجه‌نگی له‌گه‌ل جه‌مشیدا
له ئیرانه‌وه له‌شکر و سپا
له‌یۆ لای عه‌ره‌ب که‌وتنه ریگا
بیستبوویان که‌سیک و له‌وی
که خاوه‌ن ده‌سه‌لاته و پینگه و جی
بۆ په‌یداکردنی شایه‌ک بۆ ئیران
چوونه لای زوحاک سواران هه‌موویان
ئه‌ویان کرد به شا به شایی خۆیان
تا فه‌رمانپه‌وا بی‌ت له خاکی ئیران

خۆشبه‌ختانه خودی به‌پێز بۆره‌که‌ی له لاپه‌ره ٧٨٤ کتیبی (تاریخ کرد
و کردستان) و له باسی (زوحاک) دا هه‌مان هۆنراوه‌ی فیردهوسی
سه‌باره‌ت به چوونی ئیرانییه‌کان بۆ لای زوحاک که (ئه‌لماس خان
که‌له‌ور) کردوویه به کوردی، به‌و جۆره نووسیویانه‌ته‌وه:

swaran eran grdidin sha jo
yaksar ru kardin wa dahāk bad xo
aman kardishan shay eran zamin
yak yak wa shahish watin afarin
awsa grd wa xost shad bin nay dnya
awish taji kay wa sarish niya

سواران ئیران گردیان شا چۆ
یه‌کسه‌ر روو که‌ردن وه ده‌هاک به‌دخۆ
ئامان که‌ردشان شای ئیران زه‌مین
یه‌ک یه‌ک وه شاهیش واتن ئافه‌رین
ئه‌وسا گرد وه خۆست شاد بین نه‌ی دنیا
ئه‌ویش تاج که‌ی وه سه‌رش نیا

با بپۆینه ناو نووسراوه‌که‌ی به‌پێز (بۆره‌که‌یی)
له‌و نووسراوه‌دا ئاماژه‌یان به‌ دوو خال کردووه:

خالی یه‌که‌م:

نووسه‌ر له نووسراوه‌ی (کرد در شاهنامه) دا ئاماژه به‌وه ده‌کات که
(ناوی کورد له شاهنامه) دا نووسراوه، بۆ دورستی باسه‌که‌یان ئه‌و
زنجیره هۆنراوه‌ی شانامه که ئاماژه به‌ کورد ده‌کات
نووسیوه‌ته‌وه، له درێژه‌ی باسه‌که‌دا به‌و جۆره ده‌نووسن:

زوحاک هێرشى کرده سهر ئیران و جه‌مشید شای تیکشکان و چووه سهر ته‌ختی
پادشایی ئیران.

ئه‌و باسه هه‌له‌یه که بیژین زوحاک هێرشى کرده سهر ئیران،
چون خودی ئیرانییه‌کان ده‌پۆن بۆ لای زوحاک و تکای لێده‌که‌ن
تا ببی‌ت به شای ئیران. له به‌شى (تباہ شدن روزگار جمشید) له
شانامه‌دا به‌و جۆره باسی جه‌مشید و زوحاک کراوه:

ئیرانییه‌کان له جه‌مشید بیزار ده‌بن، هه‌ر که‌س که توانا و ده‌سه‌لاتی‌کی بووی‌ت له‌شکر و سپای
پینگه‌وه ناوه، که‌وتوونه‌ته جه‌نگ له گه‌ل جه‌مشیدا، ئیرانییه‌کان به‌ له‌شکر و سپاوه ده‌پۆن
بۆلای عه‌ره‌به‌کان و تکا له زوحاک ده‌که‌ن تا ببی‌ت به شای ئیران.

ئه‌وه‌یش خودی هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌و باسه:

بۆ ئەو باسه نادورسته؟

له هه‌موو جهاندا مرۆف بۆ فیربوونی خۆیندن و نووسین ده‌چیته قوتابخانه. ده‌وره‌ی خۆیندن له پۆله‌کانی سه‌ره‌تاییه‌وه ده‌ست پێده‌کات تا ده‌گاته به‌شه جیاجیاکانی زانستگا.

ئایا له کوردستانی پاش شۆڕشی ئیسلامی ئێران قوتابخانه‌یه‌کی کوردی له لایه‌ن ده‌وله‌تی ئێران‌ه‌وه دامه‌زراوه تا تاکی کورد بتوانیت به کوردی بخوینیت و بنووسیت؟ جیگه‌ی داخه به‌رپێز بۆره‌که‌یی زۆر به دلفراوانیه‌وه ده‌نووسن:

(له پاش شۆڕشی ئیسلامیه‌وه زمانی کوردی ئازادی خوی به‌ده‌ست هیناوه تا ئیستا هه‌ندی گۆفاره و کتیب به‌م زمانه چاپکراوه).

ئه‌وه‌ی که ده‌وله‌تی ئێران چه‌ن گۆفاره و کتیبیک به کوردی چاپ ده‌کات، ئه‌وه بۆ فریودانی خه‌لکی جهانه تا نه‌لێن له ئێراندا کورد ما‌قی نییه به زمانی خۆی بخوینت. با لی‌ره‌دا ئاماژه به یه‌کێک له گۆفاران‌ه که له‌لایه‌ن ده‌وله‌تی ئیسلامی ئێران‌ه‌وه چاپ ده‌کرا بکه‌ین، ئه‌و گۆفاره ناوی (سروه‌یه).

سروه له پێشدا له ورمی چاپ ده‌کرا، پاشان براهه شاری سنه، خاوه‌نی ئه‌و گۆفاره یا (صاحب امتیاز) که‌ی که‌سیکه به‌ناوی: (مورته‌زا مح‌ب الاولیا (اسفندیار رحیم مشایی). که یه‌کێک له‌و که‌سانه‌یه له سه‌رکو‌تکردنی شۆڕشی کوردستاندا رۆلی سه‌ره‌کی گێ‌راوه، هه‌ر به‌و هۆیه ده‌گاته ئه‌و پله‌یه که له سا‌لی (٢٠١٣) خۆی کاندید ده‌کات بۆ پۆستی سه‌رۆک‌کۆماری ئێران.

بۆ ئاگاداری: پێش شۆڕشی ئیسلامی ئێران هه‌م کتیب و هه‌م گۆفاری کوردی چاپ ده‌کرا، نموونه: کتیبه (کوردیه چاپکراوه‌کانی

ئه‌و به‌شه له هۆنراوه‌که‌ی فیرده‌وسی که به‌رپێز بۆره‌که‌یی نووسیه‌یه‌نه‌ته‌وه، به‌و هۆنراوه ده‌ست پێده‌کات:

چنان بد که هر شب دو مرد جوان چه کهتر چه از تخمه پهلوان	وه‌هابوو هه‌ر شه‌و دوو لاوی جوان له ده‌سته‌ی لاواز یاخۆ پاله‌وان
---	---

به‌و هۆنراوه کۆتایی پێهاتوووه

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد کز آباد نیاید بدل برش یاد	ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زه‌ن که هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن
--	--

به‌رپێز (بۆره‌که‌ی) یش وه‌ک به‌رپێز (مرادی) به‌شی یه‌که‌می هۆنراوه‌که‌ی فیرده‌وسی واته (کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد) که باسی توخم و نژادی کورد ده‌کات به‌لاوه گرنگه، به‌داخه‌وه ئه‌میش نه‌چوو‌ته سه‌ر به‌شی دووه‌م (کز آباد نیاید بدل برش یاد). بۆ نه‌چوو‌ته سه‌ر ئه‌و به‌شه ئه‌وه جیگه‌ی پرسیاره، هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی به‌وه کردوو‌ه که کورد له توخمی ئه‌و دووسه‌د که‌سه‌ن.

دوکتۆر بۆره‌که‌یی و باسیکی نادورستا!

نووسه‌ر له لاپه‌ره (١٤٤) ی (تاریخ کرد و کردستان) دا ده‌نووسن: وه‌ک وتمان کورده‌کان له پێنج وڵاتی ئێران و ئێراق و تورکییه و سوریه و روسیه ئه‌ژین و له رابردوودا له زۆربه‌ی ئه‌و وڵاتانه خۆیندن و نووسین به زمانی کوردی یاسخ بووه، به‌لام له پاش شۆڕشی ئیسلامیه‌وه زمانی کوردی ئازادی خوی به‌ده‌ست هیناوه تا ئیستا هه‌ندی گۆفاره و کتیب به‌م زمانه چاپکراوه...

گُرد در شاهنامه ۷۷

به جای سرش زان سر بی‌ها	خورش ساختند از پی ازدها
از این گونه هر ماهیان می‌جوان	ازیشان همی یافتندی روان
چو گر آمدندی از ایشان دویت	بر آن سان که نشناختندی که کیست
خورشگر بریشان بز چند میش	بدادی و صحرا نهادیش پیش
کنون گُرد از آن تخمه دارد نژاد	کنز آباد بردل نیایدش یاد

این قتیبه نیز در کتاب المعارف در این‌باره گوید: «ان الاکراد فضل طعم بیوراسف و ذلک انه کان یأمران یذبح له کل یوم انسانان و یتخذ طعامه من لحو مهمما و کان له وزیر یقال له اریابیل فکان یذبح واحداً و یبقی واحداً و یتحییه و یبعث به الی جبل فارس فتوالدوا فی الجبال و کثروا». یعنی: کردان باقیمانده غذای ضحاک هستند زیرا که او فرمان می‌داد تا هر روز دو جوان را سربزند و از گوشت آنها غذایی برایش ترتیب دهند. وزیری داشت ارمایل نام، یکی از آن جوان را می‌کشت و دیگری را به کوهستان فارس آزاد می‌کرد و این آزادشدگان در آنجا بسیار شدند.

مینورسکی از سیاحتنامه موریه نقل می‌کند: که در سال ۱۸۱۲ میلادی در سی و یکم ماه اوت، مردم دماوند جشنی گرفتند به یادگار نجات ایرانیان از ظلم و ستم ضحاک ذوالحیثین و این جشن را عیدالکُردی می‌نامیدند و علی‌اصغر شمیم هم در کتاب کردستان می‌گوید: در بین اکراد شمالی ایران عیدی به نام عیدکردی موسوم بوده که با مراسم مخصوص به یاد رفع ظلم ضحاک و گرفتاری او به دست فریدون برپا می‌شود که شاید قرینه‌ای برای صحت نوشتجات شاهنامه باشد.

مسعودی در کتاب‌التنبیه والاشراف طوایف گُرد را برشمرد و آنها را از نسل کردن اسفندیار بن منوچهر پیشدادی دانسته است و برخی از طوایف کرد را اینگونه یاد کرده است: با زنجان، شوهجان، شاذنجان، نشاوری، بوذیکان، جورقان، جاونیه، باریسانه جلالیه، مشکان، جابارق، جردغان، کیکان، ماجردان، هذبانیه، گُر و اینها بیشتر در ماه الکوفه و ماه‌البصره و ماسبدان و ایغارین و همدان و شهرزور، و صامغان و آذربایجان واران و بیلقان و جزیره و سایر بلاد کردستان ساکن هستند.

امیر شرف خان بدلیسی نیز در باب کرد و نسب او آورده است و گوید: پهلوان پیلتن و

لاپه‌ری دیکمینیته له کتیبی تاریخ کرد و کردستان: دکتر صدیق صیفی زاده (بوره‌کاهی)

نهو خه‌ته نووسه‌ری نه‌م چهن لاپه‌ره کیشاویه به‌ژیر نهو هونراوده‌ا

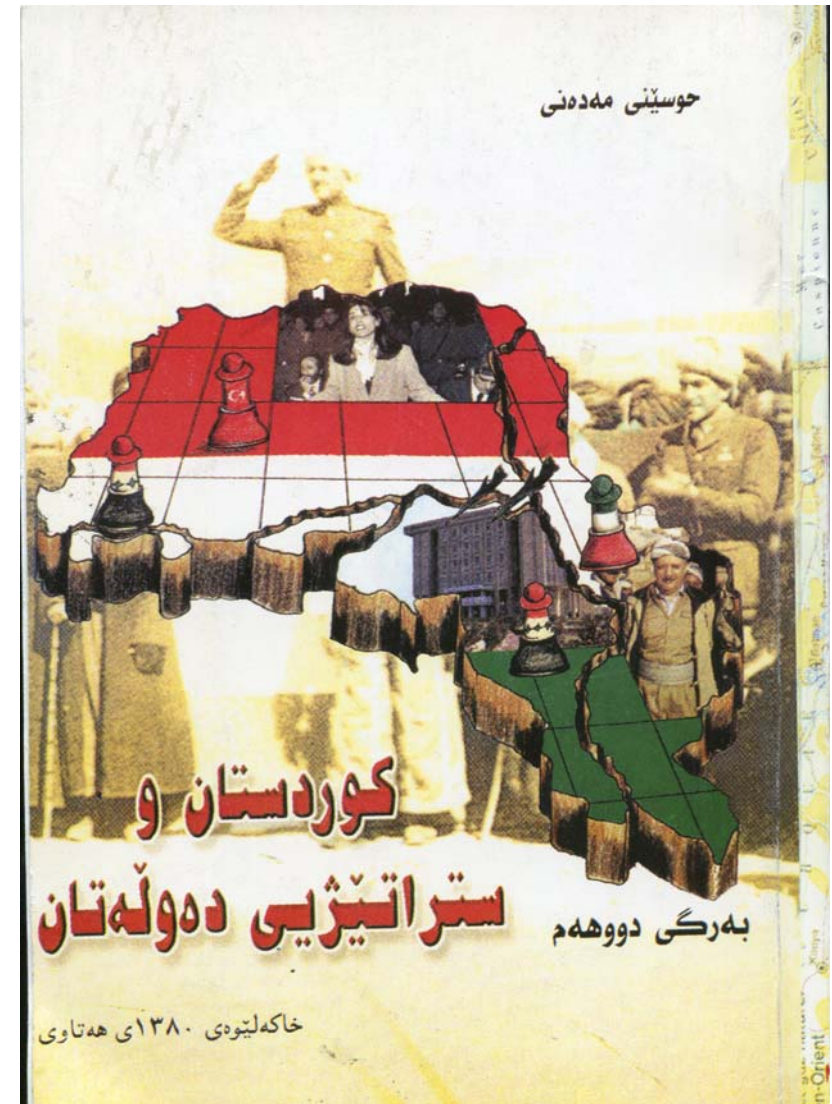
کتیبفرۆشی سه‌یدان) له مه‌باد یا {رۆژنامه‌ی کوردستان به (صاحب امتیازی، عه‌بدولمه‌جید به‌دیع نه‌زمانی)- (سه‌رنووسه‌ر سدیق موقتیزاده) - (شوکرولا بابان نووسه‌ری به‌شی نه‌ته‌وه‌یی).

له‌گه‌ل ریز بۆ نهو که‌سانه که لهو کارانه‌دا خۆیان ماندوو کردوو، نهو کارانه‌ی شاییش بۆ فریودانی خه‌لکی جهان بوو!

له لاپه‌ره‌کانی دیکه‌دا نه‌پۆینه سه‌ر باسی {توخم و ره‌گه‌زی کورد و شوانیکردنی نهو ۲۰۰ که‌سه} له ژیرناوی (هونه‌ری فیردهوسی و هونه‌ری فیردهوسیناسان)‌دا.

حوسینی مهدهنی و شانامهی فیردهوسی

حوسینى مهددہنى

شاهه نشا کارخانه ی کاره باری ریگا ئاسنیان خسته کار

[illegible]

1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 26

[illegible]

۷۲ (مارگشتونین) ۷۳

گورستان

پایان کی دعا ہے اور دینی رسوم کا
چاروں چاروں کی دعا ہے

مرد	زنان	مجموع
۱۲	۱۸	۳۰
۷	۱۰	۱۷
۴	۱۰	۱۴
۳۰	۳۸	۶۸

۱۳۹۵، ۱۱: ۲۰۵-۲۱۲. www.ijerph.com، دسترسی به ۲۵ شهریور ۱۳۹۵. www.ijerph.com، دسترسی به ۲۵ شهریور ۱۳۹۵.

پہرہ ہڈی گیران
و رورے

نور محمد لاری جوانی به
پیردای گه‌لی کز اندر گهری
بهر کار دشمنان: کاشو و زهر و دزدی
نیز زو حکم‌مستی زو سپند که کار
سازد کوه کارستان و نوزی این
شهر

[illegible][illegible][illegible]

به ندر ۹۰ بیاس نه یته گه وره ترین به ندری بازه رگانی

وہ بہت دور جو وہ مسابیل پہنچے وہاں پہنچا کر سب سے
مازہ لگا کر وہاں پہنچا کر سب سے

گزاره‌های باوقیعی به‌عنوان، مهم‌ترین‌ها از نه‌خاوران نه‌زنگنی له‌بازانه‌ری آو‌یانی،
به‌ک‌ن‌و‌ه‌ی اگر نه، ه‌و‌ن‌و‌س به‌ه‌و‌ن‌و‌سگ، س‌ن‌ه‌ری با‌س‌ر له‌ب‌داره‌گ‌ن‌س.

لناشتر مہار کی ماری کی نگہ اہکھا، لہذا وہ مہار کی ماری کی نگہ اہکھا۔

نه ته و په لږ ګرځو، کاش، به پرېته وای کړای او ګرځو به تین ګرځو.

بر یار وایه که اومو ما به ناوی سهره ک و وزیر و سهره دلاسته ی نوینه رانی

[illegible]

روزانه ۱۰۰۰ ریال
۱۰۰۰ ریال
۱۰۰۰ ریال

[illegible]

سیدہ و نواز کے ساتھ (میں)
میں نے جو کچھ بیان ہوئے

واللہ اعلم بالصواب، لکھنؤ، ۱۲/۱۲/۱۳۸۵ھ
محمد امجد علی، جو کچھ کہہ رہا تھا، اسے لکھ رہا تھا

دروازہ و شہر و دیوار و آسمان
ہر گاہی درویشی، یہ کون کونسا

موضوع	موضوع: گوناگون و گوناگون
موضوع	موضوع: گوناگون و گوناگون

((ہو و گئیو خاسر و))

وگره نام شریعت از برای جبهه‌شناسی
درین عهد ۱۳۱۱ هـ. ق. گردید.

له‌جای منشور، که در جلد
دوایم چندین کوه است.

کوردستان لانگی بالوانه‌کان
هزاره‌کار بارباری کاه‌شنده

[illegible]

محلہ	دستی	محلہ	دستی
محلہ	دستی	محلہ	دستی

لاپەرهی دیکۆمینی روژنامه‌ی کوردستان له سه‌رده‌ی محهمه‌دزه‌زاشای په‌هله‌وی

به‌رێز حوسینی مه‌ده‌نی له کتییی (کوردستان و ستراتیژی ده‌وله‌تان) به سوود وەرگرتن له شانامه‌ی فیردهوسی به‌و جۆره‌یان نووسیوه:

ئه‌نفال کردنی کوردستان

له (١٣ کۆچی) - (سه‌ده‌ی سه‌وته‌م) دروست له سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی خه‌زرتی عومه‌ر کوپی خه‌تاب، دووه‌مین خه‌لیفه‌ی ئیسلام دا، له‌شکری عه‌ره‌ب هێرشی کرده سه‌ر ده‌وله‌تی ساسانی و تیکی شکاند. دوو ولاتی بین‌النهرین و ئێران که‌وته‌نه ژێر فه‌رمانروایی عه‌ره‌به‌کان. (ابن بلخی) نووسه‌ری (فارسنامه) ده‌نووسی: (کوردەکان له‌شکری ساسانییه‌کان بوون، له شه‌پی ئیسلامدا هه‌موویان کوژران و ئاواره بوون. (فیردهوسی) ش له شانامه‌دا ئاماژه به‌ غیره‌ت و پیاوه‌تی کورد و به‌لوچه‌کان ده‌کا که‌ چلۆن له‌ نیو له‌شکریان‌ی که‌یخوسره‌ودا به‌شه‌ر هاتن.

سپاهی ز کردان کوچ بلوچ
سگالیده جنگ مانند قوچ^{١٤}

سالی (١٨ی کۆچی)، له‌شکری عه‌ره‌بان له (بین‌النهرین) را هێرشیان برده سه‌ر کرمانشان و هه‌ورامان، شار و گونده‌کانی کوردستانیان وێران کرد، شاخ و دۆل و ده‌شتی کوردستانیان به‌ خوینی جه‌نگاوه‌رانی کورد سور کرد، له‌ جیگه‌ی ئاورگا و په‌رستگا‌کان مزگه‌وت دروست کران^{١٤}

له‌سه‌ر کاره‌ساتی ئه‌و سه‌رده‌مه، پارچه‌ شیعرێکی کوردی به‌ زاراوه‌ی هه‌ورامی به‌جی ماوه که‌ ده‌لی:

زۆرکار ئه‌ره‌ب کردنه‌ خاپور
گۆنا و پاله‌ هه‌تا شاره‌زور

حوسینی مه‌ده‌نی

نووسه‌ر خه‌لکی مه‌هاباده، خویندنی (فوق لیسانس) (ماجستێری) له ژینۆپولتیک دا سالی ١٣٥٤ی هه‌تاوی (١٩٧٥ ز) له زانستگای تاران ته‌واو کردوه. دواتر له‌ ده‌بیرستانه‌کانی مه‌هاباد و (زانستگای ئازادی) ورمی جوغرافیا و کۆمه‌لناسی ده‌رس گوتۆته‌وه. له‌ ره‌وتی شۆرشی سه‌رانسه‌ری ئێران دا وه‌کو ئه‌ندامێکی به‌ رابردووی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران، هاوشانی تیکۆشه‌ران و رێبه‌رانی ئه‌ركناسی حیزب له‌ دژی زولم و چه‌وسانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و، وه‌دییه‌نانی مافه‌ په‌واکانی گه‌لی کورد له‌ کوردستانی ئێران له‌ناو کۆپی خه‌باتگێڕان دا ماوه‌ته‌وه. به‌ره‌مه‌کانی نووسه‌ر دوو به‌شن: به‌شێکیان کاری لیکۆلنیه‌وه‌ی زانستگاییان وه‌کو:

١ - (منابع آب و انرژی سد مهاباد).

٢ - (شرکت‌های سهامی زراعی سنندج).

٣ - (ترافیک شهر تهران).

٤ - (وضع معیشت در روستای (به‌له‌بان) پیرانشهر

٥ - (جنبش‌های آزادیبخش ملی در کردستان).

٦ - کارتوگرافی شهرستان مهاباد و پیرانشهر).

ئهو نووسراوانه‌ی پێوه‌ندییان به‌ سالی خه‌باته‌وه‌ هه‌یه و بڵاوکراونه‌ته‌وه ئه‌مانه‌ن:

١ - (از سوما تا اشنویه).

٢ - (دینامیزم مبارزاتی خلق کرد در کردستان ایران).

٣ - (کوردستان و ستراتیژی ده‌وله‌تان) - له‌ دوو به‌رگ دا.

کتییی (کوردستان و ستراتیژی ده‌وله‌تان) به‌ره‌می تازه‌ی نووسه‌ره، زیاتر له‌ ده‌ سالی پێوه‌ خه‌ریک بووه. له‌ سه‌ریه‌ک مه‌به‌ستی ئه‌وه بووه توژینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر ئه‌و هۆکاره‌ ژینۆستراتیژی و ژینۆپولتیکی یانه‌ بکا که‌ له‌ ناوچه‌ی رۆژه‌له‌تی نیوه‌راست دا به‌کار بوون و، له‌سه‌ر چاره‌نووسی سیاسی کورده‌کان و ناسیۆنالیزمی کورد کاردانه‌وه‌یان بووه.

سه‌راوه: سه‌ربه‌رگی کتییی (کوردستان و ستراتیژی ده‌وله‌تان)

دینه‌وه‌ر، سیروان، حه‌لوان و شاره‌زوور به‌دهستی مه‌غووله‌کان،
له‌ کزی داوه. مانای شیعره‌که ئه‌وه‌یه:

نه‌ ده‌بینه‌ موسولمان و نه‌ جه‌زیه‌ش ده‌ده‌ین
برۆنه‌وه‌ مالی خۆتان با ئیمه‌یش خه‌لاسیمان بئ

له‌و چاخه‌دا، کورده‌کان له‌ نیو دوو به‌رداشی به‌هیز-
ئیمپراتۆری رۆمی شه‌رقی له‌ باکوور و ئیمپراتۆری ئیسلام له‌
باشوور- گریان کردبوو. هه‌لکه‌وتی تایبه‌تی ولاته‌له‌ی و
پێوه‌ندییه‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌که‌ی له‌و نیوه‌دا، نه‌یان هه‌شت کورده‌کان
بئ لایه‌ن به‌میننه‌وه‌. شکستی ساسانییه‌کان له‌ رۆمی شه‌رقی،
کورده‌کانی له‌ ئیمپراتۆری رۆمی شه‌رقی دوور خسته‌وه‌، به‌لام
له‌گه‌ل (ئه‌مه‌وی)یه‌کانیش یه‌ک نه‌بوو.

ئه‌مه‌وییه‌کان له‌ نیوان ساله‌کانی (٤٠ تا ١٣٢)ی کۆچیدا،
ده‌وله‌تیکێ ته‌واو عه‌ره‌بیان دامه‌زراند بوو له‌ قه‌ومیه‌تی
عه‌ره‌بیدا توابوونه‌وه‌. به‌ غیره‌ عه‌ره‌به‌کانیان ده‌گووت (مه‌والی)
و به‌ چاوێکی سووک سه‌یریان ده‌کردن.

١٤ میژووی کورد و کوردستان، محهممه‌ مردووخێ کوردستانی، ل ١٨٧

١٥ نامه‌ فرهنگ ایران، گردآوری فریدون جنیدی، ص ١٣٥ و ١٣٧

١٦ میژووی ویژده‌ی کورد، بۆره‌که‌ی، لاپه‌ره‌، ٣٢٥ کرمانشاهان - کوردستان جلد اول
مسعود گلزاری، ص ١١٤

١٧ نامه‌ فرهنگ ایران، گردآوری فریدون جنیدی، ص ١٣٥ و ١٣٧

کتیبه‌ (کوردستان و ستراتیژی ده‌وله‌تان) به‌رگی (١) ل (٥٣ تا ٥٥) حوسینی مه‌ده‌نی

ژن و که‌نیکان وه‌ دیل پشینان
مه‌رد ئازاتلی ژه‌روی هۆنیان
هورمزگان رمان آتیران کوژران
هویژشان شارده‌وه‌ گه‌وره‌ی گه‌وره‌کان
ئایین زه‌ردشت مانه‌وه‌ بیکه‌س
به‌زه‌یی کانا هورموزدو هه‌یج کس^{١٥}

له‌م شیعره‌دا، زوالم و زۆرداری عه‌ره‌به‌کان ده‌رحه‌ق به‌ خه‌لکی
کوردستان و ئایین یان که‌ دینی زه‌رده‌شت بووه‌، زۆر باش روون
کراوه‌ته‌وه‌. کورده‌کانی ناوچه‌ی ئارده‌ویل، له‌ به‌رامبه‌ر له‌شکری
ئیسلام و داسه‌پاندنی ئایینی ئیسلام دا خۆپاگری زۆریان کرد.
سه‌ره‌نجام مه‌رزداره‌کان، هه‌شت سه‌ده‌ه‌زار دره‌میان دا به‌
سه‌رداری ئیسلام و به‌م جووره‌ پێشی قه‌توعام و وێران کردنی
ئاورگا و شاره‌کانی (ساترووان و بلاسجان و سبلان)یان گرت^{١٦}

له‌شکری ئیسلام که‌ له‌ زۆر شوین تووشی به‌ره‌ه‌لستی دلێرانه‌ی
خه‌لک بیه‌وه‌. کاتیک هه‌ژشی برده‌سه‌ر قه‌زوین، کۆمه‌لانی خه‌لک
به‌ توندی به‌گژیدا چوونه‌وه‌. دوا ئه‌وه‌ی له‌شکری ئیسلام به‌
شه‌ر هه‌یجی بۆ نه‌کرا، له‌ خه‌لکیان راسپارد، بێن موسولمان بن،
یان (جزیه‌) بده‌ن. دیسانیش خه‌لکه‌که‌ نه‌چوونه‌ ژیر بارو به‌
ده‌نگیکێ به‌رزه‌وه‌ هاواریان ده‌کرد:

نه‌ موسولمان بيم نه‌ گزیت ده‌یم
بشی او مکه‌ شی کاما بره‌یم^{١٧}

ئه‌م به‌یته‌ که‌ به‌ زاراوه‌ی گۆران گوتراوه‌، نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌
ئه‌ده‌بیات و زاراوه‌ی کوردی گۆرانی له‌ پێش ئیسلام و دواتریش
له‌ ئێران دا زۆر باوی بووه‌، به‌لام دوا وێران بوونی شاری

خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس

فه‌ریدون به‌هوی دایکی له چپای دهماوند شاردرابووه، رۆژیک
له دایکی ده‌پرسی، ره‌گه‌زو په‌چه‌له‌کی ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر کی؟
(فه‌رانه‌ک) به‌کوپه‌که‌ی دل:

تو بشناس کز مرز ایران زمین
یکی مرد بود نام او آبتین
ز تخم کیان بود و بیدار بود
خرم‌مند و کرد و بی‌آزار بود
ز طهمورث کرد بودش نژاد
پدر بر پدر بر همی داشت یاد^{۲۲}

۲۲ شاهنامه فردوسی، به‌کوشش دبیر ساقی، جلد اول، لایه‌ره (۴۰)
**

به‌ریز مه‌ده‌نی له‌و چه‌ن لایه‌رده‌ا ئاماژه‌ی به‌چوار باس کردووه:

۱- {له‌له‌سه‌رده‌می خه‌لافه‌تی هه‌زه‌تی عومه‌ر کوپی خه‌تاب،
دوو‌هه‌مین خه‌لیفه‌ی ئیسلام دا، له‌شکری عه‌ره‌ب هیرشی کرده
سه‌ر ده‌وله‌تی ساسانی و تیکی شکاند. دوو ولاتی بین‌النهرین و
ئیران که‌وتنه‌ ژیر فه‌رمان‌پوایی عه‌ره‌به‌کان. (ابن بلخی)
نووسه‌ری (فارسانامه) ده‌نووسی: (کورد‌ه‌کان له‌له‌شکری
ساسانی‌ه‌کان بوون، له‌شه‌ری ئیسلامدا هه‌موویان کوژران و
ئاواره‌بوون}.

بزووتنه‌وه‌ی شعوبیه، هه‌ره‌که‌یه‌کی رزگاریخوازی گه‌لانی
ئیران بوو، بو دژایه‌تی له‌گه‌ل حاکمیه‌تی سیاسی - دینی
عه‌ره‌بان وه‌ری خرابوو. به‌وه‌ره‌که‌یه‌گه‌لانی نا‌عه‌ره‌ب
وه‌هوش هاتنه‌وه، میژوو و فه‌ره‌ه‌نگی دامرکاوایان بووژانده‌وه،
هه‌ستی نیشتمان‌په‌روم‌راییان وه‌کو‌ل هات. (شانامه) مه‌زن‌ترین
شاکاری شیعی فارسی زمان، به‌خه‌لاقیه‌تی شاعیری
به‌ناوبانگی ئیرانی (ابوالقاسم فردوسی) له‌دایک بوو.
فیردهوسی، قاره‌مانانی داستان‌ی شانامه‌ی له‌کورد‌ه‌کان
هه‌لبژارد بوو، بی‌شک میژووی کو‌نی کورد‌ه‌کان له‌لایه‌ک و
دروشین‌ه‌وه‌ی حوکرانی کوردی (شه‌داد) و (هه‌سه‌نه‌وییه) و
(مه‌روانی‌ه‌کان) له‌لایه‌ک‌تره‌وه‌له‌و زمانی دا‌هه‌وینی هه‌ست و
هوشی فیردهوسی بوون له‌دارشتنی شانامه‌دا. هه‌لگه‌پانه‌وه‌ی
(کاوه‌ی ئاسینگر) له‌(زه‌حاک‌ی مار‌له‌شان) و کوشتنی زه‌حاک و
گه‌پانه‌وه‌ی فه‌ریدون له‌کی‌وی دهماوند بو سه‌ر ته‌ختی
پادشایه‌تی ئیران، خالی سه‌رنج راکیش و ئه‌فسووناوی بوو،
له‌سه‌ر ژبانی هاوبه‌شی کورد و ئیرانی باستان. فیردهوسی به‌
زیندوو‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و داستان‌ه‌ گیانیکی تازه‌ی به‌گه‌لانی ئیران
به‌خشی و خو‌پاگری و راپه‌پینی یه‌گرتووانه‌ی خه‌لکه‌کانی ئیران
له‌دژی ده‌سه‌لاتدارانی سته‌مکاردا به‌گروتین کرد.

فیردهوسی سه‌بارت به‌رزگاری کورد‌ه‌کان له‌ژیر ساتوری
زه‌حاک و غیره‌ت و ئازایه‌تیان ده‌نووسی:

ازین گونه هر ماهیان سی جوان
ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدندی ازیشان دویست
بر آنسان که نشناختندی که کیست

ئابووری، فەرهنه‌نگی و سیاسیه‌وه نه‌ک باش نین، به‌لکو له ژیانیکی سه‌خت و دژواردا ئه‌ژین. خودی بلوچه‌کان نه‌ک شانازی ناکه‌ن به‌و هۆنراوه، به‌لکو به‌و جوړه ئاماژه به‌ کارنامه‌ی ده‌وله‌تی ئێران ئه‌که‌ن:

حکام و سلاطین ایران یکی پس از دیگری بلوچستان را به بهانه‌های گوناگون مورد تاخت و تاز قرار داده، مردمش را قتل عام نموده و اموالشان را به تاراج برده‌اند. هر زمان که بلوچها به قدرت رسیده و دولت مستقل خود را تشکیل داده‌اند مورد خشم همسایه شمالی واقع گشته و مورد یورش قرار گرفته‌اند. فردوسی در ارتباط با تصمیم اردشیر بابکان برای حمله به بلوچستان چنین می‌آورد.

بکار بلوچ ارجمند اردشیر
بکوشید با کاردانان پیر
نبد سودمندی ز افسون و رنگ
نه از بند و رنج و نه پیکار و جنگ
اگر چند بود آن سخن ناگزیر
بپوشید بر خویشتن اردشیر

اردشیر کاری از پیش نمی‌برد. انوشیروان بنا به شهادت فردوسی به بلوچستان حمله مینماید، مردم آنجا را قتل عام و اموالشان را به تاراج می‌برد

له‌و جه‌نگه‌دا کوردیکی زۆر هه‌م کوژراوه هه‌م ئاواره بووه، به‌لام سه‌رکرده‌ی ئه‌وانه‌ی که ئه‌و کوشتاره‌یان له‌ کورد کردووه، جینگه‌ی ریزه و به‌ وشه‌ی حه‌زرت (حه‌زرتی عومه‌ر) باسکراوه!

با ئه‌و پرسیاره له‌ خۆمان بکه‌ین: ئه‌گه‌ر بنووسرایت (عومه‌ر کورپی خه‌تاب) تاوان ئه‌بوو؟

٢ - (فیردهوسی)ش له‌ شانامه‌دا ئاماژه به‌ غیره‌ت و پیاوه‌تی کورد و به‌لووچه‌کان ده‌کا که‌ چلۆن له‌ نیو له‌شکریانی که‌یخوسره‌ودا به‌شه‌پ هاتن

سپاهی ز کردان کوچ بلوچ سگالیده جنگ مانند قوچ

له‌و باسه‌دا ئاماژه به‌وه کراوه که‌ کورد و بلوچ بۆ که‌یخوسره‌و جه‌نگاون. باشه‌ ئه‌وه‌ چ سودیکی بووه و هه‌یه‌ بۆ (کورد) و سیستمی (کوردی) له‌ رابردوو یا له‌ئه‌مرودا. له‌ سالانی رابردوودا ده‌وله‌تانی ئێران، ئێراق، تورکییه و سوریه و له‌ کوردستان ده‌سیان ئه‌کرد به‌ ره‌شگیر، هه‌ر که‌س بکه‌وتایته به‌رده‌سیان به‌ناوی (سه‌رباز و...) ئه‌یانگرتن و ئه‌یانبردن بۆ جه‌نگ.

کاتی له‌ باوک و دایکی ئه‌و که‌سانه که‌ گیرا بوون ئه‌یانپرسی کوپه‌که‌تان له‌ کوپیه؟ له‌ وه‌لامدا ئه‌یانوت وا له‌ ئیجباری. به‌ره‌به‌ره ئه‌و پروسه به‌رپوه برا و شیوه‌ی ئاسایی به‌خۆیه‌وه گرد، ژیان و گوزه‌رانی سه‌خت و باری بیکاری له‌ کوردستان تاکی کوردی ناچار کرد جگه له‌ وه‌یی که‌ بجیتته ژیرباری سه‌ربازییه‌وه، به‌لکو له‌ پله‌ی (گروه‌بان، ژاندار، پاسه‌وان و افسران) - (زابت و ملازم) بپۆنه ناو هیزی جه‌نگی ئه‌و ده‌وله‌تانه و به‌شداری جه‌نگ بکه‌ن و هه‌م بکوژن و هه‌م بکوژرین. له‌و پروسه‌دا جگه له‌وه‌ی که‌ کوژراون چ ده‌سکه‌وتیکیان بووه؟ ئه‌گه‌ر له‌ ژیان و گوزه‌رانی کورد و بلوچ له‌ ئێراندا بپروانین، له‌ باری

بۆ چاره‌ی بلوچ سه‌روک ئه‌رده‌شیر
له‌گه‌ل زانایان که‌وته راوته‌گبیر
نه‌بوو ده‌سکه‌وتی له‌ مه‌کر و نیره‌نگ
هیچیش نه‌کرا له‌ مه‌یدانی جه‌نگ
هه‌ر چه‌ند گران و تاله‌ ئه‌م باسه
ئه‌رده‌شیر به‌ناچار کوتی به‌سه

ئه‌رده‌شیر کاریکی له‌ ده‌س نایت. به‌پیتی هۆنراوه‌کانی فیرده‌وسی نه‌وشیروان په‌لاماری بلوچستان ئه‌دات و ده‌س ئه‌کا به‌ کۆمه‌لکوژی بلوچ و تالانکردنی سه‌روه‌ت و سامانه‌کانیان.

یزدان یا ضحاک ؟

به‌پێز مه‌دهنی پیاوایه (فیردهوسی) لهو هۆنراوه‌دا باسی غیرهت و ئازایه‌تی کوردی له به‌رانبه‌ر (زه‌حاک) دا کردووه :

۱ - کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد

۲ - کز آباد نیاید بدل برش یاد

۳ - بود خانهاشان سراسر پلاس

۴ - ندارند در دل ز یزدان هراس

به‌هۆی ئه‌وه‌ی له به‌شه‌کانی دیکه‌دا ئه‌پۆمه سه‌ر ئه‌و هۆنراوه ، لێ‌رده‌دا به‌س ئاماژه به‌ دێ‌ری چواره‌م ئه‌که‌م. ئه‌گه‌ر له‌و دێ‌ره هۆنراوه‌دا:

ندارند در دل ز یزدان هراس

بنووسرایت:

ندارند در دل ز (ضحاک) هراس

ئه‌و باسه‌ی که به‌پێز مه‌دهنی ئاماژه‌ی پیکردووه دورست ئه‌بوو ، به‌لام به‌داخه‌وه فیردهوسی له‌و هۆنراوه‌دا هێرش ئه‌کاته سه‌ر (کورد).

**

۴ - فهره‌یدون به‌هۆی دایکی له چپای ده‌ماوه‌ند شاردرابۆوه ، روژتیک له دایکی ده‌پرسی ، ره‌گه‌زو ره‌چه‌له‌کی ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر کئ؟ (فه‌رانگ) به‌ کورپه‌که‌ی ده‌لی:

از ایشان فراوان و اندک نماند
زن و مرد جنگی و کودک نماند
سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن کوچ بر داشتند
بشد ایمن از رنج ایشان جهان
بلوچی نماند آشکار و نهان

که‌م و زۆر له‌وان هه‌یج که‌سی نه‌ما
ژن و منال و پیاوانزایش نه‌ما
به‌گورز و شمشیر په‌لامار دران
بلوچ له‌ ترسا گه‌یه‌یه هه‌نده‌ران
جهان ئارام بوو له ژێر چه‌تری شا
بلوچ به‌جاری ناوی هه‌ر نه‌ما

{بولتن مباحثات ، سپتامبر (۹۸) شماره (۴) صفحه (۱۳)}.

باره‌ت به‌و هۆنراوه:

سپاهی ز گردان کوچ بلوچ سگالیده جنگ مانند کوچ

له‌ چه‌ن شانامه‌ی دیکه‌دا به‌و جوړه نووسراوه:

سپاهی ز گردان کوچ و بلوچ سگالیده جنگ مانند کوچ

ئه‌و وشه (گردان)ه ، نه‌ک (گردان).

گرد وشه‌یه‌کی په‌هله‌وییه واته: ئازا ، نه‌ترس ، بی‌پاک.

۳ - فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌ رزگاری کورده‌کان له‌ژێر ساتووری زه‌حاک و غیرهت و ئازایه‌تییان ده‌نووسی:

ازین گونه هر ماهیان سی جوان
ازیشان همی یافتندی روان
چو گرد آمدندی ازیشان دویست
بر انسان که نشناختندی که کیست
خورشگر بریشان بز و چند میش
بدادی و صحرا نهادیش پیش
کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد
کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سراسر پلاس
ندارند در دل ز یزدان هراس

له نێوان وشه‌کانی {خردمند} و {بی‌آزار} که دوو وشه‌ی ئاوه‌ل‌ناون له باری ده‌ستووری زمانه‌وه (گراماتیک) ئه‌کرێ وشه‌ی (کرد- کورد) که (ناوه) به‌کار به‌ری‌ت؟!

له‌و هۆنراوه‌دا دایکی فهره‌یدوون ئیژێ به‌ کۆپه‌که‌ی:

تو بشناس کز مرز ایران زمین
یکی مرد بود نام او آبتین
ز تخم کیان بود و بیدار بود
خردمند و گرد و بی‌آزار بود
ز طهمورث گرد بودش نژاد
پدر بر پدر بر همی داشت یاد

کۆپم بزانه له ئێران زه‌مین
پیاوێ ئه‌ژیا به‌ناوی ثابتین
ئه‌و پیاوه له نه‌وه‌ی شا‌کان بوو
همه‌م دانا و ئازا همه‌م بی‌آزار بوو
له توخمی ته‌همورسی بی‌باک بوو
باوک و بابیری همه‌موو له‌بیر بوو

ئه‌گه‌ر فه‌رانه‌ک چه‌ن شووی کردبێت و می‌رده‌کانی له‌ چه‌ن نه‌ته‌وه‌ی جیا‌جیا، بۆ نمونه: عه‌ره‌ب، بلوچ، کورد بووبێتن، له‌و کاته‌وه ئه‌کرێ بی‌ژێ باوکی تو (کورد) بووه، ئه‌وه‌یش نه‌ک له‌ نێوان دوو وشه‌ی {خردمند و بی‌آزار} دا که ئاوه‌ل‌ناون، به‌ل‌کو به‌ جیا ئاماژه‌ی پێ‌که‌ری‌ت.

تو بشناس کز مرز ایران زمین
یکی مرد بود نام او آبتین
ز تخم کیان بود و بیدار بود
خردمند و گرد و بی‌آزار بود
ز طهمورث گرد بودش نژاد
پدر بر پدر بر همی داشت یاد^{۲۲}

سه‌باره‌ت به‌و هۆنراوه‌ که ده‌سنیشان کراون

- ۱ - تو بشناس کز مرز ایران زمین
- ۲ - یکی مرد بود نام او آبتین
- ۳ - ز تخم کیان بود و بیدار بود
- ۴ - خردمند و گرد و بی‌آزار بود
- ۵ - ز طهمورث گرد بودش نژاد
- ۶ - پدر بر پدر بر همی داشت یاد

له‌ دێره‌کانی (۴ و ۵) دا وشه‌ی (کرد) به‌کار براوه. لی‌ره‌یشدا هه‌مان هه‌له‌ی پێ‌شوو کراوه، له‌بری (گرد) نووسراوه (کرد).

وشه‌کانی {خردمند- گرد- بی‌آزار} {ئاوه‌ل‌ناون (صفت)}.
خردمند: دانا، زانا
گرد: بی‌باک، ئازا، نه‌ترس
بی‌آزار: باش، چاک

وشه‌ی گرد، کورد، ناوه‌وه. فه‌رانه‌ک به‌ وشه‌کانی {خردمند و گرد و بی‌آزار} باسی زانای و بی‌باکی و باشی می‌رده‌که‌ی که باوکی فهره‌یدوونه ئه‌کات.

شه‌هرام نازری و شانامه‌ی فیردهوسی

وێنه له سایت رادیو پۆواک و ده‌گیراوه

له به‌شه‌کانی پێش‌شویدا له ریگای هۆنراوه‌کانی (فیردهوسی)یه‌وه ئاگاداری دیدوبۆچوونی فیردهوسی بووین.

له‌و چهن دێرێی خواره‌وه‌دا دیدوبۆچوونی به‌پێز (شه‌هرام نازری) وه‌ک (هونه‌رمه‌ندیکی گۆرانی و موزیک و که‌سیکی کورد) سه‌باره‌ت به‌ فیردهوسی ده‌خوێنینه‌وه، هه‌روه‌ها پێناسه‌ی خودی (شه‌هرام نازری)یش له زمان خودی خۆیانه‌وه له‌و وتووێژه‌دا باس ده‌کری‌ت.

روژی (٢٠١١/٦/٦) (رادیو پۆواک) رادیوی فارسی به‌شی نیونه‌ته‌وه‌ی ده‌وله‌تی سوید وتووێژیکی له‌گه‌ڵ به‌رێزان (حسین عه‌لیزاده) و (شه‌هرام نازری) سه‌باره‌ت به‌ کۆنسێرتیک که‌ له‌ ستۆکه‌هۆلم و یۆتۆبۆری (گۆته‌نبرگ) له‌ سوید به‌رپۆه‌ براهوو، په‌خش کردوه. ئه‌و به‌شه‌ له‌و وتووێژه‌ که‌ پێوه‌ندی به‌ باسی (شانامه و فیردهوسی)یه‌وه هه‌یه‌ کردوومه‌ به‌ نووسراوه و بۆ ئاسانکاریش کراوه به‌ کوردی که‌ به‌و جۆره‌یه‌:

{وێژه‌ی رادیو: ئێوه‌ تیپی (فیردهوسی)تان دامه‌زراندوه.

نازری: چونکه‌ شانامه‌ ئه‌نجام نه‌دراوو، هه‌یج چه‌شنه‌ نموونه‌یه‌ک له‌ ئه‌نجامدانی شانامه‌ له‌ لایه‌ن هه‌یج گۆرانیبێژیکی مه‌زنه‌وه‌ له‌ ماوه‌ی ئه‌م سه‌ده‌یسه‌ت و سی ساڵه‌ی رابردوه‌دا له‌ ئارادا نییه‌ و گۆرانیبێژه‌

٣٥٨

تاییه‌تمه‌ندی‌یه‌کانی ناسیۆنالیزمی کورد

تر بشناس کز مرز ایران زمین
یکی سرد بود نام او آبتین
ز تخم کیان برد و بیدار برد
خرده‌سند و کردو بی‌آزار برد
ز ته‌مورس کرد بردش نژاد
پدر بر پدر بره‌می داشت یاد^{٢٢}

له زه‌مانی فیردهوسی‌دا به‌تایبه‌ت حوکه‌مرانانی “حسنیه” زۆریان بایه‌خ به‌ زانسته‌و زمان و فره‌هنگ ده‌دا، شاعیرانی کوردیش له‌ژێر ته‌نسیری شانامه‌و له‌نیۆ شه‌به‌قی “حه‌ره‌که‌ی رزگار یخ‌وازی‌دا، به‌خۆیان داها‌تنه‌وه‌و به‌و بوژاندنه‌وه‌ی زمان و فره‌هنگی کورد و ده‌خۆکه‌وتن. “بابه‌ سه‌ره‌هنگی ده‌ودانی” له‌گه‌ڵ فیردهوسی هاوچه‌رخ بووه، له‌ چوار خشته‌کی‌یه‌ک دا، هه‌ستی ده‌روونی خۆی به‌و چه‌شنه‌ ده‌برپۆیه‌:

سه‌ره‌هنگ ده‌ودان، سه‌ره‌هنگ ده‌ودان
نه‌ز که‌نامه‌ن سه‌ره‌هنگ ده‌ودان
چه‌نی نیرمانان مه‌کتیلم هه‌ردان
مه‌کۆشم په‌رێ نایین کوردان.^{٢٣}

زانایانی کورد

له‌نیۆ کوردان، نینسانی زاناو نه‌هلی باسو قه‌ڵه‌م یه‌که‌جار زۆر بوون، به‌لام زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆریان له‌ژێر ته‌نسیری نایین و فره‌هنگی نیسه‌لام، خه‌ت و زمانه‌ی عه‌ره‌بی‌دا په‌روه‌رده‌ کراون و پێگه‌یون. له‌ه‌واری مه‌نتیق و، فیه‌قی نیسه‌لامی و علوم‌ی دینی و تاریخ‌دا خزمه‌تێکی زۆریان به‌ جیهانی نیسه‌لام کردوه. ئه‌وانه‌ی له‌و رێبازه‌دا به‌ زانایی ناویانگیان ده‌رکردوه‌و عالم بوون و کتیبیان له‌پاش به‌جێ ماوه: “ابن اثیر” میژوونوس، (١٢٣٣/٣٦٠)، “ابن خلکان”

^{٢٢} شانامه‌ فردوسی، په‌کوش دیر ساقی، جلد اول. لایه‌ری ٤٠.
^{٢٣} میژووی وێژه‌ی کوردی، نووسینی بۆره‌که‌یی.

لا په‌ره‌ی دیکۆمینتی

خۆش دهویت، بۆ ئیمه ئێرانییه‌کان زۆر گرنگه! ئه‌و بوو زمانی فارسی زیندوو کردوه و له ژێر دهسه‌لاتی عه‌ره‌ب رزگاری کرد، ئه‌گه‌ر ئه‌و نه‌بوایت زمانی ئیمه له‌ناو ده‌چوو.

به‌پێژ نازری وه‌ک هونه‌رمه‌ندیکی گۆرانی و که‌سیکی نه‌ترس و بێباک، هه‌روه‌ها وه‌ک کوردیکیش باس له‌ ناوه‌روکی شانامه و فه‌لسه‌فه‌ی فیردهوسی ده‌کات و ده‌لیت:

ئه‌و بوو زمانی فارسی زیندوو کردوه و له ژێر دهسه‌لاتی عه‌ره‌ب رزگاری کرد، ئه‌گه‌ر ئه‌و نه‌بوایت زمانی ئیمه له‌ ناو ده‌چوو.

ئه‌و باسه‌یان که ئیژن: (ئه‌و بوو زمانی فارسی زیندوو کردوه) راست و دورسته، خودی فیردهوسی سه‌باره‌ت به‌و باسه به‌و جۆره ده‌لیت:

بسی رنج بردم درین سال سی	سی سالی ره‌به‌ق تیکۆشام ته‌واو
عجم زنده کردم بدین پارسی	عه‌جه‌میم توردا فارسیم کردۆ باو

به‌لام زیندووکردنه‌وی زمانی فارسی چ پێوه‌ندییه‌کی هه‌یه به زمانی ئه‌وانه‌وه که کوردیه‌ی و چۆن ده‌لێن (ئه‌و نه‌بوایت زمانی ئیمه له‌ ناو ده‌چوو!) زمانی فارسی زمانی نه‌ته‌وه‌یه‌که به‌ناوی (فارس) و زمانی کوردیش بۆ خۆی زمانیکه و تایبه‌ته به نه‌ته‌وه‌یه‌ک به‌ناوی (کورد).

جگه‌ی داخه به‌پێژ نازری ئاگای له ژیا‌نی زمانی کوردی نییه که له ژێر ته‌وژمی زمانی فارسی و سیستمی فارسیزمدا په‌له‌ قاژه‌ی مه‌رگ ده‌کات و به‌ره‌و نه‌مان ده‌پوات، جیگه‌ی داخه ئه‌وان به‌ شانازییه‌وه باس له که‌سایه‌تی فیردهوسی و فه‌لسه‌فه‌ی فیردهوسی ده‌که‌ن.

کام فه‌لسه‌فه‌؟!

هه‌ر ئه‌وه‌ی که باسی فه‌لسه‌فه‌ی فیردهوسی ده‌کات، نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه شانامه‌یان نه‌خۆیندوو‌ته‌وه و ئاگایان له بۆچوونه‌کانی فیردهوسی

کۆنه‌کان وه‌ها راهاتوون که نموونه‌یه‌ک له به‌ر ده‌ستیاندا بێت تا کار بکه‌ن، هه‌ر ئه‌وه کاریکێ وه‌های کردوو‌ه که‌س جورئه‌ت و جه‌سارتی ئه‌وه‌ی نه‌بێت ئه‌م کاره ئه‌نجام بدات، به‌لام من چونکه له‌سه‌رتای لاوییه‌وه له‌گه‌ل ئاوازی چه‌ماسی راهاتووم، هه‌روه‌ها خۆیشم کوردم و پاشانی‌ش مامۆستایان دوکتۆر (داریوش سه‌فایی) و (نورعلی برومه‌ند) هانیاندا‌م ئه‌و ئاهه‌نگه چه‌ماسیه‌یه که له ده‌نگی مندا هه‌یه، په‌روه‌رده‌ی بکه‌م، تیکرایی ئه‌و شتانه منیان هاندا که جورئه‌ت و جه‌ساره‌تیکی وه‌هام هه‌بێ بۆ یه‌که‌مین جار ئه‌و ته‌لیسمه بشکێنم. چوار سال پێش ده‌ستمان کرد به‌و کاره و تیپیکێ ئه‌نترناسیۆنالیمان له نیۆرک دامه‌زراند، له ئه‌مریکا و پاریس و ئه‌فریقا و مراکش و ژاپۆن و چه‌ن ولاتیکی دیکه به‌پێوه‌مان برد، به‌لام له ئێران تا ئه‌م دوا‌یانه واته سالی (۱۳۸۹) نه‌کرا به‌پێوه‌ی بیه‌ین، باش بوو له‌وێش به‌پێوه برا.

ویژه‌ری رادیۆ: به‌لام ریگه‌یان نه‌دا له شیراز به‌پێوه ببری‌ت .

نازری: به‌لێ، هۆکاره‌که‌ی نازانم، به‌لام له هه‌ندی کاتدا کاردانه‌وه‌یه‌ک سه‌باره‌ت به‌ شانامه دێته ئاراوه، هه‌ندێ که‌سی نه‌زان و نادان پیا‌نوا‌یه ئه‌گه‌ر شانامه بخوێنرێت ئه‌وه رووداو‌یک روو ده‌دات چون باسی شا ده‌کات، ئه‌وانه به‌س ناوی شانامه له‌به‌ر چاو ده‌گرن، به‌لام ناوه‌روکی شانامه فه‌لسه‌فه‌ی راسته‌قینه‌ی (فیردهوسی)یه و ئه‌و فه‌لسه‌فه‌یش ئه‌وه‌یه که زۆردار و ده‌سه‌لاتداران تا ئه‌و کاته سه‌ره‌فرازن که له‌گه‌ل خه‌لکدا بن، هه‌ر ئه‌ونده‌ی دژایه‌تی خه‌لکیان کرد هێزیکێ ئاسمانی په‌یا ده‌بێت و له‌ناویان ده‌بات، ئه‌وه‌یه فه‌لسه‌فه‌ی فیردهوسی، به‌لام هه‌ندێ که‌سی نادان و نه‌زان پیا‌نوا‌یه ئه‌گه‌ر شانامه بخوێنرێت شتی روو ده‌دات و شا دێته‌وه سه‌رکار، هه‌ر به‌و هۆیه هه‌ول ئه‌ده‌ن پێش به‌و کاره بگرن، به‌لام ئیمه‌یش ده‌زانین چۆن راوه‌ستین و به‌رگری بکه‌ین، به‌ هه‌ر جۆرێک بێت کاره‌که ده‌گاته ئه‌نجام، ئاخ‌ر چه‌یفه فیردهوسی ئه‌نجام نه‌دری‌ت. ئیمه ئێرانییه‌کان فیردهوسیمان زۆر

پیشکەوتن و سارستانییەتی خەلکی کوردستان کرد و ئاماژە ی بە ناوی هەندیک لە زانیانی بە‌ناوبانگی کرمانشان کرد. نازری وتی من شانازی ئەکەم کە کوردم و لە هەر شوێنیک کە کۆنسێرتەم بووێت بە‌شیکێ ئەو کۆنسێرتە بە کوردی بوو. ئەم کۆنسێرتە ی کرمانشاندا خەم‌پەژەری خۆی سەربەرەت بە کۆچی دوا یی (عەباس کەمەندی) هونەرمانە ی بە‌ناوبانگی کورد دەربری و کوتی یەکیک لە ئاوانەکانی من ئەم ماوەدا ئەو بوو کە بێمەوه بو کرمانشان کۆنسێرتیک بو خەلکی کرمانشان بە‌ریوه ببەم، بە‌لام بریک لە بە‌رپرسیانی کرمانشاه ریگایەن نەئەدا، ئیستە زۆر شادمان کە وام لە‌ناوی خەلکی کرمانشاه و کۆنسێرت پیاده ئەکەم. لە بە‌شی یەکەمی ئەم کونسیرتەدا بە یارمەتی کەمانچە و عود و تەنبور و چەنگ گۆرانی هۆری وت، لە بە‌شی دووهمەدا داستانی (پادشاهی زوحاک) و لە دایک بوونی (فەرەیدوون) و باسی (کاوه‌ی ناسنگەری) بە تەنبور کرد بە گۆرانی.

**

گزارش مشروح کردپرس از دو شب کنسرت شهرام ناظری؛

هنرمایی شورانگیز شوالیه آواز در دیار کرمانشاه

خبرگزاری کردپرس _ سرویس موسیقی شهرام ناظری در اجراهای زنده‌اش بی همتاست، این خواننده نامدار در کنسرت اخیر کرمانشاه با اجرای جشنواره‌ای از قطعات زیبا و شورانگیز لحظات خاطره انگیزی را برای دوستداران فرهنگ و هنر آفرید ناظری برای همشهریانش شاهنامه خوانی کرد، قطعاتی از مولانا خواند و از همه مهتر آن ها را میهمان آهنگ های بسیار زیبای کردی نمود. در واقع او در این دو شب برای کرمانشاهی ها سنگ تمام گذاشت.

.....
.....

شاهنامه خوانی با آوا و نوای مقامی

شاید بدیع ترین تحفه ای که شهرام ناظری برای همشهریانش به ارمغان آورده بود؛ یک مجموعه شاهنامه خوانی با عنوان «درفش کاویان» بود. این هنرمند در کنسرت قبلی اش قطعاتی از «مولانا» و «موسیقی کردی» را به صحنه برده بود، ولی تا به حال برای همشهریانش به «شاهنامه خوانی» نپرداخته بود. شوالیه آواز در این بخش به روایت داستان «پادشاهی ضحاک»، قیام «فریدون» و «کاوه آهنگر» و همچنین برافراشته شدن «درفش کاویانی» پرداخت. این هنرمند صاحب سبک برای روایت هرچه بهتر این بخش از موسیقی

فەلسەفە ی فیردهوسی بەو جۆرە یه:

ازیشان فراوان و اندک نماند	لە زۆر و لە کەم لە وان کەس نەما
زن و مرد جنگی و کودک نماند	ژن و منال و پیاوانايش نەما
سراسر بە شمشیر بگذاشتند	بە گورز و شمشیر پەلامار دران
ستم کردن کوچ بر داشتند	بلوچ لە ترسا گەییە هەندەران
بشد ایمن از رنج ایشان جهان	جهان نارام بوو لە ژیر چەتری شا
بلوچی نماند آشکار نهان	بلوچ بە جار ی ناوی هەر نەما

**

چنین گفت کاید ز خرد و بزرگ	وتی نابج دەر باز بج کەسی لە دەستان
نباید که ماند پی شیر و گرگ	بو شیر و گورگی کەژ و دارستان

نازری (فارسی) ئەزان و نازری (شاهنامه) زان

بە‌هاری سالی ٢٠١٤ بە‌پرز شەرام نازری ئە‌گريته‌وه بو کرمانشان و کۆنسیرتیک بە‌ریوه ئە‌بات.

یەکی لە گۆرانییەکانی بەو جۆرە یه:

کرمانشانیگم فارسی نیازم

من منالی کرد فارسی نیازم

با سە‌بارەت بەو کۆنسیرتە با لەو گوزارشە کوردی و فارسییە بروانین:

کۆنسیرتی مامۆستا شارام نازری لە کرمانشاه، ئەو شاردی کە لێی لە دایک بووه. کۆنسیرتی تیپی فیردهوسی کە شارام نازری گۆرانی تیدا وت لە لایەن خەلکی شادمانی کرمانشاهوه پیشوازی لیکرا. بە‌پیی راپۆرتی هە‌والنیری (کردستان و کرد) ئەم کۆنسیرتەدا زیاتر لە پینجەه‌زار کەس بە‌شدار بوون. شارام نازری ئەم کۆنسیرتەدا بە زمانی کوردی باسی لە

وه‌رگێرانی ئەو گوزارشە فارسییە بە کوردی بە پێی توانا

– سەعی

(گوزارشێکی رێکۆپێکی (کورد پێرس)، کۆنسیرتێکی شارام نازری لە دوو شەودا؛

چالاکێ هۆنەری لە ناوچەێ کرماشان ناوەندی کورد پێرس. بەشی موزیک:

هۆنەرمەندی بەناوبانگ شارام نازری لە بەرنامەییەکی راستەوخۆدا کۆنسیرتێکی بۆیۆنەیی پێشکەش بە خەڵکی کرماشان کرد. نازری لەم کۆنسیرتەدا بەرنامەیی شانامەخوێنی بەرپێوه برد و چەن هۆنراوەی (مەولانا)یشی کرد بە گۆرانی، هەروەها هەندی گۆرانی کوردیشی پێشکەش بە میوانانی کۆنسیرتەکە کرد. لە راستیدا ئەو دوو شەودا بەرنامەییەکی بە هیزوپێزی پێشکەش بە کرماشانییەکان کرد.

شانامەخوێنی بە مقام

ئەکرێ بێژین دیارییەکی تازە کە هونەرمەند شارام نازری هینابووی بۆ هاوشارییەکانی باسیک بوو، بەناوی:

{درفش کاویانی، ئالای پادشایی} لە شانامەیی فیردهوسی.

لە کۆنسیرتی پێشوویدا چەن هۆنراوەییەکی (مەولانا)ی لەسەر ئاوازی کوردی پێشکەش کردبوو، بەلام تا ئیستا شانامەخوێنی بەرپێوه نەبردبوو. هونەرمەند نازری لەم بەرنامەدا داستانی (پادشایی زوحاک)، راپەرینی (فەریدوون) و (کاوهی ناسنگەر)، هەروەها هەڵکردنی (ئالای پادشایی – درفش کاویانی) خوێندەوه.

هونەرمەند نازری بۆ پێشکەش کردنی ئەو باسانە سودی لە موزیک و مقامی ناوچەیی کرماشان کە ئاهەنگەکانی حەماسییە، وەرگرت. یەكەمین بەشی ئەم بەرنامە بابەتیکی کورت بوو بەناوی (ئاوا) کە بە ئاوازی (هۆرە) و (مۆرە) داریژ رابوو.

مقامی و آوازی منطقه کرمانشاه بهره‌گرفته بود، موسیقی ای که به حال و هوای حماسی «شاهنامه» بسیار نزدیک است. اولین کار این بخش قطعه ای کوتاه به نام «آوا» نام داشت که بر اساس آواز مقامی «هوره» و «مور» تنظیم شده بود و با درهم آمیختن با تحریرهای مقامی شهرام ناظری، فضایی حزین را تداعی می کرد. در واقع این قطعه، پیش درآمدی برای روایت دوران تاریک پادشاهی ضحاک بود:

چو ضحاک شد بر جهان شهریار	برو سالیان انجمن شد هزار
نهان گشت کردار فرزندگان	پراکنده شد کام دیوانگان
هنر خوار شد جادویی ارجمند	نهان راستی آشکارا گزند
شده بر بدی دست دیوان دراز	به نیکی نرفتی سخن جز به راز

در ادامه با تولد «فریدون»، آوای «ناظری» و گروهش حال و هوای حماسی تری به خویش می گیرد و قطعه با نوید تغییر به پایان می رسد.

کار بعدی به روایت جستجوی «ضحاک» برای یافتن «فریدون» می پردازد که این بخش نیز براساس مقام مجنونی و آواز تلفیقی از «طرز رستم» و نقالی ساخته شده بود. در این بخش آواز ناظری جلوه ای مقامی یافته و به زیبایی های کار افزوده بود. گروه در ادامه داستان «کاوه آهنگر» در قالب مقام سحری روایت کرد و سپس «درفش کاویانی» اجرا شد که ناظری همراه با ضرب حماسی زورخانه این داستان را روایت کرد که شنیدنش برای شنندگان جانب توجه بود. سرانجام بخش این قطعه نیز برافراشته شدن درفش کاویانی توسط کاوه آهنگر بود:

فرو هشت ازو سرخ و زرد و بنفش	همی خواندش کاویانی درفش
------------------------------	-------------------------

پایان بخش این قسمت قطعه شورانگیزی بود که به زوال حکومت ضحاک و پیروزی روشنایی بر تاریکی می پرداخت.

(بهزاد خالوندی)

۱ - من منال کرد فارسی نیزانم کرماشانینگم فارسی نیزانم

نازری فارسی نازانیت، به‌لام شانامه‌ی فیردهوسی ئەکات به گۆرانی و پێشکەشی ئەکات به خەلکی کرماشان؟!

۲ - به‌پێز نازری داستانی (زوحاک تا سەرکەوتنی فەرەیدوون به‌سەر زوحاک) دا له شانامه‌ی فیردهوسی هه‌لئه‌بژێریت و ئەیکات به گۆرانی و پێشکەشی ئەکات به خەلکی کرماشان، که کوردن. چۆناوچۆنه به‌پێز نازری (شانامه‌خوین و فیردهوسیناس) چاویان به‌و هۆنراوانه‌ی خواروه له هۆنراوه‌کانی فیردهوسی که سه‌بارەت به (کورد) نووسیویه، نه‌که‌وتوو؟!

کنون کرد از آن تغمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زه‌ن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خاهاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له‌ یه‌زدان
ندارند در دل یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان.

۳ - له به‌رانبه‌ر ئەو سووکایه‌تییه‌ی فیردهوسی به‌ کورد، ئەبوو (نازری) تپیی گۆرانی به‌ناوی (فیردهوسی) یه‌وه دانه‌مه‌زێنیت یا له به‌رانبه‌ر ئەو کاره‌ی فیردهوسی دا هه‌لوێستی ره‌خه‌گرانه ببوایه‌ت؟

روونکردنه‌وه سه‌بارەت به‌و دێره‌ی نازری که ئیژێ:

(من منال کرد فارسی نیزانم) - (کرماشانینگم فارسی نیزانم)

خودی ئەو گۆرانیه‌ به‌و جۆره‌یه:

(خۆم کرماشانی فارسی نیزانم) - (وه زوان کوردی قه‌زات وه گیانم)

به‌ داخه‌وه ئەوه‌یان به‌و جۆره ده‌سکاری کرد.

ده‌نگی به‌ سۆزی نازری به‌شدارانی کۆنسیرته‌که‌ی ده‌برده جهانی ماته‌مینیه‌وه، له راستی ئەمه سه‌ره‌تایه‌ک بوو بۆ رۆژانی تاریک و ئەنگوسله‌چاوی پادشایی زوحاک که به‌و جۆره ده‌س پێئه‌کات:

.....
ئهم باسه به‌ردهوام ئەبیت تا فەرەیدوون له دایک ده‌بیت. پاشان باسه‌که ئەچیته ئەو جیگه که (زوحاک) به‌ دووی (فەرەیدوون) دا ئەگریت، ئەم به‌شەیش به‌ ئاهه‌نگی تاییه‌ت که مقامیه و له (جۆری رۆسته‌مه) و ده‌نگی نازریش بۆ ئەو جۆره داستانه‌ شایسته‌یه، پێشکەش کرا. پاشان داستانی (کاوه‌ی ئاستگه‌ری) به‌ ئاوازی (سه‌حه‌ری) تا ده‌گاته (ئالای پادشایی- درفش کاویانی) به‌ریوه‌ برا، له‌م به‌شه‌دا سوودیان له (زه‌رب - ده‌مکی زۆرخانه) وهرگرت و ده‌نگی به‌رزی نازری به‌شدارانی کۆنسیرته‌که‌ی که‌مه‌ن کێشکرد. ئەم به‌شه بریتی بوو له‌ هه‌لکردنی ئالای پادشایی له‌ لایه‌ن کاوه‌ی ئاستگه‌ره‌وه که به‌و جۆره ده‌ست پێئه‌کات:

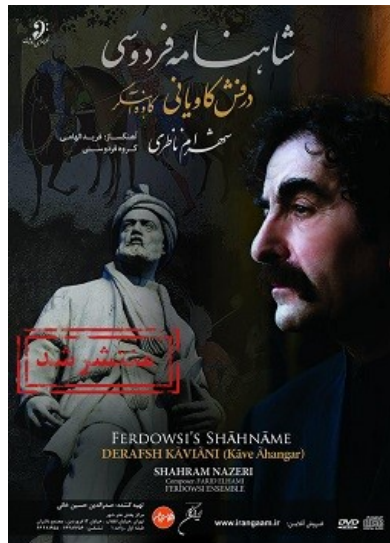
فرو هشت ازو سرخ و زرد و بنفش همی خواندش کاویانی درفش

دوایین به‌شی ئەم به‌رنامه‌ چهن هۆنراوه‌یه‌کی به‌ هیزوپێز بوو که باسی سته‌مکاری و ژیا‌نی (تاریک و ئەنگوس له‌ چاوی) ده‌ورانی زوحاک ئەکرد، هه‌روه‌ها مژده‌ی رووناکی، ئازادی، سه‌ربه‌ستی و سه‌ره‌که‌وتنی بۆ خه‌لک پێبوو.

تییینی: نووسراوه‌که‌ی به‌پێز(خالوه‌ندی) چهن لاپه‌ره‌یه، ئەونده‌م کرده به‌ کوردی. به‌پێی ئەو گۆزارشانه، به‌پێز نازری له‌و کۆنسیرته‌دا کۆمه‌لێ هۆنراوه‌ی (شانامه‌ی فیردهوسی) ئەکات به‌ گۆرانی و پێشکەشی ئەکات به‌ به‌شدارانی کۆره‌که. ئەو هۆنراوانه‌یش له‌ لاپه‌ره (٣٥ تا ٤٦) ی شانامه‌دا نووسراوه. نووسه‌ری ئەم چهن لاپه‌ره، له‌ لاپه‌ره (٢٠ تا ٢٤) دا ئەو هۆنراوانه‌ی به‌ فارسی و کوردی نووسیوه.

سه‌بارەت به‌و کۆنسیرته (٣) پرسیار دیته ئاراه:

شەھرام نازى و ھۆنراۋى فېردەۋسى كىرەن بە گۆرانى

کانہنوس ی پ 03/13/2016 15:01:03

ئەلبوومی موزیکی (درەفشی کاویانی) بە دەنگی گۆرانیییژی کورد (شەھرام نازری) و بە ئاوازەنەریی موزیکزانی کورد (فەزید ئێلھامی) لە ولاتی ئێران بڵاوکرایەوە.

ئەلبوومی موزىكى (درەفشى كاويانى) واتە (ئالاي كاويانى) بە شيۋەى دەنگ و ويئەيى بە دەنگى گورانىيېژى بەئەزموون و ناودارى كورد (شەھرام نازرى) ھەلگىرى خەلاتى شوالىيەى ئاۋازى ئىران، بە ئاۋازدانەرى موزىكزانى كورد (فەرىد ئىلھامى) و بە پىي شىعەرەكانى (شانامەى فېرەدەوسى) بەرھەمى ھەرمانى ھەكىم (ئەبوالقاسم فېرەدەوسى) سەبارەت بە (كاۋەى ئاسنگەر) و ھەروەھا بە ھاۋكارى ژەنىارانى كوردىي گروپى موزىكى (فېرەدەوسى) دۋاى نىزىك بە دە سال ھەۋلى بەردەوام لە لايەن دەزگائى (نەغمە سەراى رۇژىن) بە بەرھەمەتئاننى (سەدەدىن حوسىن خانى) و لە دانانى سەرمایەى

که سایه‌تی کورد (گووهرز ته‌ته‌ری) و له لایهن ده‌زگای بلاوکراودی (هونه‌ری شار) له شاره جو‌راو جو‌ره‌کانی سه‌رتارسه‌ری ولاتی ئێران بلاوکرایه‌وه، موزیکزانی کرماشانی (فه‌رید ئیله‌هامی) و ئاوازدا‌نه‌ر و ژه‌نیاری به‌توانای ئامی‌تری ته‌نبوور ئه‌لبوومی موزیکی (د‌ره‌فشی کاویانی) پێشک‌ه‌ش به‌ دایکی بلیمه‌تی کرد که له سه‌رده‌می مندا‌لیدا و به‌هاندانه‌کانی ئه‌م دایکه‌ میه‌ره‌بانه‌، د‌ل‌س‌ۆز، هونه‌رد‌ۆست و هه‌روه‌ها پ‌شتی‌وانییه‌کانی ئه‌و، ده‌ستی به‌ فێربوونی ئامی‌ره‌کانی ته‌نبوور و ست‌تار کرد.

دوايين بهرهه‌می (شه‌رام نازری) ته‌نیا حیماسه خوینی موزیکی ئیزان له ئیستادا له ریگای زۆربه‌ی ناوه‌نده که‌لتووری و هونه‌رییه‌کانی ئیرانه‌وه له به‌ردیدی هوگرانی موزیک، شیع‌ر و ئەده‌بیاتی ئەم ولاته‌دایه که ئەم گووانییژه‌ ناوداره کورده دوا‌ی سالانیکی زۆر له ئەلبوومی موزیکی (دره‌فشی کاویانی)‌دا جاریکی دیکه به نامیری په‌سه‌نی ته‌نبوور، شانامه‌ی خویندوو و له‌م به‌ره‌مه‌مە مۆسیقاییه‌دا که‌لکی له مه‌قامه په‌سه‌نه‌ چهن هه‌زار ساله‌کانی هو‌ره و مو‌ره وهر‌گرتوو و هه‌روه‌ها مه‌قامه‌ کو‌نه‌کانی ته‌نبووری پێشکه‌ش کردوو.

ناومروۆكى (دره فشى كاويانى) سەبارەت بە يەككە لە چىرۆكەكانى
 شانامەى فېردەوسىيە كە لە سەرەتاو تە كۆتايى چىرۆكەكە، بە
 شىۋەى گىرپانەو پىشكەش دەكرىت و لە راستىدا ئەم جۆرە دەرگايەكى
 نوپىيە لە موزىكى گىرپانەوئى ئىراندا كە لەم بابەتەو چالاكىيەكى
 ئەوتۇ ئەنجامنەداراوە و لەم ئەلبومەدا لە نەرەتشىن، نەقالى واتە
 گىرپانەو، ئەنیمەيشىن، شىۋەكارى و ھەندىك ھونەرى دىكە كەلك
 ۋەرگىراوە.

هه‌لبژاردنی شیعره‌کان و ئاوازدا نه‌ری ئه‌لبوومی (دره‌فشی کاویانی)
به‌پێی که‌شوو هه‌وای مه‌قامه‌ ره‌سه‌نه‌ کوردیه‌یه‌کانی ناوچه‌ی کرمانشان له
ئه‌ستۆی موزیکزانی کورد (فه‌رید ئیله‌امی) دا بووه‌ و که‌لک وه‌رگرتن له
گیرانه‌وه‌ی ئافه‌رت و هه‌روه‌ها هه‌وریه‌تی ئامێری چه‌نگ له‌گه‌ڵیدا

عەلەم- ژەنیاری کەمانچەى ئالتۆ، نازلی بەخشایش- ژەنیاری چەنگ، فەرهاد سەفەرى- ژەنیاری ئامیزە کوتراوەکان و زەربى زۆرخانە و شەهريار نەزەرى - ژەنیاری دەف.

بەشیک لە ئەلبوومى (دەرفشى کاویانى) بە دەنگى (شەهرام نازرى)، بە ئاوازەکانى موزیکزانى کورد (فەرىد ئىلهامى) و بە هاوکارى ژەنیارانى کوردیى گروپى موزیکى (فیردەوسى) بۆ یەكەمین جار لە ساڵى ۲۰۱۰ لە فەستیفالى نیۆدەولەتى موزیکى (ئۆرینتالیست) لە ولاتى فەرەنسە و هەروەها لە هەمان ساڵدا لە چل و شەشەمین خولى فەستیفالى نیۆدەولەتى موزیکى (کارتاژ) لە تەلارى گەورەى (تیئاترى ئانتیک) لە شارى چەند هەزار ساڵەى کارتاژ لە ولاتى تونیس بە شیوەى کۆنسێرت پێشکەشکرا و پێشکەش کردنى ئەم پارچە موزیکانە لە شانامەى فیردەوسى، یەکیک بوو لە هەڵبژێردراوانى ئەم فەستیفالە گرینگە نیۆدەولەتییەى موزیک.

بەشیکى دیکە لەم ئەلبوومە، لە ساڵى ۲۰۱۱ بۆ یەكەمین جار لە ئێران بە دەنگى شوالییەى ئاوازی ئێران، لە هۆلى میلاد لە پیشانگای نیۆدەولەتى تاران بە شیوەى کۆنسێرت پێشکەشکرا و لە لایەن هۆگرانى موزیک و گۆرانییەوه پێشوازیی لیکرا. لە درێژەدا هەر ئەم بەرنامەیه لە شارەکانى ئیسفەهان، شیراز، یەزد، کرمانشاه، ئەراک، نوور و چەن شارى ولاتى دیکەى ئێران و هەروەها لە رۆژى رێزلیتانی فیردەوسى لە زانکۆى تاران لە دوو ساڵى جۆراوجۆردا و لە زانکۆى سەنەعتى شەریف لە شارى تاران پێشکەشکرا.

بەپێوەبەرایەتیی پاگەیاندى گشتی ئەلبوومى موزیکى (دەرفشى کاویانى).

سەرچاوه سايى پینووسەکان

یەکیکی دیکە لە ئایدیاکانى ئەم ئاوازەکانە کرمانشاییە لە ئەلبوومى موزیکى (دەرفشى کاویانى) دا بوو.

(سارا عەباسپوور) ئەو ئافەتەى کە بە گێڕانەى خۆى و بە پێى رەسەنایەتییەکانى گێڕانەى قاوەخانەى و خۆیندەوهى پەردەکان و تیکەلکردنى لەگەڵ شانۆ لە تەنیشەى خاتوو (نازلى بەخشایش) وەکوو ژەنیارى چەنگ، گروپى موزیکى (فیردەوسى) یان لە ئەلبوومى (دەرفشى کاویانى) دا هاوپیەتى کردوو و دەرهێنانى وینەى ئەم ئەلبوومەش لە ئەستۆى (ئەهورا زوالنور) بوو.

هەندیک لە پارچە موزیک و گۆرانییەکانى لە ئەلبوومى (دەرفشى کاویانى) کە بە شیوەى وینەى لە (DVD) یەكدا و بە شیوەى دەنگ لە (CD) یەكدا بۆلاوکراوەتەوه بریتین لە: خۆیندنى مەقام (بەپێى مەقامە کۆنە کوردییەکانى هۆرە و مۆر)، پاشایەتى زەحاک، لە دایکبوونى فەرەیدوون، تاکزەنى تەنبوور، زەحاک S بەشوین فەرەیدوون (بەپێى مەقامى مەجنوونى و شانامەخوینى)، سەرەلەدانى کاوهى دادخواز، شۆرشى کاوهى ئاسنگەر، کاوهى ئاسنگەر (بەپێى مەقامى سەحەرى و شانامەخوینى)، هەلەدانى ئالای کاویانى (زەربى زۆرخانە و باستانی) بە دیلگرتنى زەحاک لە کۆى دەماوند لە لایەن فەرەیدوون (شەپى نوور لەگەڵ تاریكى) پارێنەوه (بەپێى مەقامى سارووخانى) و هەروەها مەقامى جەلەوشاهى باستانی و سەحەرى.

ئەندامانى گروپى موزیکى (فیردەوسى) ئەلبوومى دەنگ و وینەى (دەرفشى کاویانى) بە دەنگى گۆرانییێژى ناودارى کورد (شەهرام نازرى) کە لە ژەنیارانى کوردیى شارە جوراوجۆرەکانى کوردستان و ئێران پێکھاتوون، بریتین لە: فەرىد ئىلهامى- ئاوازەکانە و ژەنیارى تەنبوور فەرنوود ئىلهامى- ژەنیارى تەنبوور، مێھراب ئیسرافیلی- ژەنیارى تەنبوور ئارمان دەکەى- ژەنیارى تەنبوور پەریسا کەلھور- ژەنیارى تەنبوور، سەعید نایب محەمەدى- ژەنیارى عوود، سابیر نەزەرەکاھى- ژەنیارى دیوان، یونس پاکنژاد- ژەنیارى کەمانچە، سینا

گولاله کهمانگەر: کۆمه‌نگای کوردی لهم نان و ساته‌دا زیاتر

له هه‌موو شتیگ پێویستی به‌ روشنگه‌ری و زانیاری هه‌یه

پینج شه‌مه‌، ۱۴. ۶. ۲۰۱۲

گولاله کهمانگەر چالاکی سیاسی و بواری ژنانه ،

که به‌رده‌وام خه‌ریکی لیکۆلینه‌وه‌ی بواره‌ جو‌راوجۆره‌کانی وه‌ک
سیاسه‌ت ، یه‌کسانی ژن و پیاو هتد ه .

ئهو خانمه‌ تیکۆشه‌ره‌ ماسته‌ری له‌ ئه‌ده‌بیاتی فارسی دا هه‌یه‌ و ئیستا
له‌ باشووری کوردستان پێشمه‌رگه‌ی یه‌کیک له‌ حیزبه‌کانی پۆشه‌لاتی
کوردستانه ، که لهم دوايانه‌ دا کتیبی "قورپان له‌ نیوان ئوستووره‌ و
جادوو دا " که به‌ره‌می کاری چه‌ندین ساله‌یه‌تی ، ده‌رچوو و
که‌وتۆته‌ بازاره‌وه‌ . په‌نگه‌ ئهو کتیبه‌ له‌ نه‌وعی خۆی دا تا ئیستا و له
نیو کتیبخانه‌ی کوردی دا ده‌گمه‌ن بی .

ئیمه‌ وه‌ک به‌پێوه‌به‌رانی مالپه‌ری پێشمه‌رگه‌کان پیرۆز بای له‌ گولاله
خانم ده‌که‌ین بۆ چه‌شکینی و داھێنانی بویرانه‌یان .

سه‌رچاوه‌ سایتی ئه‌نترنێتی پێشمه‌رگه‌کان (www.peshmergekan.com)

گولاله کهمانگەر و شانامه‌ی فیردهوسی

روژی (۲۰۱۱/۶/۲۶) چه‌ن دێریکی فارسیم سه‌باره‌ت به‌و وتووێژه‌ی
(شه‌هرام نازری) له‌گه‌ڵ (هۆنراوه‌یه‌کی فیردهوسی) ئاماده‌ کرد و له‌ژێر ناوی:

نظری بر شاهنامه‌خوانی آقای شهرام ناظری

شاهنامه‌ فردوسی توهین به‌ مقام انسانی انسان است!

ره‌وانه‌م کرد بۆ چه‌ن سایتی ئه‌نترنێتی، یه‌کیک له‌و سایتانه
سایتی پێشمه‌رگه‌کان بوو: (www.peshmergekan.com)

خوینه‌ریکی سایتی پێشمه‌رگه‌کان به‌ناوی (گولاله کهمانگەر)
نووسراوه‌یه‌ک سه‌باره‌ت به‌و باسه‌ ده‌رباره‌ (نازری) بۆ به‌رپرسی
سایته‌که‌ ره‌وانه‌ ده‌که‌ن، به‌رپرسی سایتی پێشمه‌رگه‌کان هه‌ست
به‌ به‌رپرسیاری ده‌که‌ن و نووسراوه‌که‌ ره‌وانه‌ ده‌که‌ن بۆ
نووسه‌ری ئهم چه‌ن دێره‌.

له‌گه‌ڵ سپاس بۆ به‌رپرسی سایتی پێشمه‌رگه‌کان و به‌رپێز (گولاله
کهمانگەر) که ئهو نووسراوه‌یان نووسیوه‌، به‌هۆی ئه‌وه‌ی
نووسراوه‌که‌ پێوه‌ندی به‌ فیردهوسی و شانامه‌وه‌ هه‌یه‌، هه‌روه‌ها
نووسراوه‌که‌ له‌لایه‌ن کارشناسیکی پله‌به‌رزێ ئه‌ده‌بیاتی فارسی
به‌گشتی و به‌تایبه‌تی (شانامه‌)یش نووسراوه‌، به‌ پێویستم زانی
سوودی لیوه‌رگرم و بیکه‌م به‌ به‌شیک لهم باسه‌.

به‌لام با له‌ پێشدا ئاگاداری پێناسه‌یه‌کی به‌رپێز کهمانگەر بێین،
ئهو پێناسه‌یش له‌ سایتی (پێشمه‌رگه‌کان) وه‌رگیراوه‌.

(www.peshmergekan.com)

سلاو کاک سه‌عید

Slaw kak seid

فه‌رموو له‌گه‌لْ ئه‌و ره‌خنه‌یه

Fermu le gel em rexneye

سلاو کاک سه‌عید

فه‌رموو له‌گه‌لْ ئه‌و ره‌خنه‌یه

Slaw kak seid

Fermu le gel em rexneye

{(سلام عزیزان. اولاً" عذر می‌خواهم که فارسی مینویسم(کی بوردم فونت کردی نداره) امیدوارم دوستان پان کردیست!! بهشون برنخوره!

مطلبی در مورد شهرام ناظری و شاهنامه گذاشته بودید که هر چه سعی کردم برام مهم نباشه نشد! مطلب گذشته از اشکالات وحشتناک املائی پر بود از بغض و کینه‌یی که معناشو نفهمیدم. لازم دوستم بعضی چیزهارو روشن کنم که امیدوارم به کار بیاد. نظراتم رو هم بر اساس دانسته‌های علمی و به عنوان کارشناس ادبیات فارسی می‌گم. اولاً" که نقد اثری به نام شاهنامه چیز ساده‌یی نیست که هر کس بتونه واردش بشه و اساساً" نقد یه کار تخصصیه و ای کاش ملت ما یاد می‌گرفت که در حوزه‌هایی ابراز نظر کنه که تخصصش رو داره.

و اما محتوای غیر انسانی شاهنامه رو من نمی‌دونم این دوست عزیز از کدام قسمت شاهنامه برداشت کردن؟! اگر استناد به اون چیزیه که خودشون به عنوان شاهد آوردن کاش می‌گفتن این بخش از کدام شاهنامه آورده شده. بنده که کارشناس ارشد ادبیات هستم و شاهنامه رو (به خاطر پایان نامه‌م) سه بار از اول تا آخر کلمه به کلمه خوانده‌ام هیچ کجا نه کرد رو به عنوان دزد دیدم و نه این ابیات به چشم خورده.

نسخه‌ی اصیل شاهنامه نسخه‌ی شاهنامه چاپ مسکو است که تصحیح‌های قابل اعتنا و معتبر اساتید ادبیات هم بر اساس اون هست در هیچ نسخه‌یی نه در نسخه‌ی تصحیح نشده‌ی چاپ مسکو و نه در تصحیح دکتر خالقی مطلق نه در تصحیح دکتر حمیدیان و نه در نامه‌ی باستان‌گزازی این ابیات وجود ندارند.

این دوست عزیز فکر کردن هر شعری که در وزن هفولن گفته شده باشه شاهنامه است!!! محتوای شاهنامه در میان تمام متون کهن فارسی بر خلاف ادعای ایشان محتوایی شدیداً" عقلانی و انسانی است و هر چه هست ستایش خرد و تکیه بر آن است. و اما اینکه ما چون کردیم پس باید از فارس و از ادبیات فارسی و هر چیز غیره کردی بیزار باشیم بیشتر از آنکه ناشی از حقیقت‌گویی و دادخواهی ما باشد نوعی عقده حقارت را نشان می‌دهد. واقعیت این است که ادبیات فارسی یکی از عظیم‌ترین و فاخرترین ادبیات‌های کلاسیک دنیاست و انکار این موضوع نه از عظمت آن می‌کاهد و نه چیزی به ما می‌افزاید.

کمترین کاری که شاهنامه برای فرهنگ ایرانی(اعم از فارس و غیر فارس) کرده ثبت و ضبط اسطوره‌ها و افسانه‌های این مردمان است.

اسطوره هم متعلق به حوزه‌های فرهنگی است و نه زبانی. یعنی چندین زبان متفاوت می‌تواند وجود داشته باشد که در داشته‌ها و پیشینه‌ی اساطیری مشترک باشند. این دوست عزیز ما نمی‌دانند که شاهنامه کردی هم وجود دارد و شاهنامه متعلق به تمامی ساکنان این حوزه فرهنگی است از تاجیکستان و افغانستان تا اردبیل و دهوک و دیاربکر. فردوسی به زبان خودش که فارسی بوده بخشی از آن را جمع آوری کرده و از نابودی نجا}{.

Berezewe

به‌پێژ گۆڵ‌ل‌ه وهک (کارشناسیکی پله‌به‌رزی ئه‌ده‌بیاتی فارسی) دهنوسن:

(هه‌ئسه‌نگاندنی به‌رهمه‌میک به‌ناوی شانامه‌ کاریکی ساده‌ نییه‌ که ههر کهس بتوانیت ئه‌نجامی بدات، کاری هه‌ئسه‌نگاندن له‌ به‌ره‌تدا کاریکی تاییه‌تییه‌، خۆزگه‌ نه‌ته‌وه‌که‌ی ئیهمه‌یش فێر ببوایه‌ت له‌ بواریکدا کاری بکرداریه‌ت که توانایی هه‌یه‌).

هه‌روه‌ها دهنوسن:

(ناوه‌روکی شانامه‌ له‌ نیاوان هه‌موو کتیبه‌ کۆنه‌ فارسییه‌کاندا بپه‌چه‌وانه‌ی دیدوب‌چوونی ئه‌وانه‌ و ناوه‌روکه‌ی سه‌رتاپا مرقۇدۆستانه‌ و زانیانه‌ و هه‌رچی له‌ شانامه‌دا هه‌یه‌ ستایشی دانایی و زانییه‌).

ئهو سی پارچه‌ هۆنراوه‌ی خواروه‌وه‌ کانێ زانیی و دانایی و مرقۇدۆستییه‌ یا سه‌رچاوه‌ی رق و کین و خوین‌پژێیه‌ ؟!

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد

کز آباد نیاید بدل برش یاد

بود خا‌ن‌هاشان سراسر پلاس

ندارند در دل ز یزدان هراس

ازیشان فراوان و اندک نماند

زن و مرد جنگی و کودک نماند

سراسر به شمشیر بگذاشتند

ستم کردن کوچ بر داشتند

بشد ایمن از رنج ایشان جهان

بلوچی نماند آشکار نهان

چنین گفت کایدر ز خرد و بزرگ

نباید که ماند پی شیر و گرگ

ئێست‌ا کورد له‌و ریشه‌ و ره‌گه‌زه‌ن

که‌ که‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن

ترسیان نییه‌ له‌ یه‌زدان

له‌ پلاسه‌ ما‌له‌کانیان

له‌ زۆر و له‌ که‌م له‌ وان که‌س نه‌ما

ژن و منال و پیاوان‌زایش نه‌ما

به‌ گورز و شمشیر په‌لامار دران

بلوچ له‌ ترسا گه‌ییه‌ هه‌نده‌ران

جهان ئارام بوو له‌ ژێر چه‌تری شا

بلوچ به‌ جارێ ناوی هه‌ر نه‌ما

وتی نابج ده‌رباز بج که‌سی له‌ ده‌ستان

بۆ شیر و گورگی که‌ژ و دارستان

لاپه‌ردی دیکۆمینی نوسراوه‌که‌ی به‌پێژ گۆڵ‌ل‌ه‌ که‌مانگه‌ر

{(زنهار) واته (نامان) - (دهغیل)} پێیان ئێژن نابیت له شاردا بژین و نابیت کهس بتانناسیتهوه!

یکیرا بجان داد زنه‌ار و گف‌ت	دهیانوت به وهی که نه‌کوژرا بوو
نگر تا بیاری سر اندر نه‌فت	خۆت بشاره‌وه ئه‌تۆ زوویه‌زوو
نگر تا نباشی بآباد شهر	نابیت تۆ بژیت له نێو شاران
ترا در جهان کوه و دشتست به‌ر	پێویسته برۆیه دهشت و کۆساران
چو گرد آمدندی ازیشان دویست	بوون به دووسه‌د کهس تیکرای ئه‌وان
بر آسان که شناختندی که کیست	کهس نه‌یه‌زانی به شوین و جێیان

ئه‌رمایل و گه‌رمایل ئه‌وه‌یان زانیوه، به هۆی ئه‌وه‌ی ئه‌و که‌سه‌نه به نه‌ینیی ئه‌ژین، ناتوانن برۆنه ناو خه‌لک و پێداویسته‌کانی ژانیان دابین بکه‌ن، ئه‌و چه‌ن سه‌ره مه‌ر و بزنه‌یان بۆ بردوون تا پێی‌بژین، نه‌ک بۆ شوانی کردن. ئه‌گه‌ر ئه‌و (٢٠٠) که‌سه شوانییان بکرا‌یت چۆن ئه‌یان‌توانی به نه‌ینیی بژین، خه‌لک و زوحاکیش ئه‌یزانی و هه‌م ئه‌و دووسه‌د که‌سه ئه‌گیرانه‌وه و هه‌م (ئه‌رمایل و گه‌رمایل)یش سزا ئه‌دران.

کورد و شوانی

وشه‌ی شوان بۆچ لای به‌رپێزان (یه‌غمایی) و (مرادی) و (بۆره‌که‌یی) به‌و جۆره رهنگی داوه‌ته‌وه؟ ئه‌گه‌ر به‌مانه‌و‌یت بزانی ئه‌و دووسه‌د که‌سه که ئه‌و سێ فیرده‌وسینه‌سه کردوونیان به (باییره‌گه‌ره‌ی کورد)، هه‌روه‌ها کردوونیان به شوانیش، بۆ ده‌بیت شوان بب‌ن؟ ئه‌و باسه ئه‌گه‌ر ئه‌وه بۆ دێدو‌ب‌و‌چوونی فارسه‌کان سه‌بارت به کورد. ئه‌و باسه‌یش له واژنامه فارسییه‌کاندا به‌و جۆره نووسراوه:

کرد= (کورد): (چوپان) واته (شوان {به‌رگی (٢) ی (فره‌نگ فارسی دکتر محمد معین)

هونه‌ری فیرده‌وسی و فیرده‌وسینه‌سان

له به‌شه‌کانی پێشوو‌دا به کورتی باسی ناوه‌روکی شانامه کرا. ئه‌و هۆنراوه‌ی فیرده‌وسی:

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که چه‌ز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خا‌ن‌هاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له پلاسه ماله‌کانیان

ئه‌ونده شه‌رمیون و چه‌په‌له که به‌رپێزان (الفتح بن علی البنداری الاصفهانی) - (ئێقیال یه‌غمایی) - (ئیسماعیل قاده‌په‌نا) و (ناسر نامداری) و (مه‌مه‌ده‌زا شه‌مش) له خو‌ینه‌رانیان شار‌دوده‌ته‌وه، هه‌روه‌ها (دوکتۆر عه‌بدولوه‌هاب عزام) و (فروغی)یش خو‌یان لینه‌داوه، به‌لام هه‌ر ئه‌و هۆنراوه به‌لای به‌رپێزان (مرادی) و (بۆره‌که‌یی) و (حوسینی مه‌ده‌نی) وه‌ک سێ نووسه‌ری کورد هۆنراوه‌یه‌کی شایسته و به‌نرخه! به‌پێی دێدو‌ب‌و‌چوونی (یه‌غمایی - مرادی و بۆره‌که‌یی) کورد له توخمی ئه‌و دووسه‌د که‌سه‌ن که له کوشتن رزگار کراون و کراویشن به (شوان)!

دووسه‌د شوان؟!

هیچ کاریک وه‌ک (کار) بۆ مرو‌ف که ژیا‌نی پێدا‌بین بکات شه‌رم نییه، شوانیش وه‌ک کار نه‌ک نابیت به‌ چاوی سووک تماشابکریت، به‌لکو ده‌بیت له خانه‌ی خزمه‌تکردن به مرو‌ف جیگای بۆ دیاریکریت!

بۆ ناگاداری: له‌و زنجیره هۆنراوه‌ی فیرده‌وسی سه‌بارت به (زوحاک) و ئه‌و دووسه‌د که‌سه وشه‌یه‌ک یا رسته‌یه‌کی تێدا نییه که باسی شوانی بکات. به‌پێی هۆنراوه‌که‌ی فیرده‌وسی ئه‌و دووسه‌د که‌سه ده‌بی به نه‌ینیی بژین و ته‌نانه‌ت خودی (ئه‌رمایل و گه‌رمایل) که ئه‌وانه‌یان له کوشتن ده‌رباز کردووه به وشه‌ی

فیردهوسی و چه‌واشه‌کاری

بۆچ فیردهوسی له ناکاو له (ژیاننامه‌که‌ی زوحاک و دورانی پادشایی زوحاک) دا باسی کورد ئەکات و ئەویش به زمانیکی به‌د و ناپه‌سه‌ند؟!

هەر وهک باسکرا ئەو دووسه‌د که‌سه هه‌موویان کوپن و به نه‌ینی ژیاون. وهک ئە‌زانین زۆربوون و په‌ره‌گرتنی بوونه‌وه‌ره زیندوو‌ه‌کانی گۆی زه‌وی که مرۆفیش یه‌کی له وانه به‌هۆی پیوه‌ندی و تیکه‌لبوونی به‌ده‌نی دوو تاکی (نیر و می) واته (ژن و پیاو) له‌گه‌ڵ یه‌کتر ئە‌گاته ئە‌نجام. به‌ره‌می ئەو تیکه‌لییه پاش ماوه‌یه‌کی دیاریکراو که له به‌ده‌نی ژنا داریژراوه ئە‌بیته مرۆفیکی نوێ. ئەم مرۆقه تازه که پیی ئە‌لین (منال) ئە‌گه‌ر میینه بوو پیئێژن (کچ) و ئە‌گه‌ر نیرینه بوو پیئێ‌لین (کوپ). به‌سه‌رهاتی ئەو دووسه‌د که‌سه‌یش که هه‌موویان (کوپن) به‌هه‌مان پرۆسه‌دا تپیه‌پیه و بوونی ئە‌وانه پیوه‌ندی هه‌یه به هه‌مان دوو ده‌سته‌ی (نیر و می) واته (ژن و پیاوه‌وه). ئەم دوو ده‌سته ئە‌گه‌ر ببن به خاوه‌نی منال پیان ئیژن (باوک و دایک)

که دایکم و باوکم که‌وتنه کایه منیان خسته ناو دنیای بیمایه. (قانع)

فیردهوسی له‌بری ئە‌وه‌ی ئەو دووسه‌د که‌سه بباته‌وه سه‌ر باوک و دایکیان و بلێی دایک و باوک و دایپه‌ره و باپه‌ره‌ی ئە‌وانه کوردن، ئیژن: کورد له نژادی ئەو دووسه‌د که‌سه‌ن.

به پیی باسه‌کانی پێشوو ئەو دووسه‌د که‌سه که له‌لایه‌ن زوحاکه‌وه گیراون، له شاردا ژیاون. با هه‌ر به پێناسه و به ناو له دوو که‌سی دیکه که پێنوه‌ندیان به هه‌مان پرۆسه‌ی گیران و کوشتن و ده‌رباز بوون له کوشتن هه‌یه، بروانین.

۱ - (هه‌رانه‌ک) و ئاب‌تین می‌ردی (هه‌رانه‌ک) واته دایکی و باوکی هه‌ره‌یدوون

۲ - (کاوه‌ی ئاسنگه‌ر) که (۱۷) کوپری کوژراوه.

کورد له توخمی ئەو دووسه‌د که‌سه‌ن؟

به‌پیی دیدوبۆ‌چوونی به‌پیزان یه‌غمایی- مرادی- بۆره‌که‌یی و عه‌بدوئه‌هاب عزام وهک فیرده‌وسیناس (کورد له توخمی ئەو دووسه‌د که‌سه) دورست بووه، با له‌و هۆنراوه که ئەو فیرده‌وسیناسانه پشتیان پێبه‌ستوه، بکۆ‌لینه‌وه:

چنان بد که هر شب دو مرد جوان	وه‌هابوو هه‌ر شه‌و دوو لاوی جوان
چه کهتر چه از تخمهء پهلوان	له ده‌سته‌ی لاواژ یاخۆ پال‌ه‌وان
خورشگر ببردی بایوان شاه	چیشک‌ه‌ر ده‌بیردن بۆ کۆشکی پاشا
وزو ساختی راه درمان شاه	ده‌کران به‌ ده‌رمان بۆ ده‌رده‌که‌ی شا
بکشتی و مغزش ببرداحتی	له پاش کوژرانا ده‌ره‌هات می‌شکیان
مر آن ازدها را خورش ساختی	له بۆ ئە‌ژدیها به‌ چیشت ده‌کران

ئەو زنجیره هۆنراوه باسی ئە‌وه ئە‌کات شه‌وی دوو مرد ((هر شب دو مرد جوان)) براونه‌ته چیشخانه‌که‌ی زوحاک تا می‌شکیان بکری‌ت به چیشت و ده‌رخواردی ماره‌کان بدری‌ت.

له زمانی فارسیدا وشه‌ی (مرد) - (مه‌رد) بۆ مرۆقی نیرینه به‌کار ده‌بری‌ت. کاتی‌ک وشه‌ی (مرد) به پاشکۆی (جوان - جه‌وان) هوه به‌کار بیری‌ت، مه‌به‌ست که‌سیکی نیرینه‌یه که ته‌مه‌نی نه زۆر له خواره‌ویه نه له سه‌ره‌وه، له زمانی کوردیدا پی‌یده‌لین (لاو) ده‌کری بلێین ته‌مه‌نی له نێوان شانزه تا بیستوپنج ساڵ دایه.

ئەو دووسه‌د (مرد جوان) ه (لاو)، (کوپ) به نه‌ینی ژیاون و که‌س نه‌یزانیوه به جی‌گه و شوینیان. چۆ‌ناوچۆ‌نه کورد له توخمی ئە‌وانه واته ئەو (مرد‌ه‌ای جوان) - (کوران‌ه) دورست بووه؟!

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زه‌ن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که هه‌ز به ئاوه‌دانی ناکه‌ن

کاوهی ناسنگه‌ر

مرا بود هژده پسر در جهان
از ایشان یکی مانده است این زمان
ببخشای بر من یکی را نگر
که سوزان شود هر زمانم جگر
شبه‌ها من کردم یکی باز گوی
و گر بی گهنام بهانه مجوی
بحال من ای تاجور در نگر
میفرای بر خویشتن دردرس
.....
چو کاوه برون آمد از پیش شاه
برو انجمن گشت بازارگاه
همی بر خروشید و فریاد خواند
جهانرا سراسر سوی داد خواند
از آن چرم کاهنگران پشت پای
پپوشید هنگام زخم درای
همان کاوه آن بر سر نیزه کرد
همانکه ز بازار برخاست گرد

ههژده کورم بوو ئەمن له جهان
بهس ئەمه‌م ماوه ئیستا له ژیان
ئەم کۆرەم مەبە با بمینیت بۆم
تا بەکە‌ی بلێیم ئەمن رەنجەرۆم
ئەزانی چۆنە ژێانی شەوانم
بە‌هانه مە‌گەرە من بێتوانم
تا بەکە‌ی ئەکە‌ی سەتەم لە من تۆ
کێشە ساز مە‌که لە‌بۆ خۆت ئەتۆ
.....
کاتی که کاوه لای شا هاته دەر
لێی کۆبوونه‌وه بازاری یه‌کسەر
هاواری ئەکرد له بێ‌دادگەری
خە‌لکی هان ئەدا بۆ دادپەرودری
پێش‌دامێنی ئاسنگه‌رییه‌کە‌ی
پێش‌دامێنه چه‌رمیه‌ی کاره‌کە‌ی
که کرد به‌سەر رمیکه‌وه کاوه
دووکانداران راپه‌رین پیکه‌وه

کاوهی ناسنگه‌ری شاری یا بێزار له ژێانی شاری؟

به پێی ئەو زنجیره هۆنراوه زوحاک (۱۷) کورپی کاوهی
کوشتوو، پاشان کاوه به دژی زوحاک رائه‌په‌رئ و خه‌لکی شار
له (بازار)وه هان ئەدات به دژی زوحاک. ئەو دوو سه‌د
که‌سه‌یش که له کوشتن رزگاریان بووه له شاردا ژیان و
هاوشاری کاوه‌ن و شاید خزم و که‌سی کاوه‌یش بووبێتن، به‌لام
فیردهوسی ئێژئ ئەمانه دلێان به ئاوه‌دانی ناکرێته‌وه. جیاوازی

پرسیدن فریدون نژاد خود را از مادر
چو بگذشت از آن بر آفریدون دو هشت
از البرز کوه اندر آمد بدشت
بر مادر آمد پژوهید و گفت
که بخشای بر من نیان از نهفت
بگو مرا تا که بودم پدر
کیم من ز تخم کدامین گهر
چه گویم کیم بر سر انجمن
یکی دانشی داستانی بزن
فرانک بدو گفت کای نامجوی
بگویم ترا هر که گفتی بگوئی
تو بشناس کز مرز ایران زمین
یکی مرد بود نام او آبتین
ز تخم کیان بود و بیدار بود
خرمند و گرد و بی آزار بود
ز طهمورس گرد بود نژاد
پدر بر پدر بر همی داشت یاد
پدر بد ترا و مرا نیک شوی
نبد روز روشن مرا جز بدوی
چنان بد که ضحاک جادوپرست
از ایران بجای تو یازید دست
ازو من نهانت همی داشتم
چه مایه ببد روز بگذاشتم
پدرت آن گرانمایه مرد جوان
فدا کرد پیش تو روشن روان

فهرانه‌ک دایکی فهریدوون

فهریدوون ناوی باوکی له دایکی نه‌پرسی
کاتی فهریدوون گه‌یشته دوو هه‌شت
له ئەلبورزه خۆی گه‌یاندە دهشت
هاته لای دایکی وتی دایه گیان
ئەو رازەم ئەتۆ بۆ بکه به‌یان
بێژه بزەنم کێیه باوکی من
له کامه توخوم و ره‌گه‌زم ئەمن
ئەگەر له شوینێ پرسیان له من
باوکم چ که‌سه چی بێژم ئەمن
فهرانه‌ک وتی ئەی رۆله‌ی هوشیار
ئەمن پیت ئێژم وه‌لامی پرسیار
کورم بزانه له ئێران زه‌مین
پیاوئ ئەژیا به‌ناوی ئابیتین
ئەو پیاوه له نه‌وه‌ی شا‌کان بوو
هەم دانا و ئازا هەم بێنازار بوو
له توخمی ته‌همورسی بێباک بوو
باوک و بابیری هه‌موو له‌بیر بوو
ئەو که‌سه باوکی تۆ بوو
هیوای منیش هەر ئەو بوو
کاتیک زوحاکی سته‌مکار
له‌بری ئەتۆ بووه تاجدار
تۆم شارده‌وه من له زوحاک
هه‌رچیم هه‌بوو دامنا سه‌رپاک
ئەو پیاوه مه‌زنه باوکی تۆ بوو
به‌دهس زوحاکی به‌ه له‌ناو چوو

دایکی فهریدوون ئێژئ (ئابیتین)ی می‌ردم به ده‌س زوحاک کوژرا، بۆ
ئەوه‌ی (فهریدوون)یش نه‌کوژریت ئەوم له زوحاک شارده‌وته‌وه.
ئایا دایکی (فهریدوون)یش خۆشی له شار و ئاوه‌دانی نه‌هاتوو؟!

چاره‌نووسیان بووه، خودی (جه‌مشید)یش که به‌دهس زوحاک، زوحاکیک که ئیرانییه‌کان (فارسه‌کان) کردیان به شای خۆیان و پاشان به یارمه‌تی زوحاک جه‌مشیدیان له ناو برد. ئه‌گهر فیردهوسی راسته‌وخۆ ئاماژه‌ی به‌وه بکرادیه‌ت که ئه‌و دوو سه‌د که‌سه کوردن، ئه‌بوو باسی ئه‌وه‌یشی بکرادیه‌ت که (کاوه و فه‌ره‌یدوون و جه‌مشید)یش کوردن، به‌لام فیردهوسی بۆ ئه‌وه‌ی خۆینه‌ر هه‌ست به‌و باسه‌ نه‌کات، به‌و جوړه به‌ زمانیکێ ناشایست و به‌ نفره‌تیشه‌وه باسی کورد ئه‌کات:

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد	ئێستا کورد له‌و ریشه و ره‌گه‌زن
کز آباد نیاید بدل برش یاد	که‌ هه‌ز به‌ ئاوه‌دانی ناکه‌ن
بود خا‌ن‌هاشان سراسر پلاس	ترسیان نییه له‌ یه‌زدان
ندارند در دل ز یزدان هراس	له‌ پلاسه‌ ماله‌کانیان

تییینی:

لێره‌دا و له‌ سالی (٢٠١٦)دا ئه‌گهر که‌سی دلی به‌وه خۆشیی که‌ شا و شازاده‌کان ئه‌توانن پشتوپه‌نای خه‌لک به‌گشتی و به‌تایبه‌تی چینی ده‌سکورت و نه‌داری کۆمه‌لگا بن، ئه‌و که‌سه ئاگای له‌ ژيانی نابهرابه‌ری ئه‌م‌پو نییه و خۆیشم وه‌ک نووسه‌ری ئهم چهن دێره ئه‌وانه‌م به‌ دۆست و پشتوپه‌نا نه‌زانیه و نایزانم. مه‌به‌ست له‌ ئاماژه‌ کردن به‌ جه‌مشید و فه‌ره‌یدوون وه‌ک دوو پادشای پێشدا‌یی بۆ روونکردنه‌وه‌ی باسه‌که‌یه و به‌س!

فیردهوسی و فارسه‌کان

بسی رنج بردم درین سال سی	سی سالی ره‌به‌ق تیکۆشام ته‌واو
عجم زنده کردم بدین پارسی	عه‌جه‌میم تو‌ردا فارسیم کردۆ باو

ئه‌وانه له‌گه‌ل دایکی فه‌ره‌یدوون و کاوه‌ی ئاسنگهر له‌ چیدا‌یه، مه‌گهر ئه‌وانه‌یش وه‌ک فه‌رانگ و کاوه له‌ شاردا نه‌ژیاون؟ له‌و باسه‌دا که کاوه ئه‌چیتته باره‌گای زوحاک و کوپه‌که‌ی وه‌رئه‌گریتسه‌وه، زوحاک ئێژێ به‌ کاوه ناوی خۆت له‌و به‌لگه‌نامه که ئه‌و (زانایانه) ئاماده‌یان کردبوو، بنووسیت. کاوه نه‌ک ناوی خۆی نانوو‌سی، به‌لکو به‌لگه‌نامه‌که ئه‌دپنی و ئه‌یخاته ژێر پی و به‌ توو‌په‌یه‌وه ئه‌پواته‌ دهر. پاش ئه‌وه‌ی که کاوه ئه‌پوات هه‌ر ئه‌و (زانایانه) له‌و کوپه‌دا هێرش ئه‌که‌نه‌ سه‌ر کاوه و ئه‌لێن به‌ زوحاک ئه‌و که‌سه بۆ له‌ رووی تو‌دا به‌و جوړه بیته‌دبانه‌ جو‌لایه‌وه.

مهان شاهرا خواندند آفرین	زانایان وتیان پادشای سه‌روهر
که ای نامور شهریار زمین	هه‌ر پایه‌دار بی و شاد و به‌خته‌وه‌ر
ز چرخ فلک بر سرت باد سرد	به‌ دوور بی ئه‌تۆ له‌ ئیش و ئازار
نیارد گذشتن بروز نبرد	له‌ مه‌یدان جه‌نگ و له‌ دێ و له‌ شار
چرا پیش تو کاوهء خام گوی	بۆچ له‌ باره‌گات کاوه‌ی هه‌رزه‌گو
بسان هم‌سلان کنی سرخ روی	وا هاته‌ گو‌فتار بی شه‌رم و شکۆ
همی محضر ما به پیمان تو	ئه‌و به‌لگه‌ نووسیمان ئیمه‌ له‌بۆ تو
بدرد به پیچد ز فرمان تو	هه‌م ئه‌وه‌ی دران هه‌م فه‌رمانی تو
سر و دل پر از کینه کرد و برقت	به‌ توو‌په‌یه‌وه له‌ کۆشکیش دهر چوو
تو گفتی که عهد فریدون گرفت	وه‌ک بیژی بۆ لای فه‌ره‌یدوون ئه‌چوو
ندیدیم ازین کار ما زشت	کارێ وا چه‌وتمان نه‌دیبوو ئیمه‌
بماندیم خیره بدین کار در	سه‌رسامین هه‌موو به‌و کاره ئیمه‌

**

به‌ له‌به‌رچاو گرتنی ژيانی ئه‌و دووسه‌د که‌سه که له‌ شاردا ژیاون و له‌ لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی زوحاکه‌وه‌ گیراون، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل (نابین)ی باوکی فه‌ره‌یدوون و (کوپه‌کانی کاوه) که یه‌ک

سه‌ره‌تای کتێبه‌که به‌و جۆره‌یه:

۱ - {داستانی رۆسته‌م و زۆراب، یه‌کێک له‌ باب‌ته‌کانی که‌شکۆتییکی کوردی و فارسی پێک دینێ، که‌ ده‌وره‌یه‌ری (۱۲۰) سائیک له‌مه‌وبه‌ر به‌ چهن خه‌تی جیا‌جیا نووسراونه‌ته‌وه. که‌ ده‌گوترێ نووسراونه‌ته‌وه به‌و مانایه‌یه‌ که‌ ره‌نگه‌ می‌ژووی ژماره‌یه‌ک له‌ نووسینه‌کان سه‌دان سائی دیکه‌ش تی ده‌په‌رینی که‌ من ناگاداری نیم. ده‌سنووسه‌که‌ به‌ گشتی له‌ دوو چیرۆکی (حه‌فتخوانی رۆسته‌م) و (رۆسته‌م و زۆراب) له‌ شانامه‌ی کوردی، (ده‌وله‌تنامه‌)ی مه‌لاخه‌دی روواری و چهن هه‌زار به‌یته‌ شیعریکی دیکه‌ی کوردی به‌ شیوه‌زاری هه‌ورامی و فارسی پێک هاتووه. ئهم ده‌سنووسه‌ هی ره‌حه‌متی محمه‌ده‌به‌گی دڕۆیی بووه، که‌ له‌ سائی ۱۹۸۹ له‌ ولاتی سوید گه‌یشته‌وه‌ته‌ ده‌ستی من.

ئێستا ئه‌وه‌ یه‌کێک له‌ چیرۆکه‌کانی ئهم ده‌سنووسه‌تان له‌به‌ر چاوه‌).....(به‌لام له‌ هه‌والدان بۆ چاپکردنی به‌ شیواژێک که‌ شیاوی شانامه‌ بی‌ت په‌له‌م نه‌کرد و چاوه‌روان بووم. هه‌تا له‌ سه‌ره‌تای سائی ۲۰۱۲ له‌ لایه‌ن ده‌زگای ئاراسه‌وه‌ به‌ ئێنی چاپ و بلا‌کردنه‌وه‌ی درا. به‌ دوا‌ی دنیابوون له‌ چاپ، ده‌قی سه‌ر کاغه‌زی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆرابم خسته‌ سه‌ر که‌مپیوتر و دواتر که‌وتمه‌ وه‌رگێرانی ده‌قه‌که‌ بۆ سه‌ر کرمانجی خواروو. له‌ پێشدا دێرپه‌ دێر و له‌ بن هه‌ر دێرێک هاوتا سۆرانییه‌که‌یم نووسی... له‌ وه‌رگێرانی‌شدا به‌ هه‌مان شیوه‌ بۆ دنیابوون له‌ مانای ته‌واوی وشه‌کان هه‌میشه‌ فه‌ره‌ه‌نگی گه‌وره‌ی دێه‌خودا به‌ شیوه‌ی دیجیتاڵ له‌ سه‌ر کامپیوتره‌که‌م کراوه‌ بووه. من ئێرده‌دا له‌ گه‌ڵ سپاس بۆ هاوڕیی هه‌ورامی و هه‌ورامیزانم کاک سدیق بابایی بۆ پێدا‌چوونه‌ به‌ سه‌ر یه‌که‌م ده‌قی گواستنه‌وه‌ی چیرۆکه‌که‌ بۆ سه‌ر کاغه‌ز

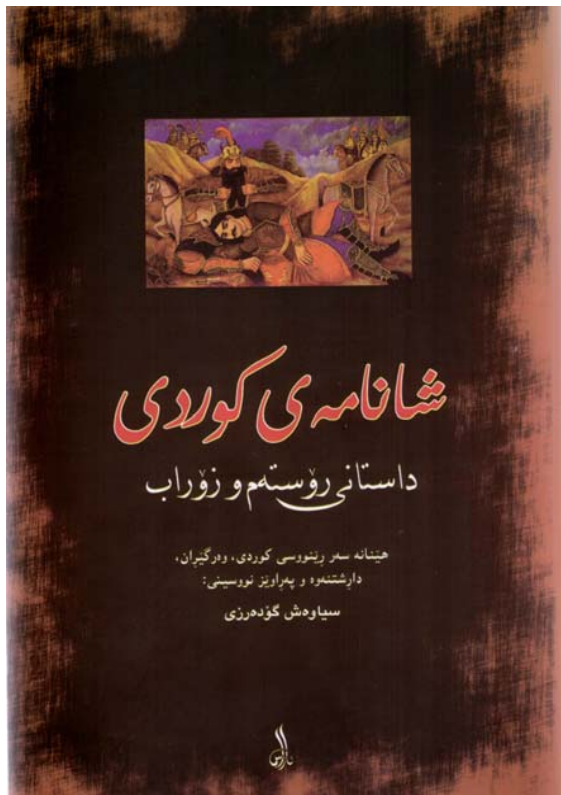
۲ - شانامه‌ی فیرده‌وسی

(شانامه‌ له‌ نووسینی هه‌کیم ئه‌بولقاسم فیرده‌وسی گێرانه‌وه‌ی چیرۆکی پائه‌وانانی میتۆلوژیکای ئێرانییه‌. شانامه‌ هه‌تا ئێستا وه‌ک یه‌کێک له‌ گرینگترین به‌لگه‌کانی ناسنامه‌ی ئێرانی چاوی لێ ده‌کری. بیرمه‌ندیکی گه‌وره‌ی عه‌ره‌ب وه‌ک زیانه‌دین ئیبن ئه‌سیر شانامه‌ وه‌ک قورئانی ئێرانییه‌کان ده‌بینێ.){.

ل ۷، ۸، ۹

با له‌ پێشدا برۆینه‌ سه‌ر ئه‌و دوو باسیان:

سیاوه‌ش گۆده‌رزی و شانامه‌ی فیرده‌وسی

پێناسه‌ی به‌رپێز گۆده‌رزی، وه‌ک خۆیان نووسیویه‌انه‌ هه‌م وه‌رگێرن(موته‌رجم) و هه‌م توێژه‌ر(محقق). هه‌ر دوو کاره‌که‌یان پێوه‌ندی به‌ شانامه‌ی فیرده‌وسییه‌وه‌ هه‌یه‌، هه‌ر به‌و هۆیه‌ له‌ به‌شی فیرده‌وسیناسی له‌م چهن لاپه‌رده‌دا ئاماژه‌ به‌ کاره‌کانی ده‌کرێت. با له‌ پێشدا له‌ کاری وه‌رگێرانه‌که‌یای بروانین. چاپخانه‌ی ئاراس له‌ هه‌ولێر له‌ سائی(۲۰۱۲) کتێبیکی چاپکردووه‌ به‌ناوی: شانامه‌ی کوردی داستانی رۆسته‌م و زۆراب.

نموونه له شانامه‌ی فیردهوسی:

چنان شد ز کشتن همه بوم ورست
که از خون همه روی کشور بشت
ز بس کشتن و غارت و سوختن
خورش آمد و ناله‌ء مرد و زن
ببستند یکسر همه دست خویش
زنان از پس و کودک خرد پیش
ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند
هشیوار و با رای و سنگی بدند
خروشان بر شهریار آمدند
دریده برو خاکسار آمدند

مه‌یتی کوژراوان ئەوندە زۆر بوو
ولات به خوینیان هه‌موو شۆرا بوو
له بهر کوشتار و تالان و سووتان
ژن و پیاو هه‌موو کهوتنه نالان
هه‌موو ده‌سبه‌سته هاتن بۆ لای شا
منال له پێش و ژنانیش له دوا
جه‌نگاوهرانی گیلانی هه‌موو
هه‌م زانا و دانا هه‌رچییان هه‌بوو
خو‌یان که‌یانه‌ه پهنای نه‌وشیروان
کهوتنه خاکوپا له به‌رپیی ئەوان

شانامه به‌رگی (٦) ل ٩٦ و ٩٧

با برۆینه سه‌ر کاری وهرگێرانه‌که‌یان

وهرگێر و هونه‌ری وهرگێران

هه‌موومان ئەوه ئەزانین، که‌سیک که‌ بابه‌تیکی نووسراوه‌یی یا ده‌نگدار له‌ زمانیکه‌وه ئەباته سه‌ر زمانیکی دیکه پێئژن وهرگێر. له‌ فارسی و عه‌ره‌بیدا مترجم، به‌ تورکی دیلمانج، به‌ سویدی (Översättare) له‌ زمانه‌کانی

بابه‌ته وهرگێردراوه‌کان چهن به‌شه:

١ - زانستی ٢ - ماف (حقوق) ٣ - ساده (نهر) ٤ - نه‌ده‌بی وه‌ک داستان، رۆمان، په‌خشان و هۆنراوه.
با له‌ به‌شه‌کانی (١ و ٢) چاوپۆشی بکه‌ین چوون ئەوانه‌ تایبه‌ته به‌ که‌سانی شاره‌زا له‌و باسانه‌دا. به‌شه‌کانی دیکه هه‌ر که‌س به‌پیی توانای ئەکریت باسی بکات.

١ - (شانامه له‌ نووسینی هه‌کیم ئەبولقاسم فیردهوسی)

هه‌کیم، وشه‌ی (هه‌کیم) وشه‌یه‌کی تایبه‌تییه بۆ هه‌موو که‌سیک به‌کار نابری‌ت! هه‌ر که‌سیک شانامه‌ی فیردهوسی به‌ وردی بخوینیت‌وه ناتوانی وشه‌ی هه‌کیم بۆ فیردهوسی به‌کار ببات، ئەگه‌ر ساده‌یش ببخوینریت‌وه ئەوه ده‌گاته ئەو پله‌یه!

٢ - بیرمه‌ندیکی گه‌وره‌ی عه‌ره‌ب وه‌ک زیائه‌دین ئیبن ئەسیر شانامه وه‌ک قورئانی ئێرانییه‌کان ده‌بینی).

ئهو پێناسه‌ی (ئیبن ئەسیر) که‌ شانامه‌ی فیردهوسی له‌گه‌ڵ (قورئان) به‌راوه‌رد کردووه، دۆرس‌ته! شانامه‌ کانی کوشتوکوشتار و سووتان و تالانچیه‌تییه، با دوو نموونه له‌ قورئان ده‌سنیشان بکری‌ت که‌ له‌گه‌ڵ شانامه‌دا دیت‌وه:

ماکان للنبي ان يكون له اسرى
حتى يثخن في الارض،
تريدون عرض الدنيا
والله يريد الاخره

فكلوا ما غنمتم حلالا طيبا

*

بۆ هه‌یچ پێغه‌مبه‌ری ر‌ه‌وا نییه که‌ دیلی هه‌بی و به‌ره‌لایان بکا به‌ به‌ده‌لی مالی دنیا تا زه‌وی ره‌باس نه‌کات به‌ خوینی ناپاک و نا موسلمانان، ئیوه مالی دنیا‌تان گه‌ره‌که و خوایش مانی هه‌تاهه‌تایی و خو‌شی له‌ بن نه‌هاتوو.

هه‌رچی به‌ تالانی چنگتان که‌وت ببخۆن وه‌ک گه‌زۆمازۆ لی‌تان هه‌لاله و نۆشی گیانتان.

سو‌دی ئەله‌ئنه‌فال- ئایه‌ی ٦٧ و ٦٩ - سه‌رچاوه: کتییی ئاده‌مزاده له‌ کۆمه‌لی کورده‌واریدا، ل ٣٤ نووسه‌ر: (عه‌بدولخالیق مه‌عروف).

زمانیکی دیکه پئویسته چهن لاپه‌په‌دی بۆ ته‌رخان بکریت، له‌گه‌ل
ئه‌وه‌دا که ئه‌و چهن لاپه‌په‌یشی له‌سه‌ر نووسراوه، وەرگێڕه‌که
دلی ئاو ناخواته‌وه و پێی که‌مه!

وه‌رگێڕانی هۆنراوه پیموایی له‌ چوارچێوه‌ی هۆنراوه‌ییدا
ده‌گونجی، هه‌ر چهن وەرگێڕه‌که خۆیشی ماندوو بکات ناتوانی‌ت
تاموچێژی خودی هۆنراوه‌که بدات خۆینه‌ر! ئه‌و (داستانه‌ی
رۆسته‌م و زۆراب) که به‌پێ گۆده‌رزی له‌ هه‌ورامیه‌وه وەرگێڕاوه‌ته
سه‌ر سۆرانی "کرمانجی خواروو" نزیکه‌ی هه‌زار به‌یت هۆنراوه‌یه.

با له‌ چهن نمونه‌ له‌ (هۆنراوه‌ هه‌ورامیه‌) و (وه‌رگێڕانه‌کانی) بپوانین و
بزانین چۆن وەرگێڕانی‌که:

پا نیا وه‌ ده‌خش په‌رده‌ندی ته‌یار
به‌رشێ جه‌ ئه‌وان به‌ عه‌زم شکار

(پێی له‌ ئه‌سه‌پی چوون باڵنده‌ی ته‌یاردا و به‌ مه‌ستی راو له
کوێشک ده‌رجوو).

که‌مان به‌ست نه‌ پشت چهنی خه‌ده‌نگان
رۆش که‌رد به‌ ماواي شار سه‌مه‌نگان

(که‌مان و تیری خه‌ده‌نگانی له‌ پشت به‌ست و پووی له‌ هه‌ریمی
سه‌ر به‌ شاری سه‌مه‌نگان کرد) ل ٢٤

مه‌همیز دا به‌ ده‌خش به‌ور پیر هونه‌ر
سوار گران شێر ناموهر

(پلینگێ لی‌زان و هونه‌رمه‌ند، شیری ناودار و سوارچاکی لی‌هاتوو
ئه‌سه‌پی تاودا)

وه‌رگێڕانی ساده

وه‌رگێڕانی ساده وەرگێڕانی‌که هه‌ر که‌س به‌ پێی توانا و
شاره‌زایی له‌و دوو زمانه‌دا که هه‌یه‌تی ئه‌نجامی ئه‌دات.

وه‌رگێڕانی کاری ئه‌ده‌بی

بابه‌تی ئه‌ده‌بی خۆراکی ده‌روونی مروّقه‌! مروّقه‌ به‌ سود وەرگرتن
له‌ به‌شه‌کانی ئه‌ده‌بی ئه‌چێته‌ جه‌انی تایبه‌ت به‌و بابه‌ته‌وه،
ئه‌گه‌ر بابه‌ته‌که شادی هێنه‌ر بیت مروّقه‌ شاد ده‌بیت، ئه‌گه‌ریش
ناشاد بوو ده‌چێته‌ جه‌انی خه‌م و په‌ژاره و ماتیه‌وه. کاتی‌ک
وه‌رگێڕ ده‌سبدا ته‌ کاری وەرگێڕانی بابه‌تیکی ئه‌ده‌بی، پئویسته
ئه‌و تابه‌تمه‌ندیانه‌ له‌ به‌رچاو بگری‌ت تا چۆنایه‌تی (کیفیت) ئه‌و
بابه‌ته‌ زیانی پێنه‌گات. ئه‌گه‌ر ئه‌و تابه‌تمه‌ندییه‌ له‌ به‌رچاو
نه‌گری‌ت هه‌م زیان به‌و بابه‌ته‌ و هه‌م زیان به‌ خاوه‌نی ئه‌و
بابه‌ته‌ ده‌گه‌ی‌نێت، هه‌روه‌ها زیان به‌و که‌سانه‌یش که ده‌یانه‌وی
سوود له‌و بابه‌ته‌ که وەرگێڕاوه‌ ببن، ده‌گه‌ی‌نێت، چوون له
تاموچێژه‌که‌ی بێبه‌ش ده‌بن!

وه‌رگێڕانی داستان و رۆمان

داستان و رومانیک که له‌سه‌ر جووری ساده‌نووسی (نه‌سر)
نووسرا‌بیت وەرگێڕانه‌که‌ی به‌پێی توانای ئه‌و که‌سه‌ که هه‌یه‌تی
ئه‌نجام ئه‌دری‌ت، رۆژانه‌ له‌م جه‌انه‌ به‌رینه‌دا وەرگێڕانی داستان
و رۆمان له‌ زمانیکه‌وه بۆ زمانیکی دیکه‌ دێته‌ بازاری خۆینه‌نه‌وه.

وه‌رگێڕانی هۆنراوه

هه‌موومان ئه‌زانین هۆنراوه‌ له‌گه‌ل نووسراوه‌ی ساده‌ (نه‌سر)دا
جیاوازه. هۆنراوه‌ چوارچێوه‌ی تایبه‌ت به‌ خۆی هه‌یه‌، هۆنراوه
له‌ مه‌یدانیکی بچکوله‌دا ده‌توانی مه‌به‌ستیکی مه‌زن به‌یان بکات.
ئه‌گه‌ر ئه‌و تاکه‌ به‌یت به‌ نووسراوه‌ی ساده وەرگێڕنه‌ سه‌ر

ئهی قه‌سر و ئه‌یوان ده‌روازه و ده‌سار
به زه‌رب گورزم مه‌بو یه‌خته‌سار

(ئهم قه‌سر و کۆشک و ده‌روازه‌ی شاره به زه‌ربی گورزم تیک و
مه‌کان دده‌م و ده‌یان‌پرووختنم) ۶۱ه

پۆسته‌م وات ئهی شه‌خس سه‌وڵ سه‌رنه‌فراز
پهی چیش نامانی چیشته‌ن نیاز؟

(پۆسته‌م وتی ئهی ئه‌و که‌سه‌ی وه‌ک سه‌وڵی سه‌ره‌ئه‌فرازی،
بوچی هاتوویی و نیاز و مه‌به‌ستت چییه؟) ۶۲ه

ده‌ست مه‌نیا نه‌ پشت ئه‌سپان سه‌ره‌ست
ست مه‌بی ئه‌سپان چه‌نی زور ده‌ست

(که به ده‌ست ته‌وژمی ده‌خسته سه‌ر ملی ئه‌سپه‌کان، ئه‌سپه‌کان
له به‌ر زۆری ده‌ست سست ده‌بوون و ده‌که‌وتن) ۸۴ه

سوهراب فه‌رماوش، ئاوه‌ردن وه‌ نه‌زه‌ر
چه توخم ره‌خش بی نه‌وه‌ی ناموهر

(زۆراب فه‌رمانی دا که ئه‌سپه‌که‌ بێنی بو ئه‌وه‌ بېینی، دیتی که
ئه‌سپ له‌ تۆی ره‌خشی پۆله‌ی ناوداره) ۸۵ه

چه مه‌ودای ئه‌لماس نه‌یزه‌ی پر خه‌ته‌ر
ئه‌سه‌لن وه‌ سوهراب نه‌بی کاریکه‌ر

نیزه‌ی ترسناک له‌ به‌ر ئه‌لماسی پشتینی زۆراب، هیچ
کاریگه‌رییه‌کی لی نه‌کرد) ۹۲ه

سوار بی وه‌ ئه‌سپ گوزیده‌ی سالان
ناما نه‌ میدان شای سو‌سه‌ن خالان

(سواری ئه‌سپ بوو، ئه‌سپیک هه‌لبژاردی سال، شای سو‌سه‌ن
خال هه‌تا مه‌یدانی شه‌ر) ۹۵ه

پووکه‌رد نه‌ سه‌حرا نه‌که‌رد مه‌دارا
به‌عزی گیلایا نه‌و ده‌شت سارا

(به بی پاره‌ستان پووی له‌ سه‌حرا کرد و له‌وی بو ماوه‌یه‌ک به‌و
ده‌شت و ده‌ره‌دا گه‌را)

به‌عزی چه‌ گۆران وه‌حشی دی وه‌ چه‌م
چه‌ولان دا به‌ ره‌خش، گۆران که‌رده‌ن رهم

(ژماره‌یه‌ک گۆری کیوی دی که ئه‌سپی تاو دا رهمین و هه‌لاتن)

تیژی نه‌ ته‌رکه‌ش دا نه‌ رووی که‌مان
وه‌ په‌نجه‌ی پر زور نادری زه‌مان

([پۆسته‌م] نه‌دیتراوی ده‌ور و زه‌مانان تیریکی له‌ لاقه‌دی
ده‌ره‌ینا و له‌ سه‌ر که‌مانی دا و به‌ په‌نجه‌ی به‌ هیزی)

په‌ها دا به‌ شه‌ست پیکای چه‌هه‌ر سم
داش نه‌ سینه‌ی گۆر گۆزه‌ر که‌رد نه‌ دم

(که په‌نجه‌ی له‌ سه‌ر که‌وان ترازان، تیری به‌رد سم له‌ سنگی گۆر
دیواندیو بو)

وه‌ په‌نجه‌ی پر زور هه‌وادا که‌مه‌ند
ئهو گۆر زامدار ئاوه‌ردش نه‌ به‌ند

(به په‌نجه‌ پر زۆره‌کانی که‌مه‌ندیکی هاویشته و گۆری برینداری
به‌ند کرد) ۴۳ه

بێدار بېم چه‌ خاو، هۆرزام وه‌ پا
دیام که‌ ره‌خشم نه‌مه‌ندن وه‌ جا

(که وه‌خه‌به‌ر هاتم و هه‌ستام دیتم که ره‌خشه‌که‌م له‌ جیی خوی
نه‌ماوه) ۵ه

په‌وسه به ته‌قدیر به‌نای لا یه‌نام

بابؤ جه فه‌رزه‌ند نیاؤ به کام

(ئاوا بوو ویستی خودای بی‌ناو که باوک له پۆله‌که‌ی خو‌شی
نه‌بینی) ۱۹۲ل

ئه‌وه چه‌ن نموونه‌یه‌کی وهرگێرانه‌کانیانه. رسته‌ی ناو
که‌وانه‌کان() که له ژێر هۆنراوه‌کاندا نووسراوه، وهرگێرانه‌که‌ی
وهرگێر. ریزمانی زمانی واته (گراماتیکی زمانی) ئه‌و چه‌ن
نموونه پێناسه‌ی وهرگێرانی کتێبه‌که‌یه! چه‌ن وشه له‌و چه‌ن
هۆنراوه و وهرگێرانه‌کانیدا هه‌یه پێویسته روون بکړینه‌وه،
ئه‌وانه‌یش به‌و چۆره‌ن:

(مه‌همیز، نادر، پێکای، سم، (تیک و مه‌کان)، سه‌وڵ، پشت، گوزیده‌ی سالان،
سه‌دای نه‌که‌هر، مورغ په‌ره‌ندی شکار، به‌ نه‌سپدا هه‌نگه‌را، هه‌رزه‌کاران، لا یه‌نام.

مه‌همیز دا به‌ په‌خش به‌ور پر هونه‌ر

سوار گران شیر ناموهر:

(پلینگى لی‌زان و هونه‌رمه‌ند، شیرى ناودار و سوارچاکی لی‌هاتوو
ئه‌سپى تاودا) ۴۳ل

[مه‌همیز] واته (ئاوه‌زنگی دان له ئه‌سپ). که‌سێک که سوارى ئه‌سپ
بی‌ت و بی‌یه‌وی‌ت ئه‌سپه‌که‌ ریکه‌وی‌ت و برۆات، به‌ پاژنه‌ی
که‌وشه‌که‌ی یا به‌ گو‌شه‌ی ئاوزه‌نگیه‌که‌ ئه‌دات به‌ ژێر سکی
ئه‌سپدا، ئه‌سپ ری‌ئه‌که‌وی‌ت.

تیرێ نه‌ ته‌رکه‌ش دا نه‌ رووی که‌مان

وه په‌نجه‌ی پر ژۆر نادری زه‌مان

پۆسته‌م نه‌دیتراوی ده‌ور و زه‌مانان تیریکى له‌ لاقه‌دی ده‌ره‌ینا و
له‌ سه‌ر که‌مانی دا و به‌ په‌نجه‌ی به‌ هی‌زی) ۴۲ل

به‌ پووی خه‌شمه‌وه که‌یکاوس به‌قار

واتش: به‌ پۆسته‌م هه‌رزه‌ی هه‌رزه‌کار

(که‌یکاوس به‌ قین و تو‌په‌یی‌یه‌وه به‌ پۆسته‌می وت: هه‌ی هه‌رزه‌ی
هه‌رزه‌کاران) ۱۲۰ل

پا نیا وه‌ په‌خش سوار بی وه‌ زین

به‌شێ جه‌ نه‌یوان جو‌شیا به‌ قین

(به‌ ئه‌سپدا هه‌لگه‌را و سوارى زین بوو، به‌ قین و تو‌په‌یی‌یه‌وه له‌
کو‌شک و ده‌ره‌که‌وت) ۱۲۴ل

هه‌تا نیمه‌شه‌و زه‌لیل و زه‌کار

مه‌ری‌زا نه‌سرين مه‌وات یا غه‌فار

(هه‌تا نیوه‌شه‌و داماو و زه‌لیل، فرمی‌سکی ده‌ری‌زا و پارانه‌وه‌ی له‌
خود ده‌کرد و ده‌یگوت)

به‌ وێم مه‌زانۆ گۆنه‌ کارانم

عاسی و عوسیانبار دوور جه‌ یارانم

(بو‌ خو‌م ئه‌زانم که‌ تاوانبارم، هه‌له‌ و خه‌تاکار، دوور له‌
یارانم)

به‌ یاره‌پ یاره‌پ هه‌ر شه‌و بی‌داران

به‌ سه‌دای نه‌که‌هر سو‌یج و نی‌واران

(به‌ یاخودا یاخودا هه‌موو شه‌و خه‌وی لی‌ نه‌که‌وت و به‌ ده‌نگی
یه‌زدانی گه‌وره‌ به‌یانی نی‌واره‌ی برده‌ سه‌ر) ۱۷۷ل

نهر مه‌بی به‌ مورغ په‌ره‌نده‌ی شکار

وه جه‌لقه‌ی که‌مه‌ند ماوه‌رۆت به‌ وار

(ئه‌گه‌ر خو‌ت ده‌که‌ی به‌ بال‌نده‌ی نی‌چیر و (به‌ ئاسماندا ده‌ف‌ری)
ئه‌وه به‌ کلافه‌ی که‌مه‌ند ده‌ته‌ینی‌ته‌ خوار) ۱۸۳ل

[یەختەسار] لەو ھۆنراوەدا واتە رووخاندن، تیکدان. وەرگێڕ بەو جۆرەى نووسىووە: (تیک و مەکان) دەدەم و دەیانرپووخیتم. تیک و مەکان ئەدەم نادورستە. تیکوپیک ئەدەم دورست.

تارومار: تیکوپیک.

تیکوپیک: بە جارێک خراوکردن

ل- ۱۴۰ و ۱۷۶ ھەنبانەبۆرینە - فرەنگ کردی - فارسی، ھەژار).

※

پۆستەم وات ئەى شەخس سەول سەرنەفراز
پەى چیش نامانى چیشەن نیاز؟

(پۆستەم وتى ئەى ئەو كەسەى وەك سەول سەرنەفرازى،
بۆچى ھاتووبى و نیاز و مەبەستت چىيە؟) ۶۳
سەول] واتە درەختى سەرو، لەو ھۆنراوەدا مەبەست (بالابەرز)ە.

※

دەست مەنیا ئە پشت ئەسپان سەرمەست
سست مەبى ئەسپان چەنى زۆر دەست

(كە بە دەست تەوژمى دەخستە سەر ملی ئەسپەكان، ئەسپەكان
لە بەر زۆرى دەست سست دەبوون و دەكەوتن) ۸۴
[پشت] واتە پشت نەك مل.

※

سوار بى وە ئەسپ گوزیدەى سالان
ناما ئە میدان شای سۆسەن خالان

(سواری ئەسپ بوو، ئەسپێك ھەلبژاردەى سال، شای سۆسەن
خال ھەتا مەیدانى شەپ) ۹۰

[گوزیدەى سالان] لەو ھۆنراوەدا واتە جوانچاك، قەشەنگ.

[نادر] مەبەست (نادر شا)یە، نووسەرى (شانامە كوردی)یەكە
رۆستەم بە نادر پێناسە دەكات، بەلام وەرگێڕ دەنووسن
(پۆستەم) نەدیترایى دەور و زەمانان. لە فارسیدا وشەى (نادر)
واتە (ناياب) بە كوردی (بێوینە، زۆر باش ...). وەرگێڕ (نادر)
بە نەدیتراو دەزانیت. ھۆكارى ئەوەیش ئەوەیە كە وەرگێڕ
ھۆنراوە ھەورامییەكان بە یارمەتى (واژەنامەى فارسی)
وەرئەگێڕینە سەر سۆرائى "كرمانجى خواروو".

ئەوێ كە دانەرى ئەم شانامە كوردییە یا باشتر بێژم (شانامە
بە كوردی) رۆستەمى بە (نادر شا) پێناسە كردوو، ھۆكەى
ئەوەیە كە ئەم شانامە (۱۲۰) سال پێش نووسراوە. واتە پاش
مردنى نادر شا بوو.

※

رەھا دا بە شەست پێكای حەجەر سم
داش ئە سینەى گۆر گۆزەر كەرد ئە دم

(كە پەنجەى لە سەر كەوان ترازان، تیری بەرد سم لە سنگى گۆر
دیواندیو بوو) ۴۳

[پێكای] پێكان، ئەنگاوتن، لیدانى نیشانە.
[سم]: مەبەست سمى پێى چوارپێیانە، حەجەر سم واتە (سم رەقە)
(ئەسپ، كەر، ھێسر) ئەچنە خانەى (سم رەقەنەو) ھەر بەو
ھۆیە نال دەكرێن. بەلام وەرگێڕ نووسیویانە: تیری بەرد سم.
واتە ئەو تیرە ئەوندە تیژە بەرد كۆن دەكات.

ئەى قەسر و ئەیوان دەروازە و حەسار
بە زەرب گورزم مەبۆ یەختەسار

(ئەم قەسر و كۆشك و دەروازەى شارە بە زەربى گورزم تێك و
مەكان دەدەم و دەیانرپووخیتم) ۹۷

نەر مه‌بی به مورغ پهرندهی شکار

وه جه‌لقه‌ی که‌مه‌ند ماوه‌رۆت به وار

(ئه‌گەر خۆت ده‌که‌ی به بالنده‌ی نیچیر و (به ئاسماندا ده‌فری)

ئه‌وه به کلافه‌ی که‌مه‌ند ده‌ته‌نیتته‌ خوار) ۱۸۳ل

[مورغ پهرنده‌ی شکار] له‌و هۆنراوه‌دا مه‌به‌ست (باز و هه‌لۆ)یه. شاعیر له‌و هۆنراوه‌دا له‌ زمانی زۆرابه‌وه به‌و که‌سه‌ی که‌ برینداری کردووه، ئه‌لێت: تۆ له‌ ده‌ست باوکم که‌ (رۆسته‌مه) ده‌رناچی و ئه‌کوژیت، ته‌نانه‌ت ئه‌گەر ببیت به‌ هه‌لۆ و باز و به‌ ئاسمانیشه‌وه بفریت به‌ که‌مه‌ن ئه‌ده‌ته‌نیتته‌ خواره‌وه‌.

په‌وسه به ته‌قدیر به‌نای لا یه‌نام

بابۆ جه‌ شه‌ره‌ند نیاۆ به کام

(ئاوا بوو ویستی خودای بی‌ناو که‌ باوک له‌ پۆله‌که‌ی خۆشی نه‌بینی) ۱۹۲ل

[لا یه‌نام] وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه، واته‌ به‌خه‌به‌ر، نه‌نووستوو. ئه‌و وشه‌ وه‌ک پێناسه‌ی تایبه‌ت بۆ خودا به‌کار براوه، به‌لام وه‌رگێر به‌ بی‌ناو له‌یه‌کی داواته‌وه. هه‌ر که‌س له‌ کۆمه‌لگای ئیسلامیدا ژیا‌بیت، چ بر‌وای به‌ ئیسلام بیت یا نه‌بیت، ئه‌وه ده‌زانیت که‌ خودا گه‌لێ ناوی هه‌یه، نمونه‌: رحمان، رحیم، که‌ریم، قادر، جه‌بار، سه‌تار.....

داستانه‌ی رۆسته‌م که‌ له‌ زاراوه‌ی هه‌ورامیه‌وه وه‌ریانگێراوه‌ته سه‌ر زاراوه‌ی سۆرانی "کرمانجی خواروو" نزیکه‌ی هه‌زار به‌یت هۆنراوه‌یه به‌س ئه‌و چه‌ن نمونه‌ لێده‌سنیشان کرد.

ئه‌و چه‌ن هۆنراوه‌ی سه‌ره‌وه که‌ کراوه به‌ سۆرانی "کرمانجی خواروو" به‌پێی توانا به‌و جو‌ره ئاماده‌م کردووه، به‌لام تکایه وه‌ک وه‌رگێران تماشای مه‌که‌ن، من وه‌رگێر نیم!

به پرووی خه‌شه‌وه که‌یکاس به‌قار

واتش: به رۆسته‌م هه‌ره‌زی هه‌ره‌کار

(که‌یکاس به‌ قین و تو‌ره‌یییه‌وه به‌ رۆسته‌می وت: هه‌ی هه‌ره‌زی هه‌ره‌کاران) ۱۲۰ل

[هه‌ره‌زه‌کاران] هه‌ره‌زه‌کار له‌ کوردیدا بۆ کو‌رپکی تازه‌لاو که‌ مووی ریش و سمیلێ سه‌ری ده‌رنه‌هیناوه به‌کار ده‌بریت، ئه‌و وشه‌ به‌ به‌مه‌ستی به‌د و ناشایست به‌کار نابری‌ت. بۆ وشه‌ی هه‌زه‌کار ده‌توانین تماشای لاپه‌ره - ۹۶۸ی هه‌نباره‌بۆرینه (فره‌نگ کردی - فارسی- هه‌ژار بکه‌ین.

پا نیا وه‌ په‌خش سوار بی وه‌ زین

به‌شی جه‌ نه‌یوان جۆشیا به‌ قین

(به‌ ئه‌سه‌پدا هه‌لگه‌را و سوار ی زین بوو، به‌ قین و تو‌رپیه‌وه له‌ کۆشک وه‌ده‌رکه‌وت) ۱۲۴ل

به‌ ئه‌سه‌پدا هه‌لگه‌را‌ن نادورسته، مرو‌ف سوار ی ئه‌سب ده‌بی، به‌ شاخ و کێو... هه‌لئه‌گه‌ریت.

به یاره‌ب یاره‌ب هه‌ر شه‌و بینداران

به سه‌دای ئه‌که‌به‌ر سو‌ج و ئیواران

(به‌ یاخودا یاخودا هه‌موو شه‌و خه‌وی لێ نه‌که‌وت و به‌ ده‌نگی یه‌زدانی گه‌وره به‌یانی ئیواره‌ی برده سه‌ر) ۱۷۷ل

[سه‌دای ئه‌که‌به‌ر] مه‌به‌ست بانگ (ازان) بانگی به‌یانی و ئیواران (ازان صبح و مغرب).

جه مهوڤای نه تاس نه یزی پر خه تهر
نه سلنه وه سوهراب نه بی کاریکهر

سوار بی وه نه سپ گوزیده سالان
ناما نه میدان شای سوسنه خالان

نه سپهر قه تهم کهر وه تیغ نابدار
کلاو خود که نیا زولفم دا دیار

به پروی خه شهوه که یکاوس به قار
واتش: به روستم هه رزی هه رزه کار

پا نیا وه رهخش سوار بی وه زین
به شج جه نه یوان جوشیا به قین

هه تا نیمه شهو زلیل و زه کار
مه ریزا نه سرین مهوات یا غه قار
به ویم مه زانو گونه کارانم
عاسی و عوسیانبار دوور جه یارانم
به یاره یاره هه شهو بیداران
به سه دای نه که به سوچ و نیوانان

نهر مه بی به مورغ په رهندی شکار
وه حه تقه که مه ند ماوه روت به وار

په وسه به ته قنیر به نای لا یه نام
بابو جه هه رزنه نیاو به کام

نه شمشیری تیژ نه زوری بازو
له رووی زورابدا کاریگهر نه بوو

سوار ی نه سپ بوو سهرتوی جوانان
بیترس و په روا رووی کرده مهیدان

به زهبری شمشیری شهق بوو قه لغام
که وه خوار کلاوجهنگی دهرکهو زولفانم

که یکاوس به توریه وه وتی به روستم
هه ی په ست و ناکه س نادانی سهردم

پا نیا نا ناو زهنگی دانیشته له بان زین
کوشکی به جیه تیشته به توری و قین

هه تا نیوه شهو دلته نگ و خه مبار
به گریان وه نه یوت کردگار
نه زانم نه من که تاوانبارم
هه تاوانبار و هه دوور له یارم
به ستایش کردن شهو بیداران
به بانگی به یان هه نیوانان

نه گهر تو ببیت به هه لو و باز
به که مه نه نه دگر گیان ناکه ی دهر باز

دهستی کردگار کاریکی وای کرد
باوک له شادی روله بیته شکرد

پا نیا وه رهخش په رهنده ی ته یار
به رشی جه نه وان به عزم شکار
که مهان به ست نه پشت جهنی خه دنگان
روش کرده به ماوی شار سه مهنگان
مه همیز دا به رهخش بهور پر هونه
سوار گران شیر ناموهر

روو کهر نه سه حرا نه کهرده مه دارا
به عزت گیلیا نه وه دهشت سارا
به عزت جه گوران وه حشی دی وه چه م
جه ولان دا به رهخش، گوران کهرده رهم
تیری نه ته رکش دا نه رووی که مهان
وه په نجه ی پر زور نادری زمان
ره ها دا به شه ست پیکای جه جهر سم
داش نه سینیه گور گوزهر کهرده نه دم
وه په نجه ی پر زور هه وادا که مه ند
نه وه گور زامدار ناوهر دش نه به ند

بیدار بیم جه خاو، هوریزام وه پا
دیام که رهخش نه مه ندن وه جا

نه ی قه سر و نه یوان دهر وازه و جه سار
به زهرپ گورزم مه بو یه خته سار

روستم وات نه ی شخس سهو نه سهر فراز
په ی چیش نامانی چیشته نیا؟

پا نیا نا ناو زهنگی سوار ی رهخش بوو
به مه بهستی راو له کوشک دهرچوو
تیر و که وانی خیرا کرده شان
که وه ری به ره ره دهوری سه مهنگان
ناو زهنگی دا له رهخش نه وه بهوری بیباک
هینایه جه ولان شوهره سوار ی چاک
به بی راوهستان رووی له وه هه رده کرد
هه موو ناوچه که ی به چاوی ته ی کرد
بینی جه گوری کوی له ویدا
گوران رهویان کرد که رهخش تاودا
له تیردانه که ی نادری دهوران
تیریکی خسته ناو مالی که وان
که تیری هاویشته پیکای سمبه ریدین
دای له سنگی گور گلا وه زه مین
که مه نی بو خست به هه موو هیزی
گوری زامداری هینا بهر ده سی

به خه بهر هاتم هه ستامه سهر پی
بینیم رهخشه که مه نه ماوه له جی

دهر وازه و جه سار کوشک و سهراتان
تیکو پیک نه دم به گورز له بو تان

روستم وتی نه ی عه ره ربالا سهروی خه رانان
به چ مه بهستی هاتوی بو لامان؟

گور: که ری به له که له ک، گور دیریژی به له که له ک، که ری کوی. فارسی گورخر
ل ۴۲ - ۴۳ - ۵۵ - ۵۶ - ۶۲

که دهستی دنا سهریشته نه سپه کان
پشتیان نه نه وی له هیزی دهستیان

به فهران زوراب نه سپیان هاورد
زانی له رهخشه کاتیک سهریر کرد

دهست مه نیا نه پشت نه سپان سهرمه ست
سست مه بی نه سپان چه نی زور دهست

سوهراب فهراناوش، ناوهر دن وه نه زهر
جه توخم رهخش بی نه وه ی ناموهر

سیاوهش گۆده‌ری

سه‌ره‌تای ئەو کتێبه به‌و جۆره‌یه:

کاتی‌ک خه‌ریکی نووسین و هینانه سه‌ر ریتنوسی کوردی، وه‌رگێران، دارشتنه‌وه و په‌راویز نووسینی یه‌کیک له ده‌سنووسه‌کانی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆراب بووم، که دواتر له کۆتانی سالی (٢٠١٢)دا له ده‌زگای ئاراس له هه‌ولێر چاپکرا، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی ده‌مرانی ده‌قه کوردیه‌کانی شانامه جیاوازی ته‌واویان له‌گه‌ڵ شانامه‌ی فیرده‌وسیدا هه‌یه، هاوکات سه‌رنج‌م بۆ نه‌وه‌ش ڕاکێشرا، که ده‌قه کوردیه‌کانیش بۆ خۆیان زۆر لێک جیاوازن، ئەم جیاوازییه‌ نه‌ک ته‌نیا له زاراوه‌ی جیاوازا به‌ئێک له‌ فۆرم، دارشتن و ته‌نانه‌ت ناوه‌ڕۆکیشدا له‌ نێو ده‌قه جیاوازه‌کانی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆرابدا به‌رچاون. له‌ سۆنگه‌ی پێوستیه‌کی گرینگی چاپ و بلاک‌دنه‌وه‌ی ده‌قه کۆنه کوردیه‌کان و لیکۆئینه‌وه له‌ سه‌ریان، بریارم دا وه‌به‌ردانی‌ک له‌ نێوان نوسه‌ جیاوازه‌کانی لانی که‌م هه‌یج نه‌بێ وه‌ک سه‌ره‌تایه‌ک له‌ نێوان چیرۆکه جیاوازه‌کانی رۆسته‌م و زۆرابدا بکه‌م. بۆ نه‌وه‌ش وه‌ک هه‌ولێکی سه‌ره‌تایی سێ نوسه‌ی چاپکراوی جیاوازی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆرابم له‌ نێو سێ کتێبدا هه‌تێژا‌د:

(شانامه‌ی کوردی، داستانی رۆسته‌م و زۆراب، سیاوه‌ش گۆده‌ری)،

(شانامه‌ی کوری (هه‌ورامی)، مه‌مه‌د ره‌شید ئەمین) و

(شاهنامه کردی، ئیره‌ج به‌هرامی).

له‌ دووتوی ئەم کتێبه‌ی که ئێستا له‌ به‌رده‌ستدایه، له‌ پێشدا وه‌به‌ردانیکی گشتی داستانی رۆسته‌م و زۆراب له‌ هه‌ر سێ ده‌قی نامه‌ پیکراوی سه‌ره‌وهم کردووه. ئیره‌دا وه‌ک بنه‌مای لیکۆئینه‌وه‌ی وه‌به‌ردان چهن سیمبۆلیکم هه‌تێژاردووه و خانی هاوبه‌ش و لێک جیایی هه‌ر سێ ده‌قه‌که‌م له‌ سۆنگه‌ی سیمبۆله‌کانه‌وه ده‌رخستووه. دواتر وه‌ک شیوازی لیکۆئینه‌وه‌ی کلاسیک دوو ده‌قی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆراب له‌ دوو شانامه‌ی کوردی نوسه‌ی گۆده‌ری و شاهنامه‌ی کوردی نوسه‌ی ئەمین دی‌ر به‌دی‌ر وه‌به‌ر وه‌به‌ر یه‌کتتری داوه. به‌ دواي ئەمه‌دا هاتووم و هه‌مان دوو ده‌قی وه‌به‌ردام جاریکی دیکه وه‌به‌ر ده‌قی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆراب له‌ شانامه‌ی فیرده‌وسی داوه و هه‌ولم داوه ئیره‌شدا لیکچوون و جیاوازی نێوان شانامه‌ی کوردی و فارسی له‌م چیرۆکه‌دا ده‌ر بکه‌م.

شانامه کوردیه‌کان پێناسه‌یه‌کی کوردییان هه‌یه و به‌ ناوی شانامه‌ی کوردی ناسراون و جیاوازی به‌رچاویان له‌ باری فۆرم و ناوه‌ڕۆکه‌وه له‌گه‌ڵ شانامه‌ی فیرده‌وسیدا هه‌یه.

لیکۆئینه‌وه یا تالانکردنی به‌ره‌می خه‌لک؟

که سه‌رمایه و ماتریال نه‌بێ له‌بۆ کار

تالانکردنی مانی خه‌لکی باشت‌ترین کار

له‌گه‌ڵ نه‌نجامدانی کاریکی وه‌هاش

خه‌لک به‌ دز بزانین و خۆیش به‌ باش!

سالی (٢٠١٣) چاپخانه‌ی (Apec) له‌ ستۆک‌هۆلم کتێبێکی چاپکردووه به‌ناوی:

شانامه‌ی کوردی

چیرۆکی رۆسته‌م و زۆراب

چوار ده‌قی جیاوازی و یه‌ک چیرۆک

نامه‌دکردنی:

شانامه‌ی کوردی، داستانی رۆسته‌م و زۆراب، سیاوه‌ش گۆده‌رزى، (ئاراس) له هه‌ولێر، سالى (٢٠١٢) - (٩٥٨) به‌یت هۆنراوه.

شاهنامه‌ی کوردی (هه‌ورامی) مه‌حمەد رشید ئەمینى، کوردۆنیا، سلێمانى، سالى نادیار- داستانی رۆسته‌م و زۆراب (٨٣٠) به‌یت هۆنراوه.

شاهنامه‌ی کردی، (نیره‌ج به‌هرامی)، ئانا، تاران، سالى (٢٠١٠) - (داستانی رۆسته‌م و زۆراب) (٧٣٠) به‌یت هۆنراوه.

ژيان و ليكۆئینه‌وه له ره‌وتی ژيان

زانایان ئه‌وه‌یان بۆ ده‌سنیشان کردوین که مرۆف له سه‌ره‌تادا له ئه‌شکه‌وت و دارستانه‌کاندا ژیاوه، له ره‌وتی ژياندا گه‌شه‌ی کردووه و گه‌یشتووه به ژيانی ئه‌م‌رۆ. هۆی ئه‌و گه‌شه‌کردنه ئه‌گه‌رپه‌وه بۆ ئه‌نجامدانی هه‌له و که‌موکۆرییه‌کانی مرۆف له ژيان که به‌هۆی ئه‌وانه‌وه زیانی بینیه‌وه. جا زیانه‌که (بووبیته هۆی ترس و دله‌خۆری، بووبیته هۆی برینداری به‌شیک له جه‌سته و ئه‌ندامی یا له ناوچوونی کار و ره‌نجی چه‌ن رۆژ، چه‌ن مانگ و سالی ئه‌و که‌سه.

کاردانه‌وه‌ی زیانه‌کان وه‌ها بووه که مرۆف له دووباره‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و کارانه خۆ بپاریزێت، ئه‌وه‌یش بووه‌ته هۆی گه‌شه‌کردنی ژيان. گه‌شه‌کردنی ژيان ئالوگۆریکی وه‌های به‌سه‌ردا هاتووه که مرۆف جگه له‌وه‌ی بیر له کاری ئه‌و رۆژه‌ی ئه‌کاته‌وه، به‌لکو بیر له کاری مانگانه و سالانه و ... خۆی ئه‌کاته‌وه و چوارچیوه و فۆرمی بۆ دائه‌پێژیت تا زیانی که‌متر و سوودی زۆرتر بێت. فۆرم و چوارچیوه دا‌رشتن له به‌شه جیاجیانی ژياندا گه‌یشتووه‌ته خانه‌ی توێژینه‌وه و ليكۆئینه‌وه (تحقیق).

که‌وابوو شانامه‌ی کوردی به‌شیکه له ناسنامه‌ی ئه‌ده‌بی کوردی و له‌و رۆانگه‌یشه‌وه به‌شیک له ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد پێک دێت.

له‌م سالانه‌ی داویدا چه‌ند شانامه‌ی کوردی له ئێران چاپ و بلاکراونه‌ته‌وه. نامانج له بلاک‌کردنه‌وه‌ی شانامه‌ کوردیه‌کان چی بێت با بێت، نه‌مه له ناخی خۆیدا ئه‌رتیبه و وه‌ک جۆریک خزمه‌ت به ئه‌ده‌بی کوردی دێته ژماردن. به‌لام لایه‌نیکی نه‌رتنی له‌م پێوه‌ندییه‌دا به‌تایبه‌تی به سه‌رنجدان به‌و نوسه‌ه چاپکراوانه‌ی شانامه، که من دیتوومن، نه‌وه‌یه یه‌که‌م ته‌نیا جۆریک دووباره نووسینه‌وه‌ی شانامه‌کانه ئه‌ویش به ریتووسی فارسی، که نه‌مه له خۆیدا خۆندنه‌وه‌ی دروستی چیرۆکه‌کانی شانامه زۆر تووشی گرفت ده‌کا

له لایه‌کی دیکه‌وه له پێشه‌کی و ناساندنی ئه‌م شانامانه‌دا جۆریک لێک‌گرتدانی ده‌ست‌کرد له ئێوان شانامه‌ی کوردی و شانامه‌ی فیرده‌وسیدا به نامانج و مه‌به‌ستیک تاییه‌تی کراوه. وه‌ک هه‌مان وته‌ی مه‌نشوو، که کورده‌کان ئێرانین و ئه‌ده‌ب و می‌ژووی هاوبه‌شیان له‌گه‌ڵ ئێراندا هه‌یه. ئێره‌دا ئیتر مه‌به‌ست ئێرانی که‌وناران، شوین و وارگه‌ی کورد، فارس، به‌لووچ و ... نییه به‌لکو مه‌به‌ست ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌یی ئێستای ئێرانه. راسته کورد و ئێرانییه‌کان می‌ژوو و میتۆلۆجیای هاوبه‌شیان هه‌یه به‌لام نه‌مه نابن بێته هۆکار، که له ژێر ئه‌م ناوێشاندا ئه‌ده‌بی کوردیش به سووک و ناسان بدزێ و بکریته ملکی ده‌وله‌تیکه نه‌ته‌وه‌یه‌ک، که خه‌لی کورد له مافه نه‌ته‌وايه‌تییه‌کانی بێهه‌ش ده‌کا. ئه‌وه‌ی، که له ژێر په‌رده‌دا له ئێرانی ئیمرۆدا له‌م پێوه‌ندییه‌دا ده‌کری، له راستیدا هه‌ول‌دانیکه شاراو‌ه‌ی ناسیۆنالیزمی ئێرانییه که ده‌یه‌وه‌ی شانامه کوردیه‌کان له ناسنامه‌ی راستینه‌ی کوردی خۆیان دا‌بهری. به‌لام ليكۆئینه‌وه زانستییه‌کان له سه‌ر شانامه کوردیه‌کان ده‌توانن ئه‌و هه‌ولانه نه‌زۆک و بێ‌کاریگه‌ر بکا.

ل (٩ تا ١٢) ی هه‌مان کتێب.

پێناسه‌ی ئه‌و چوار شانامه:

سه‌باره‌ت به‌و چوار داستانه‌ی رۆسته‌م و زۆراب له شانامه‌دا به‌رێز سیاوه‌ش گۆده‌رزى به‌و جۆره‌یان نووسیوه:

(داستانی رۆسته‌م و زۆراب) ی شانامه‌ی فیرده‌وسی (١٤٣٥) به‌یت هۆنراوه.

یه‌که‌میان هاویری به‌پیزم (د. عیزه‌دین مسته‌فا) یه‌که له کتییی (الواقعیة فی الأدب الکردی) دا که دکتۆرنامه‌ی مامۆستای ناوبراوه، له چهن شوینیکدا باسی شیعره‌کانم ئەکات.

دووهمیان: ووتاریکه که (کاکه‌ی فه‌لاح) له پۆژی (۱/۸/۱۹۷۷) دا له باخچه‌ی یه‌کتیی نووسه‌رانی سلیمانی ده‌رباره‌ی من دابووی، له دوایدا (سالی ۱۹۷۸) ئەو (ووتاری) له‌گه‌ڵ چه‌ند ووتار و نووسینیکی تردا به‌ناوی (کاروانی شیعرێ نوێ کوردی) یه‌وه له چاپدا و بلای کردوه.

سه‌رچاوه: کتییی (پازی ته‌نایی) ئەحمەد هەردی، ل (۵) {.

**

۲ - {کتییی (دایکی ماکسیم گۆریکی) له لایه‌ن به‌پیزان: (عه‌لی ئەسفەر سروش) و (مه‌مه‌دی قازی) یه‌وه کراوه به‌ فارسی. هه‌ندێ له‌و که‌سانه که هه‌ر دوو وه‌رگێرانه‌که‌یان خویندوه‌ته‌وه، وه‌رگێرانی دووه‌میان به‌لاوه جوانتر بووه، له چوارچێوه‌ی ته‌نزیکی دۆستانه‌دا به‌و جۆره باسی دوو وه‌رگێرانه‌که‌یان کردوون: دایکی (ماکسیم گۆریکی) له (عه‌لی ئەسفەر سروش) جیابوو‌ته‌وه، نیستا له‌گه‌ڵ (مه‌مه‌دی قازی) دا نه‌ژی.

(ئهو باسه‌م له رادیۆیه‌کی فارسی بیست).

به‌راوردکردنی (شانامه‌ی گۆده‌رزی) له‌گه‌ڵ (شانامه‌ی ئەمین)

به‌پیی توانا به‌ره‌مه‌ی نووسه‌رانم خویندوه‌ته‌وه، تا ئیستا نه‌مبینیوه نووسه‌ریک بێت نووسراوه‌ی (خودی خۆی) له‌گه‌ڵ نووسراوه‌ی که‌سانی دیکه‌دا به‌راورد بکات.

لیکۆلینه‌وه سه‌باره‌ت به‌ کاری نووسراوه‌یی

چه‌تری گه‌شه‌کردنی ژیان کاروباری نووسراوه‌یشی خستوه‌ته ژیر سایه و په‌نای خۆیه‌وه و بووه‌ته هۆی پیشکه‌وتنی. به‌تواناترین نووسه‌ر که بابه‌تیکی چهن دێری یا چهن لاپه‌ره‌یی یا له چوارچێوه‌ی کتیبکدا ئاماده‌ بکات، خودی نووسه‌ره‌که پاش ماوه‌یه‌ک هه‌ست به‌ هه‌ندێ که‌موکۆری له نووسراوه‌که‌یدا ئەکات، ئەگه‌ر دووباره‌ بیخاته‌وه به‌رده‌س خۆینه‌ر ئەو که‌موکۆریانه چاره‌سه‌ر ئەکات.

خۆشبه‌ختانه جهانی نووسراوه له به‌شه‌کانی دیکه‌ی ژیان تا راده‌یه‌ک ئازاد و دلفراوانتره! ئەو دلفراوانیه‌ بوار بو‌و خۆینه‌ر هه‌موار ئەکات که به‌ چاوی ره‌خنه‌وه له کاری نووسه‌ران بپروانریت و هه‌له و که‌موکۆری نووسراوه‌کان ده‌سنیشان بکری‌ت یا خاله به‌ هیز و پیزه‌کانی بخریته‌ روو. ئەم کاره‌یش ئەچیته‌ خانه‌ی لیکۆلینه‌وه، هه‌روه‌ها جاروبار روویداوه چهن نووسه‌ر کتیبیک له زمانیکه‌وه وه‌رگێر نه‌ سه‌ر زمانیکی دیکه. با له‌ دوو نمونه‌ی بپروانین:

۱ - {(له‌و پۆژه‌وه‌ی (پازی ته‌نایی) بو‌و یه‌که‌م جار، له سالی (۱۹۵۷) چاپ کراوه، هه‌ندیک له شیعره‌کانی بوونه‌ته مایه‌ی گفتوگو و لیدوان و له سه‌رنووسینی هه‌ندێ براده‌ری نووسه‌ر، که داخه‌که‌م هه‌ر یه‌که‌یان له خۆیه‌وه کات و مه‌به‌ستی بو‌و شیعره‌کانم داناوه، یان به‌ ئاره‌زوی خۆی لیک‌ی داوه‌نه‌ته‌وه. له‌ناو ئەمانه‌دا دووانیان، یان بلێین نووسینی دووانیان، بایه‌خیکی تایبه‌تیان هه‌یه:

ته‌مامی یه‌کسه‌ر گۆشاد بین جه خه‌م
به شادی که‌ردن شوکر حه‌ق دهر دهم
ئه‌لحه‌مدوولیلای باقی وه‌سه‌لام
خاتمه‌ی "کتاو" یاوا به ئه‌نجام
ئه‌مجار به حاجه‌ت سه‌ید سه‌روه‌ر
شافیع عوسیان رۆی ده‌شت مه‌حشه‌ر
... یاران تابه‌ی ره‌سوول
هه‌ر چه‌هار ئیمام به‌رحه‌ق مه‌قبول
به شه‌وق ئیمامان چه‌هارد مه‌عووم
به شای شه‌هیدان حوسه‌ین مه‌ژنووم
به شه‌وق ئه‌و خاسان جه‌ ده‌رگای جه‌بار
به‌خشو گونای عاسی خه‌تاکار
ئومیمدم ئیده‌ن جه‌مع حازرین
بیایان به کام، نه‌بان دل غه‌مین
هه‌زاران دروود هه‌زان سه‌لام
زما به‌ر مه‌حمه‌د عه‌له‌یسه‌لام.

ل ۲۱۳

به‌رێز گۆده‌رزی ئه‌و (۹۵۸) به‌یت هۆنراوه‌ی له‌گه‌ڵ (۸۳۰) به‌یت
هۆنراوه‌ی {شاهنامه‌ی کوردی (هه‌ورامی) مه‌حمه‌د ڕشید ئه‌مینى} به‌راورد
کردوو و جیاوازییه‌کانیانی خستوو روو. بۆ ئه‌وه‌ی له‌ پرۆسه
لیکۆلینه‌وه‌که‌دا ناوی (سیاوه‌ش گۆده‌رزی) و (مه‌حمه‌د ڕشید ئه‌مینى) ژۆر
دووباره‌ نه‌بنه‌وه‌ نیشانه‌ی {ن ئه‌} بۆ (نوسخه‌ی ئه‌مینى) و {ن گ}
بۆ (نوسخه‌ی گۆده‌رزی) ده‌سنیشانکردوو. با له‌ چه‌ن نمونه‌ له
کاره‌کیان که به (ژماره) له‌سه‌ر وشه‌کان دیاریکردوون، بروانین:

لادی چه‌رخنا نه‌که‌ردش دره‌نگ
ئاوه‌ردش به‌دار که‌ندش نه‌ رووی سه‌نگ^{۲۷}
ته‌مام گۆشت و مه‌غز و چه‌نی ئیستخان
بواردش به شاد به ئه‌مر سوپهان^{۲۸}

به‌راوردکردنی نووسراوه‌ی نووسه‌ران له‌گه‌ڵ یه‌کتر کاری
خوینه‌ره نه‌ک (خودی نووسه‌ر) نمونه‌:

کتیبه‌کانی (دایکی ماکسیم گورکی) و (رازی ته‌نیایی).

هه‌ر نووسه‌ریک مافی خویه‌تی و ئه‌توانی له هه‌ندێ کاتدا باسی
نووسراوه‌ی خۆی بکات، ئه‌وه‌یش له کاتیک دایه که ئالوگۆرێک
له‌و نووسراوه‌ی که پێشتر نووسیویه‌تی دیته ئاراوه و پێویسته
نووسه‌ر ئه‌وه بۆ خوینه‌ر روونکاته‌وه.

با پرۆینه ناو باسی به‌راوردکردن و لیکۆلینه‌وه‌ی داستانی
(رۆسته‌م و ژۆرابی) به‌رێز (سیاوه‌ش گۆده‌رزی) یه‌وه که له لاپه‌ره (۴۵) ی
کتیبه‌که‌یانه‌دا به‌و چه‌ن هۆنراوه ده‌س پێکه‌کات:

(به نام دانای حور زوولجه‌لال
جه‌هان ئافه‌رین مانگ و رۆژ و سال
ئه‌ربدۆ ته‌وفیق خوداوه‌ند جه‌ سه‌ر
بواجون ده‌ستان نه‌وه‌ی زāl زه‌ر
ته‌مامی دۆستان خاتر شاد که‌ریم
جه‌نگنامه‌ی رۆسته‌م سوهراب یاد که‌ریم

ل ۴۵

به‌و چه‌ن هۆنراوه‌یش کۆتایی دیت:

(رۆسته‌م چه‌نی زāl ته‌همینه‌ی بیگه‌رد
که‌ردن شوکر زات، تاک ته‌نیای فه‌رد
چه‌ند پارچه‌ی قوماش چه‌ن خه‌ژنه‌ی سام
به‌خشان وه مسکین گه‌دای ناتهمام

گیان سپارد وه ژار مه‌ودای پر خه‌ته‌ر
بیزار بی جه عه‌یش دونیای سته‌مگهر^{۵۸۰}

شکورمان به زات تاک ته‌نیای فهرد
ئه‌رواح جه به‌دهن نه ههم جودا کهرد^{۵۸۱}

ئارو خه‌سته‌ی تیغ زام کاری بی
ئه‌رواح سپهرده نادیار بی^{۵۸۲}

سه‌ه‌ر نه هه‌نگام گولبانگ یا حه‌ی
شا فه‌رما کیشان قه‌تاران که‌ی^{۵۸۳}

داشام وه هه‌مدا نه‌و دهشت کینه
کوچ که‌رده‌ن جه شار زابول زه‌مین^{۵۸۴}

۵۷۸ – به شیوه‌یه‌کی که‌میک جیاوازتر دووپات کراوه‌ته‌وه.

۵۷۹ – دێ‌پی یه‌که‌م له هه‌ر دوو نوسه‌که‌دا وه‌ک یه‌ک هاتوون، دێ‌پی
دووهم له ن گ دا ئاوا هاتووه:

شه‌و ئاما به ئه‌مر بێ باک دانا

۵۸۰ – له ن گ دا ئاوا هاتووه:

گیان سپهرده به نیش ژارناله‌وی نه‌به‌رد
په‌ژار بی جه عه‌یش دنیای سته‌م کهرد

۵۴۸ – له ن گ دا نییه.

۵۸۱ – له ن گ دا نییه.

۵۸۲ – له ن گ دا نییه.

۵۸۳ – له ن گ دا ئاوا هاتووه:

سه‌ره‌ر چه‌نی سوپح گول بانگ یا حه‌ی
شا فه‌رما کیشان قه‌تاران ته‌ی

راست له‌م شوینه، له نوسه‌ی گۆده‌رزیدا دوو دێ‌پکی دیکه
هه‌یه، که لی‌رده‌ا نییه:

شه‌ره‌ی که‌باب نه مه‌غزش جا کهرد
ئاما په‌ری خاو جای نه‌نا کهرد
(ن ئه) به‌رده‌وام ده‌بی:

زین جه کوڵ ره‌خش ئاوه‌ردش به‌وار
ره‌خش ره‌ها کهر نه‌و پووی می‌رغوزار^{۳۹}

زین ره‌خش ئاوه‌رد نیا وه‌ بایین
به ئه‌مر مه‌عبود ره‌به‌ عاله‌مین^{۳۰}

۲۷ – له دێ‌پی یه‌که‌مدا له نوسه‌ی ئه‌میندا (لادی) نووسراوه، له
نوسه‌ی گۆده‌رزیدا (خه‌یلی) نووسراوه، لادی یانی که‌م و خه‌یلی
یانی زۆر. له دێ‌پی دووهمدا له نوسه‌ی گۆده‌رزیدا ئاوه‌ نووسراوه:
(ئاوه‌ردش به شاد که‌ندش نه‌و پووی سه‌نگ.

۲۸ – له هه‌ر دوو نوسه‌که‌دا وه‌ک یکه‌ن.

۲۹ – له نوسه‌ی گۆده‌رزیدا ئاوا هاتووه:

نه پای مورغزار پیه‌ته‌ن جا کهرد
ره‌خش ئاما نه‌و ده‌ور پۆسته‌م چرا کهرد

۳۰ – له نوسه‌ی گۆده‌رزیدا به‌م شیوه‌یه‌ هاتووه:

زین ره‌خش ئاوه‌رد نیش نه‌ بایین
به ئه‌مر مه‌عبود پادشای سه‌رین^{۴۸} ل
سه‌رنیام به‌ خاک پای سه‌نگ خاران
بیزارم جه‌ دین ئازورده‌ی یاران^{۵۷۸}
خه‌یلن حه‌رفش وات حه‌کایه‌ت وانا
شه‌و ئاما به‌ وار ئه‌واخش دانا^{۵۷۹}

لهم سالانه‌ی دواپیدا چهند شانامه‌ی کوردی له ئیران چاپ و بلاوکراونه‌ته‌وه. ئامانج له بلاوکردنه‌وه‌ی شانامه‌ی کوردیه‌کان چی بیت با بیئت، ئەمه له ناخی خۆیدا ئه‌رێنییه و وهک جۆریک خزمهت به ئەدهبی کوردی دیته ژماردن. به‌لام لایه‌نیکی نه‌رێنی لهم پیتوه‌ندییه‌دا به‌تایبه‌تی به سه‌رنجدان به‌و نوسخه چاپکراوانه‌ی شانامه، که من دیتوومن، ئەوهیه یه‌که‌م، ته‌نیا جۆریک دووباره نووسینه‌وه‌ی شانامه‌کانه ئەوه‌یش به ریتووسی فارسی، که ئەمه له خۆیدا خۆندنه‌وه‌ی دروستی چیرۆکه‌کانی شانامه زۆر تووشی گرفت ده‌کا. چونکه ریتووسی فارسی له بنه‌ره‌ترا بۆ کوردی ناشی. بۆ ریتووسی فارسی له دووباره‌نووسی شانامه کوردیه‌کاندا به‌کار ده‌برئ؟ ئەمه له خۆیدا جیگه‌ی سه‌رنجه، له کاتیکدا ئییه ریتووسیکی هه‌تا راده‌یه‌ک جیگرتووی کوردیمان هه‌یه له هه‌ر دوو به‌شی کوردستان، باشوور و رۆژه‌لاتدا هه‌یه. له لایه‌کی دیکه‌وه له پێشه‌کی و ناساندنی ئەم شانامانه‌دا جۆریک لیک گری‌دانی ده‌ستکرد له نیوان شانامه‌ی کوردی و شانامه‌ی فیرده‌وسیدا به ئامانج و مه‌به‌ستیک تاییه‌تی کراوه. وهک هه‌مان وته‌ی مه‌نشوو، که کورده‌کان ئیرانین و ئەدهب و می‌ژوو‌ی هاوبه‌شیان له‌گه‌ڵ ئیراندا هه‌یه. ئیره‌دا ئیتر مه‌به‌ست ئیرانی که‌ناران، شوین و وارگه‌ی کورد، فارس، به‌لووچ و ... نییه به‌ئکو مه‌به‌ست ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌یی ئیستای ئیرانه.

راسته کورد و ئیرانییه‌کان می‌ژوو و میتولۆجیای هاوبه‌شیان هه‌یه به‌لام ئەمه نابێ بییته هۆکار، که له ژێر ئەم ناوێشاندا ئەدهبی کوردیش به سووک و ناسان بدزێ و بکریته ملکی ده‌وله‌تیک نه‌ته‌وه‌یه‌ک، که خه‌لکی کورد له مافه نه‌ته‌وايه‌تییه‌کانی بییه‌ش ده‌کا

شانامه کوردیه‌کان پێناسه‌یه‌کی تاییه‌ت به‌ خۆیان هه‌یه، که له فۆرم و ناوه‌ڕۆکدا له شانامه‌ی فیرده‌وسی جیاوازن. هه‌ر بۆیه شانامه کوردیه‌کان نه‌ک وه‌رگیران له شانامه‌ی فیرده‌وسی به‌ئکو ناسنامه‌ی تاییه‌ت به‌ خۆیان وه‌ک (شانامه‌ی کوردی) هه‌یه. شانامه کوردیه‌کان ته‌نیا له باری زمانیه‌وه نا به‌ئکو له باری فۆرم و ناوه‌ڕۆکیشه‌وه جیاوازی به‌رچاویان له‌گه‌ڵ شانامه‌ی فیرده‌وسی هه‌یه.

ل ۱۱و۱۲و۱۸

۵۸۴ - له باتی "زابل" لیره له ن گ دا (کابل) هاتوو، دورسته‌که‌ی هه‌ر ده‌بی کابل بیئت، چونکه رۆسته‌م بۆ خۆی له زابل‌ه‌وه هاتبوو بۆ شه‌ر. بیجگه له‌وه له هه‌ر دوو نوسخه‌که‌دا یه‌کن.

ل - ۱۹۳

ئه‌وانه چهن نمونه بوون که ده‌سنیشانکران.

به‌پێز گۆده‌رزی له‌و به‌راوردکردن و توێژینه‌وه‌دا سوودیان له چهن سه‌رچاوه وه‌رگرتوو، ناوی ئه‌وانه‌ی به‌وجۆره نووسیه‌وه:

۱ - (چمن آرا، به‌روز، درآمدی بر ادب حماسی و پهلوانی کردی با تکی بر شاهنامه کردی، مجله علمی پژوهشی جستارهای ادبی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۴۴، شماره، ۱، بهار ۱۳۹۰)

ل ۱۸

۲ - (چمن آرا، به‌روز، درآمدی بر ادب حماسی و پهلوانی کردی با تکی بر شاهنامه کردی، مجله علمی پژوهشی جستارهای ادبی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۴۴، شماره، ۱، بهار ۱۳۹۰)

ل ۲۰

۳ - (زبان و ادبیات، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۸۸)

ل ۳۱

۴ - (زبان و ادبیات، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۸۸)

ل ۲۲۹

۵ - (عیما‌ده‌دین ده‌وله‌ت‌شاهی له سالی ۱۲۸۸ی کۆچی له شاری کرمان‌شان له بنه‌ماله‌یه‌کی ناسراو و ئه‌ریستۆکراس له دایک ده‌بی)

ل ۳۲

۶ - (روستم و سهراب، محمد حسین کنگرانی فراهانی، چاپ اول (۱۳۶۹)، سازمان تبلیغات اسلامی حوزه هنری

ل ۲۲۳

۷ - شانامه‌ی فیرده‌وسی نوسخه‌ی (ژمول مول) و (مه‌له‌ک شوعه‌رای به‌هار)

ل ۲۲۷

له‌گه‌ڵ به‌راوردکردنی ئەو دوو شانامه له‌گه‌ڵ یه‌کتر، ئاماژه‌یان به‌ باسیکی گرنگیش کردوو که به‌و جۆریه:

(فیردهوسی توس دانای پر فه‌هام

باعس ئیجاد شه‌هنامه‌ی نه‌یام

هه‌م سو‌لتان مه‌حموود غه‌زنه‌وی مقام

عه‌قوی ر‌حه‌مت بان جه یه‌ومه‌لقیام).

ل ۴۲۳

له په‌نای ئه‌وه‌دا که هۆنراوه‌یه‌کی وه‌ها به کوردی سه‌باره‌ت به (فیردهوسی، شانامه‌ی فیردهوسی و سو‌لتان مه‌حموود غه‌زنه‌وی) نووسراوه، به‌رێز گۆده‌رزی چۆن ئه‌توانین ب‌لێن شانامه کوردیه‌که‌کان پێ‌وه‌ندیان به شانامه‌ی فیرده‌وسییه‌وه نییه و سه‌ربه‌خۆن و سیستمی فارسیزم شانامه کوردیه‌که‌کان ئه‌دزیت؟! با له باسی خاوه‌نی شانامه‌که‌کان دوور نه‌که‌وینه‌وه و له‌و په‌راگرافه‌ که گۆده‌رزی ئاماژه‌یان پێ‌کردووه:

{له‌ چیرۆکی ر‌وسته‌م و زۆراب نوسخه‌ی ئه‌مینیدا دانه‌ری چیرۆک، که نه‌ناسراوه له‌ کۆتایی چیرۆکه‌که‌دا باسی ئه‌وه‌ ده‌کا، که چیرۆکه‌که‌ی به‌ (له‌فز) شێوه‌زاری گۆرانی دارشتوووه:

شو‌کور وه یه‌زدان هه‌یی سو‌یحانی

ته‌مام بی داستان له‌فز گۆرانی

نهر سه‌د مه‌زمونش ماچان گۆرانی

ئه‌ی له‌فز گۆران شه‌که‌رفشانی.

ل ۲۵

به‌پێی ئه‌و په‌راگرافه، ئه‌و (شانامه‌ی ئه‌مین)یه ه‌ی خودی ئه‌مین نییه و ه‌ی که‌سیکی نه‌ناسراوه. جا ئه‌گه‌ر به‌رێز گۆده‌رزی به‌و باسه ئه‌زانن که ئه‌و شانامه ه‌ی خودی ئه‌مین نییه بۆچ ئه‌و شانامه‌یان له‌گه‌ڵ شانامه‌که‌ی خۆیان به‌راورد کردووه؟! بۆچ له‌و باسه ناکۆلنه‌وه که به‌رێز (ئه‌مین) به‌ره‌مه‌ی که‌سیکی دیکه‌ی کردووه به‌ناوی خۆیانوه؟!}

سیستمی فارسیزم و دزینی شانامه کوردیه‌که‌کان

به‌ بۆ‌چوونی به‌رێز گۆده‌رزی {سیستمی فارسیزم ده‌ستی کردووه به‌ دزینی شانامه کوردیه‌که‌کان} ئه‌وه‌یش له‌ کاتی‌که‌دا که شانامه کوردیه‌که‌کان وه‌رگێڕانی شانامه‌ی فیرده‌وسی نین و پێ‌ناسه‌ی تایبه‌ت به‌ خۆیان هه‌یه}.

بۆ روونبوونه‌وه‌ی ئه‌و باسه پێ‌ویسته له‌ مێژووی ئه‌و چه‌ن شانامه ئاگادار بین که به‌و جۆره‌ن:

* شانامه‌ی فیرده‌وسی هه‌زاروه‌شه‌تا (۱۰۸۰) سال پێش نووسراوه، گه‌لێ جار به (۱ به‌رگی) - (۲ به‌رگی) - (۴ به‌رگی) - (۵ به‌رگی) و (۷ به‌رگی) له‌ تاران و ... چاپکراوه.

{* شاهنامه‌ی (به‌هرامی) سالی (۱۲۴۶)ی هجری قه‌مه‌ری نووسراوه، سالی (۲۰۱۰) له‌ تاران چاپکراوه.

* شاهنامه‌ی ئه‌مین سالی (۱۳۲۹)ی هجری قه‌مه‌ری نووسراوه له‌ سلێمانی چاپکراوه، سالی چاپه‌که‌ی نادیاره.

* شانامه‌ی گۆده‌رزی سالی (۲۰۱۲) چاپخانه‌ی (ئاراس) له‌ هه‌ولێر چاپکراوه. سه‌رچاوه کتێبه‌که‌ی گۆده‌رزی}.

به‌پێی ته‌مه‌نی شانامه‌ی فیرده‌وسی و که‌سایه‌تییه‌کانی ناو (داستانی ر‌وسته‌م و زۆرابه‌که‌ی)، هه‌روه‌ها ته‌مه‌نی ئه‌و چه‌ن شانامه کوردیه‌یه و که‌سایه‌تییه‌کانی ناو (داستانی ر‌وسته‌م و زۆرابه‌که‌یان) ئه‌وه‌مان بۆ ده‌ر ئه‌که‌وێت که شانامه کوردیه‌که‌کان له‌ رووی (شانامه‌ی فیرده‌وسییه‌وه) نووسراون، به‌لام هه‌ندی ئالگۆر له‌ شانامه کوردیه‌که‌کاندا ئه‌نجامدراوه. باشت‌رین به‌لکه‌ بۆ ئه‌و باسه که شانامه‌ی کوردیه‌که‌کان له‌ رووی شانامه‌ی فیرده‌وسی نووسراون له‌ شانامه (ئه‌مین)دا به‌و جۆره‌ نووسراوه:

دوخته‌ر خجل مەند جە مەیدان کار

بە جیلەبازی ئاما بە گوشتار

ماچان پائەوان شای افراسیاب

چەنی یەک دوخته‌ر ئامانا عەتاب.

ل ۲۷ و ۲۸

۲ - شیوازی داپشتتەوه و دووبارە نووسینەوه

چیرۆکی پۆستەم و زۆراب لە نوسخەی گۆدەرزیدا (۹۵۸) بەیت. ئە نوسخەی ئەمەینیدا (۸۳۰) بەیت و ئە نوسخەی بەهرامیدا (۷۳۰) بەیت. ئەمەش یەکیکی دیکە لە جیاوازییەکانی نێوان چیرۆکی پۆستەم و زۆراب لە شانامەی کوردیدا. چیرۆکی پۆستەم و زۆراب لە نوسخەی گۆدەرزیدا لە سەر دەسنووسی تەواو و بێ کەموکوورتی ئامادە کراوە. چیرۆکی نوسخەی ئەمەینی لە سەر دوو دەسنووس، کە یەکەمیان تەنیا (۵۱) لاپەرە بووە، دووهمیان، کە ئەویش ناتەواو بووە و سەرچەم (۶) لاپەرە لە نێوەراستدا ئی ئەماوە و بە زەحمەتیش خۆندراوەتەوه، ساق کراوەتەوه، هەر بۆیە ئەو نوسخەیە تەواو نییە و لە سەر نوسخەی بەهرامیش پوونکردنەوهک لە چاپی چیرۆکەکاندا نییە. بە پێی هەژماری بەیتەکان دەکرێ ئەوه بگوترێ، کە نوسخەی گۆدەرزیدا لە هەرد دوو نوسخەی ئەمەینی و بەهرامی تەواوتر و جیگە ی متمانەترە.

ل ۳۵

ئەو دوو جیاوازییە کە ئاماژە ی پیکراوە خۆنەر ئەباتە ناو باسی چۆنایەتی و چەنایەتی ئەدەبیاتی کوردی بەگشتی و ئەو شانامە کوردییانە بەتایبەتی و بە خۆنەر ئەلیت کام شانامە باشترە و بە ئاشکرایش (نوسخەی گۆدەرزیدا) دەسنیشان ئەکات!

ئەو دەسنیشانکردنەیش لە کاتیکدا ئەنجام ئەدریت کە ئەو (۹۵۸) بەیت هۆنراوە کە ئەوان بەناوی خۆیانەوه لەو کتیبەدا چاپیان کردووە هێ کەسیکی دیکە یە کە لە ژياندا ئەماوە! لەو کۆمەلە هۆنراوە بەس (۲) وشە ی {حور} و {زولجەلال} هێ خودی گۆدەرزیدا!

سەرەتای ئەو (۹۵۸) بەیت هۆنراوە بەو جۆرە دەسپێتەکات:

بە نام دانای حە ی زوولجەلال

جەهان ئافەرین مانگ و پوژ و سال

کتیبی (شانامە کوردی ئامادەکردنی سیاووش گۆدەرزیدا)

ئەم کتیبە (۵۵۲) لاپەرە یە، باسی سەرەکی ئەم کتیبە بەراوردکردنی (۹۵۸) بەیت هۆنراوە ی (نوسخەی گۆدەرزیدا) یە لەگەڵ (۸۳۰) بەیت هۆنراوە ی (نوسخەی ئەمەینی) دا، بەلام لە پەنای ئەو بەراوردکردن و لیکۆلینەوهدا ئاماژە بە (۲) جیاوازی لە نێوان ئەو دوو شانامە کوردییەدا کردووە کە بەو جۆرەن:

۱ - شیوەزاری نووسینی هەر دوو نوسخەی گۆدەرزیدا و ئەمەینی زۆر لیک نزیکن یان هەر یەکن. بەلام لە بەکار هێنانی وشە و زماندا و هەروەها لە ناوەڕۆکدا زۆر لیک جیاوازن. جیگە ی سەرئەجە بۆ تاقە جارێکیش لە نوسخەی گۆدەرزیدا وشە ی فیلەتەن نابیندرێ و لە باتی ئەو وشە ی فیلەتەن هە یە کە هەمن مانا دەدا. بە پێچەوانەش لە نوسخەی ئەمەینیدا تاقە جارێک فیلەتەن بەکار هاتووە و لە جیگاکانی دیکەدا فیلەتەن نووسراوە. دواتر لە نوسخەی ئەمەینیدا لە باتی (هون) کە وشە یەکی کۆنی هەورامی یان گۆرانییە و ئیستاش لە زمانی ئاخافتی هەورامیدا پۆژانە بەکار دەبری، وشە ی (خون) بەکار هاتووە، بەلام لە هەموو نوسخەی گۆدەرزیدا یەک جاریش وشە ی (خون) نەنووسراوە:

کەیکاوس پەرسا پیلەتەن چوونی

پەوسە مەزانۆ جگەر پر هوونی

ئەم دیاردە ی گۆرینەوه ی وشە کۆنەکان بە هیندیک وشە ی زۆر بەکار هاتوو لە زمانی فارسی یان کوردی ئەمرویدا بە شیوە یەکی گشتی لە نوسخەی ئەمەینیدا دەبیندرێ. بەلام بە پێچەوانە لە هەموو نوسخەی گۆدەرزیدا بۆ نموونە جارێکیش وشە ی ژن بە کار نەهاتووە و لە باتی ئەوه (ژەن) بەکار هاتووە.

ولات پر مەبۆ جە واتە و خەبەر

چەنی زەن جەنگ کەرد سوهراب سەرودر

لە لایەکی دیکەوه لە کاتیکدا بۆ نموونە لە نوسخەی بەهرامیدا وشە ی کۆنی کوردی وهک (دویت) کج بەکار هاتووە و لە نوسخەی گۆدەرزیدا و ئەمەینیدا زۆر جار کناچە یان وشە ی (دوخته‌ر) کج، کە ئیستا لە فارسیدا (دختر) بەکار دەبری، بەکار هاتووە:

خاوه‌نی ئەو (٩٥٨) به‌یت هۆنراوه به‌رچاو ناکه‌وێت، ئەو هۆنراوانه به‌ناوی (سیاوه‌ش گۆده‌رزی) یه‌وه چاپکراوه!

له‌ جهانی نووسینی وه‌ک (وه‌رگی‌ران، پیاچوونه، راستکردنه‌وه، دووباره‌ چاپکردنه‌وه‌ی) به‌ره‌می نووسه‌ریک، کاره‌که‌ هه‌ر به‌ناوی خودی ئەو که‌سه‌وه‌ که‌ له‌ پێشدا نووسیویه‌تی چاپ ئەکرێت. با له‌دوو نموونه‌ له‌و کاره‌ بروانین:

١ - کتێبی (رێگۆزه‌ری سیاسی) وه‌رگی‌ر (ناسۆکه‌مان) له‌ سویدییه‌وه‌ بۆ کوردی، چاپخانه‌ی (APEC) له‌ ستۆکه‌هۆلم.

سه‌ربه‌رگی ئەو کتێبه‌ به‌ناوی (Sven - Eric Liedman) (سقین - ئی‌رک لیدمان) و پیناسه‌یه‌کی کورتی هه‌مان که‌س { له‌گه‌ڵ ناوی چاپخانه‌ی (APEC) رازاوه‌ته‌وه‌.

له‌ لاپه‌ره‌ی دووه‌م له‌ ناو کتێبه‌که‌دا هه‌مدیسان نووسراوه‌: (Sven - Eric Liedman) (سقین - ئی‌رک لیدمان) { پاشان ناوی وه‌رگی‌ر واته‌ کاک (ناسۆکه‌مان) به‌ پچوکی نووسراوه‌.

٢ - کتێبی (دایکی ماکسیم گورکی) وه‌رگی‌ر (محمد مه‌دی قازی) بۆ فارسی. سه‌ربه‌رگی ئەو کتێبه‌ به‌ناوی (ماکسیم گورکی) رازاوه‌ته‌وه‌، ناوی وه‌رگی‌ریش واته‌ به‌رێز (محمد قاضی) به‌ پچوکی نووسراوه‌.

**

به‌لام به‌رێز (سیاوه‌ش گۆده‌رزی) وه‌ک که‌سه‌ی { توێژه‌ر = (محقق) } ئەو (٩٥٨) به‌یت هۆنراوه‌ به‌ناوی خۆیا نه‌وه‌ چاپی ئەکه‌ن و ئەیشنووسن سیستمی فارسیم شانامه‌ کوردیه‌یه‌کان ئەدزن!

به‌ گورزی (سیاوه‌شی) له‌ ئەده‌بیات

پیتێ (٩٥٨) به‌یت له‌ ناو ئەبات

زوولجه‌لال ئەکریت به‌ زوولجه‌لال

تا بێته‌وه‌ له‌گه‌ڵ رۆژ و مانگ و ساڵ!!

وشه‌ی (سال) له‌و هۆنراوه‌دا به‌پێی رێنووسی کۆنی زمانی کوردی به‌و جو‌ره‌ ئەنووسرا: (سال)، به‌لام له‌ خۆیندنه‌وه‌دا به‌ (ساڵ) ئەخویندراوه‌وه‌. به‌رێز گۆده‌رزی که‌ ئەو هۆنراوه‌ی به‌ رێنووسی نوێ ئاماده‌ کردووه‌، وشه‌ی (زوولجه‌لال) ی کردووه‌ به‌ (زوولجه‌لال) تا له‌گه‌ڵ (ساڵ)دا بێته‌وه‌. جگه‌ له‌وه‌ وشه‌ی (حه‌ی)یش که‌ له‌و هۆنراوه‌دا هاتووه‌ ئەویشی گۆپیوه‌ به‌ (حوپ)، پاشان هۆنراوه‌که‌ی به‌و جو‌ره‌ نووسیوه‌:

به‌ نام دانای حو‌ر زوولجه‌لال

جه‌هان ئافه‌رین مانگ و رۆژ و ساڵ

ل ٤٥

له‌و کتێبه‌ (٥٥٢) په‌رهبه‌یه‌دا (سه‌دان جار) { (سیاوه‌ش گۆده‌رزی) و (ن گ) } نووسراوه‌ و له‌ به‌شه‌کانی پێشوو‌دا خراوه‌ته‌ به‌ر ده‌ستان، با له‌ چه‌ن نموونه‌ی دیکه‌ی بروانین:

٦٤٤ . له‌ ن گ دا به‌ بریک جیاوازییه‌وه‌ ئاوا هاتووه‌:

دیسان هه‌م جه‌ نۆ به‌ناوی بێته‌رین

باز هه‌م حامل بی، چون ئەوه‌ڵ وه‌رین

٦٤٥ . له‌ ن گ دا به‌ بریک جیاوازییه‌وه‌ ئاوا هاتووه‌:

جه‌ نۆ ماه ویه‌رد، نۆ رۆ بی ته‌مام

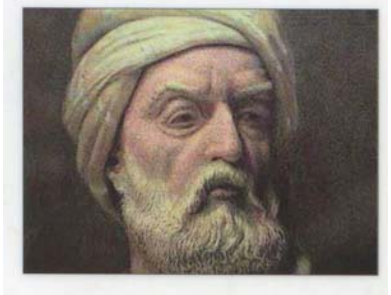
رۆشن که‌رد چراغ نه‌وه‌ی زāl سام

ل ٢١٢

ئهمه‌یش ته‌نیا له‌ ده‌قه‌ جیاوازه‌کانی فیرده‌وسیدا هاتووه‌، له‌ ده‌قه‌ کوردیه‌یه‌کاندا له‌ ده‌قی گۆده‌رزی ته‌نیا وه‌ک پالنه‌وانیکی تورانی ناوی هاتووه‌.

ل ٢٥٧

جیگه‌ی سه‌رسوپمانه‌ بۆ تاکه‌ جاریکیش نه‌ له‌ (سه‌ربه‌رگی) کتێبه‌که‌، نه‌ له‌ ناو لاپه‌ره‌کانی ئەو کتێبه‌ (٥٥٢) په‌رهبه‌یه‌دا ناوی

Shahname

Det iranska nationaleposet Shahnake (Kungaboken) är det äldsta bevarade verket på nypersiska. Bokens författare Abol –Qasem Ferdosi (Abual –Qasim Firdawsi, Firdausi, Ferdowsi) levde ca (934-1025).

Inom den klassiska persiska litteraturen, som hade sin storhetstid under tre sekler med början på 1000- talet, intar Shahname en säregen plats. Ramberättelsen och alla sidoteman avfattade på cirka 50 000 dubbelverser, ger en inblick i det förislamiska Irans traditioner, folkliv och historia. De fem berättelser som återges här tillhör de centrala episoderna i Shahname. Berättelserna har förkortats och överförs till prosa.

شانامه کۆنترین به‌ره‌می هۆنراوه‌یی ملی ئێرانییه‌کانه به فارسی و نووسه‌ره‌که‌ی (ئه‌بولقاسم فیردهوسی)یه که له ئیوان (۱۰۲۵ - ۹۳۴) ژیاوه. شانامه ماوه‌ی ۳۰۰ سال گرتگترین به‌ره‌می فارسی بووه له ناو به‌ره‌مه‌کانی دیکه‌دا. باسه‌کانی شانامه ۵۰۰۰۰ به‌یت هۆنراوه‌یه و باسی ژبانی خه‌لک، مێژووی ئێران و دابونه‌ریتان له پیش ئیسلامدا نه‌کات. ئه‌و پینچ داستانه‌یشی له سه‌ر شیوه‌ی نه‌سر کراوه به سویدی.

**

له کتێبخانه‌ی (کوردی)دا چه‌ندین شانامه‌ی کوردی هه‌یه که‌سیش نازانیت کێ خاوه‌نی راسته‌قینه‌یانه، هه‌ر که‌س ویستی ئه‌توانی خۆی بکات به خاوه‌نیان.

ئه‌وه‌یه جیاوازی ئیوان شانامه‌ی فیردهوسی و شانامه کوردیه‌کان نه‌ک ئه‌و جیاوازییه که به‌ریز گۆدهرزی باسی ئه‌کات!

جیاوازی شانامه‌ی فیردهوسی و شانامه کوردیه‌کان

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که شانامه کوردیه‌کان له شانامه‌ی فیردهوسی وه‌رگیراون، وه‌ک داستانیکی سه‌ربه‌خۆ به‌ناوی (شانامه‌ی کوردی) پێناسه کراوه‌ن. ئه‌و پێناسه‌کردنه کاریکی نادورسته، دورسته‌که‌ی (شانامه به کوردی)یه!

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یش که ئه‌و شانامه کوردیه‌کانه له شانامه‌ی فیردهوسییه‌وه وه‌رگیراون، به‌لام جیاوازییه‌کی مه‌زن هه‌یه له نێوان شانامه‌ی فیردهوسی و شانامه کوردیه‌کاندا!

شانامه‌ی فیردهوسی گه‌لی جار به شیوازی جو‌راوجو‌ری چه‌ن به‌رگی له تاران و ... چاپکراوه‌ته‌وه، به‌لام له کتێبخانه‌ی فارسیدا یه‌ک شانامه هه‌یه ئه‌وه‌یش (شانامه‌ی فیردهوسی)یه!

جگه له چاپکردنه‌وه، تا ئیستا گه‌لی که‌س سه‌باره‌ت به شانامه‌ی فیردهوسی کاری لیکۆلنیه‌وه‌یان ئه‌نجامداوه، هه‌روه‌ها هه‌ندێ له داستانه‌کانی شانامه‌یان وه‌رگیراوه‌ته سه‌ر زمانی دیکه، له پرۆسه‌ی کارکردن له‌سه‌ر شانامه‌ی فیردهوسی چ لیکۆلینه‌وه بیت یا وه‌رگیران (پێناسه و ناوی فیردهوسی) وه‌ک خاوه‌نی شانامه ئه‌نووسریت!

داستانه‌کانی { (زوحاک، زال و روودابه، رۆسته‌م و زۆراب، سیاوه‌ش، رۆسته‌م و ئه‌سفهندیار} له شانامه‌ی فیردهوسی له لایه‌ن دوو که‌س به ناوه‌کانی (ناسر نامداری) و (ئانیا مالمییری) کراوه به سویدی و له کتێبخانه‌ی (Shahname) چاپکراوه. سه‌ربه‌رگی ئه‌و کتێبه به‌و جو‌ریه:

وارگه‌ی کورد، فارس، به‌لوچ و... نییه به‌لکو مه‌به‌ست ده‌وله‌تی نه‌ته‌وه‌یی ئیستای ئێرانه. راسته کورد و ئێرانییه‌کان مێژوو و میتۆلۆجیای هاو‌به‌شیان هه‌یه به‌لام ئه‌مه نابێ بپێته هۆکار، که له ژێر ئه‌م ناو‌نیشانه‌دا ئه‌ده‌بی کوردیش به سووک و ئاسانی بدزێ و بکێته ملکی ده‌وله‌تیکی نه‌ته‌وه‌یه‌ک، که خه‌لکی کورد له مافه نه‌ته‌وا‌یه‌تییه‌کانی بپه‌ش ده‌کا. ئه‌وه‌ی، که له ژێر په‌رده‌دا له ئێرانی ئیمرۆدا له‌م پتیه‌وه‌یه‌دا ده‌کێ، له راستیدا هه‌ول‌دان‌یه‌کی شار‌اوه‌ی ناسیۆنالیزمی ئێرانییه، که ده‌یه‌وه‌ی شانامه کوردیه‌کان له ناسنامه‌ی راستینه‌ی کوردی خۆیان دا‌بهرێ. به‌لام لیکۆلینه‌وه زانسته‌یه‌کان له سه‌ر شانامه کوردیه‌کان ده‌توانێ ئه‌و هه‌ولانه نه‌زۆک و بێ کاریگه‌ر بکا. که‌وا‌یه له‌و سۆنگه‌یه‌وه گرینه‌گه شانامه کوردیه‌کان وه‌ک چۆن هه‌ن دووباره به پتیه‌وه‌ی ئیستای کوردی بنووسینه‌وه، لیکۆلینه‌وه‌یان له سه‌ر بکێ، ئاماژه تایه‌ت و کوردیه‌کانیان ده‌ست‌نیشان بکێن و به بێ ده‌مار‌گرژی و له سه‌ر بنه‌مای لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی جیا‌وا‌زیه‌کانیان له‌گه‌ڵ شانامه‌ی فیرده‌وسیدا ده‌ربخه‌ژن و دواتریش وه‌ک به‌شیکی گرینه‌گه له ئه‌ده‌بی کلاسیکی کوردی بخه‌ژنه به‌رده‌ستی خۆنه‌رانی کورد.

جیا‌وا‌ز له لایه‌نی ناسنامه‌ی کوردی له شانامه کوردیه‌کاندا و جیا‌وا‌ز له‌وه‌ی، که ئه‌وان به‌شیکی گرینه‌گه و نه‌چرا‌ون له ئه‌ده‌بی کوردی، دیسان شانامه کوردیه‌کان وه‌ک ره‌نگ‌دانه‌وه و ئه‌زموون لێ وه‌ر‌گرتنی ئه‌وه‌ی له رابردوودا پروی داوه و ئه‌وه‌ی ئیستا له کوردستان پروی ده‌دا گرینه‌گیه‌کی تایه‌تی خۆیان هه‌یه. ده‌گوترێ به‌شیکی زۆر له ئه‌فسانه‌کان راستن و ره‌نگ‌دانه‌وه‌ی مێژوو و به‌سه‌رهاتی که‌ونا‌ران. مێژوو‌زانیک ده‌بی ئا‌گای له میتۆلۆجیا و ئه‌فسانه‌کان هه‌بێت بۆ ئه‌وه به باشی له مێژوو تێ بکا. ئه‌گه‌ر هاتوو تێگه‌یشتنیکی راستیش له مێژوو نه‌کێ ئه‌وه خۆتنده‌وه‌ی راستیه‌کانی ئیستا، که له پاشخانی دو‌یتیدا خۆیان هه‌شارداوه، نابیندرێن. که‌وابو ئیتمه وه‌ک کورد به بێ ئا‌گاداری له میتۆلۆجیا و ئه‌فسانه‌ی خۆمان ناتوانین نه له رابردوو تێ بگه‌ین و نه هه‌نگاو‌یش به‌ره‌و پێشه‌وه بها‌ویژین. له‌و سۆنگه‌یه‌وه شانامه کوردیه‌کان باشت‌ترین سه‌رچاوه‌ی میتۆلۆجیایی کوردین.

به گه‌شتی ده‌کێ بگوترێ به ده‌گمه‌ن ره‌نگه ده‌سنووسێکی کۆن ده‌ست بکه‌وێ، که به ته‌وا‌وه‌تی و رێک‌و‌پێک و بێ عه‌یب نووسرا‌بێته‌وه. بێ‌جگه له‌وه، به ده‌گمه‌ن ده‌سنووسێکی کوردیش هه‌ل‌ده‌که‌وێ، که دوا‌ی سه‌د سا‌ل یان زیاتر له که‌شی نم و شێ، قرتاندنی جرج و مشک و که‌مه‌ته‌رخه‌می و نه‌زانینی چۆنیه‌تی پاراستن، پارێزرا‌و بێت. ته‌نیا له‌م جوار

لا‌په‌ره‌ی دیکۆمینی له (شانامه‌ی کوردی چیرۆکی رۆسته‌م و زۆراب چوار ده‌ق جیا‌وا‌ز و یه‌ک چیرۆک) ی سیا‌وه‌ش گۆده‌رزی، سه‌باره‌ت به‌ دزینی شانامه کوردیه‌کان له لایه‌ن سیستمی فارس‌یه‌وه.

ده‌سکه‌وته‌ی داستانی رۆسته‌م و زۆراب

به‌ناوی رۆسته‌می زلجه‌وا‌ل

که‌ره‌سه‌ی درۆ و فرۆفیشا‌ل

ئه‌و رۆسته‌مه‌ی به‌ ژمه‌ی

گۆریکی ئه‌خوارد به‌ ته‌نی

ئه‌و رۆسته‌مه‌ی له‌ ریگا برینا

هه‌تا ئه‌ژنۆ رۆئه‌چوو به‌ زه‌مینا

ئه‌و رۆسته‌مه‌ی ۱۰۰ مه‌ن له‌ هه‌یزی

ئه‌دا به‌ خوا بۆ ده‌ورانی بیه‌یزی

ئه‌و باسه‌ هه‌یج و پووچانه

هی ده‌ورانی کۆنه نه‌ک ئه‌م زه‌مانه‌!

له‌ ده‌ورانی زانست و تکنیکی ئه‌م‌پ‌رۆ

رۆسته‌م و زۆراب چی ئه‌کا بۆ تۆ؟

سه‌رچاوه‌ی شانامه کوردیه‌کان

شانامه‌ی فیرده‌وسیه‌ بێ‌گومان!

ئه‌و باسه‌ له‌ شانامه‌ی (ئه‌مین)

به‌و جو‌ره نووسرا‌وه با بزانی:

(فیرده‌وسی تۆس دانای پر فه‌هام

باعس ئیجاد شه‌هنامه‌ی ئه‌یام

هه‌م سو‌لتان مه‌حموود غه‌زله‌وه‌ی مقام

عه‌قوی ره‌حه‌ت بان جه‌ یه‌ومه‌لقیام).

شو‌اننامه‌یه‌کی کوردی بنووسرا‌یت له‌بۆ کورد

ده‌سمایه‌ بوو، سه‌رمایه‌ بوو بۆ تا‌کی کورد!

خۆماندوو‌کردن له‌گه‌ڵ (شانامه‌ی فیرده‌وسی)

ژێرده‌سییه‌ و ژێرده‌سییه‌ و ژێرده‌سی!

جیاوازی مورشیدی چایخانه‌کان و مامۆستایانی زانستگا

میژووی دورستبوونی رادیو و ته‌له‌فیزیون و به‌شه‌کانی ئەنترنیت زۆر کۆن نییه، جگه له راپه‌پاندنی کاره‌کانی کۆمه‌لگا له ریگای ئەوانه که زۆر سوودبه‌خش و به‌نرخه، کاریکی دیکه‌یان ئەوه‌یه که کاتی بیکاری خه‌لک به به‌رنامه‌کانیان وهک: گۆرانی و فیلم ... پرده‌بێته‌وه. پێش دورستبوونی ئەوانه کاتی بیکاری خه‌لک چۆن ده‌گوزرا و به‌جیه‌وه خۆیان خه‌ریک ده‌کرد؟

وه‌لامی ئەو پرسیاره لای ئەو که‌سانه که ئەو ده‌وره‌یان له یاده، یه‌کیک لهو که‌سانه خودی نووسه‌ری ئەم چهن دێره‌یه که به‌و جۆره‌ی بینیه‌وه. خه‌لک له کاتی هه‌وا خۆشیدا له ده‌روه به گه‌پان و یاریکردن کاتیان به‌سه‌ر ده‌برد، له زستان و هه‌وا ساردی به‌تایبه‌ت شه‌وانه له ماله‌وه به قسه‌ی خۆش و گۆرانی و هه‌وێراوه و داستان خۆینده‌وه یا هه‌ندێ یاری وهک گۆره‌ویبازی (جۆراپین)، میرمی‌رین (تۆپنازی) که له ماله‌وه ده‌کرا ئەنجام بدریت، کات به‌سه‌ر ده‌برا. ئەوه‌یش به‌و جۆره بووه چهن کهس که پێکه‌وه دۆست و ئاشنا بوون هه‌ر شه‌و له مالتیک کۆده‌بوونه‌وه و به‌و کارانه کاتیان ده‌رباز ده‌کرد.

تا ئەو جیگه له یادم بێت هه‌ندێ لهو داستانانه که ده‌خویندرانه‌وه بریتی بوون له: داستانی (ئه‌میر ئه‌سه‌لان) - (به‌یتی قه‌لای دهم) - (له‌یل و مه‌جنوون) - (شیرین و فه‌ره‌هاد) - (مهم و زین) - (ئه‌سکه‌نده‌رنامه) - (رۆسته‌م و زۆراپ).

پاشان ئەو داستان خۆینده‌وه و یاریکردنه له ماله‌وه گۆزرایه‌وه بۆ چایخانه‌کان (قاوه‌خانه)، ئەو که‌سه‌یانه که له چایخانه‌کان داستانانه‌کانی ده‌خوینده‌وه پێیان ده‌وترا (مورشید). له سه‌قز دوو کهس ئەو کاره‌یان ئەنجامده‌دا، یه‌کیان خه‌لکی سه‌قز بوو به‌ناوی (هه‌ستا غه‌فوور) ئەوی دیکه‌یان نازانم خه‌لکی

کوێ بوو، ناوه‌که‌یشم له یاد نه‌ماوه. وه‌ستا غه‌فوور جگه لهو کاره له کاری خانوو دورستکردندا به‌نایه‌کی زۆر به‌توانا بوو، هه‌روه‌ها لای خه‌لک زۆر خۆشه‌ویست بوو. هه‌ر وهک باسکرا ئەو داستان خۆینده‌وه‌ی زستانانه بۆ کات به‌سه‌ر بردن بوو. تا ئەو جیگه‌ی ئاگادارم داستانی (رۆسته‌م و زۆراپ) هه‌م کراوه به‌شانۆ و هه‌م به‌فیلم، هه‌روه‌ها له فارسییه‌وه کراوه به‌سویدی و ...

با پرۆینه سه‌ر باسی (جیاوازی مورشیدی چایخانه‌کان و مامۆستایانی زانستگا)

به‌پێزان ناسر نامداری، {Bo Utas} بوو ئۆتاس، یه‌غمایی، فروغی، شامو، مشیری، عزام، مرادی و بۆره‌که‌یی) که چوونه‌ته ناو باسه‌کانی (شانامه) وهک توێژه‌ر کاری لیکۆلنه‌وه‌یان سه‌باره‌ت به میژووی ئێران ئەنجامداوه، لێره‌دا ئەو باسه دێته ئاراوه: ئەو که‌سانه که سه‌باره‌ت به شانامه کاری لیکۆلینه‌وه‌ییان ئەنجامداوه، کتێب و فیلم و شانۆیان ده‌رباره‌ی ئاماده‌کردوه کاره‌کانی ئەوان سه‌باره‌ت به داستان و ئەفسانه‌کانی ناو شانامه‌یه که پێوه‌ندی به دوو که‌سی وهک (رۆسته‌م و زۆراپ) و (فه‌ره‌یدوون و زوحاک) ده‌وه هه‌یه، تاز به‌سه‌که‌ی زوحاکیش به‌چه‌واشه‌کارییه‌وه ده‌خه‌نه به‌ر ده‌ست خه‌لک!

لێره‌دا ئەو پرسیاره دێته ئاراوه: ئەو که‌سانه بۆ ناپۆنه ناو باسه راسته‌قینه‌کانی شانامه که پێوه‌ندی به ژیان و مافی تاکه که‌سه‌کانه‌وه هه‌یه که به‌سه‌رهاتی نووشزاد کوپی نه‌وشیروان و ئاواته خنکاوه‌که‌ی ئەو که‌وشدرووه که تکا له نه‌وشیروان ئەکات که ریگای بدات که کوپه‌که‌ی بنێرێته ده‌بستان تا بخوی و چاوی به زانست ئاشانا بێت، هه‌لۆیستی فیرده‌وسییه‌وه هه‌یه و ئێستایش پاش هه‌زار سال له نووسینی شانامه و مردنی فیرده‌وسی به‌رده‌وامه! * بۆچ چاوپۆشی ئەو باسانه ده‌کهن؟! *

فیردهوسی و کوشتاری نه‌ته‌وه‌گانی (بلوچ - گیلک و دهیلم)

بلوچستان و کورته پیناسه‌یه‌ک

بلوچستان ناوی ناوچه‌یه‌که له ئاسیا که گه‌لێک به‌ناوی بلوچ له‌م ناوچه‌دا ئه‌ژی. رووبه‌ری بلوچستان نزیکه‌ی (۲۵۰۰۰۰) میلی چوارگۆشه‌یه‌که (۹۶۰) میلی له‌ لیواری ده‌ریا دایه. داگیرکه‌رانێک که به‌ نیاز بوون هیند داگیرکه‌ن، به (بلوچستان)یان ئه‌وت دروازه‌ی هیند (باب ئه‌له‌یند). به‌ درێژای میژوو بیگانه‌کان هیرشیان کردووه‌ته‌ سه‌ر بلوچستان له‌و هیرشانه‌دا ده‌ستیان کردووه‌ به‌ تالانکردنی سه‌روه‌ت و سامانی بلوچ. له‌و هیرشانه‌دا هه‌ندێ جار دوژمنان شکستی هیناوه‌ و هه‌ندێ جاریش شکاون.

کاتی‌ک ئه‌سکه‌نده‌ری مه‌قدوونی له (۳۲۵)ی پێش زاین هیرشی کرده‌ سه‌ر هیند له‌ گه‌رانه‌وه‌دا ده‌ستیان کرد به‌ تالانکردنی بلوچستان، یه‌کی‌ک له‌ سه‌ر کرده‌ جه‌نگیه‌کانی ئه‌سکه‌نده‌ر به‌ناوی {لین ناتوس (Lien Natus)} له‌ به‌رانبه‌ر بلوچه‌کان که به‌رگریان له‌ ناوچه‌که‌ین ئه‌کرد تیکشکا.

هیرشی عه‌ره‌ب بۆ (بلوچستان)

پاش سه‌رکه‌وتنی عه‌ره‌ب به‌سه‌ر یه‌زدگه‌ردی سییه‌مدا، عه‌ره‌به‌کان هیرشیان کرده‌ سه‌ر بلوچستان، بلوچه‌کان به‌رگریان له‌ خۆیان کرد و زیانیکی مه‌زنیان به‌ سپای عه‌ره‌ب گه‌یان و ناچاریان کردن که پاشه‌کشه‌ بکه‌ن. به‌ فه‌رمانی {عه‌بدوڵا بن عامر} به‌رپرسی ئێراق {چه‌ن ده‌سته‌یه‌ک له‌ ده‌ریاوه‌ بۆ به‌ده‌ست هینانی شاره‌زایی له‌ ریگاوبانی ناوچه‌کانی (سه‌ند) و (بلوچستان) روویان کرده‌ ناوچه‌که‌. ئه‌و ده‌سته‌ی که هاتبووه‌ بلوچستان زانیارییه‌کانی خۆی به‌و جوړه‌ ده‌خاته‌ به‌ر ده‌س (عه‌بدوڵا بن عامر): له‌و ناوچه‌ گه‌روگرتی ژۆرمان بۆ دیته‌

تییینی:

هیه‌وا دارم سه‌ره‌دی‌ری جیاوازی مورشی‌دی چایخانه‌کان و مامۆستایانی زانستگا نه‌چیته‌ خانه‌ی به‌ که‌مزانی کاری ئه‌و که‌سانه‌ که له‌ چایخانه‌کان داستانیان ده‌خوینده‌، ئه‌و که‌سانه‌ به‌و کاره‌ هه‌م به‌شیکی که‌م له‌ ژبانی خۆیان دابین ده‌کرد و هه‌م خه‌لکیشیان له‌ جه‌انی خه‌م و په‌ژاره‌ و ماتی ده‌ربازه‌ ده‌کرد، به‌لام ئه‌و که‌سانه‌ که‌ زانستگایان بینیوه‌ و کاری تووژینه‌وه‌یان سه‌باره‌ت به‌ شانامه‌ ئه‌نجامداوه‌، جگه‌ له‌ کاری ئه‌و که‌سانه‌ چ کاریکی دیکه‌یان سه‌باره‌ت به‌ شانامه‌ کردووه‌؟!

به‌ناوبانگه. پاشان قاجاره‌کان دوو هیرشی دیکه‌ین کردوه سهر بلوچستان که له دوو هیرشه‌یشدا تیکشان. به‌هرام خان له سالی (۱۹۲۱)ی کوچی دوایکرد و (میر دۆست محهمه‌دخان) بوو به جینشینی. له سالی (۱۹۲۱) که دسه‌لاتی پادشایانی قاجار لاواز ببوو، (ره‌زا میرپه‌نج) ئەو کاته‌ی به هه‌ل زانی و دسه‌لاتی گرته دهست و له سالی (۱۹۲۶)دا خو‌ی کرد به شای ئیران و تاجی نایه سهر. سپای ئیران به فهرمانی ره‌زاشا له سالی (۱۹۲۸) هیرشیان کرده سهر بلوچستان، له به‌رانبه‌ر ئەم هیرشه‌دا بلوچه‌کان به رابه‌رایه‌تی (سهردار جمعه‌خان) که‌وتنه به‌رگری کردن له بلوچستان، به‌لام تیکشان و جمعه‌خان په‌نای برده بهر بلوچستانی رۆژه‌لات که له کاته‌دا له لایه‌ن ده‌ول‌ه‌تی ئینگلیسه‌وه داگیر کرابوو. ده‌ول‌ه‌تی ئینگلیس جمعه‌خان ئەگرئ و ئەیدات به ده‌ول‌ه‌تی ئیران.

هیزه ئیرانییه‌کان درێژه به هیرشی خو‌یان ئەده‌ن و بلوچه‌کانیش به پێی توانا به‌رگری له خو‌یان ئەکه‌ن، له‌و پرۆسه‌دا هه‌زاران بلوچ ئەکوژرئ و کۆمه‌لیکی زۆریش بریندار ئەبن، هه‌روه‌ها زۆریشیان په‌نا ئەبه‌نه و لاتانی دراوسی. له جه‌نگی‌ک له شاری (دزک) یه‌کی له فهرمانده سهربازییه‌کانی ئیرانی به‌ناوی (باقر داوهرپه‌نا) ئەکوژرئ، پاشان ناوی شاری (دزک) ئەگوپن و ئەکه‌ین به (داوهرپه‌نا). هیزه ئیرانییه‌کان قه‌لای (به‌مپور) داگیر ئەکه‌ن و پاشان شاری (په‌هره‌)یش که ناوه‌ندی حکومه‌تی (دۆست محهمه‌دخان) بوو داگیر ئەکه‌ن و ناوی ئەو شاره‌یش ئەگوپن و ئەیکه‌ن به (ئیرانشه‌هر) و خودی دۆست محهمه‌د خان ئەگرن و ئەیبه‌ن بۆ تاران. دۆست محهمه‌د خان به‌رنامه‌ی راکرتن له زیندان دا‌ئه‌ریژرئ، به‌لام ئەیگره‌نه‌وه و ئەیکوژن.

له ده‌ورانی محهمه‌د ره‌زا په‌له‌وی که دوا‌یین شای ئیران بوو، هه‌مان سیاسه‌تی ده‌ورانی ره‌زاشا له بلوچستان په‌یره‌و ئەکرا.

پیشه‌وه، ئەگهر سپاکه‌مان که‌م بێت ئەوه هه‌موویان ئەکوژرین، ئەگهر زۆریش بن به‌هۆی نه‌بوونی خواره‌مه‌نی له برسا ئەمرن. هه‌ر به‌و هۆیه تا ماوه‌یه‌ک هیرشه‌که‌یان دوا ئەخه‌ن. (حارس بن مه‌رت ئەله‌به‌دی) و سپاکه‌ی هیرشیان کرده سهر شاری {قیقان} که به‌شیکه له ناوچه‌ی کیچ له بلوچستانی رۆژئاوا} له‌م هیرشه‌دا زۆربه‌ی سپاکه‌ی ئەکوژرئ.

ئیران و (بلوچستان)

بلوچستان به پێی به‌رژه‌وه‌ندی سیاسی دسه‌لاتدارانی جه‌انی له نیوان ئیران و پاکستان و ئەفغانستان کراوه به سی‌به‌شه‌وه، لی‌ره‌دا به کورتی ئەپۆمه سهر ئەو به‌شه‌ی که له لایه‌ن ئیرانه‌وه داگیرکراوه. سالی (۵۲۸)ی پێش زایین هه‌خامه‌نیشیه‌کان بلوچستانیان داگیر کرد. هه‌ر کات بلوچه‌کان ویستوو‌یا‌نه دسه‌لات به ده‌سته‌وه بگرن و ده‌ول‌ه‌تی سهربه‌خۆ دامه‌زرینن له‌لایه‌ن دراوسی‌کانی باکو‌ره‌وه په‌لامار دراو‌ن، ئەرده‌شیر و نه‌وشیراو‌ن له سالی (۵۲۹ تا ۵۷۷)ی پێش زایین هیرشیان کرده سهر بلوچستان و ناوچه‌ی (مه‌کران)ی بلوچستان داگیر کرد و ده‌ستیان کرد به کوشتاری بلوچ و تالانکردنی بلوچستان.

بازدان به‌سهر میژوودا و کارنامه‌ی په‌له‌ویییه‌کان و (بلوچستان)

شۆرشی مه‌شروته له ئیران دسه‌لاتی پادشایانی قاجاری لاواز کردبوو، هه‌ر به‌و هۆیه له سالی (۱۹۰۹)ی زایینی به‌شیکی زۆری سپاکه‌یان برده‌وه بۆ ناوه‌ندی دسه‌لاتداری (مرکز). ئەو به‌شه له سپاکه‌ی ئیران که له ناوچه‌که‌دا مابوونه‌وه توانایه‌کی وه‌هایان نه‌مابوو، بلوچه‌کان به رابه‌رایه‌تی (به‌هرام خان) هیرشیان کرده سه‌ریان و به ئاسانی قه‌لای (په‌هره‌)یان پێچو‌ل کردن و له ناوچه‌که ده‌ریان په‌راندن. ئەم پرۆسه به جه‌نگی یه‌که‌م

فیردهوسی و کوشتاری نه‌ته‌وه‌کانی (بلوچ - گیلک و دهیلم)

کورتیه‌ک له بیروب‌اوهری فیردهوسی باسکرا، ئەگەر وردبینانه له شانامه برپوانین بۆمان دهرده‌که‌وت ئەو ناوه واته (شانامه) که بۆ ئەو کتیبه‌ی فیردهوسی دیاریکراوه، نات‌ه‌واوه! ئەگەر به‌پیتی ناوه‌ۆ‌که‌ه‌ی بێت، پێویسته ناوه‌که‌ی به‌و جۆره بێت: (شانامه و خوی‌ننامه). با سه‌بارهت به‌و باسه له‌و هۆنراوه برپوانین:

سزا دادن کسرا

الانان و بلوچیان و گیلانیان را

ز کار بلوچ ارجمند اردشیر
بکوشید با کاردانان پیر
نبد سودمند ز افسون و رنگ
نه از بند و رنج و نه پیکار و جنگ
اگر چند بود بد آن سخن ناگزیر
بپوشید بر خوتشتن اردشیر
ز گفتار دهقان بر آشت شاه
بسوی بلوچ اندر آمد ز راه
چو آمده بنزدیک آن برزگ کوه
بگردید گرد اندرش با گروه
سر آنگونه گرد اندر آمد سپاه
که بستند از انبوه بر باد راه
همه دامن کوه تا روی شخ
سیه بود برسان مور و ملخ
منادیگری کرد لشکر بگشت
خروشی برآمد ز کوه ز دشت
که از کوچیان هرکه یابید خرد
وگر تیغداران و مردان مرد

جهنگی نه‌وشیروان

له‌گه‌ل ئالان و بلوچ و گیلانییه‌کان

بۆ چاره‌ی بلوچ سه‌رۆک ئه‌رده‌شیر
له‌گه‌ل زانیان که‌وته راوته‌گبیر
نه‌بوو ده‌سکه‌وتی له‌ مه‌کر و نیره‌نگ
هیچیش نه‌کرا له‌ مه‌یدانی جه‌نگ
هه‌ر چه‌ند گران و تاله‌ ئەم باسه
ئه‌رده‌شیر به‌ ناچار کوتی به‌سه
له‌ وته‌ی رایه‌ر شا بوو نیگه‌ران
که‌وته ریخ خیرا بۆ بلوچستان
که‌ گه‌یه‌ په‌نای ئەو کێوه‌ گه‌وره
له‌گه‌ل سپادا گه‌ران له‌و ده‌وره
سپاه به‌ جۆریک له‌وێ دامه‌زرا
له‌به‌ر زۆریه‌که‌ی ریگای بایش به‌سرا
له‌ دامینه‌وه تا لوتکه‌ی چیبیا
ره‌ش هه‌لگرابوو له‌ زۆری سپا
جاچی ئەگه‌را به‌ ناو له‌شکرا
به‌ ده‌نگی به‌رز له‌ ده‌شت و ده‌را
ئهیوت هه‌ر که‌ستان بینی له‌م ده‌وره
چه‌کدار و بیچه‌ک منال و گه‌وره

کۆماری ئیسلامی ئێران و (بلوچستان)

شۆڕشی سالی (۱۳۵۷) هه‌تاوی سیستمی پادشایی په‌هله‌وی هه‌له‌ته‌کان. لاوازی ده‌وله‌تی ناوندی له‌ دوو سالی پاش شۆڕشدا بووه‌ هۆی که‌م بوونه‌وه‌ی کونترۆل و چاودێری له‌سه‌ر بلوچستان و تا راده‌یه‌ک سیاسه‌تی سته‌مکارانه‌ که‌م ببوو و له‌ ئاکامدا کاروباری بازرگانی له‌ سنووره‌کانی بلوچستان گه‌شه‌ی کرد، جگه‌ له‌وانه‌ بارودۆخی ئازادی سیاسیش له‌ ئارادا بوو.

ئهم ئالوکۆره‌ که‌ له‌ بواری فه‌ره‌ه‌نگی، سیاسی و ئابووری و.... له‌ بلوچستان هاتبوو ئاراوه‌، ناکرێ له‌گه‌ل ده‌ورانی په‌هله‌وییه‌کاندا به‌راورد بکری. پاش ئەوه‌ی که‌ ده‌سه‌لاتی کۆماری ئیسلامی له‌ ناوچه‌که‌دا جیگیر بوو پرۆسه‌ی سه‌رکوت، کوشنوک‌وشتار و تالانکردنی بلوچستان ده‌ستی پێکرده‌وه‌، نه‌ک وه‌ک ده‌ورانی په‌هله‌وییه‌کان به‌لکو زۆر له‌و ده‌ورانه‌ پیستر و چه‌په‌لتر و خوینمژانه‌تر.

کۆماری ئیسلامی ئێران بۆ له‌ناو بردنی نه‌ته‌وه‌ی بلوچ سیاسه‌تی وه‌های گرتوووته‌ پیش که‌ له‌گه‌ل ده‌ورانه‌کانی پیشوودا به‌راورد ناکریت، به‌لام به‌ له‌ به‌رچاوه‌گرتنی هێرشه‌کانی پیشوو که‌ له‌ ده‌ورانی کورش، نه‌وشیروان و ئەسه‌که‌نده‌ر و.... بۆ له‌ناو بردنی نه‌ته‌وه‌ی بلوچ که‌ به‌ ئامانجی خۆیان نه‌گه‌یشتن چون‌ ده‌کرێ بڵێن ئەمانه‌ به‌و ئاواته‌ی ئەگه‌ن ئەتوانن بلوچ له‌ ناو به‌ن!

سه‌رچاوه: بلاوکراوه {بولتن مباحثات - کمیته موقت هماهنگی ملی بلوچستان - ژماره (۴) سپتامبری سالی (۱۹۹۸) ل (۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲)}

ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند
هشیوار و با رای و سنگی بدند
خروشان بر شهریار آمدند
دریده برو خاکسار آمدند
شدند اندر آن بارگاه انجمن
همه دستها بسته و خسته تن
که ما باز گشتیم از آن بدکش
مگر شاه گردد زناخوش منش
وگر شاه را دل ز گیلان بخت
ببریم سرها ز تنها بدست
دل شاه خشنود گردد مگر
چو ببند بریده یکی توده سر
چو چندان خروش آمد از بارگاه
وز آنگونه آواز بشنید شاه
بریشان ببخشید شاه جهان
گذشته شد اندر دل او نهان
دوا خواست از گیل و دیلم دو صد
کز آپس نگیرد کسی راه بد
یکی پهلوان نزد ایشان بماند
چو بایسته شد کار لشکر براند

شانامه بهرگی (۶) ل ۹۶ - ۹۷

نه‌وشیروان به له‌شکر و سپاوه په‌لاماری بلوچستان ئه‌دات و به‌و
جۆره ده‌سئده‌کات به کوشتاری بلوچ، به‌لام جه‌نابی فیردهوسی
به‌و جۆره ستایشی نه‌وشیروان ده‌کات:

که له‌شکر زانی به تورپیی شا
به سواره و پیاده ببستند ریگا
له زۆر و له کهم له وان کهس نه‌ما
ژن و منال و پیاونازایش نه‌ما

وگر انجمن باشد ار اندکی
نباید که یابد رهائی یکی
چو آگاه شد لشکر از خشم شاه
سوار و پیاده ببستند راه
ازیشان فراوان و اندک نماند
زن و مرد جنگی و کودک نماند
سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن کوچ بر داشتند
بشد ایمن از رنج ایشان جهان
بلوچی نماند آشکار نهان
چنان شد که بر کوه حیشان گله
بدی بی نگهبان و کرده یله
شبان خود نبودی پس گوسفند
بهامون و بر تیغ کوه بلند
همه رنجه‌ها خار بگذاشتند
در و کوه را خانه پنداشتند
وز آنجایکه سوی گیلان کشید
چو رنج آمد از گیل و دیلم پدید
ز دریا سپه بود تا بیغ گوه
هوا پر درفش و زمین پر گروه
چنین گفت کایدر ز خرد و بزرگ
نباید که ماند پی شیر و گرگ
پراکنده بر گرد گیلان سپاه
بشد روشنائی ز خورشید و ماه
چنان شد ز کشتن همه بوم و رست
که از خون همه روی کشور بشت
ز بس کشتن و غارت و سوختن
خورش آمد و ناله‌ء مرد و زن
ببستند یکسر همه دست خویش
زنان از پس و کودک خرد پیش

نابی دهرباز بی یه‌کیتک له دهستان
فرمانی (شاپه) له بۆ هه‌مووتان
که له‌شکر زانی به تورپیی شا
به سواره و پیاده به‌ستترا ریگا
له زۆر و له کهم له وان کهس نه‌ما
ژن و منال و پیاونازایش نه‌ما
به گورز و شمشیر په‌لامار دران
بلوچ له ترسا گه‌بیه هه‌نده‌ران
جهان ئارام بوو له ژیر چه‌تری شا
بلوچ به جارئ ناوی ههر نه‌ما
کارئ وه‌های کرد ملالت بۆ خۆیان
به‌بی شوان ئه‌ژیان له دهشت و کیوان
درد و رهنج هه‌موو فرامۆش کرا
دهشت و دهر ههر وهک مالی پیکرا
پاشان چووه سهر گیلک و ده‌یلمه
چونکه ئه‌یانکرد له‌و ناوچه ستم
له ده‌ریاوه تا ترۆیکی چییا
هه‌مووی داگیرکرد به ئالا و سپا
روویکرده سپا له‌وئ نه‌وشیروان
کوتی پیویسته له‌سهر هه‌مووتان
نابی دهرباز بیت که‌سی له دهستان
بۆ شیر و گورگی که‌ژ و دارستان
لشکر و سپا له ناوچه‌ی گیلان
بلاوه بوونه‌وه له شیو و دۆلان
مه‌یتی کوژراوان ئه‌ونده زۆر بوو
ولات به خوینیان هه‌موو شۆرا بوو
له بهر کوشنار و تالان و سووتان
ژن و پیاو هه‌موو که‌وتنه نالان
هه‌موو ده‌سبه‌سته هاتن بۆ لای شا
منال له پی‌ش و ژنانیش له دوا

ستایشکردنی نه‌وشیروانی خوینریژ و به‌دکردار و په‌ست گه‌یشته‌ته‌ئه‌و راده‌یه‌که‌سانیکی وه‌ک (سه‌عدی شیرازی) و (خه‌ییام) که دوو شاعیری پایه‌به‌رزی فارسن، نه‌وشیروان به‌دادوه‌ر بزانن. نمونه:

سه‌عدی و نه‌وشیروان

زنده است نام فرخ نوشیروان بعدل
گرچه بسی گذشت که نوشیروان نماند:
له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشدا که نه‌ماوه له ژیان
هر پادشای دادپه‌روه‌ره نه‌وشیروان
سعدی

سه‌عدی به‌و جوړه ستایشی نه‌وشیروانی خوینریژ ئه‌کات و به‌ دادپه‌روه‌ری ئه‌زانئ و له لایه‌کی دیکه‌یشه‌وه به‌و جوړه باس له دهر د رهنجی مروّف ئه‌کات: ئه‌لئیت:

تو کز محنت دیگران بیغمی
نشاید که نامت نهند آدمی
به دهر د رهنجی خه‌لک گهر نه‌زانی
پیویسته خۆت به مروّف هر نه‌زانی

راستی درّ و ریاکاری و فریودانی خه‌لک تا ئه‌و راده‌یش ده‌بیت؟! تو له لایه‌که‌وه به‌و جوړه بیر له دهر د رهنجی مروّف، ئینسان، به‌شهر (ئادهم) بکه‌یته‌وه و له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه خوینریژیکی وه‌ک نه‌وشیروان به‌ دادپه‌روه‌ر بزانیت: خه‌ییام و نه‌وشیروان:

۱ - {جشن بزرگ داشت و عهدنامه بنوشت و آن روز را (نوروز) بخواند و هم بر آن آیین می‌رفتند تا به روزگار نوشین روان عادل.}

(جه‌ژنیکی مه‌زنیان به‌ریوه برد و به‌لگه‌نامه‌یه‌کیان نووسی و ئه‌و روژه‌یان ناونا نه‌وروژ و ئه‌م به‌رنامه‌یان تا ده‌ورانی نه‌وشیروانی دادپه‌روه‌ر به‌ریوه ئه‌برد.){.

۲ - خه‌ییام: گفتندی خدای تعالی این بنا بردست او تمام گردانید و ایوان کسری به مداین که شاپور ذوالاکتاف بنا افکندی و از بعد او چند پادشاه عمارت همی کردند تا بر دست نوشین روان عادل تمام شد و پل اندیشک همچین و مانند این بسیار.

سراسر به شمشیر بگذاشتند
ستم کردن کوچ بر داشتند
بشد ایمن از رنج ایشان جهان
بلوچی نماند آشکار نهان

به‌پیی فه‌ره‌ه‌نگی فیردهوسی کوشتاری بلوچ به ژن و منال و پیر و جوانه‌وه ده‌بیته‌ه‌وی ئاسایش و ئارامی!
جه‌نابی نه‌وشیروان به له‌شکر و سپاوه ده‌چیته‌ه‌سر گیلان و مازنده‌ران. دل‌ره‌قی و درنده‌یی نه‌وشیروان وه‌هایه ده‌بیت کوشتاریکی وه‌ها له خه‌لکی گیلک و ده‌یله‌م بکریت که تاکه که‌سیکیش دهرنه‌چیت تا ببیت به خۆراکی گورگ و شیر و ده‌بیت له گه‌لله سهری ئه‌و خه‌لکه کوّشک ساز بکات.

چنین گفت کاید ز خرد و بزرگ
نباید که ماند پی شیر و گرگ
وتی نابی دهریاز بی که‌سی له ده‌ستان
بو شیر و گورگی که‌ژ و دارستان

دل شاه خشنود گردد مگر
چو بیند بریده یکی توده سر
پادشا وه‌ها ئاره‌زوو ئه‌کا
له سهری براو کوّشک ساز بکا

به‌لام جه‌نابی فیردهوسی به‌و جوړه به هۆنراوه ستایشی ئه‌رده‌شیر و نه‌وشیروان ده‌کات و ده‌نووسیت:

جهاندار کسری چو خورشید بود
جهانرا ازو بیم و امید بود
بدینسان رود آفتاب سپهر
بیکدست شمشیر و یکدست مهر
نه بخشایش آرد بهنگام خشم
نه خشم آیدش گاه بخشش بچشم
چنین بود این شاه خسرو نژاد
بیاراسته بد جهان را بداد
پادشایی جهان هر وه‌ک هه‌تاو بوو
جهان له سایه‌ی ترس و هیوا بوو
به‌و جوړه ئه‌ژیا له ره‌وتی کاروان
شمشیر به‌ده‌ست و هۆگری ژیان
که تووره ئه‌بوو لی‌بوردن نه‌بوو
له به‌خشینشدا دل فراوان بوو
پیناسه‌ی ئه‌م شا دادپه‌روه‌ری بوو
جهان له سایه‌ی له ئاشتیدا بوو

شانامه به‌رگی(۶) ل ۱۱۱

تیپینی:

پیش ئەوهی کتیبی (نهورۆزنامه‌ی خه‌ییام) بخوینمه‌وه، هۆنراوه‌کانی خه‌ییام (چوارینه‌کانی خه‌ییام)م خویندوه‌ته‌و، سه‌بارته‌و هۆنراوانه ئەو چهن رسته‌م به کوردی و فارسی نووسیوه:

برای خیام

بۆ خه‌ییام

پایدار باشی خیام

بژی خه‌ییام

دشمن غم ایام

دوژمنی خه‌می نه‌ییام

به هر واژه داری

له ههر وشه‌یه‌کتا هه‌یه

صدها پند و پیام

سه‌دان په‌ند و په‌یام

نازناوی دادپه‌روه‌ر بۆ نه‌وشیروانی‌ک که کارنامه‌که‌یمان بینوه ره‌وایه؟!

برای خیام

بۆ خه‌ییام

پایدار باشی خیام

بژی خه‌ییام

دشمن غم ایام

دوژمنی خه‌می نه‌ییام

به هر واژه داری

له ههر وشه‌یه‌کتا هه‌یه

صدها پند و پیام

سه‌دان په‌ند و په‌یام

کارنامه‌ی (نه‌وشیروان)ی خویندۆنرێژ له لای نووسهر و نه‌دیوانی فارس

در ادبیات فارسی، انوشیروان نمونه‌ء دادگری و رعیت پروری است.

له نه‌دیوانی فارسیدا نه‌وشیروان سنبۆل و هیما‌ی دادپه‌روه‌ری و خه‌نک دۆستییه.

کتیبی (فرهنگ ادبیات فارسی - ل، ۷۴) دکتر زهرا خاتری (کیا).

ده‌لێن خودای مه‌زن ئەم کۆشکه‌ی به‌ ده‌ستی ئەو ته‌واو کرد و (تاقی که‌سرا و مه‌داین یش شاپووری ذولکُتاف به‌رپای کرد و پاش ئەویش چهن پادشایی دیکه کۆشکیان دورستکرد تا نه‌وشیروانی دادوهر که‌یانیدییه نه‌نجام، هه‌روه‌ها پردی ئەندیمشکیش وه‌ک کاریکی ئەو ههر ماوه.

(نهورۆزنامه‌ی خه‌ییام) ل ۲۰ و ۲۴ نووسه‌ر: عه‌لی حه‌سووری

ئه‌گهر چاوێک به‌و کتیبه‌ فارسییانه که سه‌بارته‌ به‌ میژووی ئێران نووسراوه، بگێڕین باسی هێرشه‌ی (ئه‌سه‌که‌نده‌ر - چه‌نگیزخان مه‌غول - ته‌یموور له‌نگ و رابه‌رانی ئایینی ئیسلام) بۆ ئێران ده‌که‌ن و ده‌لێن: ئەو که‌سانه به‌ له‌شکر و سپاوه په‌لاماری ئێرانیا‌نداو و خه‌لکیان کوشتار(قتل عام) کردووه، سه‌ره‌وه‌ت و سامانی خه‌لکیان تالان کردووه! ههر به‌و هۆیه ئەو که‌سانه وه‌ک (خویندۆنرێژ و تالانچی) پێناسه ده‌که‌ن.

خوینه‌ری ههر کتیبیکی میژوویی سه‌بارته‌ به‌ جه‌نگ و له‌شکرکێشی به‌گشتی، هه‌روه‌ها ئەو کتیبه‌ فارسییانه‌یش که باسی هێرشه‌ی (ئه‌سه‌که‌نده‌ر - چه‌نگیز - ته‌یموور و رابه‌رانی ئیسلام) ده‌که‌ن، ده‌کریت به‌ چاوی گومانه‌وه له‌و کتیبانه‌ ب‌روان و بلێن ئەو که‌سانه تا ئەو راده‌ خویندۆنرێژ نه‌بوون، ئەو کتیبانه له‌ لایه‌ن دوژمنانی ئەوانه‌وه نووسراوه. به‌لام باسی (له‌شکرکێشی نه‌وشیروان بۆ بلوچستان- بۆ گیلان و مازنده‌ران و کوشتاری خه‌لکی بلوچ و گیله‌ک و ده‌یله‌م، هه‌روه‌ها تالانکردنی سه‌روه‌ت و سامانی ئەو خه‌لکه به‌ فه‌رمانی نه‌وشیروان) له‌ لایه‌ن نووسه‌ریکی بیگانه‌وه که دوژمنی نه‌وشیروان بووبیت نه‌نووسراوه، به‌لکو به‌ پێنوو‌سی که‌سیک نووسراوه که له‌ ناخی دل‌ه‌وه لایه‌نگری نه‌وشیروان و پادشاکانی دیکه‌ی ئێران بووه و به‌ چاوی ریزه‌وه تماشای کردوون.

چۆنانچۆنه ئه‌سه‌که‌نده‌ر و چه‌نگیز و رابه‌رانی ئیسلام خویندۆنرێژ و تالانچین، به‌لام جه‌نابی نه‌وشیروان دادوهره؟ بۆ خوینی بلوچ و گیله‌ک و... وه‌ک خوینی خزه‌که‌نی فیرده‌وسی نرخ و به‌هایان نییه، بۆج تالانکردنی سه‌روه‌ت و سامانی بلوچ و دادپه‌روه‌ره‌یه؟! بانی‌ک و دوو هه‌وا؟

※ بۆج نایه‌نه‌ویت برۆنه سه‌ر باسه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی شانامه؟! ※

فه‌رمانه‌که‌ی نه‌وشیروان و هۆنراوه‌که‌ی فیردهوسی ئە‌لیت: نابج تاکه
که‌سیکیان به زیندووی بمینیت ته‌نانه‌ت بۆ ئە‌وه‌ی ببیت به خۆراکی
شیر و گورگ و گیاندارانی دیکه‌ی که‌ژ و کێو و دارستانه‌کانی ناوچه‌که‌،
پیویسته هه‌موویان بکوژین.

به‌لام ئە‌و هۆنراوه که ده‌سکاری کراوه ئە‌لیت:

(نباید که ماند یکی شیر و گرگ)

واته: (نابج یه‌ک دانه شیر یه‌ک دانه گورگ بمینت)، ئە‌بج هه‌موویان
بکوژین. بۆ روونی‌بوونه‌وه‌ی ئە‌و باسه لێ‌ده‌دا پرسیاریک دینینه ئاراوه:

نه‌وشیروان چووه بۆ کوشتاری شیر و گورگ یا
بۆ کوشتاری گه‌لانی گیله‌ک و ده‌یله‌م؟!

ئهم نووسه‌ره چاوبه‌ست و فریوکار و درۆزانانه له بری ئە‌وه‌ی به
چاوی ره‌خنه‌وه له شانامه بپوانن و په‌نجه‌ی ره‌خنه ئاراسته‌ی
فیردهوسی بکه‌ن و کاره درندانه‌که‌ی نه‌وشیروان ببه‌ن ژیر پرسیار و
داوای لێ‌بوورن له نه‌ته‌وانه بکه‌ن و خوینه‌ران له‌و باسه ئاگادار بکه‌ن،
به‌و جۆره ده‌ستیان داوه‌ته ئە‌و کاره چه‌په‌له و نگریسه و ئە‌یان‌ه‌ویت
به‌و جۆره خوینه‌ر فریو بدن. ئە‌وه‌یش له‌م ده‌وره‌دا که له سایه‌ی
پیشکه‌وتنی زانست له هه‌موو به‌شه‌کان ژیا‌نی مرو‌ف به‌گشتی و
به‌تایبه‌تی کاری چاپه‌مه‌نی هه‌م له بواری نووسین وه‌ک په‌رتوو‌ک،
هه‌م له بواری ده‌نگ، هه‌م له بواری فیلم ... به‌و شیوه‌ی خواره‌وه
ئه‌که‌ویت به‌رده‌ستمان.

با تماشای ئە‌و دوو لاپه‌ره‌ی شانامه بکه‌ین:

ده‌سکاریکردنی هۆنراوه‌کانی فیردهوسی

به مه‌به‌ستی فریودانی خوینه‌ر

نه‌وشیروان بۆ کوشتاری نه‌ته‌وه‌کانی گیله‌ک و ده‌یله‌م فه‌رمانیکی وه‌ها
نامرۆفانه و درندانه ده‌ره‌کات و جه‌نابی (فیردهوسی)یش به‌و جۆره به
هۆنراوه بۆی دارشتووه:

چنین گفت کاید ز خرد و بزرگ	وتی نابج دهرباز بج که‌سی له ده‌ستان
نباید که ماند پی شیر و گرگ	بۆ شیر و گورگی که‌ژ و دارستان

چنین گفت کاید ز خرد و بزرگ	وتی نابج دهرباز بج یه‌کی له ده‌ستان
نباید که ماند یکی شیر و گرگ	له شیر و گورگی که‌ژ و دارستان

نه‌وشیروان ئە‌لیت: ئە‌بج هه‌موو بکوژین و نابج تاکه که‌سیکیش
ده‌رچیت که ببیت به خۆراکی شیر و گورگ

(نباید که ماند پی شیر و گرگ).

به‌لام ئە‌و هۆنراوه به‌و جۆره ده‌سکاری کراوه:

(نباید که ماند یکی شیر و گرگ).

وشه‌ی {پبی} په‌ی {جیاوازی زۆره له‌گه‌ل وشه‌ی {یکی} یه‌کی}

وشه‌ی {پی- په‌ی} له فارسییدا واته (برای).

نموونه: {برای من} = {بۆ من}.

{برای تو} = {بۆ تۆ}.

{برای این} = {بۆ ئە‌م}.

{برای آن} = {بۆ ئە‌و}.

وشه‌ی {یکی- یه‌کی} له فارسییدا واته (یک). نموونه:

{یک انسان} - {یه‌ک مرو‌ف}.

هه دامن کوه تا روی شخ
منادیگری گرد لشکر بگشت
که از کوچیان هرکه یابید خرد
و گرانجمن باشد از اندکی
چو آگاه شد لشکر از خشم شاه
ازیشان فراوان و اندک نماند
سراسر بشمشیر بگذاشتند
بمود ایمن از رنج ایشان جهان
چنان شد که برکوه ایشان گله
شبان خود نمودی پس گوسفند
هه رنجها خوار بگذاشتند
وز آنجایکه سوی گیلان کشید
زدیا سیه بود تا تیغ کوه
چنین گفت کایدر ز خرد و بزرگ
پراگند برگرد گیلان سیاه
چنان شد ز کشتن هه بوم و رست
ز بس کشتن و غارت و سوختن
بمستند یکسر هه دست خویش
ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند
خروشان بر شهریار آمدند
شدند اندر آن بارگاه انجمن
که ما باز گشتیم از آن بدکنش
و گر شاه را دل ز گیلان بخست
دل شاه خشنود گردد مگر
چو چندان خروش آمد از بارگاه

۹۷

لاپه‌ری دی‌کۆمینی له شانامه‌ی فیردهوسی چاپی چاپخانه‌ی سپهر- به‌رگی شه‌شهم

ئه‌و خه‌ته سووره نووسه‌ری ئه‌م چه‌ن لاپه‌ره کیشاویه به‌ژێر ئه‌و هۆنراوه‌دا

بدو گفت گوینده کای شهریار
همان مرز تا بود بارنج بود
ز کار بلوچ ارچند اردشیر
نبد سودمندی بافسون و رنگ
اگر چند بد این سخن ناگزیر
ز گفتار دهقان برآشفته شاه
چو آمد بنزدیک آن مرز و کوه
برآنگونه گرد اندرآمد سپاه
هه دامن کوه تا روی شخ
منادیگری گرد لشکر بگشت
که از کوچگاه هرک یابید خرد
و گرانجمن باشد از اندکی
چو آگاه شد لشکر از خشم شاه
از ایشان فراوان و اندک نماند
سراسر بشمشیر بگذاشتند
ببود ایمن از رنج شاه جهان
چنان بد که بر کوه ایشان گله
شبان هم نبود پس گوسفند
هه رختها خوار بگذاشتند
وز آن جایکه سوی گیلان کشید
زدیا سیه بود تا تیغ کوه
پراگنده برگرد گیلان سپاه
چنین گفت کایدر ز خرد و بزرگ
چنان شد ز کشته هه کوه و دشت
ز بس کشتن و غارت و سوختن
ز کشته بهر سو یکی توده بود
ز گیلان هر آنکس که جنگی بدند

بیالیز گل نیست بی زخم خار
ز بهر پراگندن گنج بود
بکشید با کاردانان پیر
نه از بند و رنج و پیکار و جنگ
بپوشید بر خویشتن اردشیر
بسوی بلوچ اندرآمد ز راه
بگردید گرد اندرش با گروه
که بستند ز انبوه بر باد راه
سیه بود برسان مور و ملخ
خروش آمد از غار و زکوه دشت
و گرتیغ دارند مردان گرد
نباید که یابد رهایی یکی
سوار و پیاده ببستند راه
زن و مرد جنگی و کودک نماند
ستم کردن و رنج برداشتند
بلوچی نماند آشکار و نهان
بدی بی نگهبان و کرده یله
بهامون و بر تیغ کوه بلند
در و کوه را خانه پنداشتند
چو رنج آمد از گیل و دیلم پدید
هوا پر درفش و زمین پر گروه
بشد روشنایی ز خورشید و ماه
نباید که ماند یکی میش و گرگ
که خون همه روی کشور بگشت
خروش آمد و ناله‌ی مرد و زن
گیاهها بمغز بر آلوده بود
هشیوار و بارای و سنگی بدند

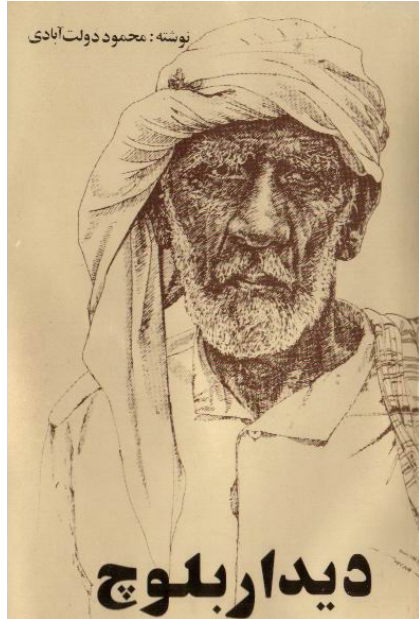
لاپه‌ری دی‌کۆمینی له شانامه‌ی فیردهوسی چاپی انتشارات پیام عدالت.

ناظر علمی مرتضی امیری اسفندقه. چاپ دوم (۱۳۹۰)

ئه‌و خه‌ته نووسه‌ری ئه‌م چه‌ن لاپه‌ره کیشاویه به‌ژێر ئه‌و هۆنراوه‌دا

کارداڤه‌وه‌ی بۆچوونه‌کانی فیردهوسی سه‌بارهت به (بلوچ)

جێی خۆیه‌تی لێردها ئاماژه به چهن دێرێکی (مه‌حمود ده‌وله‌ت‌نابادی) نووسه‌ری کتێبی (دیدار بلوچ) بکه‌ین که به‌و جوهریه‌:

{من که وانمود کردم علاقمندم به (سراوان) بروم همراه اکیپ ایشان، شاعر غرق حیرت و تعجب شد و برای اینکه چنین خواست ساده‌لوحانه‌ای در من سرکوب کند، گفت: - خیال میکنید چی دارد آقا؟ یک مشت کلوخ و آدم مفلوک! خاک و گرمایش آدم را خفه میکند. اینجور جاها رفتن کفاره دارد. ما هم مجبوری میرویم ادای وظیفه‌ای بکنیم! تازه اینجا را که میبینی شهر عمده‌اش است. نخیر آقا، بیکاری؟! ما مامور بهداری هستیم، شما چرا؟}

(من که به‌و جوهره‌م پیشاندا دابوو که پیمخۆشه له‌گه‌ل ده‌سته‌که‌ی ئه‌وان برۆم بۆ (سه‌راوان)، شاعیر سه‌ریسوڤما و بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و ئاره‌زووه‌ گه‌وجانه‌ی من سه‌رکوت بکات، وتی: کاکێ خۆم پیت وایه چی هه‌یه له وێ؟ هه‌ندێ کولۆ و کۆمه‌لیک خه‌لکی هه‌ژار (مه‌فلوک)! خۆل و گه‌رماکه‌ی ئه‌وێ مروڤ ده‌خکێنیت. چوون بۆ ئه‌و جوهره‌ شوینانه جوهره‌ تاوانیکه‌. ئیمه‌یش که ئه‌رۆین بو ئه‌نجامدانی کاروباره‌! باشتره ئه‌وه‌یش بزانیته که ئه‌م شاره‌، شاریکی ئاوه‌دانیه‌. نا نا کاکێ خۆم، خۆ تۆ بیکار نیت؟! ئیمه‌ کارمه‌ندی نه‌خۆشخانه‌ین، تۆ چی؟!).

{کنار قه‌وخانه‌ فروشگاه کوچکی ست که صاحبش زابلی ست و پریروز تکرار میکرد: - آب و هوای زاهدان تا بیست سال پیشتر خیلی بهتر شده، آباد شده، درخت و گیاه کاشته‌اند، درخت و گیاه. مردم اینجا تا بیست سال پیش آب از چاه می‌خوردند. تازه تلمبه آب گذاشته‌اند. هه‌و ضمن گفتارش از این ابراز عقیده غافل نماند که: - بلوچ جز واجبات نیست! و من طی هه‌مین مدت کوتاه دریافته‌ام که چه تبعیض قومی کثیفی به‌ طور ضمنی در اینجا حاکم است و پنهانی جریان دارد! دلم می‌خواهد ریشه‌اش را بیابم. زیرا بظاهر هر چه میبینم و دقیق می‌شوم، نمیتوانم دلیلی برای این قضاوت نادرست بیابم. قضاوت کثیف!}.

(له په‌نای چایخانه‌که‌دا دووکانیکی بچکۆله هه‌یه که خاوه‌نه‌که‌ی خه‌لکی (زابل)ه، پیرێ ده‌کوت: ئاوه‌هه‌وای زاهیدان له چاو بیست سال پیش زۆر باشتر بووه، دره‌ختیان ناشتووه، گیاه سه‌وز بووه، دار و دره‌خت و گیاه هه‌یه. خه‌لکی ئیره تا بیست سال پیش ئاوی بیریان ده‌خواره‌وه. تازه پۆمپی ئاویان داناوه. هه‌روه‌ها ده‌یفه‌رموو: (بلوچ جز واجبات نیست) بلوچ نرخ و به‌هایه‌کی وه‌هایان نییه و پتۆیست ناکات بژین!

من هه‌ر له‌م ماوه کورته‌دا پۆم ده‌رکه‌وتووه که چ نابه‌رابه‌رییه‌کی چه‌په‌لی قه‌ومی له ئارادایه و به نه‌ینیش پیاده ده‌کریت! پیمخۆشه هۆکاری ئه‌م کاره بزانه، به‌لام ناتوانم په‌ی به‌م کاره ببه‌م و هۆکاری ئه‌م دادپه‌روه‌رییه بدۆزمه‌هوه، ئه‌م دادوه‌رییه‌کی چه‌په‌له!){

کتێبی دیداری بلوچ ل ۲۱ و ۲۶

دیدویۆچوونه‌کانی جه‌نابی فیردهوسی خان سه‌بارهت به بلوچ له ناو خه‌لکدا وه‌ها خۆمالی بووه‌ته‌وه ته‌نانهت نووسه‌ریکی وه‌ک (مه‌حمود ده‌وله‌ت‌نابادی) یش بۆ هۆکاری ئه‌و سته‌مه ئه‌گه‌ریت که له سه‌ر "قه‌ومی بلوچ" په‌یره‌و ئه‌کریت!!!!

سال نییه نهو گره چیرۆکی بۆ عه‌شقی

کاوه‌یه‌ک نه‌نووسی و

بۆ مه‌رگی زوحاکی

دۆزه‌خی دانه‌خا.

....

نووسه‌ر: شێرکۆ بێکه‌س – گۆفاری نووسه‌ری کورد ل ٤٣ – ٦٧ ژماره، ٨ سالی ١٩٨٢

ئه‌ی نه‌ته‌وه‌ی کاوه‌ی زنجیر قه‌ف قه‌ف بر!

روژی نه‌ووژ دای به‌ هه‌وری زستان، در

....

تا زنجیری نه‌ژده‌هاکی له‌ گه‌ردن

نه‌ته‌وه‌یه‌ک دامانی پێکی ناسن!

نووسه‌ر: گوران – دیوانی گۆران ل ٣٠٩

{زیندانی نه‌ژده‌هاک - بۆ بته‌کانی فاشیزم}

نه‌ژده‌هاک! زیندانت قه‌لا - قه‌لایه‌؛

دیواری کۆنکریت، ده‌رگای پۆلایه‌.

نه‌ژده‌هاک! کون بره‌، سه‌خته‌ زیندانت،

ناپووشی به‌ بره‌ن به‌ندی گرانته‌!

هیزی له‌ش مرینه‌ کۆت و زنجیرت؛

کارییه‌ له‌ ده‌مار ناپاکی بیرت.

دڤ ره‌قیت هه‌ر تاوه‌ چه‌شنه‌ سزایه‌

بۆ به‌ندی خاوه‌ن هۆش نه‌خاته‌ کایه‌.

هیند چه‌شن سه‌رپر و زیندانه‌وانت،

سه‌رخۆش به‌ خوینی گشت به‌ندییه‌کانت!

نه‌ژده‌هاک! ئه‌ی دێوی له‌ (بیر) زراو چوو،

ئه‌ی ناشتای ماراتت به‌ میشک کردوو!

....

دیوانی گۆران ل ٢٦٨ و ٢٦٩

زوحاک له‌ نه‌ده‌بیاتی (کوردی)دا

له‌ گه‌ل نه‌وه‌دا که سه‌رچاوه‌یه‌کی میژوویم به‌ کوردی سه‌بارت به‌ (زوحاک) له‌ ئه‌نترنێت و... بۆ په‌یدا نه‌بوو، به‌لام له‌ به‌شی هۆنراوه‌دا شاعیرانی کورد گه‌لی داستان و شانۆیان ده‌باره‌ی نووسیوه‌، هه‌روه‌ها له‌ زۆربه‌ی نه‌و هۆنراوانه‌ که سه‌بارت به‌ نه‌ووژ نووسراوه‌ ئاماژه‌ به‌ سته‌مکاری زوحاک ده‌کهن، شانبه‌شانی ناوی زوحاک ئاماژه‌ به‌ که‌سیک به‌ناوی {کاوه‌ی ناسنگه‌ر} وه‌ک که‌سیکی شوێشگێپ ده‌کریت. نموونه‌:

جه‌ژنی نه‌ووژ جه‌ژنی کورده‌ کور و کج پیر و جوان

یادی کاوه‌ی قاره‌مان که‌ن میشکی زوحاکی پێژان.

به‌داخه‌وه‌ ناوی خاوه‌نی نه‌و هۆنراوه‌م له‌یاد نه‌ماوه‌.

ستران و به‌فر و ناگر

پیشه‌کی یه‌ک..

گوتن(هه‌ی هۆ

روژا چه‌کوچی کاوه‌ی چوو

ناهینه‌قه‌

ل وه‌لاته‌کی نه‌ژده‌هایه‌کی بتنی هه‌بوو

هه‌تا سه‌رو تاج لی هاتنه‌ هه‌رشین

هزار سه‌ر هاتنه‌ برین

....

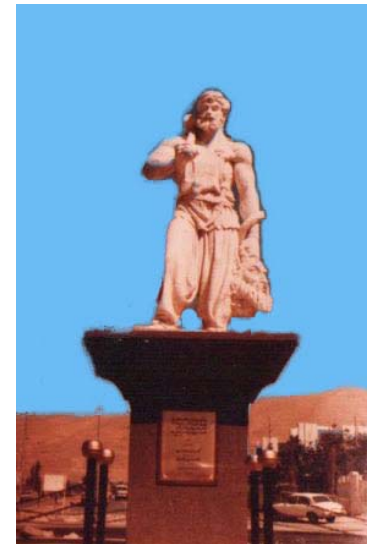
نووسه‌ر: موئه‌ید ته‌ییب. گۆفاری (نووسه‌ری کورد) ل- ٧٥ تا ٧٩ ژماره، ٨ سالی ١٩٨٢

{به‌یتی ناگر- چیرۆکه‌ شیع‌ر بۆ نه‌ووژ

سال نییه‌، په‌ل و پۆی، دره‌ختی گر گرتو

چراخان له‌ که‌ژوو ده‌ربه‌ندا هه‌ل نه‌کا.

زوحاک له هونه‌ری په‌یکه‌رتاشی کوردی دا

وینه له سایتی: kurdipedia.info
وینه‌ی ئەو پیکه‌ره له مه‌یدانیک‌ی شار‌ی
سلێمانی گیراوه.

با له به‌ش‌ی هونه‌ری هۆنراوه‌یی
سه‌باره‌ت به زوحاک دوور که‌وینه‌وه
و برۆینه به‌شه‌کان‌ی دیک‌ی هونه‌ر
وه‌ک هونه‌ری په‌یکه‌رتاشی، وه‌ک
ده‌بین‌ین له‌و کاره‌ په‌یکه‌رتاشیه‌دا
که سن‌بۆلی کاوه‌ی ئاسنگه‌ره، کاوه
به ده‌ستیک‌ی پیک‌ی ئاسنگه‌ریه‌که‌ی
ناوه‌ته سه‌رشان و به ده‌سته‌که‌ی
دیک‌ی که‌له‌سه‌ری پیاویک که
سن‌بۆلی زوحاکه‌ گرت‌وو به
ده‌سته‌وه. به‌پیی ئەو وینه و ئەو
هۆنراونه‌ی خواره‌وه زوحاک
به‌ده‌ست کاوه ده‌کوژیت:

جه‌ژنی نه‌و‌روژ جه‌ژنی کورده‌ کور و کچ پیر و جوان
یادی کاوه‌ی قاره‌مان که‌نمیشکی زوحاک‌ی پ‌ژان.

{به‌یتی ناگر- چیرۆکه‌ شیع‌ر بۆ نه‌و‌روژ

سال نبیه، پهل و پۆی، دره‌ختی گر گرتو
چراخان له که‌ژوو ده‌ربه‌ندا هه‌ل نه‌کا.
سال نبیه نه‌و گر‌ه چیرۆکی بۆ عه‌شتی
کاوه‌یه‌ک نه‌نووسی و
بۆ مه‌رگی زوحاک
دۆزه‌خی دانه‌خا.

{ئه‌نجامی نه‌ژده‌هاک په‌رده‌ی یه‌ک – بازاری ئاسنگه‌ران

جارچی (به‌ده‌م زه‌نگ لێدانه‌وه):

به فه‌رمانی شای بێ باک

خاوه‌ن شکۆ نه‌ژده‌هاک،

ورته‌تان له ده‌م ده‌ری،

به شیر له سه‌رتان نه‌دری!

یاساولان: (شیر هه‌ل نه‌کیشن)،

ورته‌تان له ده‌م ده‌ری!

به شیر له سه‌رتان نه‌دری!

جارچی:

مارانی شا بێ قه‌ران،

ناشتای می‌شکی هه‌رزه‌کارن.

هه‌ر مه‌له‌تان سه‌ر و کو‌ر،

کاسه‌ی سه‌ر له می‌شک پر

ناماده‌ که‌ن،

با یاساولان بیانبه‌ن

بۆ چشتخانه‌ی شا، تا جووت جووت

می‌شکیان بۆ مار ببی به قووت

به ده‌ستی: وه‌زیر کرماپیلی ژیر!

....

دیوانی گۆران ل ۳۵۳ تا ۳۵۹

تییینی:

باسی زوحاک که لهم چهن لاپه‌ردها به سوود وهرگرتن له
شانامهی فیردهوسی ئاماژهی پیکراوه و به‌پیتی ههمان سه‌رچاوه
کوردهش براوته سه‌ر نژاد و ره‌گه‌زی زوحاک و ههر دوویشیان
په‌ست و به‌دکار و چه‌په‌ل و.... ده‌سنیشان کراون.

ئایا ئەم زوحاکه ههمان (آستیاکس یا ئەژدهاک) بی‌ت که کیان و
ده‌وله‌تی (مادی) له ناوچه‌ی زاگرووس دامه‌زراند، ئەو (ماده‌ی) که
به‌ده‌س (کوروش) که‌ه‌زای یه‌کیک له پادشاکانی ماد له‌ناو براو و
سیستمی فارسیزم کرایه جینشینیی؟

ئەو باسه، باسیکی به‌ربلاوه و پێویسته به وردی کاری له‌سه‌ر
بکری‌ت. ئەگه‌ر بلییم ئەو کاره له توانای که‌سیکی وه‌ک نووسه‌ری
ئەم چهن لاپه‌ردها نییه تاوانبار نیم، هیوادارم که‌سانیک که
توانایی ئەو کاره‌یان هه‌یه برۆنه ناو ئەو باسه‌وه.

نه‌ورۆزنامه

لهو باسه‌دا ئاماژه به‌وه کراوه که جه‌مشید چووه بۆ (نازه‌ربایجان) ئایا لهو دهوردا که جه‌مشید و بنه‌ماله‌ی (پادشایانی پیتشدای) له دسه‌لاتدا بوون ناوی به‌ناوی نازه‌ربایجان بووه؟
ئهو ناوه لهو کتیبه که له زانستگاکاندا وهک سه‌رچاوه به‌کار براوه، بۆ ئهو ناوه‌یان به‌کار بردووه خۆی جیگه‌ی پرسیاره.

سه‌بارت به نه‌ورۆز و جه‌مشید:

به فر کیانی یکی تخت ساخت
چه مایه بدو گوهر اندر نشاخت
که چون خواستی دیو برداشتی
ز هامون به گردون بر افراشتی
چو خورشید تابان میان هوا
نشسته برو شاه فرمانروا
جهان انجمن شد بر آن تخت او
شگفتی فرومانده از بخت او
به جمشید بر گوهر افشاندند
مر آن روز را روز نو خواندند

ته‌ختیکی سازکرد شایی شکۆدار
له گه‌وه‌ر نایاب گه‌لی به‌هادر
به فه‌رمانی شا دیوان هه‌لیانگرد
له زهمینه‌وه بۆ سه‌مایان^۱ برد
هه‌ر وه‌کو هه‌تاو پادشایی سه‌روه‌ر
به‌سه‌ر ته‌خته‌وه شاد و به‌خته‌وه‌ر
خه‌لک کۆبوونه‌وه له ده‌ور ته‌ختی شا
سه‌رسام بوون هه‌موو له شادمانی شا
ئهو رۆژه جه‌مشید گۆلباران کرا
ناوی نه‌ورۆزیش لهو رۆژه‌را

شانامه به‌رگی (۱) ل ۲۷

* سه‌ما: مه‌به‌ست ئاسمان نییه، به‌لکو مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که له زه‌وی به‌رز کراوته‌وه.

ئهو باسه سه‌بارت به نه‌ورۆز باسیکه که له چوارچی‌وه‌ی داستان و ئه‌فسانه‌دا، ئه‌وه‌یش دووره له راستی! به‌داخه‌وه (نه‌ورۆز)یش وهک هه‌رشتیکی دیکه له روانگه‌ی فیردهوسی و شاپه‌رستانه‌وه هونه‌ری شا‌کانه. با له ئه‌فسانه و شاپه‌ره‌ستی دوور که‌وینه‌وه له لایه‌کی دیکه و له روانه‌گه‌یه‌کی دیکه‌یشه‌وه له نه‌ورۆز ب‌روانین.

نه‌ورۆزنامه

نه‌ورۆز که ئه‌م‌رۆ وهک جه‌ژنی سه‌ری سال له کۆمه‌لگای فارسی و کوردی ... به‌رپۆه ده‌بریت له کۆپوه سه‌رچاوه‌ی کردووه؟

نه‌ورۆز یا نه‌ورۆزی شا‌کان

یه‌که‌مین رۆژی خا‌که‌لی‌وه (فه‌روه‌دین) یه‌که‌مین رۆژی ساله. له پیتشینان ده‌گێرنه‌وه که (جه‌مشید) یه‌که‌مین که‌س بووه ئه‌م چه‌ژنه‌ی به‌رپۆه بردووه، له‌م رۆژه‌دا جه‌مشید ده‌چیته جه‌نگی دیوه‌کان و پاش تیکشکانیان ده‌یانکاته فه‌رمانبه‌رداری خۆی.
له‌و رۆژه‌دا جه‌مشید له‌سه‌ر ته‌ختیکی زی‌پین داده‌نیشی، دیوه‌کان ته‌خته‌که‌ی ده‌نینه سه‌رشان و هه‌ر ئهو رۆژه له (ده‌ماوه‌ند)وه ده‌گه‌نه بابل، خه‌لک به‌و کاره سه‌رسام ئه‌بن و ده‌سته‌ده‌کان به‌ خۆشی و شادی. پاشان جه‌مشید وهک پادشا درپژه به‌ گه‌شته‌که‌ی ده‌دات ده‌روات بۆ نازه‌ربایجان، ئێرانیه‌کان له‌م رۆژه‌دا به‌ رانمایی جه‌مشید شکریان له دارشکر ده‌رهینا. جه‌مشید ئایینی سابییان له ناو ده‌بات، هه‌ر له‌م رۆژه‌دا ده‌سه‌دکات به‌ دادپه‌روه‌ری و فه‌رمان ده‌دات هه‌موو زانایان بۆ راهنمایکردنی بێن بۆ لای. له نه‌ورۆزنامه‌یه‌که‌دا که به‌ناوی (خه‌ییام)وه نووسراوه هۆی دیاریکردنی نه‌ورۆز به‌و جو‌ره بووه: کاتیک که زانیان خۆر دوو جو‌ر سوورانی هه‌یه، یه‌کیان ئه‌وه‌یه که له هه‌ر (۲۵%۳۶) رۆژیکدا بێته‌وه ئهو کاته که له مانگی خا‌که‌لی‌وه‌دا بووه، ناتوانیت بێته‌وه ئهو کاته‌ی که لێیه‌و ده‌ستی به‌ گه‌پان کردووه و لێی که‌م ده‌بێته‌وه.
کاتیک جه‌مشید ئه‌وه‌ی بۆ ده‌رکه‌وت ناوینا نه‌ورۆز و کردیان به‌ جه‌ژن، پادشا‌کانی دیکه و خه‌لیکش ئه‌وه‌یان به‌رپۆه ده‌برد.

کتیبی: {تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوران پهلوی، ل ۱۱۲ و ۱۱۳}.

سەرى سالى (نەورۆزى) و سەرى سالانى (دیکه)

هەموومان ئەو دەزانين كه له ئەمڕۆدا چەن جۆر (سەرى سال) هەيه، نموونه:

۱ - سەرى سالى عبرى.

۲ - سەرى سالى زايینی (میلادی).

۳ - سەرى سالى كۆچى هەتاوى (شەمسى).

۴ - سەرى سالى كۆچى مانگی (قەمەرى).

{ سەرى سالى عبرى

ئەم سەرى سالە تايبەتە بە (يەهودییه‌كان)

خودا له ميسردا وەهاى بە موشە (موسا) و (هارون) وت:

مانگی (نيسان) بۆ ئێوە يەكەمین مانگ دەبیئت، ئەم مانگە يەكەمین مانگی سالە.

سەرى سالى زايینی (میلادی)

سەرى سالى زايینی (میلادی) تايبەتە بە مەسیحییه‌كان

ئەویش بە بۆنەى له دايك بوونى (عیسای مەسیحە) كه بەرانبەرە لەگەڵ رۆژى بیستوپینجى ۲۵ مانگی دسامبر، بەلام رۆژى يەكەمى ژانوییه وەك سەرى سال دیاریکراو.

سەرى سالى كۆچى

سەرى سالى كۆچى تايبەتە بە موسولمانەكان

سەرەتای سالى (كۆچى هەتاو) و (كۆچى مانگی) سالى كوچکردنى (محەممەد) رابەرى ئیسلامە كه له سالى ۶۲۲ى زايینی دا له مەككەو دەپۆن بۆ مەدینە.

سەرچاوه: ئەنترنێت

وەك دەبینین ئەو (۴) (سەرى سالە) بە پێى رووداوه ئایینه‌كانە له لایەن خۆدى مرقەهەو دیاریکراو، هەر كام لەوانە تايبەتە

گەرانەوہ بۆ پاشەوہ

با گریڤینه‌وہ بۆ ئەو دەورانە كه دەسەلاتى زانستىی له ئارادا نەبوو، وەك ئەمڕۆ ریگاوبان بۆ هاتووچوو هەموار نەبوو، ماشین، تەراکتۆر، بەرق و تەلەفۆن نەبوو، وەك ئەمڕۆ دوکتۆر و دەرمان و نەخۆشخانە نەبوو، وەك ئەمڕۆ سیلۆ بۆ پاشەكەوتکردنى گەنم و دانەویڵە نەبوو.

با گەریڤینه‌وہ بۆ ئەو دەورانە كه مرۆڤ یا له ناو جەنگەڵ و ئەشكەوتەكاندا ژیاوه یا ئەگەر تۆزى ریگەى پێشكەوتنى بریڤیئت له گوند و دیى چەن مالى له شیو و دۆل و دامینى شاخ و كێوكاندا ژیاوه، تاريكى و سەرماى زستان بە بەفر و كړیو و سەهۆلبەندانەوہ بوو بیئت بە شەریكى چەن مانگەى ژيانى. دەرد و ئازار نەخۆشى له لایەك، تەواپوونى خواردەمەنى خۆى و تفاق و ئالفى مەر و مالاتیش له لایەكى دیکەوہ ژيانى لیكردبیئت بە ژان، لەو بارودۆخە دژوارەدا سروشست بەپێى ژيانى خۆى بەرەو گۆران ملی ریگا دەگریتە بەر، بەرە بەرە سەهۆلبەندان و كړیوہى بەفر و سەرماوسۆل كەم دەبیئتەوہ، هەوا خۆشى و سەرەلەدانى گژ و گيا دەبیئت بە جینشینی ئەو ژیانە دژوارە و ریگای هاتووچوو بۆ مرۆڤ و مەل و موور و مەر و مالات هەموار دەبیئت. ئەم دەورانە تازە بە وەرزى بەهار بەناوبانگە كه هەر رۆژىكى بۆ ئەو دەورانە سەخت و دژوارە ژيانىكى تازە و رۆژىكى نوێ واتە (نەورۆز) یك بوو.

ئەوہى كه سەبارەت بە نەورۆز له باسى (نەورۆز یا نەورۆزى شاكان) دا زۆر گرنگە، باسى سوورانى زەوییه بە دەورى هەتاو دا كه ماوەكەى (۲۵% ۳۶) رۆژ دەخایەنیئت. دیاریکردنى ئەو كاتە وەك سەرى سال و بەناوى (نەورۆز) ەوہ لەو دەورانەدا بەپێى پێوانەى زانستى ئەمڕۆى مرۆڤ جیگەى شانا زیە!

نیشانه و ئاسەوارى وهەیان دەسکەوتوووه که ئاگریان بهکار بردوووه. بېگومان کاتیک که مرۆف ئاگرى دۆزیهوه زۆربهی گيروگرفتهکانى ژيانى چارهسەر کرد. ئاگر بوو به هۆى ئەوه که جانهوهره دپندهکان نهتوانن شهوانه زيانان پېښگهيهنن. ئاگر له سههرهتادا له لای مرۆف به رادهیهک پیرۆز بوو که وهک خودا شتایش دهکرا و له جهژنهکاندا رێزبان دهگرت.

1 – Prehistory 2 – Sinanthropus
3 – Chou Koutin 4 – Austrolopathigus

مرۆقى (پکهنى)

مرۆقى پکهنى که بهناوى ئەو ناوچانهى ههڵکهنراون و لهوئ دۆزرانهتهوه، ناسراون. به ههول و تیکۆشانی (و - س - پ) ئاسهوارناسى چينى جومگهى ئەم مرۆفانه له سالى ۱۹۲۹ له ئەشکهوتهکانى (چوکوتین) له ۶۰ کيلۆمترى پکهن بينراوتهوه، ئەوه ديدات بهدهستهوه که ئەوانه يهکملیۆن سال پيش ژيان.

به وتهى (ئهسخولوس)^۱ ى شانۆنوسى یۆنانى (پرومیتوس)^۲ يهکهمین کهس بوو که چلیک (گهون)ى به گپى گرکانى دوورگهى (لیموس)^۳ داگرسان. له داستانەکانى یۆنانى دا (پرومته) به خواى ئاگر دانراوه، پرومته ئاگر له ئاسمانهوه دهرپینى و دهيدات به مرۆف، هەر بهو هۆیه دهکهوێته بهر نهرهتى (زینوس).

زیئوس له پيشدا (پاندر) به (مجریک) پى له دهرد و ئازار و نهخۆشینهوه دهنیریئت بو لای پرومته، بهلام پاندر^۱ بههوى دانای و زاناییهوه به کارهکهى زیئوس دهزانیت. پاشان زیئوس پرومته وهک تاوانباریک له کپوى (قاف - قهفقاز) به(هفستوس)^۲ دهبهستیتهوه به بهردیک و سزای ههتاهاى بۆ دهرپیتهوه و دالیکى بۆ دیارى دهکات که ههموو کاتیک به دهنوک جهرگ و

به دهستهيهک له مرۆف، بهلام (سهرى سالى نهوورۆزى) پيوهندى به هيچ رووداويکهوه که دهستکردى مرۆف بيت، نيهه. سهرى سالى نهوورۆزى پيوهندى به سوورپانى (گوى زهوى) به دهورى ههتاودا ههيه. ئەگەر وردبينانه له (سهرى سالى نهوورۆزى) بپوانين، سهرى سالى نهوورۆزى پيوهندى به ههموو کهسيکهوه ههيه.

ئاگر

با سهبارەت به دۆزینهوهى ئاگر تماشای ئەو چەن دێره بکهين:

شارستانییهت و فرههنگى پيش ميژوو

{ههركاتيک باس له شارستانییهتى (پيش ميژوو) بكریت مهبهست ئەو دهورانهيه که هيتشتا خهت نه دۆزراوتهوه، ئەوهى که ئيمه دهباتهوه دهورانى (پيش ميژوو) پاشماوهى ژيانى ئەشکهوت نيشينهکانه که له بهلاى زهمانه به دور بووه و به ههول و تیکۆشانی ئاسهوارناسهکان له دلى زهوى دهرهينراوه و کهوتوووته بهر دهست خويکارانى ئەو باسانه.

ئەوانه يادگارى باباپيرانى ئيمه. لهگهڵ ئەوهدا که زۆر کهمن، بهلام گهلى گرانبههان و کاردانهوهيان ههيه لهسهه ميژووى ههزاران سال پيش ئەمروى جهان. ئەو شتانه ئەوه بۆ ئيمه روون دهکهنهوه که مرۆقى (سينانتروپوس)^۱ که له ئەشکهوتهکانى (چينى باکوردا) ژيان، ئاگریان ناسيوه. له ئەشکهوتهى (چوکوتین)^۱ پاشماوهى ئيسكى مرۆقى (سينانتروپوس) له پهناى کوانووى ئاگردا دۆزراوتهوه. دهستهيهكى دیکه له سهه ئەو باوهپن له ئەشکهوتهکانى ئەفريقاى خواروو که جيگای ژيانى دهستهيهک له مرۆف بهناوى (ناسترالوپيتکوس پرومیتوس)^۲ (پرومیتوس) بووه،

نه‌ورۆز و ئاگر

هیچ نه‌ورۆز و سه‌ری سالیک به‌بی گروبلێسه‌ی ئاگر به‌رپوه نه‌براهه. ئه‌وه‌یش هه‌ر ئه‌گرپته‌وه‌ بۆ ئه‌و ژيانه سه‌خت و دژواره زستانیه‌ی که مرۆف بوویه‌تی. له‌ وه‌رزدا ئاگر مه‌زنترین پشتیوان و په‌ناگای مرۆف بووه!

مرۆف به‌ یارمه‌تی ئاگر خواردنی سازکردوه، به‌ یارمه‌تی ئاگر خۆی له‌ گیانداره جه‌نگه‌لییه‌کانی وه‌ک شیر و به‌ر ... پاراستوه، به‌ یارمه‌تی ئاگر خۆی گرم داهیناوه تا که‌متر دووچاری ئازار و نه‌خۆشین بێت، ئاگری وه‌ک که‌ره‌سه‌ی رووناکردنه‌وه‌ی ریگاوێبان به‌کار بردوه. له‌ ئه‌م‌رۆ ئاگر له‌ چوارچیه‌ی ئه‌وانه‌ ده‌رباز بووه، له‌ به‌شی پیشه‌سازی به‌ناوی (ئینترۆ - وه‌ی سووتان) مه‌زنترین ده‌ور له‌ پێشکه‌وتنی ژيانی مرۆفدا ده‌گێرێت و به‌ کورتی به‌ کوردی ئاگر و نه‌ورۆز لفه‌دوانه‌ن!

هه‌ناوی ونجرونجی بکات و دووباره زیندوو بپته‌وه. پاش ئه‌شکه‌نجه و ئازاریکی بپایان (هه‌راکلیس) داله‌که ده‌کوژێ و پرومته ئازاد ده‌کات و زیئوسیش لیخ‌خۆش ده‌بێت و ده‌یبه‌خشیت. ئاگری که‌ پرومته پێشکه‌شی کرد به‌ مرۆف هوشیاری و دانایی بوو. ئه‌وانه‌ی که‌ باسماں کرد ئه‌فسانه‌یه‌ک بوون سه‌باره‌ت به‌ په‌یدا بوونی ئاگره.

1 – Aeschylus 2 – Promethee 3 – Lemnos

پاندر: ناوی ژنیکی ئه‌فسانه‌ی یۆنانه هفتوس: پارچه ئاسنیکه وه‌ک که‌مه‌ریه‌ند که‌ بۆ په‌ستنه‌وه به‌کار ده‌بریت. به‌لام به‌ بۆچوونی هه‌ندی له‌ زانایان ئاگری به‌هۆی گرکانه‌وه که‌ له‌ زه‌وییه‌وه سه‌ری هه‌لداوه که‌وتوه‌ته ده‌س مرۆف یا به‌ هۆی هه‌وره‌تریشقه‌وه، هه‌روه‌ها به‌ هۆی که‌رمی هه‌وا و گرگرتنی گژوگیای وشکه‌وه ئاگر که‌وتبێته ده‌س مرۆف. ئاگر بووه‌ته هۆی پێشکه‌وتنی مرۆف له‌ هه‌ر بوارێکی ژياندا.

سه‌رچاوه: کتیی {تمدن و فرهنگ ایران از آغاز تا دوران پهلوی، ل ۷ و ۸}.

نه‌ورۆز هینایێ ئازادیخوازی

له‌ ناو ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ی که‌ نه‌ورۆز سه‌ری سالێ تازه‌یانه، نه‌ورۆز پیناسه‌یه‌کی دیکه‌یشی هه‌یه، ئه‌و پیناسه‌یش سنبولی دژی سته‌مکار و زۆردارییه.

بۆچ نه‌ورۆز وه‌ها پیناسه‌وه‌ کراوه ؟

به‌ هاتنی نه‌ورۆز ئه‌و ژيانه سه‌خت و دژواره که‌ له‌ وه‌رزێ زستاندا فه‌رمانپه‌وای ده‌کرد، ده‌سه‌لاتی لاواز ده‌بی و ژیان بۆ بوونه‌وه‌ره‌کان به‌گشتی و مرۆفیش به‌تایبه‌تی ئاسان ده‌بی و هه‌ست به‌ ئاسووده‌یی ده‌که‌ن. هه‌ر ئه‌وه مژده‌ی ده‌دات به‌ ژێرده‌سته‌کان که‌ ژيانێ ژێرده‌سته‌یی کۆتایی پیدیت و ده‌سه‌لاتی سته‌مکار و زۆردارن به‌ره‌و تیکشکان ده‌رات.

ئه‌گهر لهو باسه‌ی فارسه‌کان سه‌بارهت به نه‌ورۆز و جه‌مشید بکۆلینه‌وه، ده‌کرێ بیژین ئێرانیه‌کان که فارسه‌کان خۆیانی پێناسه ئه‌که‌ن نه‌ک خاوه‌نی جه‌ژنی نه‌ورۆز نین، به‌لکو دژایه‌تی جه‌مشیدیان کردووه. با سه‌بارهت به‌و باسه له‌و چه‌ن هۆنراوه بروانین:

تباه شدن روزگار جمشید

ده‌سه‌لاتی جه‌مشید به‌ره‌و نه‌مان

از آن پس برآمد از ایران خروش
پدید آمد از هر سوی جنگ و جوش
سیه گشت رخشنده روز سفید
گسستند پیوند با جمشید
برو تیره شد فره ایزدی
بکزی گرانید و نا بخردی
پدید آمد از هر سوی خسروی
یکی نامداری ز هر پهلوی
سپه کرده و جنگرا ساخته
دل از مهر جمشید پرداخته
یکایک از ایران برآمد سپاه
سوی تازیان برگرفتند راه
شوندند کآنجا یکی مهتر است
پر از هول شاه ارژها پیکر است
سواران ایران همه شاه جوی
نهادند یکسر بضحاک روی
بشاهی برو آفرین خواندند
ورا شاه ایران زمین خواندند
کی ارژده‌ها‌فش بیامد چو باد
بایران زمین تاج بر سر نهاد

پاشان له ئێراندا بوو به ئاژاوه
بوو به جه‌نگوه‌را له هه‌ر لاوه
روژی رووناک بوو به تاریکی
له‌گه‌ل جه‌مشیدا بوو به نا‌کۆکی
یزدانی مه‌زن رووی لی‌وه‌ر گێ‌را
ئارامی لیکرد به جه‌نگ و هه‌را
پاشا‌گه‌ردانی رووی کرده و‌لات
ئه‌وه‌ی که هه‌یبوو هه‌یزوده‌سه‌لات
ئاماده‌ی ئه‌کرد له‌شکر و سپا
هه‌تا به‌ه‌نگی له‌گه‌ل جه‌مشیدا
له ئێران‌ه‌وه له‌شکر و سپا
له‌بۆ لای عه‌ره‌ب که‌وته‌ه ری‌گا
بیست‌بوویان که‌سینک وا له‌وێ
خاوه‌ن ده‌سه‌لاته و پێ‌گه و جی
بۆ په‌یدا‌کردنی شایه‌ک بۆ ئێ‌ران
چوونه لای زوحاک سواران هه‌موویان
ئه‌ویان کرد به شا به شای خۆیان
تا فه‌رمان‌په‌وا بیت له خاکی ئێ‌ران
هه‌ر وه‌ک ئه‌ژده‌ها بۆ ئێ‌ران رو‌یش‌ت
تاجی نایه سه‌ر له‌بان ته‌خت دانیش‌ت

ئێرانیه‌کان و (جه‌مشید و نه‌ورۆز)

سه‌بارهت به نه‌ورۆز، له کۆتایی وه‌رزى زستان و هاتنی به‌هار ماسمیدیای فارسی ئه‌که‌ونه چالاکی و ئه‌و بانگه‌وازه ئه‌که‌ن که (عید باستانی نوروز که جمشید بنایانگذار آن بوده است متعلق به ایرانیها میباشد، افغانها و کردها هم مراسم نوروزی را اجرا و آنرا گرامی میدارند). له‌گه‌لی سه‌رچاوه‌یشدا ئاماژه به‌و هۆنراوه‌ی فیردهوسی سه‌بارهت به نه‌ورۆز ئه‌که‌ن:

به‌فر کیانی یکی تخت ساخت
چه‌مایه‌بدو گوهر اندر نشاخت
که چون خواستی دیو برداشتی
ز هامون به‌گردون بر افراشتی
چو خورشید تابان میان هوا
نشته برو شاه فرمانروا
جهان انجمن شد بر آن تخت او
شگفتی فرومانده از بخت او
به جمشید بر گوهر افشاندند
مر آن روز را روز نو خواندند
سر سال نو هر‌مز فروردین
بر آسوده از رنج روی زمین
بزرگان به شادی بیاراستند
می و جام و رامشگران خواستند
چنین جشن فرخ از آن روزگار
به ما ماند از آن خسرو یادگار

ته‌ختیکی سازکرد شایبی شکۆدار
له‌گه‌وه‌هه‌ر نایاب گه‌لی به‌هادر
به‌فه‌رمانی شا دیوان هه‌لیانگرد
له‌زه‌مین‌ه‌وه‌بۆ سه‌مایان^۱ برد
هه‌ر وه‌کو هه‌تاو پادشایی سه‌روهر
به‌سه‌ر ته‌خته‌وه‌شاد و به‌خته‌وه‌ر
خه‌لک کۆبوونه‌وه له‌ده‌ور ته‌ختی شا
سه‌رسام بوون هه‌موو له‌شادمانی شا
ئه‌و روژه جه‌مشید گولباران کرا
ناوی نه‌ورۆزیش له‌و روژه‌نرا
روژی یه‌که‌م له‌وه‌رزى به‌هار
زه‌وی ره‌ها بوو له‌ئیش و ئازار
کۆ‌ریان ریک‌خست ده‌سه‌لاتداران
بۆ مه‌ی نو‌شی و به‌سته‌وه‌هیران
بۆمان به‌جی ماوه‌جه‌ژنیکی بیروژ
له‌لای جه‌مشیدۆ به‌ناوی نه‌ورۆز

شانامه به‌رگی (۱) ل ۲۷

* سه‌ما: مه‌به‌ست ئاسمان نییه، به‌لکو مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که له‌زه‌وی به‌رز کراوته‌وه.

به‌رهو نه‌ورۆز

از ایران و از تازیان لشکری
گزين کرد گردان هر کشوری
سوی تخت جمشید بنهاد روی
چو انگشتی کرد گیتی بروی
چو جمشید را تخت شد کندرو
بتنگ آوردش جهاندار نو
برفت و بدو داد تخت و کلاه
بزرگی و دیهم و کنج و سپاه
نهان گشت و گیتی برو شد سیاه
سپردش بضاک تخت و کلاه
چو صد سالش اندر جهان کس ندید
ز چشم همه مردمان ناپدید
صدم سال روزی به دریای چین
پدید آمد آن شاه ناپاک دین
چو ضحاکش آورد ناگه بچنگ
یکایک ندادش زمانی درنگ
باره مرو را بدو نیم کرد
جهانرا ازو پاک و بی بیم کرد

له‌شکریکی ساز کرد عه‌رب و ئیرانی
له‌هموو شوینیک له‌جه‌نگاوهرانی
پاشان هیرشی بۆ سه‌ر جه‌مشید برد
جهانی ئه‌وی هموو داگیرکرد
جه‌مشید که زانی ده‌وری گیراوه
توانای نه‌به‌رد و جه‌نگی نه‌ماوه
باره‌گای جیه‌شت به‌ته‌خت و تاجه‌وه
به‌سه‌روعت و سامان و سپا و گه‌نجه‌وه
ده‌رباز بوو پاشان خۆی بۆ شارده‌وه
تاج و ته‌خته‌که‌ی بۆ زوحاک مایه‌وه
هه‌تا‌کو سه‌د سال کس نه‌یده‌زانی
به‌مال و جیگه و شوینی ژیانی
له‌پاش سه‌د سال له‌ده‌ریای چین
په‌یدا بوو ئه‌و شای بیدین و ئابین
کاتی که زوحاک ئه‌وی کرد په‌لبه‌س
ده‌رفه‌تی نه‌دا کوشتی ده‌موده‌س
به‌هه‌ره کردی به‌دوو که‌رته‌وه
کارنامه‌ی ژیانی گشت ره‌شکرده‌وه.

تۆی ئیرانی (فارسی) ئه‌پۆی زوحاک عه‌رب دینی بۆ له‌ناو
بردنی جه‌مشید، زوحاک به‌یارمه‌تی تۆ جه‌مشید ئه‌گریت و به
هه‌ره ئه‌یکات به‌دوو که‌رته‌وه! ئیستایش ئه‌لیت: (عید باستانی
نوروز متعلق به ایرانیان است).
جه‌ژنیان کردوو به‌عید و:

در سایه ایزد تبارک
عید شما مبارک.

حلول عید نووز را به شما تبریک میگویم

مام نه‌ورۆز

مام نه‌ورۆزی کۆل به‌کۆل
ئه‌برێ ریگای ده‌شت و دۆل
ئه‌شیلی به‌فری کویستان
روو ئه‌کاته کوردستان

له‌به‌ر ده‌رکی هه‌ر مالی
رائه‌وه‌ستی تۆزقالی
ئه‌لی به‌گیژ و کورپان
ئه‌لی به‌گه‌نج و کالان

سبه‌ی رۆژی پیرۆزه
رۆژی جه‌ژنی نه‌ورۆزه
برون بێنن ئیوه‌یش دار
بۆ پێشوازی له‌ به‌هار

با بکه‌ینه‌وه ئاگر
کانگای بلیسه و گپ
له‌ ده‌ور گپ و بلیسه
رائه‌ویستین به‌ ده‌سه

به‌ به‌سته و گۆرانی
به‌ خه‌نده و شادمانی
ئه‌لین به‌ خه‌لکی جه‌هان
شاد بن ئیوه‌یش، هه‌مووتان!

له‌و کاته‌دا منالان
هه‌موو به‌ چه‌پله‌ لێدان
دینه‌ ده‌رۆ له‌ مالان
ئه‌لین پیکه‌وه هه‌موان

مامه‌نه‌ورۆز هاته‌وه
نه‌ورۆزانه‌ی هینایه‌وه
بژی، بژی مام نه‌ورۆز
نه‌ورۆز له‌ هه‌مووان پیرۆز!

نه‌ورۆز

جەژنە ئەمپۆ، جەژنی نه‌ورۆز
رۆژیکە بۆ ژیان گەلیک پیرۆز!
رۆژی دەربرپینی هەستە و سۆز
جەژنە ئەمپۆ، جەژنی نه‌ورۆز

رۆژی ستەمکار و زۆردار نییە
جەژنی لە دایکبوونی شاكان نییە
رۆژی ئیبراهیم و زەردەشت نییە
جەژنی کریسمەس و میّعراج نییە

جەژنە، جەژنی سروشت
چەژنی زەمینی بە برشت
بۆ ئەم کارە زەوی بۆچان
سالیک ئەروا بەبی وەستان

بە دەوری تاودا ئەگەپئ
لێزمە ی تیشک وەرئەگرئ
خۆی بە باشی پاراوا ئەکا
ریگا بۆ ژیان هەموار ئەکا

مەل و موور و دارودرەخت
ئاژەل و مڕۆ ئەکا خۆشبەخت
جەژنە ئەمپۆ، جەژنی نه‌ورۆز
لە هەموو کەس، ببیت پیرۆز!

نه‌ورۆز و به‌هار

ئەمپۆ رۆژی پیرۆزە
ئەمپۆ، جەژنی نه‌ورۆزە
نه‌ورۆز سەرەتای سالە
وەرزەکەیشی بەهارە

بەهار وەرزئ شیرینە
دەشت و چییا رەنگینە
مەلان بێچوو هەلئینن
لە نیو باخان ئەخوینن

درەختان چرۆ ئەکا
گۆل و میوه دەرئەکا
شار و گوندان سەرانشەر
پڕ لە بەهرە ی خۆی ئەکا

هاری تەراکتۆری دەشت
چوونی خەلکی لە بۆ گەشت
دەنگەدەنگی بەرخ و کار
گەلی خۆشە لە پاش وەشت

ئەمپۆ رۆژی پیرۆزە
ئەمپۆ، چەژنی نه‌ورۆزە
نه‌ورۆز سەرەتای سالە
وەرزەکەیشی بەهارە.

نەورۆز

زستانم بىنى
لەبەر تریفەى مانگەشەو
دانیشتبوو، بە دووگيانى

ئارام و لەسەرخۆ
كراس و پاپەجانەى زىوينى
ئەچنى

وتم: كۆرپەكەت
چى ناو ئەنى؟
وتى: نەورۆز.

وتم: گويزەبانە
چيمان پيئەدەى؟
وتى: گولەگەزیزەى نەكەرۆز.

وتم: تريفانەووەكەى لەتۆ،
گراس و گۆرەپپەكان لە ئەو
گولەگەزیزەش لە گشت ھۆز
ببیت پیرۆز!

نەكەرۆز: ناوى كنيوى كوردستانە لە ناوچە سەقز

نەورۆز و نەورۆزانە

نەورۆز ھات
گولى بۆ تۆ، ھانى
بۆ منیش، چاوەپروانى

نەورۆز ھات
شادى بۆ تۆ، ھانى
بۆ منیش، چاوەپروانى

نەورۆز ھات
خۆشەويستى بۆ تۆ، ھانى
بۆ منیش، چاوەپروانى

خۆشەويستم
چاوەپروانم، بە نەورۆزانەيەك
كۆتايى بىت بە چاوەپروانى.

نورۆز در کردستان

منتظری که بگویم سال جدید مبارک باد؟
کهنهء رفته کدام و کدامست، که نو باد؟
خدا همان خدا است و ما هم عبود قبل
از این شادیء مهملی فکر در قفس ماند!

۲۰۱۵/۳/۱۲

نەورۆز لە کوردستان؟

چاوه‌پوانی که بلیم سالی تازه‌ت پیروزی بی؟
چی رۆیوه، چی هاتووه که تازه بی؟
خوا هەر خوایه و مه‌ش کۆیله‌که‌ی پیش
سهرم لهم شادیکردنه‌ت گێژ نه‌بی!

۲۰۱۵/۳/۱۲

زستان مال ناوا

له زستان بیزاری
 ئاشقی به هاری
 شهیدای شیناومرد
 که یلی گولزاری؟

به هاری رهنگین
 گولزاری نهخشین
 ئه شق و دلدار
 به به فرو ئه ژین!

نه ورۆز

نه ورۆزه ئه مرۆ
 سالی تازه هاته وه
 روژی ههول و ته قالا و
 کارکردن هاته وه

سهیری شاخ و داخ و که ژ که
 به فره کان چۆن چوونه وه
 جوگه له و کانی بناران
 سه رله نوێ پاک ژیا نه وه

مهل و موور و گشت بوونه وه
 شاری و گوندی پاک سه رانه سه
 به سته ئه لێن له بو ژیان
 خه نده و شادی نابرنه وه.

کوا به‌هار؟

کوا به‌هار؟

کوا چرووی دار؟

کوا هه‌لپه‌پینی نیو گولزار؟

کوا قاقا و پیکه‌نینی دل‌به‌ر و دل‌دار؟

چه‌ن سه‌ختیمان هه‌تابه‌ر

چه‌ن زستانمان برده‌سه‌ر

چه‌ن زۆردارمان کرده‌ده‌ر

که‌چی، هه‌ر ئاواره‌ین و ده‌ربه‌ده‌ر

کوا به‌هار؟

کوا چرووی دار؟

کوا هه‌لپه‌پینی نیو گولزار؟

کوا قاقا و پیکه‌نینی دل‌به‌ر و دل‌دار؟

کوا

کوا،

کوا؟

کوئه چوارشه‌مه‌مه

کوئه چوارشه‌مه‌ی کۆتایی سائه

ئاگریک نه‌که‌ینه‌وه له‌و یائه

ئاگری بلیسه‌که‌ی هیڤن بڵه‌ند بێ

دێ بدا به‌ تاریکی هه‌زار سائه

کور و کچ، ژن و پیاو

مه‌زن و منال، پیر و لاو

بزه‌ له‌ نیو، شادی له‌ دڤ

ده‌س له‌ نیو ده‌س، مژده‌ له‌ چاو

به‌ سپره‌ی زورنا

به‌ گرمه‌ی ده‌هۆل

به‌ هۆره‌ و حه‌یران

به‌ ره‌و ده‌شت و دۆل

نه‌به‌ین له‌گه‌ڵ خۆ چینی گێ کرتوو

نه‌ک گری تاک، تاک، گری یه‌کگرتوو

له‌گه‌ڵیا نه‌به‌ین بۆنی به‌هاران

له‌ کوردستانو بۆ هه‌موو جهان

ئه‌لێین پیرۆز بێ نه‌ورۆز و به‌ار

ژیانت هه‌ر گۆل بێ و ده‌وریشت گولزار

ناشتی و نارامی چرای ریگات بێ

هه‌ستی هاوکاری هیماي ژیا‌نت بێ!

کانیاو و ئاو

له‌گه‌ل پیناسه‌یه‌کی بچکۆله‌ی ئاو:

کاتی‌ک باران ئه‌باری
به‌خۆپرهم دیته‌ خواری
هه‌نێ ئه‌چی بۆ ده‌ریا
هه‌نێ به‌ ناخی زه‌ویا

ئه‌ویش پاش مه‌وه‌یه‌ کورت
دیتۆ ده‌رۆ ده‌ستوو‌برد
ئه‌بێ به‌ کانیاوی جوان
ئه‌بێ به‌ چاوگه‌ی ژیان

کانیاو جیگه‌ی ئاو
سه‌وزی له‌ لا روواوه
کاتی له‌ ئاو ئه‌پوانی
به‌ ره‌نگه‌که‌ی نازانی

له‌ سوورا سوور ئه‌نویئ
له‌ شینا شین ئه‌نویئ
له‌ سه‌وزا خۆی سه‌وز ئه‌کا
یاری به‌ چاومان ئه‌کا

کاتی سه‌یری بالای که‌ی
له‌ بالایشی تیناگه‌ی
له‌ جیی چووک، چووک ئه‌نویئ
له‌ جیی زل، زل ئه‌نویئ

ئاو هه‌رچی کات شیرینه
سه‌رچاوه‌ی ژیان و ژینه
هاوین له‌ کاتی گه‌رمان
سه‌هۆله‌ له‌ به‌رده‌ستمان

ئهو ئاو سه‌رد و جوانه
له‌ دوو گازه‌ بیزانه
ئۆکسیژن و هیدروژن
چه‌ند سالیتر ئه‌یخوینن.

Karin och hennes ko

God mjölk kommer från gott hö

MÖ

MÖ
MÖ

Jag behöer hö!

Vill du mjölka mig?

Jag har ingen åt dig!

Jag är hungrig,

Jag behöver hö!

Jag är törstig,

Jag behöver ia

Som blir tö!

Sen kan du mjölka mig

Och få god mjölk för dig

MÖ

MÖ
MÖ

Jag behöver vatten och hö!

005-02-23 Bild från entenet

خه‌رامان و مانگا‌ه‌ی

شیری خوش و گیای بۆنخۆش

پووره مانگای به شیرم

پووره مانگای- جوان و ژیرم

هاتووم بۆ شیر له لای تۆ

تا بخۆم ماست و که‌ره و دۆ

شیرت نه‌وێ شیری خوش؟

شیری به‌تام و بۆنخۆش؟

برۆ بینه گیای خاوێن

له‌گه‌ڵ ناوی سه‌رته‌زین

کاتیک که تیر بووم نه‌من

نه‌تۆیش بدۆشه نه‌من

تا نه‌وانه‌م پینه‌ده‌ی

لیو له شیرم تۆ ناده‌ی!

به کوردی نه‌نیم مۆ، مۆ

برۆ - بۆم بینه نه‌تۆ -

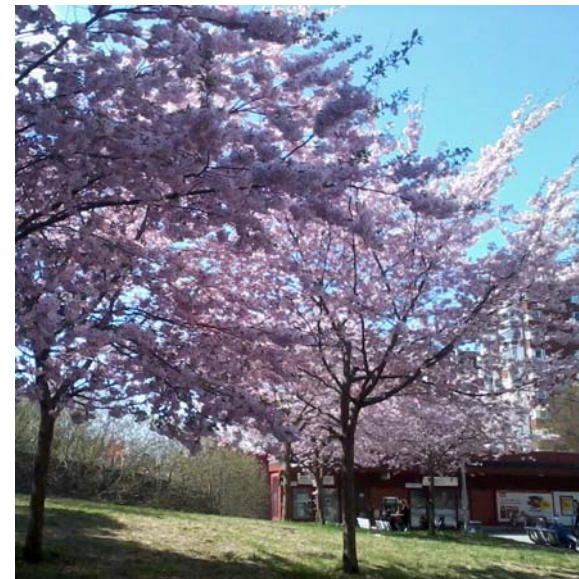
ناوی سارد و گیای پاک

له من بیسته زۆر چاک!

زستان و بهار

چرۆ و سیخوار
دره‌ختان دانه‌پۆشی
یه‌کیان ئه‌بی به میوه
ئه‌وی دی وه‌ک کریستال ئه‌دره‌وشی!

Vinter och vår

Rimfrost och knoppar
täcker och täckt träd
en annan blir frukt och
andra glittrar som kristall.

Täck: täckt- täckare- Vacker nätt – behaglig

Från Samistan till kurdistan

Från Kebnekaise ska jag
flaxa och flyga till Ararat,
till Shahå, Dalahå och
Chelcheme där jag levde glatt

Jag tar Fjällsippor från Sammistan
till barnen i Kurdistan
där ifrån hämtar jag Gezizeblommor
och skänker de till barnen i Samistan

Gezizeblommor : Iris
Ararat, Shahå, Dalahå, Chelcheme de är fyra berg

له سامیستان بۆ کوردستان

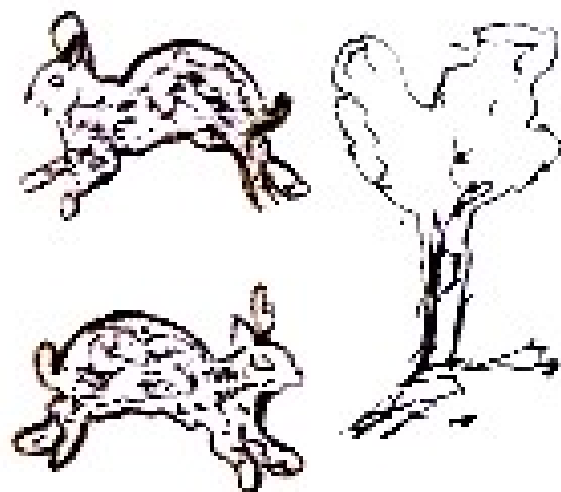
له (کبنیکه‌یسه) وه
بال ئەگرمه‌وه بۆ ئارارات،
بۆ شاهۆ، بۆ دالاهۆ،
بۆ چلچهمه‌ی روژانی هات

(فییه‌لسپی) یه‌که‌ی سامیستان
ئه‌به‌م بۆ منالانی کوردستان
گوله‌ گه‌زیزه‌ی ئه‌و دياره
ئێنمه‌وه بۆ لاوانی ئه‌م بيشه‌زاره.

فییه‌لسپی ناوی گۆلێکی به‌هارییه
'کبنیکه‌یسه' ناوی کێویکه له به‌شی سه‌رده‌وه‌ی سوید.
سامیستان – سامه‌کان – نه‌ته‌وه‌یه‌کن که له سوید، نوروژ و فه‌نلاند و روسیه.
ئهو وینه له ئەنترنێت وەرگیراوه.

Den stilla natten

Himlen är tydlig och klar
Månen lyser
Tjörnorna glittrar
Snön blinkar som kristall
Två tjocka kaniner
Hoppa O hoppa
Och jag tittar O tittar

شهویکی نارام

ئاسمان شینه و پاک سامال
بی بروسکه و ناله‌نال
مانگ له ئاسمان ئەشنیتەوه
ئەستێره‌یش ئەبریسکێنه‌وه
به‌فری ژێر تریفه‌ی مانگه‌شه‌و
یاری ئەکا به‌ نووچکه‌خه‌و
دوو که‌رویشکی جوانی خرین
دین و ده‌پۆن به‌ قونه‌قون
منیش چاوم له‌ وانه
دیمه‌نه‌که‌ی زۆر جوانه‌.

وینە‌ی ئەو که‌رویشکانه‌ له‌ کتێبکی سویدی وه‌رگیراوه

Midsommarafton

Himlen kommer ner i havet
Havet går upp i himlen.
Stjärnorna glittrar i havet
vågorna vilar i himlen

Det är midsommarafton i kväll
alla är vakna i kväll
kom och dansa i kväll.
Det är Abiskodagen i kväll

Bild från internet
I juni månaden solen går aldrig ner i Abisko området.

چەلی ھاوین

سەما ھاڤە خوار بۆ باووشی، دەریا
دەریایش چوووەسەر، چوووە نامیزی سەما
لە لانهی دەریادا ئەستێران، ئەجریوتنن
شەپۆلانیشت، نووستون لەسەر رانی سەما

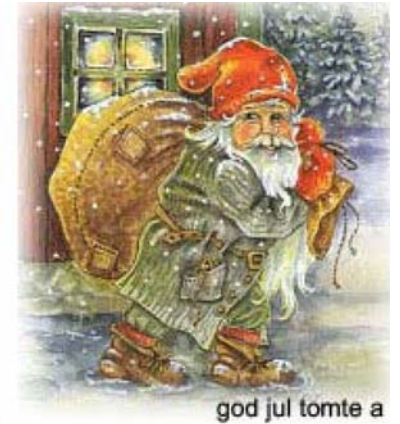
ئەمشەو رۆژە، ئە مەلەبەندی ئابیسکو
کۆر و کچ، پیر و جوان – بیندارن
وان ئە کۆری سەما، ئە خەم بیزارن
وەرە با سەما کەین من و تۆ، ئە بەر تاوی ئابیسکو

ئابیسکو: ناوی کۆتیکە لە سەرۆوی سوید.
لە مانگی (Juni) دا رۆژ لە ناوچەی ئابیسکو ئاوا نابێت.
ئەو وێنە لە کتیبی (Mål 1) وەرگیراوە.

مامه تۆمته

کولو کولو به‌فر دیته خوار
له‌سه‌ر کێو و بان ده‌ریا و بی‌شه‌زار
هم‌موولا کپ و کپ و بیده‌نگه
به‌لام، ده‌لورینه‌ی گورگه هار

مامه تۆمته‌یش سه‌رخۆ
وا به‌ریوه به‌ره‌و دیت‌هات و شار
به‌کۆلییه‌ویه گونیه‌کی گه‌وره
په‌ له دیاری جوان و نوقلی مه‌زه‌دار

Farbror tomte

Det dalar ner stora snöflingor
På berg, i havet och skogar
hela området är mörkt och tyst
men rabiata vargar ylar

Farbror tomte sakta, sakta
är på väg till städer och byar
har på ryggen en stor säck
det är full av godis och klappar

وینه له ئەنترنێت

تۆمته، پاپا نئیولی سه‌ری سالی زاینیه که دیاری ده‌دات به منالان

مام به‌فرینه

زستانه به‌فر ئه‌باری

تاوی ئارام

تاوی تون

به کۆمه‌ل دیته خوار

منیش وام له کۆلان

له‌گه‌ل دۆست و هاڤه‌لان

یاری ئه‌که‌ین بیوچان

به گۆرانی چه‌پله‌لیدان

دروس ئه‌که‌ین مام به‌فرینه

چونکه جوان و شیرینه

نانی پیت‌ده‌ین پرسی نه‌بی

دائه‌پۆشین سه‌رمای نه‌بی

به‌لام، به‌ره‌به‌ره چووک ئه‌بیت‌ه‌وه

له پێش چاومان دوور ئه‌که‌ویت‌ه‌وه

ئیمه‌یش ئه‌رۆینه‌وه بۆ مال

به ماندوویی و ده‌سه‌بتال.

وینه له ئەنترنێت وەرگیراوه

تی‌هه‌ لکیشی سویدی کوردی

مامه تۆمه‌

کولو کولو سنیۆ دیته خوار

پۆ بی‌ری، ئی هاڤیت ئۆک بیت‌ه‌زار

هه‌موولا میۆرک و مه‌نگه

به‌لام، ده‌لۆرینێ واریه‌ هار

مامه تۆمه‌یش سه‌کتا، سه‌کتا

ئه‌ر پۆ ویگ به‌ره‌و دیهات و شار

به کۆلییه‌ویه ئین ستۆر سیک

فوله له پریسینت و گودیس مه‌زه‌دار

سنیۆ: به‌فر

(پۆ بی‌ری: له سه‌ر کیو) -

(ئی هاڤیت: له ده‌ریا) -

(میۆرک: تاریک) -

(واری: گورک) -

(تۆمه‌: پاڤا نۆئیل) -

(سه‌کتا : ئارام) -

(ئه‌ر: هه‌یه) -

(پۆ ویگ: وا به‌رپگاوه) -

(ئین : یه‌ک) -

(ستۆر: گه‌وره) -

(سیک : گونیه‌، ته‌لیس) -

(فول : پ) - (پریسینت : دیاری) -

(گودیس : نوقل).

سىزدەبەدەر

رۆژى سىزدەبەدەر ئەپۆينە دەر
بۆ تۆمارکردنى يادگار
لە شيو و دۆل و دەشت و كۆسار

رۆژى سىزدەبەدەر ئەپۆينە دەر
بۆ سەر فەرشى چيمەنى بەهار
لە گوئ گۆل و جۆگە و رووبار

رۆژى سىزدەبەدەر ئەپۆينە دەر
بۆ بينىنى يار
لە ناو گولزار

رۆژى سىزدەبەدەر ئەپۆينە دەر
بۆ لوتكەى (ئاوييەر)

وينە لە ئەنترنېت وەرگىراوە

ئاوييەرى بەختەوەر
بۆ بەرزايى (شانشين)
شانشىنى دلنشين
لە ويو ئەپۆين بۆ لاي (تاقەوسان)
بۆ دیدارى شادی دوستان
پاشان روو ئەكەينه (بيستوون)
بيستونى ئەفين ستوون

رۆژى سىزدەبەدەر ئەپۆينە دەر
بۆ بلەندايى (حەسارۆس)
بۆ باوەشى (داشامەجى) و (سەوزەپۆش)
بۆ (نەكەرۆن) و (قەندیل) و (چلچەمە)
بۆ (شاهۆ) بۆ (دالاھۆ) بۆ (ئارارات)
كە هەموو كات سەر بە تەمە!

لەيان ئەپرسين:
كەى دى ئەو رۆژە كە پيئەلەين: رۆژى هات
رۆژى بيزارى لە داگیركەرى زید و ولات؟

ئەلەين: هەر كاتىك بەجوانى خۆت ناسى
هەر كات هەستت كرد، كە كەساسى
ئەو رۆژە، رۆژى هاتە!
رۆژى دەر بازوون لە نەهاتە!

چوار وهرزی

له به‌ه‌ارا سه‌روی سه‌روم
له هاوینا تاوی تاو
له پایزا ره‌نگی ره‌نگان
له زستانا سه‌رماوسۆلی ته‌مه‌نبه‌ندان

پایز

پایز، ساردی
وه‌ک هه‌ناسه‌م
هه‌ناسه‌ی ده‌روون تاسه‌م
بی‌ده‌نگی
بی‌ره‌نگی
وه‌ک هه‌ژاران
هه‌ژارانی به‌ر دیواران
روژت کورته وه‌ک شادی من
شه‌وت دریژ وه‌ک ره‌نجی من
ده‌پیم بلی چلۆنه ماوی
له خه‌ما نه فه‌وتاوی؟!
پایز
پایز،
پایز!

به‌هار و مه‌ی

مه‌ستم، وه‌ها مه‌ستم
ناتوانم له‌سه‌ر پی‌ راوه‌ستم
مه‌ستی دیداری سروشتم
جوانی به‌هاره له‌هه‌ست و نه‌ستم

له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی به‌ جوانی سروشت مه‌ستم
پیاله‌ی مه‌ی چۆل ناکات ده‌ستم
به‌ تامی به‌تامی تامی ده‌مم ئه‌کات خۆش
هه‌رچی خه‌م و خه‌فه‌ته‌ پیمئه‌کا فه‌رامۆش!

ده‌ریا و ئاسمان

ده‌ریا و ئاسمان
خوشک و بران
هاوینان شاد و ئارام
زستانان توپه‌ و به‌سام!

شب یلدا

امشب میخوام مست کنم
دنیا پستی را پست کنم
سر دوستان بلند و
سر خویش را خم کنم

در شب دراز یلدا
بیاد گل دلها
همراه با شعر زیبا
جام می را سر کنم

اسف خورم بر حال گردون
گردون زشت و پست و دون
که داده کلید کاروبار مردم را
به افراد دغلكار و بد و زبون

سهم مردم گشته درد و غم
بجای می نوشن دم بدم
جام زهرآلود فریبکاران را
سپس برده‌وار سر میکنند خم

شهوی یلدا

ئه‌مشه‌و ئه‌مه‌وی مه‌ست بکه‌م
دنیا‌ی په‌ستی په‌ست بکه‌م
سه‌ری دۆستان بڵه‌ند و
سه‌ری خۆیشم نه‌وی بکه‌م

له شه‌وی درێژی یه‌لدا
له یادی گۆلی دڵدا
له‌گه‌ل هۆنراوه‌ی شه‌نگدا
پیاله‌ی مۆلم فێ ئه‌که‌م

نەورۆز

نەورۆز جەهان ئەکات بە گۆلستان
 ژیان ھەموار ئەکات بۆ ھەمووان
 نەورۆزی کورد ئەو رۆژەیشە
 کە سەربەخۆ بێت کوردستان!

چەلی ھاوین

ئەمپۆ چەلی ھاوینە
 گەرما تەواو بەتینە
 گۆی رووبار و دەریاکان
 گەلی خۆشە بۆ ھەمووان

دەریای شینی بەر ھەتاو
 پرشنگ داویژێ بۆ چاو
 ئەمپۆ چەلی ھاوینە
 جەهان گەلی شیرینە.

ئاسمان شینە و پاک سامال
 بێ ھەورە و گرمە (ئۆسکار)*
 ئەستێران ئەکەن سەما
 لە ھۆلی بەرزی سەما

وەرە با مەیش دەس بگرین
 بە کامی دل ھەلپەرین
 ئەمشەو چەلی ھاوینە
 سروشت گەلی شیرینە.

ئۆسکار: بە سویدی واتە بروسکە ، ھەورەتریشقە. وێنە لە ھەمان سالنامە وەرگیراوە

نه‌ورۆز

گه‌نج و کال

ژن و بیاو، مێر و منال
جل و به‌رگ خویناوی،
ره‌نگ و روخسار خه‌ماوی
ئاواره و بێ خانه و لانه
له‌م جهانه پان و به‌رینه.

پرچی شۆڤه‌بی ژاکاوه

ره‌نگی گه‌زیزه شیواوه

سیمای دۆل و چیبیاکان

نمای گوند و شاره‌کان

به‌کوچه و کۆلانه‌وه

به‌بازار و دووکانه‌وه

به‌کلیسا و مزگه‌وت و مه‌یخانه‌وه

به‌تیمارستان و قوتبخانه و پۆله‌وه

له‌ئه‌نجامی بوومباران

هه‌موویان کراون وێران.

جاران ده‌ریاکان بوون ره‌نگ شین

ئێستا ئه‌گێڕن گه‌رمه‌شین

بۆ مه‌رگی ئاواره‌ی کۆچ نشین

که‌جگه‌ له‌ ده‌ریا نیانه شوین له‌بۆ ژین

کێ بێ بتوانی به‌و دیمه‌نانه‌وه

بیر له‌ شادی و خۆشی کاته‌وه

بروات بۆ پێشوازی له‌ نه‌ورۆز

ئاگر کاته‌وه له‌ قه‌ندیل و نه‌که‌رۆز

وێنه‌ی شاری (سووری) کوردستان که‌ ده‌وله‌تی تورکیه‌ وێرانی کردووه.

ئهو وێنه له‌ ئه‌نترنێت وه‌رگیراوه ۲۰۱۶/۳/۱

وه‌لامی نامه‌یه‌کی نه‌ورۆزی

دۆستی خۆشه‌ویستم ن، ش

ئه‌م کاته و گشت کاتیکت شاد، ئاواتم ئه‌وه‌یه‌ ژیان به‌
ئاره‌زوت بێ! کارته‌ جوانه نه‌ورۆزییه‌که‌ت، له‌گه‌ڵ
نامه‌که‌ی که‌ باسی هاتنی شه‌مال و توانه‌وه‌ی به‌فر
ئه‌کات، گه‌یشته ده‌ستم. ئه‌مه‌وی به‌و چه‌ند ڤیره وه‌لامی
نامه‌که و هه‌سته جوانه‌که‌ت بده‌مه‌وه:

به‌هیوای شه‌مالیکم، رنۆکان برۆخینی

به‌سته‌له‌ک و رێبه‌ندان، رێبه‌ندان هه‌لته‌کینی!

به‌هیوای شه‌مالیکم ئه‌رخه‌وانه سوور وه‌ریخا

ته‌پۆله‌ک و چیا پاک کاته‌وه،

دمه‌لی سه‌ر جاده و کۆلانا هه‌لته‌کینی!

به‌هیوای شه‌مالیکم تۆوی شادی له‌ دلا بچینی

ئاگری بگه‌شینیتته‌وه – شه‌وه‌زه‌نگ بسووتینی،

نه‌ورۆزیکێ شاد بۆ هه‌موومان به‌ دیاری بینی!

به‌هیوای نه‌ورۆزیکم

کۆیله‌دار به‌ده‌س کویله – دابه‌زینی

باسکم له‌ گه‌ردنی دۆستان بئالینی

به‌فرمێسکی خۆشه‌ویستی

له‌ جیی هه‌ر درکه‌ ژه‌نگاوییه‌ک

هه‌زاران گۆلخه‌نده‌ران برۆینی

به‌هیوام، به‌هیوام، به‌هیوا!

ستۆکھۆلم – سه‌عی

کونی نه‌هات

چهن زستانمان نایه چال
سروهی به‌هاری ههر نه‌هات

چهن نه‌ورۆزمان به‌پیکرد
رۆژیکێ نوێ قهت هه‌لنه‌هات

چهن کاروانمان کهوته ری
تاقه که‌پریکی گیر نه‌هات

چهن دوژمنمان تیشکان
سه‌رکه‌وتنمان وهدی نه‌هات

سوێسکه و کهوی به‌هاران
راوچی نییه که راوی ئەکات

بانگی شومی خو خۆرییه
راوچیان دلشاد ئەکات

کهوی ره‌سه‌نی به‌نه‌نان ههر ئەفری
سه‌دان راوچیش شوینی هه‌لکات!

ئه‌و که‌وه‌ی وا که‌وییه، سه‌ر نه‌وییه
نفره‌تی که‌ن، ناوی بنین کونی نه‌هات!!

شه‌وی یه‌لدا

ئه‌مه‌رۆ شه‌وی یه‌لدایه
تاو له پشت هه‌ور دایه
هه‌ور، نه‌ک هه‌وری باران
هه‌وری دووگه‌ی بوومباران

ئه‌مه‌رۆ شه‌وی یه‌لدایه
تاو له پشت هه‌ور دایه
که دڤشاده با ههر شاد بی
ئاگای له‌و مه‌رگه‌ساتانه نه‌بی!

۲۰۱۶/۱۲/۲۰

سازه‌کان و سۆزه‌کان

به سۆزی شمشال
به ئاهه‌نگی تار
به له‌نجهی پیانو
به سه‌مای گیتار

به چه پلە‌ی کەف
به خرە‌می دەف
به بزە‌یی چه‌نگ
کانی هه‌مه‌ ده‌نگ

به نه‌وای نه‌ی
به هه‌ستی سه‌رپێژ له‌ جه‌ز و نۆخه‌ی
کاتی ریکه‌نه‌خه‌م
شاد و دوور له‌خه‌م

به سیره‌ی زۆرنا، به گرمه‌ی ده‌هۆل
ئه‌چه‌ دیداری شیو و ده‌شت و هۆل
به قاسپه‌ی که‌وی زیره‌کی بۆکان
ئه‌شیکه‌م مه‌نگی گۆمی بێده‌نگی
ئه‌گه‌تیا ئه‌لێم به‌سته‌ بۆ ژبان

یادیکیش ئه‌که‌م له‌ به‌زمی جاران
پیاڵه‌م فر ئه‌که‌م به‌ یادی یاران!
یادی لاییه‌م من ئه‌یکه‌مه‌وه
بۆ ئه‌و ده‌وران به‌ ئه‌تویه‌وه!

ئهو وێنانه له‌ ئه‌نترنیت و مرگیراون!

جهانی خه‌م و گیتاره‌که‌م

له‌ ژینی سه‌خت و پر ئیش و ئازار
په‌نا ئه‌به‌مه‌ به‌ر ئیوی گیتار
به‌ ده‌نگی نه‌رم و به‌ قافای به‌رزی
ئه‌گۆرم چه‌رخێ چه‌پی، چه‌ پکردار

مانگ ئێنمه‌ خوار بۆ کۆشی زه‌وی
ئه‌ستیره‌ ئه‌ده‌م له‌ پرچی خاوی
کۆکه‌زێڕینه‌ی له‌ قه‌د ئه‌به‌ستم
ئه‌یرازێنمه‌وه‌ به‌ هه‌ست و نه‌ستم

ئه‌یه‌به‌م بۆ کۆر و به‌زمی ده‌رویشان
ده‌رویشی به‌زمی مه‌ی و مه‌ینۆشان
هه‌یننه‌ی پینه‌ده‌م تا له‌ هۆش ئه‌چی
خه‌م و خه‌فه‌تی له‌ دل ده‌ر ئه‌چی

پاشان بانگ ئه‌که‌م له‌ دۆست و یاران
دۆستانی ئه‌مه‌رۆ و یارانی جاران
نیگام ئه‌خه‌مه‌ سه‌ر نیگای چاویان
جه‌زم ئه‌به‌مه‌ ناو دلی جه‌زیان

جا ئه‌مرم به‌توون له‌ شه‌ویکی تار
به‌لام هه‌ر خۆشبه‌ی سه‌روه‌که‌ی گیتار
شه‌ش تاری گیتار دۆژمنی خه‌مه‌
ئه‌یه‌ه‌رێ کاتی که‌ بیه‌ته‌، گوفتار

به‌شی دووه‌م

هه‌لۆیست و دیدوبۆچوون و مرۆڤدۆستی فیردهوسیمان سه‌بارت به کورد، بلوچ، گیلەک و ده‌یله‌م له‌ به‌رانبه‌ر پادشا خۆینرێژ و تاوانبارەکانی ئێران بینی و هه‌لۆیست و دیدوبۆچوونی نووسه‌رانی کوردی خۆیشمان بینی که چۆن به‌ چاوی ریزه‌وه‌ تماشای فیردهوسی ئەکەن و چۆن پله‌وپایه‌کیان بۆ ده‌سنیشانکردوه‌!

هۆکاری ژێرده‌سته‌یی کورد جگه‌ له‌وه‌ی که خۆمان سه‌بارت به‌ رووداوه‌کانی ده‌وروبه‌رمان بیر ناکه‌ینه‌وه‌ شتیکی دیکه‌ نه‌بووه‌ و نییه‌، سه‌بارت به‌وه‌ که‌مه‌ترخه‌مییه‌مان هه‌ر ئه‌و چه‌ن رسته‌م هه‌یه‌ و به‌س!

ژيان

ئه‌وه‌ی هوشیاره‌ ئاله‌م جهانە
بۆخۆی خاوه‌نی ژین و سامانه‌
دله‌ ده‌شیت به‌ ده‌ستم به‌ دامان
شتیش بۆ ئێمه‌ هه‌م ژین و سامان!

هێمای ئه‌و هۆنراوه‌ له‌ هۆنراوه‌یه‌کی فارسی وه‌رگیراوه‌

به‌شی یه‌که‌م

هه‌لۆیست و دیدوبۆچۆنی فیردهوسی سه‌بارت به‌ (کورد، بلوچ، گیلەک و ده‌یله‌م ده‌سنیشانکرا و هه‌لۆیستی نووسه‌رانی فارسی سه‌بارت به‌وه‌ باسانه‌ و فیرده‌سیش ده‌رکه‌وت که چلۆنه‌!

دوژمن، دوژمنه‌ و جیگه‌ی گه‌له‌یی نییه‌ و له‌وه‌ چه‌ن رسته‌ی خواره‌یش زیاتر به‌ پێویست نازانم!

دۆزه‌خ یا فیرده‌وس

فردوس یا دوزخ

ئه‌گه‌ر فیرده‌وس و دۆزه‌خێک هه‌بی
دۆزه‌خ هه‌لئه‌بێژم ئه‌من ده‌سه‌جی
کاتی که‌ قاسم تووسی له‌ فیرده‌وسا بێ
ژیان له‌ دۆزه‌خ بۆ شادتر نابێ؟!

ئه‌گه‌ر شانامه‌ باش یه‌خوینیته‌وه‌
تۆیش له‌گه‌ڵ منا یه‌کنه‌گریته‌وه‌
به‌لام ئه‌گه‌ر هه‌ر له‌به‌ری بکه‌ی
قورئان نه‌ناسی و بۆ مرگه‌وت ئه‌رۆی

گه‌ر فردوس و دوزخی باشد در میان
دوزخ میگزینم با عشق آن زمان
چون ابولقاسم طوسی بود فردوسی
همنشینم با دوزخی به‌ ز فردوسی

گر شاهنامه را خوانی با چشم باز
میشوی با من همراه و همراه
گر خوانی آنرا بسان فردوسی
قرآن خواننده‌ گشتی مسلمان

کتیبی چاپکراوه

- ۱ (چیرۆکنووس یا کینۆکنووس؟) سالی ۲۰۰۱ سەعی سەقزی
- ۲ (له یادی هه‌له‌بچه تا هه‌لواسینی سەدام) سالی ۲۰۱۰ سەعی سەقزی قایشی

ئه‌و چەن لاپەرەش بۆ چاپ ئامادیه.

- ۱ هه‌له‌بچه‌نامه
 - ۲ رهنجنامه
 - ۳ نه‌ورۆزنامه
 - ۴ جهانی منالان
 - ۵ په‌خشانه‌کان
 - ۶ گواستنه‌وه‌ی چەن هۆنراوه‌ی (سویدی) بۆ خانه‌ی (زمانی کوردی)
 - ۷ وشه‌بچۆنه‌کان به‌ کوردی
 - ۸ وشه‌بچۆنه‌کان به‌ (سویدی) و (کوردی) De små orden
 - ۹ گواستنه‌وه‌ی داستانی (Den magiska penseln)
- (قه‌له‌مه‌ نه‌فسوونگه‌ره‌که) له سویدییه‌وه بۆ کوردی

کتیب، دیارییه‌کی به‌نرخ و پرپه‌هایه

یه‌کیک له دۆستانم که به‌رده‌وام له کاری کامپوتیژدا یارمه‌تیم ده‌کات، له مانگی چواری ۲۰۱۳ له هه‌ولێره‌وه شانامه‌یه‌کی فیرده‌وسی به‌ دیاری بۆ هینام، به‌و کاره‌ی کاک (رۆژ دیلان داسوک) زۆر شاد بووم. چەن سال پێش مامۆستایه‌کی سویدیم وه‌ک کاک دیلان کتیبیکێ (بریتا ئاف یه‌ژستام Brita Af Geijerstam به‌ناوی Nära nya dikter) که به‌شیک له هۆنراوه‌کانی بوو به‌ دیاری بۆ هینام!

هه‌ر ئه‌و کاته چاوێکم به‌ چەن لاپەرەیه‌کی شانامه‌که‌ یا باشتەر بلێم دیارییه‌که‌ی کاک دیلان دا گیرا، باسیکی گرنگ سه‌رنجی راکێشام، ئه‌وه‌یش نه‌بوون یا باشتەر بلێم سانسۆرکردنی (دیپره هۆنراوه‌یه‌ک) له‌و شامه‌دا بوو.

پاشان شانامه‌یه‌کی سویدیم (Shahname) و شانامه‌یه‌کی (عه‌ره‌بی)م له کتیبخانه‌ی گشتی ستۆکهۆلم وه‌رگرت، بینینی ئه‌و سی شانامه‌ بووه‌ هۆی ئاماده‌کردنی ئه‌م چەن لاپەرە.